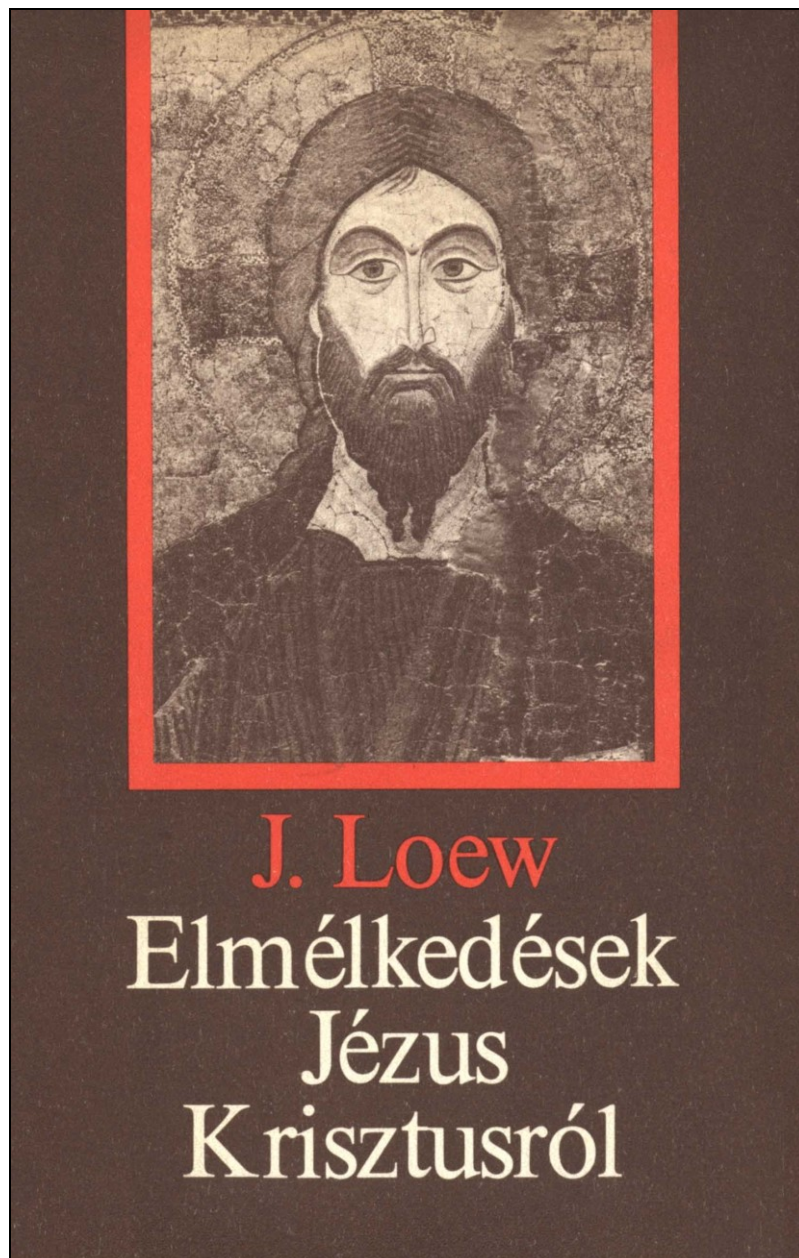

Jacques Loew
Elmékedések Jézus Krisztusról
Lelkigyakorlat a Vatikánban

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Jacques Loew
Elmékedések Jézus Krisztusról
Lelkigyakorlat a Vatikánban

Az eredeti mű címe:
CE JÉSUS QU' ON APPELLE CHRIST
(Mt 1,16)

Fordította: Sántha Máté

Fedőlapterv: Agnes Falkner

Egyházi jóváhagyással

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv szöveghű elektronikus változata. A könyv 1975-ben jelent meg az Opus Mystici Corporis kiadásában. Az elektronikus változat Valentiny Géza prelátus úr, az Opus Mystici Corporis vezetője, engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog az Opus Mystici Corporis tulajdonában van.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
A Kiadó előszava	4
Előjáróban	5
I. Hallgassuk Istent.....	7
1. A hit személyes találkozás: jöjjetek, lássátok!.....	7
2. Meghallgatni Istent	12
3. Meghallgatni a szegényt	18
4. A kegyelmek kegyelme: Találkozni Jézussal	24
5. Hát ti mit mondotok, ki vagyok?	29
6. Ábrahám: „Menj ki...”	33
II. Krisztus előképei	38
7. Ábrahám: Izsák feláldozása. Kitartó türelem a felfoghatatlanban.....	38
8. A kettős hűség csapdája	42
9. A hontalan vendégül látja Istent	47
10. Mózes, a magányos és közösségi ember.....	52
11. Mózes, a magányos és közösségi ember. A nagy közbenjáró	56
12. A vér kiáltó szava.....	61
13. A húsvéti Bárány: Az ártatlan vér.....	66
14. A Bárány: A szenvedő szolga	70
15. „Íme az Isten Báránya”: Az Újszövetség.....	76
III. Jézus – földi életében	81
16. Jézus egészen emberi embersége I.....	81
17. Jézus egészen emberi embersége II.	86
18. Jézus órája: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?”	92
IV. Az Egyházban továbbélő Krisztus	98
19. Az Egyházban továbbélő Krisztus I.....	98
20. Az Egyházban továbbélő Krisztus II.	103
21. A feltámadt Jézus Titokzatos Teste	110
V. Befejezés	115
22. Legyetek hálásak!	115
VI. Pál pápa zárószavai.....	120

A Kiadó előszava

Könyvünk szerzőjét nem kell bemutatnunk: megtettük ezt a kiadásunkban nemrég „Beszélgetések” címen megjelent két kisebb művének¹ előszavában; de értékes bepillantást nyújt az író maga is e lapokon életébe, s munkásságába.

Néhány szó kívánczik azonban e könyv elé. Lelkigyakorlat a Vatikánban a pápa s környezete, munkatársai számára. Minden nagybőjtben megtartják. Miért éppen ez jelent meg könyv formájában a pápa kívánságára, még ugyanabban az évben, s most a magyar olvasóközönség számára? VI. Pál pápa adja meg erre a választ, amikor ezt az értékelést adja az elmékedések zárószavában: sohasem olvasta még ily világosan kidomborítva „Jézus Krisztus eljövételét az üdvösség történetén át.”

Valóban, a Szentírás oly gazdag ismerete, gyümölcsöző kiaknázása tárul az olvasó elé e lapokon, hogy megértjük a pápa kívánságát. Hozzájárul ehhez még két mozzanat. Elmékedéseink olvasása közben állandóan érezzük a sorok között, de sok felhozott élményben, példában kifejezetten is látjuk a szoros kapcsolatot, vonatkozást a mai élettel s problémáival – társadalmi síkon és az Egyház belső életében is – két világrészben szerzett tapasztalat alapján. Ami azonban a leginkább megragad minket, az a szentpáli látásmód: „Krisztus a minden és ő van mindenben” (Kol 3,11).

Igen tanulságos a szerző magatartása a mai, Zsinat utáni Egyház kritikus kérdéseiben: az „új idők új dalait” megérző, és a zsinati megújulás előfutárai közé számító pap távol tart magától minden túlkapást s Krisztus helytartójának engedelmes, hűséges katonájaként mutatkozik, aki nagy megértést, együttérzést tanúsít a nehéz időkben kormányzó egyházfő iránt. Ugyanakkor meghívása a Vatikánba mutatja a Szentatya értékelését az egyházhűség és fegyelem szellemében új utakat kereső lelkipásztor felé.

Így bontakozik ki szemünk előtt Isten és az embertársak szeretetének megélt szintézise „Krisztus szolgája és Isten titkainak megbízottja” (1Kor 4,1) életében, aki ugyanakkor a szegények barátja, életük megosztója, és most szószólója a pápa és a Vatikán előtt.

Valamit még formai szempontból. Vajon így mondta el lelkigyakorlatos beszédeit a Vatikánban? Igen – mondja egy interjújában a szerző –, bár ha néhány, az akkori hallgatóinak szánt utalás el is maradt, ez a lelkigyakorlatos elmékedések hű visszaadása. Ami a Szentírás idézését illeti: Loew atya sokszor egyénien fogalmaz s ezek a kifejezések később beszédében visszatérnek. Így is kellett visszaadnunk. Ami pedig az ószövetségi idézeteket illeti: e mű fordítása- s első szedésekor még nem állott az új magyar Biblia rendelkezésünkre, így csak ott helyettesítettük be az új fordítást, ahol ez fontosnak tűnt. Éltünk ezzel a szabadsággal, hiszen nem tudományos műről, hanem elmékedőkönnyvről van szó. Adja Isten, hogy a könyvünk lapjairól a szerzőből kiáradó szeretet Krisztus s Egyháza, s ugyanakkor embertársai iránt, minél több magyar olvasó szívét dobogtassa meg.

A Kiadó

¹ Beszélgetések (Kerestelek az éjszakában – Ha ismernétek Isten ajándékát!), Bécs, 1975, 143 l.

Előjáróban

1970. január 23-a, egy pénteki nap, nem ígért különösebb eseményt Fribourgban: délelőtt az „École de la Foi” előadásai², délután néhány megbeszélés, este kis körben szentírásolvasás életrevízióval.

Délben, az École-ból jövet szűkszavú üzenet várt: „egy római püspök titkára” keresett telefonon, és kér, hogy hívjam vissza. A valóságban ez a titkár a Vatikán államtitkársága volt, a püspök pedig Róma püspöke: VI. Pál meghívott, hogy tartsam meg a Vatikán lelkigyakorlatát, amelynek pontosan három hét és 48 óra múlva kellett kezdődnie.

„Gyors választ kérünk.

– Nemet is lehet mondani?

– Az bizony nehéz.

– Hát akkor...” Nem maradt más hátra, mint igent mondani.

Három nap a sürgős ügyek rendbetételére – négy napi csendesség a citeaux-i szerzeteseknél, hogy békét és erőt merítsék: ezek után kerekén két hetem maradt az előkészületre. Huszonkét, félórás elmékedésre kellett készülnöm. És február 15. vasárnap estére volt kitűzve az első összejövétel.

A témát maga VI. Pál indítványozta: Krisztus és az Egyház. De a kidolgozás az École de la Foi stílusában történt: Isten Igéjének, az Ó- és Újszövetségnek állandó hallgatásával; többek segítségével is igénybe véve, hogy gondolataimat rendezzem.³

Ilyen rövid idő alatt lehet-e mást, mint a lényegre törni? Megragadott az a mód, ahogyan Jézus járt el az emmauszi tanítványokkal: „Mózesen elkezdve az összes prófétánál megmagyarázta nekik, amit az Írásokban róla írtak” (Lk 24,27). Szent Péter ugyanezt fordítva ismétli: „A próféták töprengtek rajta, vajon milyen időpontra vagy milyen korra mutat rá Krisztusnak bennünk működő Lelke, előre megmondva a Krisztusra váró szenvedéseket és a nyomukba lépő dicsőséget” (1Pt 1,11).

Ha így Ábrahámától Mózesig, Dávidtól a prófétákig, a prófétáktól Máriáig haladunk, ebből a háttérből egészen rendkívüli módon domborodik ki Jézus alakja, és amikor személyesen eljön közénk, fölfedezzük, hogy ő a régi ígéretek beteljesítő „igen” (2Kor 1,20). Igazán más dimenziójú, mint mi: amikor mint gyermek megjelenik a jászolban, két évezred előképei járnak előtte. Nem az érzelem mondatja ezt: az egész Biblia folyvást ezt ismétli.

Micsoda váratlan és még becsebb jelenség ezek után a Názáreti Jézusnak ez az oly egyszerű, oly igaz, oly teljes embersége, egészen a Kereszt minden emberi gyötrelmet magába sűrítő felkiáltásáig: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” Mert Jézus nemcsak Máriában lett emberré, hanem egészen végső megaláztatásáig.

A feltámadott azután új dimenziót vesz fel. Nyomon követtük Jézust Izrael népének történetében, amely az ő hosszú előkészítő története; de most, embersége harminchárom évének a végén, olyan méretet ölt, ami meghaladja és magába zárja az előzményeket. Ez az ő léte, mint „misztérium” – titokzatos valóság –, Szent Pál ismétli fáradhatatlanul ezt a szót. Itt többé nem egyes képekről van szó, amelyek térben és időben el vannak választva és Jézusban nyerik el teljes értelmüket: hanem a Dicsőség Ura ez, mindnyájunkhoz közel, aki mindnyájunkat egyesít.

² Az École de la Foi, a Hit Iskolája, J. Loew és R. Voillaume alapítása (1969) a svájci Fribourgban. Itt ma már négy világrészről több mint másfélszáz férfi és nő, pap és laikus készül az evangelizálás tevékenységére, főleg a szegény és kevésbé fejlett környezetben élő emberek körében. Ez az iskola a Szentírásba való elmélyedés, és az üdvösség – Ábrahámától VI. Pálig tárgyalt – történetének hívó tanulmányozása nyomán olyan férfiakat és nőket akar képezni, nevelni, „akiket boldoggá tesz, hogy hirdethetik Jézus Krisztus misztériumát.”

³ Testvéri hála elsősorban P. Dominique Barthélémynek, akinek ószövetségi kurzusát ez a lelkigyakorlat remélhetőleg híven visszhangozza, valamint Anne Roy és Marie-Laude nővérnek.

Eszembe jut egy, a világ kialakulásának elméletéből vett kép: egy elképzelhetetlen sűrűségű ősatom szétrobban, ebből születnek a csillagok, a tejutak, folytatják útjukat, mind csodálatosabb kiterjedésben, de folyvást ez a kezdeti robbanás tartja össze, irányítja őket, tőle függenek, az kapcsolja őket össze egymással.

A mi Jézus Krisztusunk éppen így, valóságosan (de csak a hit szemének) éltető, rendező lelke az egész emberiségnek. Mi most már ebben a Krisztusban vagyunk, egy testet alkotunk vele (Ef 4,15). És Krisztusnak ez a teste az Egyház, tegnap, ma és holnap!

Ezeknek az elmékedéseknek ez a vezérfonala. Egyetlen kívánságom az volt, hogy hallgatóim „az Írásból türelmet és vigasztalást merítsenek reményük megőrzésére”, ahogy Szent Pál kívánja a rómaiaknak (15,4).

Minden egyszerűen, békességben folyt le. Mintegy hatvan lelkigyakorlatozó volt jelen, a pápa legközvetlenebb környezete, bíborosoktól a legfiatalabb papokig, akik mindennapi életét megosztják. És mindenekfölött VI. Pál, figyelmesen hallgatva, összeszedetten, imádságosan. Láttára hányszor gondoltam a hegytetőn az egész emberiségért közbenjáró Mózesre! Mindenféle hírek járják az ideges, nyugtalan, gyöttrődő VI. Pálról. Természetesen lehetetlen, hogy az Egyház meghasonlása ne hasogassa a szívét. És a világ melyik embere hord vagy hordott hasonló súlyt Isten előtt? De ezt a terhes megbízatást Isten jelenlétében hordja, ezért kellett ellenállhatatlanul a könyörgő Mózesre gondolnom, egyetemes és állandóan élő közbenjárására.

De azt is meg kell mondani, hogy Mózes, ez az egyszerre oly közösségi és oly magányos személyiség, Isten népének nagy vezére, zúgolódástól van körülvéve: „Hát csak Mózeshez szolt az Úr? Nem szolt-e hozzánk is?” – mondja Mirjám és Áron, majd kevéssel utóbb „az egész közösség meg akarja kövezni”, amint meg akarják majd kövezni Jézust, amint megkövezik az Egyházat a pápa személyében, most már nem kődarabokkal, hanem meggondolatlan kijelentésekkel.

Giovanni Battista Montini nem véletlenül választotta a Pál nevet. Az apostol legdrágább kincse a pápáé is: a teljes Krisztus, az Egyház, feje az égben, tagjai az egész földkerekségen.

„Ez a kincsünk azonban – folytatja az apostol – cserépedényben van, hogy a nagyszerű erőt ne magunknak, hanem Istennek tulajdonítsuk. Mindenfelől szorongatnak minket, de össze nem zúznak, bizonytalanságban élünk, de kétségbe nem esünk, üldözést szenvedünk, de elhagyatottak nem vagyunk, földre terítenek bennünket, de el nem pusztulunk” (2Kor 4,7–9).

Így van ez VI. Pállal is, ezzel a csodálatos emlékezőképességű emberrel, aki figyelmesen és szerényen hallgat, aki vizsgálja magát, akiben nincs ellenséges érzés senki iránt, de tudja, hogy Isten színe előtt néha kötelessége meghozni a végső döntést, nem saját hajlama, hanem az Egyházban továbbélő Krisztus iránti eleven hűsége szerint.

Senki se gyanúsítson propagandával: annak a Péternek utóda, akit Krisztus bízott meg, hogy „erősítse testvéreit a hitben”, nem szorul erre. De miután ezt a vatikáni lelkigyakorlatot most a kívülállóknak is hozzáférhetővé teszik, illőnek tartottam, hogy előtte elmondjam azt, amit nyolc napig a szememmel láttam és ami a szívemet megdobogtatta.

I. Hallgassuk Istent

1. A hit személyes találkozás: jöjjetek, lássátok!

Szeretett Szentséges Atya, tisztelendő Atyák az Úrban!

Ma este, ezekben az első pillanatokban mindenekelőtt a keresztény nép igaz szeretetét hozom Önöknek. Nem akarok más lenni ebben a lelkigyakorlatban, mint egy száj, amely sok-sok karmelita meg trappista szerzetesnő, sok-sok citeaux-i vagy máshonnan való szemlélődő szerzetes, megannyi lelkipásztorkodó pap és tevékeny életet élő nővér nevében szól... Engem magamat úgy hívtak el váratlanul azokról a szerény legelőkről, ahol az életem rendszerint folyik, mint Ámoszt, a pásztor-prófétát. Most itt vagyok Önök közt, és ez igazán nem kis dolog! De éppen így bizalommal támaszkodom igen sok világra is, az élet kellős közepén álló férfiakra és nőkre: ők is imádkoznak, közbenjárnak ezekben a napokban. Mind arra kértek, legyek igazán gyöngéd szeretetük, hitük tolmácsolója.

Ebben az első elmékedésben, amely inkább csak bevezetés, úgy gondolom, nézzük hitünket egész egyszerűen úgy, mint személyek találkozását. Egyáltalán nem azért, hogy lebecsüljük a teológiát, vagy kisebbiteni akarjuk Credónk értékét! De úgy tetszik nekem, hogy hitünk, még mielőtt Credo és teológia lenne: találkozás. Találkozás egy személlyel, és rajta keresztül végtelen sok mással: találkozás az Úr Jézus személyével.

Isten évezredekén át szólt hozzánk. A Zsidókhoz írt levél szépen mondja:

„Azelőtt Isten a próféták útján több alkalommal és többféle módon szólt őseinkhez. Ebben a végső korszakban Fia által beszélt hozzánk, akit a mindenség örökösévé tett, hiszen a világot is általa teremtette” (Zsid 1,1).

De ő, ez a Fiú, a testté lett Ige, az Úr Jézus, mielőtt szavát hallatta volna, meg akarta mutatni magát; mielőtt hallottuk, láthatóvá akart lenni. Úgy akarta, hogy szemünk szemlélje őt, mielőtt a fülünk hallaná. Azt lehetne mondani: Jézus életének harminchárom éve közül harmincban – tehát élete kilenctized részében – megelégszik azzal, hogy itt van. Ugyannyira, hogy ezt mondják róla: „Nem az ács és Mária fia-e? Nem ismerjük-e egész rokonságát?” (Mt 13,55)

És amikor megkezdte nyilvános életét, az is azzal indul, hogy nézik. Első názáreti prédikációja alkalmával, „ott, ahol nevelkedett”, „a zsinagógában minden szem rászégeződött” (Lk 4,20). Keresztelő János is – mondja az Evangélium – „rászégezte szemét” Jézusra (Jn 1,36). Az első, nyomába szegődő tanítványok ezt kérdik tőle: „Mester, hol lakol?” És Jézus azt feleli: „Jöjjetek és lássátok” (Jn 1,38–39).

Arról van tehát szó, hogy lássunk valakit, találkozzunk valakivel. Állandó visszhangja ez Szent János szavának, elmékedésének: „És az Ige testté lett, és mi láttuk az ő dicsőségét” (Jn 1,14). De éppen ez a János, a „teológus” egyike annak a két tanítványnak, akik hallották Jézus ajkáról: „Jöjjetek és lássátok!” Látott, és jól megjegyezte ezt a pillanatot: „a tizedik óra körül”. Soha nem fogja elfelejteni, hogy Krisztussal való találkozása nem értelmi síkon folyó beszélgetés, nem ideológiai összejövétel volt, hanem Jézus az öt érzéken keresztül hatolt beléje. Később, amikor az ázsiai egyházakhoz írt levelében összesűríti vallásos tapasztalatának lényegét, mindegyiket felszámolja:

*„Ami kezdettől fogva volt,
amit hallottunk (a hallás),
amit szemünkkel láttunk (a látás),
amit szemléltünk,
amit a kezünkkel tapintottunk: (a tapintás az embernek ez az első érzéke)*

az élet Igéjét hirdetjük nektek.

Igen, az élet megjelent:

láttuk, tanúságot teszünk róla...

Amit láttunk és hallottunk,

nektek is hirdetjük.”

(1Jn 1,1–3)

Ugyanígy van a legegyszerűbb emberekkel, a pásztorokkal: „Nagy örömet adok tudtul nektek... Találtok egy jászolba fektetett bepólyált gyermeket... Gyorsan útra keltek, és megtalálták Máriát, Józsefet és a jászolban fekvő gyermeket. Azután, hogy látták őket... hazatértek, dicsőítették és magasztalták az Istent mindenért, amit csak hallottak és láttak” (Lk 2,10kk). Látható lett számunkra, mielőtt csak egy szót is hallanánk a testté lett Igétől. És amikor az öreg Simeon karjába veszi a Gyermeket, így kiált fel: „Látták szemeim a te üdvösséged!” (Lk 2,30)⁴

Az első apostolok, miután lefolyt a párbeszéd: „Mester, hol lakol? Jöjjetek és lássátok” – erről épp az imént beszéltünk –, „elmentek és megnézték, hol lakik, s nála is maradtak aznap” (Jn 1,38–39). Mi is jövünk, mi is látunk, és azután ott maradunk az Úr Jézusnál.

Igy tehát a hit személyek találkozása, különösen pedig elsődleges találkozás az Úr Jézus személyével. A kegyelmek kegyelme az, ha úgy találkozunk az Úr Jézussal, ahogyan egy barátunkkal találkozunk, egy férfival, egy nővel, akinek odaadtuk az életünket, aki megváltoztatta a létünket és életutunkat. Bármilyen nyomorúságaink, hibáink, hiányosságaink legyenek is: mi találkoztunk az Úrral. Ebből láncreakció fakad, egyik tanítványtól a másikig: „A kettő közül, akik János szavára követték őt, az egyik András volt, Simon Péter testvére. Ő először saját testvérével, Simonnal találkozott, s azt mondotta neki: ‚Megtaláltuk a Messiást’ (ami annyit jelent, mint Fölkent), s Jézushoz vezette őt...” (Jn 1,41) „Másnap Jézus találkozott Fülöppel... Fülöp találkozott Natánaellel, és azt mondta neki: ‚Akiről Mózes a törvényben és a próféták írtak, azt megtaláltuk: a názáreti Jézust, Józsefnek fiát.’” Natánael szkeptikus. „Jöjj és lásd – válaszolta neki Fülöp” (Jn 1,43kk). Ugyanezt fogja mondani a szamariai asszony: „Jöjjetek, lássátok meg azt az embert, aki mindazt rámolvasta, amit csak tettem. Talán ő a Messiás?” (Jn 4,29). És egy csapásra ott vagyunk a tanúságtétel és az apostolság hiteles forrásánál, ahol nem azt mondja az ember: „Gyertek, nézzétek csak, milyen derék legény vagyok én!”, hanem: „Találkoztam az Úrral.”

Amikor az Úr Jézussal találkozunk, együtt találunk vele egy másik személyt is: az édesanyját. Ez is személyes találkozás. Hány férfi, hány nő találkozott a századok során az Úr anyjával, a betlehemi jászoltól (a napkeleti bölcsek „bementek a házba és meglátták a gyermeket anyjával” (Mt 2,11) a kereszttig: „Asszony, íme a te fiad” – „Íme a te anyád” (Jn 19,26–27). És mert találkoztunk Máriával, elkísér bennünket, mint egy szeretett, közelálló személy, részese életünknek, a maga egyedülálló mivoltában anyánkká válik, „inkább anya, mint királynő”, ahogy a Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz mondta.

Személyek találkozása... Jézussal, Jézusban a három isteni Személlyel találkozunk. Maga Jézus az egyik: az Ige, a Fiú, a „testté lett Ige”, a „szeretett Fiú”. Ha igazán találkozunk vele, ha követjük, elvezet Atyjához. Hiszen ő, a Fiú, teljesen Atyja felé fordul, létének egyetlen oka az Atya, egész élete, „tápláléka” az, hogy Atyja akaratát tegye. „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige” (Jn 1,1). Jézust követve az Atyához jutunk: „Ha engem ismernétek, Atyámat is ismernétek” – mondta Jézus –, de mostantól fogva ismeritek és láttátok őt” (Jn 14,7).

⁴ Ez a látásról és hallásról szóló elmékedés sokat köszönhet Anne Roy nővérenek, aki egy Rio de Janeiro-i favallában folytatott élete gyümölcseként hozta magával.

Nekünk nehezünkre esik megérteni ezt a szót. Ne ijedjünk meg tőle. Fülöp, akihez Jézus a szavait intézi, szintén nem ért belőlük többet; azt kéri tőle: „Uram, mutasd meg nekünk az Atyát, ez elég nekünk”, akkor minden a mienk. „Jézus azt felelte: „Fülöp, aki engem lát – itt is az Úr látásáról van szó –, látja az Atyát is. Hogyan mondhatod tehát: Mutasd meg nekünk az Atyát?” (Jn 14,8–9). Ha tudjuk követni ezt az Úr Jézust, ha tudjuk nézni, hogyan él, hogyan imádkozik, akkor megtanít bennünket azt mondani: „Miatyánk”. És minden vágya az, hogy közölje velünk ezt a fiúi szellemet; elküldi nekünk Lelkét, hogy annak erejében úgy tudjuk mondani: „Abba”, Atya, ahogy kell.

Emlékezetemben él még P. Lagrange, amint élete utolsó hónapjaiban magyarázza nekünk: Jézus minden törekvése az volt, hogy apostolaiba átöntse az Atyához való fiúi viszony szellemét. Fülemben cseng még a hangja, amint ezeket a szavakat magyarázza: „Ha alamizsnát adsz, titokban tedd, a te Atyád lát téged” – Jézus ezzel is ezt a fiúi lelkületet akarta továbbadni apostolainak. Ugyanígy ezekkel a szavakkal: „Mikor imádkozol, zárkózzál be Atyáddal, ő látja imádságodat...”

Hitünk erejében tehát találkozunk az Atya Személyével, aki mindenek eredete, mindenek őselve, aki felé Jézus mindenestül fordul, akitől mindenét és önmagát kapja: „Atyja dicsőségének kisugárzása, lényegének képmása” (Zsid 1,3), „a láthatatlan Isten mása” (Kol 1,15).

Jézus Atyjával együtt megadja nekünk Lelkét: „Elküldöm nektek az igazság Lelkét, aki az Atyától származik” (Jn 15,27), a Parakléoszt, mint másik Védelmet, másik Vigasztalót. Így tehát az Úr Jézussal találkozáskor a legfőbbesőbb Szentháromsággal találkozunk. Jézust követve belépünk a három isteni Személy körébe. Ez az életünk: „A mi városunk a mennyben van” (Fil 3,20), de ez a menny bennünk él. Ebben a világosságban együtt élünk a Lélekkel, és a „Veni Sancte Spiritus” himnuszban így szólongatjuk:

*Édességes Vigaszunk,
Drága vendég, szomjazunk,
Édes lélekújulás!*

Tehát az Isteni Személyek jelenléte; de egyben barátság megannyi emberi személlyel. Hitünk erejében találkozunk azzal, aki „mindnyájunk atyja” a hitben (Róm 4,16): Ábrahámmal, a hívők atyjával: egészen sajátos kötelék egyesít vele. Látjuk, milyen közel van Istenhez, hisz Isten „barátjának” nevezi (Iz 41,8). És látjuk, milyen közel van hozzánk. Mi másért lenne hontalanná, nomáddá, Isten bolyongójává, miért kapna felszólítást fia feláldozására, ha nem előkészületül Isten első találkozására az emberrel: „Szövetséget kötök közöttem és közötted, meg utódaid között, nemzedékről-nemzedékre, örök szövetséget: Istened leszek, és Istene utódaidnak” (Ter 17,7).

Hitünk erejében találkozunk Mózással – hogy ne is beszéljek mindazokról, akik Ábrahám és Mózes között éltek! Mózással találkozáskor szemközt találjuk magunkat a nagy Sínai szövetség közvetítőjével, s ugyanakkor barátságba kerülünk ezzel az emberrel, aki olyan szelíd volt, hogy az Írás szerint „nem volt szelídebb és alázatosabb a földön” (Szám 12,3). És Mózes elvezet a „Találkozás Sátorához”, ahol Isten „találkozik” Izrael fiaival, közli rendelkezéseit, és felel népe kéréseire (Kiv 25,22).

Találkozunk a prófétákkal: először is Izaiással, aki tudja, hogy ajka tisztátalan, hiszen ember. Csak az izzó parázs tudja megtisztítani, – olyan tüzes parázs, hogy még a szeráf is – aki pedig maga is tűz – a Templom aranyfogójával tudja csak tartani! Találkozunk Jeremiással, akit küldetése állandóan összeütközésbe hoz az emberekkel, folyvást ár ellen kell úsznia: száműzetésre ítélik, elutasítják, de mégis hűséges marad népéhez, és ebből a helyzetből nincs más menekvése, mint belevetni magát az imába, az Istennel való személyes találkozásba. És ezt a belső élményét olyan mértékig feltárja előttünk, hogy valósággal „Jeremiás vallomásairól”

beszélhetünk: „Ürömnél és epénél keserűbb visszagondolni nyomorúságomra és gyötrelmeimre!... Az én osztályrészem Jahve! – mondja az én lelkem –, azért remélek benne” (Siralm 3,19–24). Sokkal bensőségebben találkozhatunk vele, mint sok emberrel, aki mellett napról-napra elmegyünk. És micsoda gazdagsággal van tele!

Találkozunk Jósiás királlyal, a Templom újjáépítőjével, aki visszaadja a Törvény fényét és szépségét, „azt teszi, ami kedves Jahve előtt” (2Kir 22,2), azután halálát leli a harcban, és uralkodását a száműzetés és Jeruzsálem rombadőlése követi.

Találkozunk Jób könyvének szerzőjével – bár semmit sem tudunk róla, még a nevét sem –, aki olyan kérdésekre próbál felelni, amelyek nagyon is a mi korunk kérdései, többek között arra: miért hallgat úgy Isten. „Megkérdőjelezi” hitét és kora gondolkodóinak túlságosan könnyed és optimista felfogását. Micsoda lépés ez előre!

Ez a bibliai találkozás ezekkel az emberekkel, az ő barátságuk a mi nagy-nagy örömünk, keresztény hitünk arányainak kiszélesítője: sem idő, sem tér nem szorítja korlátok közé.

És mindannyiukon át az Úr Jézussal találkozunk, mert mindezek a tanúk olyanok számunkra, mint Keresztelő János. Nem ő volt a világosság, hanem azért jött, hogy tanúságot tegyen a világosságról, hogy afelé közeledjünk, közösségben legyünk vele, és „örömünk teljes legyen” (vö. 1Jn 1,3–4).

Találkozunk Péterrel és Pállal egymás mellett, a két elválaszthatatlan oszloppal. Mert amit Isten egyesített, ember el nem választhatja: egy keresztény sem lehet Péteré úgy, hogy ne legyen a Pálé is, és megfordítva. De micsoda különbség van közöttük! Péter hite egészen spontán; Pál viszont azt mondja: „Nem akarok mást ismerni, mint Jézust, és pedig a megfeszítettet” (1Kor 2,2).

Eszembe jut egy fiatal munkáslegény, aki pap szeretett volna lenni. Ez még a Zsinat előtt történt. A „késői hivatások” egyik szemináriumába került (így hívták ezt abban az időben), de nem mindig érezte jól magát. Ezer nehézséggel kellett birkóznia. Ilyenkor mindig elment az előljáróhoz és azt mondta neki: „Azt hiszem, elmegyek.” Az mint jó előljáró azt felelte neki, hogy ez csak válság – majd elmúlik – várjon – gondolja meg... És a fiú minden alkalommal többé-kevésbé meggyőzve visszatért a cellájába. Egy szép napon aztán elege volt abból, hogy (mint gondolta) az előljáró atya „az orránál fogva vezesse”, és azt mondta: most maga fog dönteni, és ha elmegy, senki emberfiától nem vesz búcsút. A bőröndje ott állt a szobájában. Nyissa ki, rakja be a holmiját és menjen? Sokáig vívódott. A végén fogott egy darabka krétát, és ráírta a bőröndre Péter felkiáltását: „Uram, hova menjünk? Az örök élet igéi nálad vannak” (Jn 6,68). És maradt... Péterrel való találkozása elvezette az Úr Jézushoz.

„Péter, szeretsz-e engem?” Még ha nem is vagyunk Péter, mi is halljuk, hogy az Úr fölteszi ma nekünk ugyanezt a kérdést: „Szeretsz engem? Igaz, megtagadtál, de szeretsz? „És ha eldadogjuk, mint az apostol: „Uram, te mindent tudsz, te tudod, hogy szeretlek”, akkor halljuk az Úr szavát: „Menj, rád bízom néhány testvéremet” (Jn 21,15kk).

És a sor folytatódik: az apostoloktól napjainkig az Egyház története mindenekelőtt személyek találkozása, enélkül nem lenne több kánonjognál! Az egyházatyák, az első vértanúk, mindezek a férfiak és nők a maguk egyéni vérmérsékletével, cselekvésmódjával, akik válságokon mentek keresztül, bensejüket felforgató változásokat éltek át: mindezek Isten szándéka szerint legjobb barátaink lehetnek. Akkor már nem olyan emberek, akiknek életrajzi adatait félszemmel átfutjuk egy könyvben, hanem lélettől duzzadó személyiségek, családtagjaink.

Találkozunk a szentekkel, az Egyház minden szentjével. Mindegyikünk bizalmasabb viszonyban van egyikkel vagy másikkal, mindegy melyikkel: Szent Ferencsel, Szent Domonkossal, Szent Ignáccal, a Kisded Jézusról nevezett Szent Terézzel – végig kellene itt mondani a mindenszentek litániáját! Ha a szívünk nem ver gyorsabban egyikükre vagy másukra gondolva, akkor félő, hogy hitünk ködös eszmevilágban mosódik el.

A kanonizált szenteken, mindenszentek napjának minden ünnepeltjén túl ott vannak korunk szentjei, „Isten választottai”: egy Madeleine Delbrél, aki harminc évvel a Zsinat előtt ott élt Ivry marxista városában⁵, – ezt az utat javasolta azután a II. Vatikáni Zsinat. Vagy: mai szent az a két svájci férfi, mind a kettő fiatalon halt meg, az egyiknek még tíz napja sincs; egyikük fribourgi, másik valais-i. Az első halálát érezve a betegek szentségét kérte, azután ezt mondta feleségének, három lányának, jelenlevő barátainak és a plébánia papjának: „Most pedig elő a pezsgővel, mert családunk egyik tagja rövidesen az Úr elé megy! Ez nagy dolog, nagy tisztesség, erre pezsgőt kell inni!” Ez legény a talpán! Ilyenek építik föl a világot. A másik pedig, a valais-i, nyolc gyermek atyja, a halála előtt, most négy napja, összegyűjtötte fiait és leányait, és így szólt hozzájuk: „En meghalok. Két dolgot szeretnék mondani nektek: értsetek mindig egyet egymás között, és legyetek mindig nyitottak a körülöttetek levők iránt. Temetésem után hívjatok meg mindenkit, aki eljött, vendégeljétek meg őket – csak szerényen – de hívjatok meg őket, hogy a barátság folytatódjék.” Íme, a tanúknak ezekhez a sorához kapcsolódunk: a találkozás a szentek közösségébe torkollik.

És minden katolikust különös kötelék fűz össze pápáinkkal. Hogy csak azokról beszéljek, akiket közelebről vagy távolabbról megismerhettünk: XI. Pius, XII. Pius, XXIII. János, és az, aki ma áll az összes egyházak élén: mindegyik a maga sajátos jellegével lép az életünkbe, és egyetemes arányokat ad neki. Valahányszor a szentmisében „imádkozunk Szentatyánkért”, valahányszor „imádkozunk püspökünkért”, egy konkrét, eleven személyiség merül föl előttünk.

Mindezeket az embereket, kezdve az Istenembertől, a mi Urunk Jézustól, a második isteni Személytől, aki kitágít bennünket a három isteni Személy méretére, és végezve „a tanúk felhőjével”, Ábrahámtól VI. Pálig, egyetlen szó foglalja egybe számunkra: az Egyház. Nem elvont fogalom ez az Egyház, hanem minden fajtából, minden nemzetből, minden népből, minden országból való férfiak és nők mérhetetlen, egyáltalán nem névtelen tömege, kezdettől fogva a világ végéig, az Úr második eljöveteleig. Jézus a feje és mi vagyunk a tagjai, egy eleven, méretre szabott kövekből álló épület tagjai, mindegyikünk kapcsolatban és közösségben van a másikkal. Bármilyen nagyok legyenek is a jelenlegi nehézségek, bármilyen válságokkal küzdünk is, újból rá kell találnunk ennek a találkozásnak, ennek a mérhetetlen nagy családnak az öröme, hirdetniük kell, szét kell kiáltanunk azt a kimeríthetetlen örömet, amelyet a szentek egymást kölcsönösen ismerő közössége ad.

Bibliánkat át- meg átszövi a „látni”, „találkozni” szó. Ez nem véletlen! Nem arról van szó, hogy innen-onnan kiragadjunk egy-egy csodálatos mondatot ebből a szent könyvből. Kétségtelen, hogy az Írás egyetlen szava képes megváltoztatni egy ember életét és szentet csinálni belőle, mint mondjuk a „vedd és olvasd” Szent Ágoston-ból. De mindenekelőtt azt kell megértenünk: az egész Biblia elsősorban Isten kísérletezésének a története, hogy az emberiséggel találkozzék; a Genezistől az Apokalipszisig az ember után járó ezer meg ezer lépése: a napszálltakor a paradicsomkertben sétálgató Jahvétól (Ter 3,8) az ajtónkon kopogtató Úrig, aki várja, hogy beengedjük és kettesben vacsorázzék velünk (Jel 3,20).

Azt hiszem, a lelkigyakorlatos bevezető elején – és ez a lelkigyakorlat is személyek találkozása! – kicsit elvesztettem a fejem, amikor Ámoszhoz, a pásztor-prófétához hasonlítottam magamat: bennem ugyan semmi sincs a prófétából, bármilyen divatos is ma ez a szerep! Inkább olyasvalakinek gondolnám magam, aki vizet merít a folyóból és szalad, hogy felkínálja a forrásnak. Bolond ez? Nem, csak egy szegény ember, aki tudja, hogy egyedül az Isten ígéje olt ki minden szomjat. Mi mást hozhatnék Önöknek? Istenünk eleven ígéből telemerítve hozom szerény serlegemet: szerény, de – ezt kérem az Úr Jézustól – csordultig van a teremtetlen Bölcsesség élővizével.

⁵ Madeleine Delbrél: Ivry, ville marxiste, terre de mission. Paris, Cerf.

2. Meghallgatni Istent

Tegnap, első találkozásunk alkalmával megpróbáltam felidézni „a tanúk minket körülvevő nagy koszorúját” (vö. Zsid 12,1), a mérhetetlen sok embert, aki van, volt és lesz a világ végezetéig. Ez alkotja az Egyházat, ez teszi ma láthatóvá Urunk Jézus Krisztust. Ő most is, mint akkor, azt kívánja, hogy nézzük: „Jöjjetek, lássátok”, hogy találkozzunk vele, és hogy „óáltala, övele, öbenne” bensőséges kapcsolatba lépjünk a Szentháromságos Istennel.

Ma reggel foglalkozunk ugyanennek egy másik oldalával: hallani. Az Írás fáradhatatlanul ismétli ezt a két szót: „SÖMA' IZRAEL”, „Halljad, Izrael: Jahve, a te Istened az egyedüli Isten.” „Hallgatni Istent”, „nem hallgatni rá”: ezek a szavak végighúzódnak az egész ószövetségen, a törvényen és a prófétákon; ugyanilyen fáradhatatlanul ismétli Jézus: „Hallgassátok és értsétek meg” (Mt 15,10). „Vigyázzatok, hogyan hallgatjátok...” (Lk 8,18) Az első keresztények lelkére kötik: „Vigyázzatok, nehogy ne hallgassátok meg azt, aki hozzátok szól” (Zsid 12,25). Ne higgyük el egyhamar, hogy igazán halló emberek vagyunk, hanem engedjük, hogy magának a Szentírásnak a szava sarjadjon ki életünkben és lelkünkben. Ezért most egyszerűen olvassuk el együtt azokat a lapokat, ahol Mózes ajkáról elhangzott a „Halljad Izrael”, úgy, hogy azóta sem hallgatott el a visszhangja:

„Halld, Izrael, azokat a törvényeket és szokásokat, amelyeket ma fületek hallatára elmondok. Tanuljátok meg őket és cselekedjétek szerintük” (MTörv 5,1).

Valóságos szellemidézés ez, igézet, amelynek tetőpontja az a másik szöveg, Isten féltékeny szeretetének és a Törvény lényegének kinyilatkoztatása az emberek számára, megint csak ennek a „Halld” felszólításnak a ritmusára:

„Halld, Izrael és vigyázz, tedd meg, ami boldoggá tesz téged. Halld, Izrael: Jahve, a mi Istened az egyedüli Úr. Szeresd Jahvét, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből. Vésődjenek ezek az igék, amelyeket ma megparancsolok neked, a szívedbe. Beszéld el őket fiaidnak, mondd el nekik, ha a házában üldögélsz, ha az úton jársz, ha lefekszel, ha felkelsz” (MTörv 6,4–7).

Hogyan hagyhatna hidegen ez a szenvedélyes sürgetés: „Kösd ezeket a szavakat jel gyanánt a kezedre, szalagként a homlokodra; írd rá őket házáad ajtófélfáira és kapuira” (6,8–9).

Később Szent Pál arról beszél majd tanítványának, Timóteusnak, hogy „meg kell őrizni a letéteményt”, a hit letéteményét egész keresztény teljességében. De ahhoz, hogy egy letéteményt megőrizzünk, előbb meg kell kapnunk, és ha szóról van szó, azt a hallás útján kapjuk. Hallgassuk Istent: „A te Istened az egyedüli Isten.” Olyan emberek vagyunk, akiket figyelni hívnak. Claudel a betegekről mondta ezt: Bennünket, valamennyiünket hallani, meghallgatni hívtak.

Milyen páratlanul friss a templomban alvó kis Sámuelről szóló elbeszélés! Megtudjuk, hogy Isten szava ritka volt abban az időben. És íme újból felhangzik ez a szó ehhez a kis gyermekhez: „Sámuel, Sámuel!!!” – „Itt vagyok.” A főpap nem hall semmit. Nem hivatása magaslatán álló ember. De azért azt meg tudja mondani a kis Sámuelnek: „Ha megint szólít, mondd: Szólj, Uram, mert hallja a te szolgád.” Ezekkel a szavakkal felel a gyermek, akiből később olyan nagy próféta lesz: „Szólj Uram, mert hallja a te szolgád” (1Sám 3,1kk).

De van egy szövegünk, amely még jellemzőbben mutatja, hogy Isten akarata az odahallgatásnak ezt az alapvető magatartását kívánja meg: Salamon még egész fiatal, ismeretlen ember, még nem telt el a dicsőséggel, nem mámorosodott meg a nagyságtól. Gábaonba zárandokol, ezer égő áldozatot ajánl fel Jahve oltárán. Éjszaka, álmában az Úr megjelenik neki, és ezt mondja: „Kérj, amit akarsz és megadom neked.” Salamon így felel: „Te a te szolgálóddal, atyámmal, Dáviddal nagy irgalmasságot cselekedtél... megőrizted iránta nagy irgalmasságot, s megengedted, hogy egyik fia ma az ő trónján üljön. Nos tehát, Uram Isten... én nagyon fiatal

vagyok.” És Salamon most egy csodálatos dolgot kér: „Adj szolgáltnak halló szívet” (1Kir 3,5kk).

Halló szív! Ez a kifejezés ugyancsak szokatlan lehet, mert különböző bibliafordításainkban igen különféleképpen fordítják. Az előttem lévő Jeruzsálemi Bibliában nem „halló szív” áll, hanem: „Adj szolgáltnak igazán ítélő szívet”. Én nem vagyok szakember, igazán nem, de mindenki könnyen láthatja, hogy az eredeti héber szó, „somea’ ” a már ismert „sama’ ” hallani ige participiuma, ugyanaz az ige, mint ami a „Söma’ Izrael”-ben szerepel. Mire való hát a különféle fordításokban az a sok körülírás: „Adj nekem figyelmes, engedelmes, értelmes, bölcsességgel teli szívet”, ahelyett hogy betű szerint visszaadnák ezt a kimeríthetetlen kifejezést: „Adj nekem halló szívet”⁶

Maga Jahve mondja el nekünk, mi a halló szív gyümölcse:

„Tetszett Jahvének, hogy Salamon ezt kérte, azért így szólt hozzá: „Mivel ezt kérted, s nem kértél magadnak sem hosszú életet, sem gazdagságot – mennyi finomság van ebben! – sem ellenségeid életét – kérhetted volna, hogy megszabadulj politikai ellenfeleidtől, akik ellenállnak neked –, hanem bölcsességet kértél magadnak, hogy igazságot szolgálthass: íme szavad szerint cselekszem veled: bölcs és értelmes szívet adok neked” (1Kir 3,10kk). Íme a halló szív gyümölcse: megkülönböztető- és ítélőképesség. Ha azt akarjuk, hogy a mi szívünk is bölcs és értelmessé legyen, akkor először ilyen halló szív legyen.

Ebben az időben Salamon szíve nem „hájasodott még el”, mint később (Zsolt 119,70): ez a Salamon képes a legmélyebb szellemi belátásokra, érzékeny Isten nagysága iránt. Kevéssel utóbb, a Templom felszentelése után, azt kéri, hogy a Legfölségesebb lakhelyén mindenkinek ugyanolyan legyen a magatartása, mint az övé. És nemcsak kéri, hogy a népnek halló szíve legyen, hanem azt is tudja, hogy ha a nép hallgatja Istent, Isten is meghallgatja őt:

„Hallgasd meg – mondja Istennek – szolgáltnak s népednek, Izraelnek könyörgését, amikor imádkoznak ezen a helyen. Halld meg lakóhelyeden, az égben, halld meg és bocsáss meg” (1Kir 8,30).

Ekkor Salamon előszámlálja mindazt a nyomorúságot, ami körülveszi, ugyanazokat, amelyeket ma is jól ismerünk. Fölidézi a nép megaláztatásait, ellenállását, bűneit, éppen így az idegen nemzetek megaláztatásait, ellenállását, bűneit, és mindegyiknél refrénszerűen tér vissza ugyanaz a könyörgés: „Halld meg lakóhelyeden, az égben, és bocsáss meg!” Kölcsönösség áll fenn a mi odahallgatásunk – az imádság elsősorban ez – és az Istentől való meghallgatás biztos tudata között, akinek „füle figyel könyörgésünk szavára” (Zsolt 130,2).

Kutassunk tovább Bibliánkban. Az Úr Izaiáshoz szól, és kinyilatkoztatja neki, milyen lesz az ő szolgálója. Ez a nagy szolga maga Jézus Krisztus lesz, de minket is jelképez, hiszen egyik vagyunk Jézussal. Hallgassuk meg ezt a szépséges szöveget:

„Jahve, az Úr a tanítvány nyelvét adta nekem... Minden reggel fölébreszti fületem, hogy *hallgassam* őt, mint a tanítványok. Jahve, az Úr megnyitotta fületem” (Iz 50,1–3).

Jaj azoknak, akik égő áldozatokban bizakodnak, és közben nem hallgatnak Istenre, akik azt gondolják, hogy szertartások, külsőségek fölmenthetik az embert a hallás kötelezettsége alól! Drámai hangsúllyal hirdeti ezt minden próféta. Egy példa Jeremiásból:

„Így szól Jahve, Izrael Istene: Égő áldozataitokat tegyétek vágóáldozataitokhoz, és egyétek meg azok húsát! Mert nem szóltam atyáitokhoz és nem adtam nekik parancsot égő és vágóáldozatokról azon a napon, amelyen kivezettem őket Egyiptom földjéről. Hanem azt parancsoltam nekik: „Hallgassatok szavamra” – az imént olvasott nagy deuteronom szövegek visszhangja ez –, hallgassatok szavamra, akkor én Istenetek leszek, ti pedig az én népem lesztek. Járjatok mindig azon az úton, amelyet parancsoltam nektek, hogy jó dolgokat legyen” (Jer

⁶ Ezeknek a gondolatoknak a kifejtését megtalálhatjuk Jeanne d'Arc nővér könyvében: „Un coeur qui écoute”, Paris, Cerf 1968.

7,21kk). S íme a tragédia: „De nem hallgattak meg és nem figyeltek rá: hanem gonosz szívük szándéka és romlottsága szerint jártak, hátukat fordították felém, nem pedig arcukat. Attól a naptól fogva, amikor atyáitok kivonultak Egyiptom földjéről, mind a mai napig elküldtem hozzátok valamennyi szolgámat, a prófétákat (azokat, akik az én nevemben beszélnek), napról-napra megtettem és nem fáradtam bele. De ők nem hallgattak reám és nem figyeltek” (25–26). Látják, hogyan ismétlődik állandóan ez a szó? „Mondhatsz nekik, amit csak akarsz: mégsem hallgatnak rád. Hívhatod őket: nem felelnek. Azért mondd nekik: Íme a nemzet, amely nem hallgat Jahvének, az ő Istenének szavára, és nem hagyja, hogy tanítsák. Nincs többé hűség, eltűnt a szájukból!” (27–28) Hogy hűség legyen a szánkban, ahhoz valamiképpen a fülünkön át kell betérnie, fülünknek kell hallóvá válnia.

Nem annyira az a vétünk, hogy bűnösök vagyunk – mindannyian azok vagyunk, és Jézus a megváltásunkra jött el –, hanem az, hogy nem hallgatunk erre a hívó Istenre. Az igaz embert szólítani sem kell, az mindig az Úrral van, övele él. Jézus azt mondhatta: „Az én Atyám sohasem hagy magamra, mert én mindig azt cselekszem, ami neki tetszik” (Jn 8,29). Ő Atyjának nagy Meghallgatója. De mi bűnösök nem halljuk meg a szólítást. Ádám bűne ez: „Jahve, a mi Istenünk, szólította az embert a paradicsomkertben: ‚Hol vagy?’ – mondta.” Isten szólítani kénytelen az embert, mert már nincs ott jelenlétében; elrejtőzött, megmondja, miért: „Hallottam lépteidet a kertben – mondta Ádám –, és féltem” (Ter 3,9–10).

Julien Green rámutat: mihelyt vétkeztünk, mindaz, ami egy pillanattal előbb még olyan világosnak látszott, mindaz, amit olyan jól hallottunk, mintegy ködbe vész. De Istennek ez a szólítása, ami gyakran bűnünk jele – hisz azért rejtőztünk el –, ugyanakkor az irgalom jele is. Azért szólítja a bűnöst, mert vissza akarja hívni bizalmas bensőségébe. Szépen mondja ezt Szent Ambrus:

„Ha az ember elbűjlik, akkor szégyelli magát. Az a tény, hogy Isten szólítja, már mintegy jele annak, hogy meggyógyulhat bűnéből, mert az Úr azt szólítja, akit szán.”

Aki meghallja a szót, az már tudja, hogy hívják. A bűnös embert kereső isteni hang hívása lényege szerint az engedelmességre való felhívás. A héberben a hallást és az engedelmeskedést ugyanaz a szó fejezi ki, a már ismert „sama' ” ige: „Ha meghallod a szavamat, ha engedelmeskedsz”. És tudjuk, hogy maga Szent Pál is a hallás nyelvéből kölcsönzött szavakat használ az engedelmesség és engedetlenség körülírására:

„Amint tehát egynek a vétke minden emberre kárhozatot hozott – Szent Pál itt az Ádám szólítását és vétkét leíró szöveghez kapcsolódik –, ugyanúgy egynek üdvösséget szerző tette minden emberre kiárasztotta az életet adó megigazulást” (Róm 5,18). Most következnek azok a szavak, amelyek átvezetnek a hallástól az engedelmességbe: „Ahogy egy embernek engedetlensége miatt mindnyájan bűnössé váltak, egynek *engedelmességéért* meg is igazultak” (5,19) Az a két szó, amelyet Szent Pál itt használ, és mi jobb híján engedetlenségnek és engedelmességnek fordítunk, a hallás nyelvéből van kölcsönözve: „parakoe” szószerinti jelentése: „halláson kívüli (para)”, „hüpakoe” pedig „halláson belüli”. Vagyis Szent Pálnak az engedetlenség betű szerint azt jelenti, hogy valaki hallótávolságon kívülre helyezkedik, oda megy, ahol már nem hallja meg a szót; az engedelmesség viszont azt, hogy Isten szavának „hangszórója” elé helyezkedünk. Benne vagyunk az isteni akusztikában, vagy kívül esünk rajta. Így „hallani” vagy „nem hallgatni rá” engedelmességet jelent, de túl azon, amit a fegyelem egyszerű fogalmán értünk. Engedelmeskedni, vagy nem engedelmeskedni, nemcsak egy rendezett, vagy rendezetlen csapat képét idézi föl, amely aláveti magát valakinek, beleilleszkedik parancsaiba vagy védelmi tervébe. Nem, sokkal több ennél. A „hüpakoe, parakoe” több még a teremtmény szerető meghódolásánál is Teremtője előtt. Számunkra ma ez a megváltott ember teljes visszatérése Istenéhez, aki megváltotta.

Szerencsés gondolat, hogy e szavakat imádkoztatja velünk az Egyház mindennap zsoltosmánk invitatóriumában, bevezető versében:

*Bár hallgatnátok ma az ő szavára!
Ha szól, ne keményítsétek meg szívetek,
ne úgy, mint Meribánál és Masszánál
a sivatagban cselekedtetek.
Ott ősatyáitok próbára tették engem,
kihívtak ellenük, pedig szemlélték minden tettem.*

(Zsolt 95,7–9. Ford. Farkasfalvy Dénes)

És a zsidókhoz írt levél, amely idézi ezt a zsoltárt, így magyarázza a „má”-t:
„Lelkesítsétek egymást minden nap, amíg a „ma” tart, hogy senki közülünk meg ne keményedjék”... (3,13)

A hallás és az engedelmség olyan elválaszthatatlan életünkben, akár csak nyelvészetileg.⁷ De így van ez Istennél is, aki az engedetlenre nem hallgat többé; példákat bőségesen idézhetnénk (vö. MTörv 1,34–46). Jahve ilyenkor „felhőbe burkolózik, hogy hozzá ne hatolhasson az imádság” (Siralm 3,44).

Jézus pedig azt mondja: „Miért mondjátok nekem: Uram, Uram, ha nem teszitek meg, amit mondok?”

Jézusnak nincs más tanítása, de ezt szünet nélkül ismétli: „Tudja meg a világ, hogy szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, ahogy az Atya meghagyta nekem. Keljete föl, menjünk innen!” (Jn 14,31) Állandóan ez a „hüpakoe”: annak a Jézusnak az engedelmsége, aki „engedelmes volt a halálig, mégpedig a kereszthalálig!” (Fil 2,8)

Jézus is szólít bennünket: „Beteljesedett az idő, és már közel az Isten országa. Tartsatok bűnbánatot, és higgyetek a jóhírnék.” (Mk 1,15) Tegnap úgy szemléltük Jézust, amint azt mondja nekünk: „Jöjjetek, lássátok.” Ez az első mozzanat: szemlélni Krisztust. De azután szólít: „Jöjjetek, kövessetek”, „higgyetek a jóhírnék”. Ez a jóhír újból csak egy üzenet, egy hívás meghallása. Mire hívnak? Arra, hogy ültessük a lelkünkbe ezt az ígét, ahogy Szent Jakab mondja: „Fogadjátok tanulékony lélekkel a belétek ültetett ígét, ez képes megmenteni lelketeget” (Jak 1,21). Igazi ojtás, igazi ültetés ez, mert az ige ilyen befogadása nem annyit jelent, hogy meghagyjuk idegen testnek: „Az ígét váltsátok tetté, ne csak hallgassátok, mert különben magatokat csaljátok meg. Ha ugyanis valaki csak hallgatja az ígét, követni nem követi, hasonlít ahhoz az emberhez, aki arcát tükörben nézegeti. Megnézi magát, aztán odébb megy és nyomban elfelejti, milyen volt” (Jak 1,22–24).

Ez a szó az örökkévalóság hordozója: „Bizony, bizony mondom nektek, aki megtartja szavamat, halált nem lát sohasem” (Jn 8,51).

Vagy az a másik állítás, amelyet ugyanilyen ünnepélyes „bizony, bizony” vezet be:

*„Bizony, bizony mondom nektek,
aki hallgatja szavamat...
Átment a halálból az életre”*

(Jn 5,24).

Már most ezt az ígét – mint Jézus a magvető példabeszédében elmondja – sokféleképpen lehet befogadni. Lehetünk köves útfél, lehetünk olyan talaj, ahol az ige gyorsan felnő és hamar el is szárad, juthat bennünk tövisek közé, ahol az Úr Jézus szava szerint nemcsak a mohó vágyak, hanem „az élet gondjai”, az egzisztenciális gondok is elfojthatják, elsilányíthatják – és Isten a tudója, hogy önöknek épp elég gondjuk van az életben! Végül ott a jó földbe hullott ige.

⁷ Könnyű ezt belátni a latin leány-nyelveinél (latinul hallani: *audire*, engedelmeskedni: *oboedire /ob-audire/*), sőt a német *hören*, *horchén* (hallani, hallgatni) és *gehörchen* (engedelmeskedni) esetében is. A magyar nyelv logikája is erre utal, pl. ilyen kifejezésben: „hallgat a szóra (A kiadó megj.).

És most nem Önöknek, hanem saját magamnak mondom: hosszú ideig úgy gondoltam, hogy ha egyszer az Úr Jézust választottam, ezzel egyszer s mindenkorra a jó föld mellett döntöttem. Micsoda tévedés! Aztán rájöttem, hogy a valóságban – hogy is mondta Izaiás? – minden reggel meg kellett nyitnom a fületem, hogy befogadjam az ígét. Tegnap talán jó föld voltam, nyitott az ígének, de ma feledékeny, sekély talaj vagyok. Soha nem lehet ezt egyszer s mindenkorra elintézni. Mindennap újból kell figyelni kezdenem. Mindennap újból ki kell választanom a magvető példabeszédéből, mi óhajtok lenni, illetőleg pontosabban: mit remélhetek az Úr kegyelmével.

Hitünkben tehát ez a „Halld, Izrael!” a legállandóbb vezérmotívum az egész Biblia során. Hozzávehetnénk még az Apokalipszisnek mindazokat a szövegeit is, amelyek az egyházak szemére hányják, hogy nem hallanak többé: „Akinék füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak!” (2,7–11–17–29) Bibliánk, lényege szerint, éppen Isten szavának kinyilatkoztatása az emberek számára, és ez a szó az igazság, mondotta Dávid: „Igen, Uram, Jahve, te vagy az Isten, a te szavad igazság” (2Sám 7,28).

Jó, ha mindig eszünkbe jut: ez az igazságot jelölő szó ugyanaz, mint a mi „Amen”-ünk; az „aman” igéből származik, ami azt jelenti, hogy valami szolid, szilárd, tartós, megbízható. Az „amen” szó elsősorban a földbevert cöveket jelenti, amelyre rátekerhetik a sátorköteleket a pusztában, mert a cövek erős, megbírja. A mi oldalunkról igazságot jelent ez a szó, Isten felől hűséget. „A te szavad igazság, a te szavad hűség.” Amikor hallgatom „az igazság szavait”, ugyanakkor állítom, hogy a mi Istenünk a mindenestül hűséges Isten.

*Az Úr az én sziklám és váram,
az Isten az én szabadítóm,
hegycsúcs, amelyen menhelyet találtam.
Üdvömnök szarva, védőpajzsom,
erődöm, áldás magasztaljon.*

(Zsolt 18,3. Ford. Farkasfalvy Dénes)
(vö. még Zsolt 31,4; 61,3; 144,2).

A 18. zsoltárnak mindezek a fordulatai azt is kifejezik, milyen erős, milyen sziklaszilárd, milyen szervesen összefüggő az a szó, amely ezen a hűséges Istenen alapul.

Jézussal pedig elérkezünk a minden reménységet meghaladó tetőponthoz: „Ti az én barátaim vagytok, ha megteszitek azt, amit parancsolok nektek. Nem mondalak már titeket szolgálknak, mert a szolgálta nem tudja, mit tesz az ura. Titeket barátaimnak mondalak, mert mindent tudtul adtam nektek, amit Atyámtól hallottam” (Jn 15,14–15).

Ha az ember látja, milyen jelentős ez a fáradhatatlanul sürgetett „Halld, Izrael”, akkor megérti, hogy Isten hozzászól: „Őrizkedj attól, hogy elfeledd”, „Ne felejtsd el” (MTörv 8,11–14). A szeretetnek jó emlékezőképessége van.

Szent Benedek mint legfőbb parancsot adja Isten embere elé: „És mindenekfölött kerüld, hogy megfélemedjél Istenről.” Így azután jeleket, emlékeztetőket találnak ki, hogy elevebbé tegyék szeretetüket, és megóvják a feledéstől.

Ebben a megvilágításban megértjük annak a „sötétkék zsinórnak” az értelmét, amelyet Jahve Mózesrel a felsőruha sarkán levő bojtokra tétetett: „Látása majd emlékeztet minden parancsomra és megteszitek azokat, nem pedig szívetek és szemetek kívánságát követitek, amelyek paráználkodásra vezettek... És Istennek szentelt nép lesztek. Én, Jahve, a ti Istenetek hoztalak ki titeket Egyiptom földjéről, hogy Istenetek legyenek, én, Jahve, a ti Istenetek” (vö. Szám 15,39–41).

Hitünk Istene olyan Isten, aki beszél, és az ő döntő beavatkozása testté lett Igéje. Már pedig a beszélés párja a meghallgatás. Ez az odahallgatás tehát a beszélő Istennek megfelelő alapvető magatartás, a lényeges teológiai magatartás.

Isten szavát meghallgatni annyit jelent, mint úgy megnyílni előtte, hogy teremtő erejűvé váljék bennünk, és ezzel belépni az isteni termékenység nagy körforgásába:

„Amint lehull a zápor és a hó az égből, és nem tér vissza, míg meg nem öntözte a földet, meg nem termékenyítette és csírába nem zsendítette, hogy magot adjon a magvetőnek és kenyeret az evőnek: úgy az én igém is, mely szájamból kimegy, nem tér hozzám vissza eredménytelenül, hanem végbeviszi mindazt, amit akarok, és végrehajtja azt, amire küldöm” (Iz 55,10–11).

3. Meghallgatni a szegényt

Amikor halló szívről beszéltünk, a „szív” szót a Bibliában használt teljes értelmében vettük. A modern nyelvekben ez a szó érzelmi életünket idézi, amely szeretet, gyűlölet, kívánczóság vagy féltés. A Biblia embere – ezen sokkal túlmenően – azt érti szíven, ami az ember legbelsejében él. Bizonyára érzelmek is vannak ott, de emlékek, gondolatok, ítéletek, tervek is. Amikor tehát mi a „szív” szót alkalmazzuk, ez magában foglalja az emlékezetet, az értelmet, a lelkiismeretet, mindazt, ami a szabad szellemi lényt alkotja.⁸ Halló szívűnek lenni annyit tesz, mint halló emberré, figyelő emberré válni.

Nemrég meghívtak a szerzetesrendek előjáróinak egy gyűlésére. Körülbelül hatvanan voltak, bizottságokra oszolva kellett dolgozniuk, és hogy jó munkát végezzenek, meghívtak valakit, hogy feltűnés nélkül néhány tanácsot adjon nekik, – talán úgy kellene mondanom: néhány csoportdinamikai ismeretet. Nagyon tetszetek nekem ezek az igen egyszerű utalások: „A gyűlésen ne felejtsek el két nagy elvet. Az első: Hallgass az, aki beszél, teljes szívedből, teljes lényedből, teljes lelkedből és minden erődből, minden képességeddel. És a második: amikor rád kerül a beszéd sora, akkor beszélj teljes lelkedből, teljes szívedből, teljes lényeddel és minden képességeddel.” Kitűnő alkalmazása volt ez a „Halló, Izrael”-nek valami kevésbé magasztos dologra, ami azonban ma roppant jelentős. A világnak szüksége van olyan emberekre, akik értenek a meghallgatáshoz.

Már most ha hozzászóltam ahhoz, hogy hallgassam Istent – láttuk, hogy ezt minden nap újra kell kezdeni –, ha nem vagyok többé szétszórt ember, akkor tudok figyelni testvéreimre is. Ez a nagyszerű ráadás Isten szavának hallgatásához. És ez a ráadásul kapott „többi” pontosan az, amit a Zsinat akart belevésni elménkbe és szívünkbe: hogy megvalósítsuk *a szolgáló és szegény Egyházat*. (Ezzel a kifejezéssel azóta kétségtelenül túlságosan sokat éltek, sőt vissza is éltek.)

Gondolhatják, hogy nem leckéket osztogatni jövök Anyánknak, az Egyháznak: tudjuk, hogy ez az Egyház szent, szeplőtelen, egészen szép, hogy ő a mennyei Jeruzsálem – legalábbis amennyiben összefér földi vándor mivoltával. De még szükség van arra, hogy a tömegek is megértsék Egyházunkat. És ez a kifejezés: szolgáló és szegény Egyház, csak többé-kevésbé gyenge „fordítása” a mai emberek egyik vágyának és várakozásának. De hogyan legyünk szegények? Nem arról van szó, kinek mennyi jövedelme van, ki milyen lakásban él. Úgy tetszik nekem, az első lépés az lenne, hogy próbáljuk utánozni a szegényt a leglényegesebben, abban, ami szegényé teszi.

Hogy utánozhassuk a szegényt, tudnunk kell, ki a szegény. Tág értelemben veszem a szót, úgy, ahogyan már a Biblia értette, amikor az „anavim”-ről, a megalázottakról és sanyargatottakról, az alacsonysorsúakról, Jahve szegényeiről beszél. De gondolok ugyanakkor Brazília férfiakra és asszonyaira is, abban a negyedben, ahol olyan közel éltem hozzájuk, vagy a marseille-i dokkmunkásokra, ezekre a Földközi-tenger vidékének négy sarkából jött szegényemberekre. Együtt éltem velük, nem annyira a Marseille-ből valókkal, hanem Bari és Barletta, Szardínia és Málta jövevényeivel, arabokkal, örményekkel, akik mind a nyomor, vagy az üldözés elől menekültek el. Kik voltak hát ezek a szegények? Olyan ember, akinek nincs pénze? De vannak napok, amikor van, sőt ilyenkor tékozolja is! Akinek nincsenek összeköttetései? Ez igaz: a szegénynek nincsenek összeköttetései, az mindig vár, minden iroda minden ablakánál, soha nem előz meg senkit. Még mélyebbre hatolva: olyan ember, akinek nincs műveltsége. Folytathatnánk: a biztonság hiánya, az önbizalom hiánya...

De azt hiszem, van egy még mélyebb meghatározása a szegénynek, vagy legalább is olyan, ami szerintem az életükben való osztozásból születik: szegény az, aki mindig hallgat valakit, és

⁸ Vö. Xavier Léon-Dufour (szerk.): *Biblikus teológiai szótár*, Róma 1974, 1214 kk.

akit senki sem hallgat meg. A szegény mindig hallgatott valakit. Hallgatta a tanítót vagy a tanítónót az iskolában: ott ült és hallgatott. Hallgatta a káplánt a hitoktatáson: hallgatott. Hallgatta a „jó nővért” – ahogy mondják – a segélyhelyen vagy az otthonban, vagy később a gondozónót, aki bőven ellátta jótanácsokkal. Hallgatta a munkavezetőt az üzemben, amikor belépett tanoncnak. Mikor a kaszárnnyába került, hallgatta az őrmestert, és mikor bekapcsolja a rádiót, hallja a képviselőt vagy az újságíró: ha a televíziót nyitja ki, hallgatja a miniszterelnököt, a minisztert vagy a tábornokot: egyszóval mindig csak hallgat, és mikor este hazamegy, még hátra van a felesége: azt kell hallgatnia! Őt pedig, a szegényt, senki sem hallgatta meg egész nap. Ez minden szegénység gyökere: ha valakit sohasem hallgatnak meg egy egész életen át. Amikor így határozzuk meg a szegényt: az, aki mindig csak hallgat valakit, de akit senki sem hallgat meg, akkor a Prédikátor egy kijelentéséhez csatlakozunk: „A szegény bölcsességét nem ismerik, és nem hallják meg szavát” (Préd 9,16). Megvetik a szavát, senki nem figyel rá. Pedig Isten egyik legfőbb utasítása Mózesen át a Sínain: „Ne legyetek személyválogatók az ítékezésben, hanem hallgassátok meg a kicsinyt is úgy, mint a nagyot” (MTörv 1,17).

Ha meg akarjuk közelíteni a szegény ember szegénységét, akkor először is azt kell csinálnunk, amit ő: utánoznunk kell azt az embert, aki mindig odahallgat, mielőtt beszélné. Ha így csinálunk, akkor a zsoltárok egyik alapvető magatartását tesszük magunkévá: „A szegény kiáltott, Isten meghallotta” (Zsolt 34,7). Nemrég mondta el nekem valaki, aki nehéz évek után szerzetbe lépett, hogy ez a szentírási mondat felszabadításként hatott rá: „Abban a pillanatban biztos voltam, hogy ez igaz. A szegény, nem anyagilag, hanem egész életemmel – ez a szegény én voltam. Tehát bizonyos voltam benne, hogy az Úr meghallgat.”

Istennek nincs semmije, *ő van*; létezik, nem birtokol. Éppen így a szegény is létezik, de nincs semmije; csak a pusztá élete az övé: itt van, semmi több. Ezért jobban be tudja fogadni az ígét, szorosabb kapcsolatba tud lépni vele. Ha tehát, mint mondani szokás, „meg akarjuk vinni az Evangéliumot” – és ez kötelességünk, ez a hivatásunk, ez a szerepünk, nem lehetünk néma kutyák –, akkor először át kell vennünk éppen azoktól, akik élnek: a szegények, az egyszerű emberek kezéből. Állandóan azokat az alázatos szívű embereket értem ezen, akiknek nincs más menedékük, mint az Úr.

P. Lagrange szívesen mondogatta nekünk – és ez volt az ő életének nagy meglátása –, hogy a Biblia megértéséhez ott kell azt tanulmányoznunk, ahol eseményeit átélték. Hallom még, amint Szent Jánosnak, illetőleg Szent Márknak ezekből az apró mondataiból kiindulva: „Sok fű volt ott”, „A fű zöld volt”, elmagyarázza: ha valaki nem látta a maga szemével Palesztinának ezt a buja zöld fűvét a tavaszban éppen a szakaszában, akkor nem jut el a bizonyossáig: ezeket az evangéliumokat csakugyan olyanok írták, akik látták ezt. Egy ehhez hasonló mondatot nem lehet kitalálni; de hogy megértsük, mennyire igaz, ahhoz magunknak is le kellett ülni erre a fűre. Nos, úgy tetszik nekem, ugyanezt lehet mondani a szegénységről. Hogy megértsük az első, az összes többi is tartalmazó boldogság mély értelmét: „Boldogok a lelki szegények, boldog, aki tudja, hogy szegény”, ahhoz az szükséges, hogy ezt a boldogságot valamiképpen magunknak a szegényeknek a kezéből kapjuk. Fogadjuk be tőlük az evangéliumi értelemben vett szegénység mély megértését, hogy azután igazán megvihessük nekik az Úr szavát.

De abban is segíteni kell a szegényeket, hogy egymást meghallgassák. Megint csak annak a braziliai negyednek a lakóira gondolok, ahol éltem. Ott is sokat beszélnek fejlődésről, és méltán; de nem első jele-e ennek a fejlődésnek, ha fölfedeztetjük ezekkel a férfiakkal és asszonyokkal, hogy az életüknek van értelme? Egy asszony állandóan ezt hajtogatta: „Az én életemben nincs semmi érdekes: azzal telik az időm, hogy mosogatok, fehérneműt mosok, és kiabálok a gyerekekre, akik nem hallgatnak rám!” De minthogy ez az asszony beszélhetett másokkal,

elmondhatta ezt a hite szerint minden érdekességet nélkülöző életet: egy testvér odafigyelésén át fölfedezte, hogy Isten is figyel rá, és hogy az ő élete is lehet szent történet.⁹

Egy szerzetes is eszembe jut, aki több éven át gyári dolgozó volt Brazíliában. (Tudom, voltak néha túlzások is ebben a vállalkozásban, de mennyi nagy dolog történt!) Amikor dolgozni kezdett, még nem volt pap, egyszerűen úgy dolgozott társai között, mint Istennek szentelt ember. Két és fél évvel később Don Agnelo Rossi bíboros pappá szentelte a városnegyed lakói és dolgozótársai között. Csak két személy nem volt a negyedből való: Don Agnelo és a sofőrje, a többi mind valódi „öslakó”. A szertartás folyamán a bíboros a megfelelő helyen elmondta a szokásos felszólítást: „Ha valakinek valami mondanivalója van erről a szentelendőről, az szóljon!” Ezek a szegények úgy vesznek mindent, ahogy hallják, mondhatnám betű szerint. Az egyik munkás tehát fölemelkedett, és azt mondta:

– „Bíboros úr, nekem lenne valami mondanivalóm.

– No, mondja csak.

– Hát látja, mikor ez a pajtásunk eljött dolgozni velünk, akkoriban mindig azt mondogattuk: „Ebben a műhelyben csak napszámosok, csak „peónok” vannak. Nem vagyunk mi semmik, nem számítunk. Fognak és ide-oda tesznek, meg se mondják, hogy miért.” De mióta ez a barátunk velünk dolgozik, olyan munkás, mint mi, azóta megértettük, ha nem is beszélt sokat, hogy Isten szemében nincsenek napszámosok, hanem mindnyájan Isten gyermekei vagyunk. Istennek csak gyermekei vannak! Ezért szeretnénk, ha továbbra is velünk dolgoznék.” Íme, mi lesz a szegényekből, ha meghallgatják őket! Ezzel megértik, hogy Isten is figyel rájuk. Ha szabad így kifejeznem magamat, szükség van a nagy Figyelőnek egy alázatos képmására, hogy lassanként fölfedezze őt, az ő Istenüket, a mi Istenünket. Ugyanakkor pedig ráadásul mi magunk is fölfedezzük, hogyan beszél és cselekszik Isten a szegények lelkében.

Magam előtt látom azt a kilenc gyermekes brazíliai családanyát, méghozzá egy olyan férjjel, aki három-négy gyerekkel fölér és jobban igénybe vette, mint az összes gyerek együttvéve. Koldusszegények voltak. Ez az asszony lassacskán fölfedezte a közösségben, mit jelent az, ha az embert Isten hallgatja, ha imádkozik, és egy szép napon egy gyűlésen kijelentette: „Ha imádkozom és szóbeli imát mondok, érzem, hogy ez nem elég. Akkor a szívemben imádkozom Istenhez, de ez sem elég. És akkor – fejezte be – a hallgatással imádkozom!!!” Pedig biztosíthatom önöket, ez az asszony soha nem olvasta sem Keresztes Szent Jánost, sem Szent Teréziát, vagy más hasonlót. Igazán a szívével hallott.

Ilyen szavakat és ilyen embereket mérlegelve kellene az Egyház jövőjéről gondolkodnunk. A keresztényeknek a legsürgősebben ki kellene emelkedniök abból, amit így nevezhetnénk: „a gyakorló vallásosság kis forradalmacskái.” Azelőtt ilyenekkel próbálkoztak, de az semmi jóra nem vezetett! Hát most egész másképpen csinálják. Ilyen vagy olyan volt a mise, a gyónás: legyen most éppen az ellenkezője. Ezek próbálgatások, a gyakorló vallásosság képviselőinek forradalmacskái a maguk zárt körén belül, önmaguk körül forogva. Ha ezzel szemben korunk embereinek igazi szükségleteit, igazi igényeit akarjuk kielégíteni, akkor ne az intellektuálisan képzett emberek hallgassák egymást, hanem halljuk meg újra a szegényt: az nem ilyenfajta forradalmacskákat keres, hanem valami sokkal mélyebbet remél és vár, azt, amit az az asszony mondott: „A hallgatással imádkozom.”

Idéztem Izaiás szavait az Úrról, „aki minden reggel megnyitja tanítványi fülemet” (Iz 50,4). Ugyanebben a szövegben találjuk a következőket: „Hogy felelni tudjak a kimerültnek, az Úr szóra késztet engem”. Akkor fogunk tudni igazán megfelelni a szegény ki nem fejezett várakozásának, akkor tudjuk elérni, hogy megszülessék az életre – és az egész világra ilyen

⁹ Hasonló részleteket olvashatunk a most idézettel együtt, Dominique Barbé könyvében: *Demain des communautés de base* (A bázisközösségek jövője). Paris, Cerf.

szegény, hiszen annyira nélkülözi Istent! –, akkor fakasztunk reményt benne, ha Istennel együtt órá is figyelünk.

Egy pap-munkástársunk, Paul Xardel, ott halt meg Brazíliában: negyven nappal az üzembe való belépése után elgázolta egy teherautó. Dolgozótársai nem tudták még, hogy pap. Csak a halálakor fedezték fel csodálkozva, hogy az üzemi esztergályos, „a nagyorrú hosszú francia” „Padre” volt, Pál atya. Amikor a temetésre jöttek, én fogadtam őket, megfigyelve legelső megnyilatkozásait, és mélyen megrendített egyikük kijelentése: „Most, hogy tudom, hogy pap volt, most megértem, miért tudott úgy hallgatni bennünket!” Meglepte őt, hogy ez az esztergályos munkás mindenkit olyan szerető odaadással hallgat meg. És amikor rájött, hogy pap volt, azonnal összekapcsolta a meghallgatásnak ezt a képességét a papságával.¹⁰

Ilyen az apostol magatartása, a pap magatartása. Folyvást bibliai értelemben beszélve, a vigasztaló magatartása ez. Mikor a szegény Jób a szemétdombon szenvedése hamujában gubbaszt, három barátja jön látogatására. Emlékeznek a dolog szép indulására: mert Jób barátai jól kezdték, hét nap és hét éjjel ott ültek a földön mellette, és egyikük sem szólt hozzá egy szót sem, annyira megdöbbenette őket nagy fájdalomának látása. Tudnak hallgatni hét nap és hét éjjel – és ez igazán nem rossz kezdet! Miért is nem maradtak meg emellett? Mert aztán elkezdenek beszélni, és nagy szónoklatokat adnak elő. Jób elcsigázva felel:

„Micsoda kínos vigasztalók vagytok! Ki tanít meg benneteket hallgatni? Ez lenne az egyetlen hozzátok illő bölcsesség! Vége lesz-e már a széllebélt beszédeknek? Vagy valami bajotok van, hogy beszélnetek kell? „(Jób 16,2–3) És tudják, hogy maga Isten is – bár Jób kis híján káromló szavakra ragadtatja magát – majdnem ugyanezt mondja: „Csak Jób beszélt jól rólam; ti mutassatok be egészen eléggő áldozatot magatokért, és szolgálj, Jób könyörögjön értetek; az ő kedvéért nem sújtalak benneteket haraggal” (42,7–8).

Manapság gyakran kutatják, hogyan lehet egységessé tenni a pap életét? Hiszen ide-oda hányódik úgynevezett lelkiélete és apostoli élete között. Hogyan alkotja meg az egységet életében? Nos, ha egy pap nyakig van kötelezettségeiben, ha teljesen az emberek között él, akkor csak úgy alakulhat ki benne az egység, ha eleven szokásává vált, hogy hosszan hallgasson az Istenre. Mert ha Istenre hallgat, akkor meg fogja őrizni ezt a magatartást, nem lesz szüksége arra, hogy változtasson lélektani, lelki beállítottságán: ha hallgatja Istent, hallgatni fog hozzá jövő testvéreire is, rendelkezésére tud állni az embereknek. Ez pedig nehéz dolog!

Találkoztam egyszer egy derék jó öreg vidéki plébánossal. Elismerem, kicsit könnyen belegabalyodott a beszédbe: ha egy történetet elmondott, az mindig elég hosszúra nyúlt. Azt mondta nekem: „Jaj, az én püspököm túl okos! Mikor elmegyek hozzá és előadok neki valamit, három mondat után közbevág: „Értem... értem...” és ő kezd beszélni.” Azt hiszem, ez a derék pap csakugyan jobban szeretne volna, hogy a püspöke egy kicsit kevésbé okos legyen, és ne fogjon föl mindent olyan hamar! Akkor kibeszélhette volna magát, már pedig alapjában véve erre volt szüksége: hogy a püspöke meghallgassa. Ez a vezető ember magatartása. És itt ismét visszaérünk a salamoni szöveghez: „Adj nekem halló szívet, hogy kormányozzam népedet.” Salamon tudja, hogy fiatalsága ellenére kormányoznia kell ezt a népet, vagyis „ítélnie” kell a szó bibliai értelmében; kormányozni és ítélni, ahogy majd meghozza nagy ítéletét a két asszony ügyében. De éppen ahhoz, hogy ítélni tudjunk, tudnunk kell meghallgatni: Ebben a világban, ahol akkora tömegben, tonnaszám forognak közkézen a tévedések, a felelős vezetőnek gyakran értenie kell ahhoz, hogy fölfedezze a tévedések roppant kőzetében az igazság egyetlen kis aranyzemcséjét. Lehet, hogy csak egy gramm igazság van egy tonna képtelenségben: de ha a felelősök, a vezetők nem képesek fölismerni ezt a morzsányi igazságot, ha nem ássák elő és nem juttatják érvényre, akkor a benne maradó igazságmorzsa meggyőző erőt fog adni az egész

¹⁰ Ennek a papnak a feljegyzéseit a következő címen adták ki: „La flamme qui dévore le berger” (A pásztort fölemésztő láng), Paris, Cerf.

tévedésnek. Tudom, milyen nehéz kiszűrni egy grammnyi igazságot egy csomó sületlenség közül; de Aquinói Szent Tamás szerint, ha egy igazság elhangzott – nem mondta, hogy „egy újságíró szájából”, de mi végre is mondhatnánk! –, az a Szentlélektől való, még akkor is, ha a többi mind tökéletes képtelenség. Ezért föl kell tudnunk fedezni az igazság-atomot, különben meggyőző erőt ad mindannak a hamisnak, ami körülveszi. „Igen, Uram, adj nekem halló szívet, hogy kormányozzam népedet.”

Hogyan feledkezhetnénk meg végül még valamiről? Ezt a magatartást páratlan tökéletességgel tárja elénk Mária. Mária szemlélődő, Mária anya, tehát hallgat. Végighallgatta a prófétákat mind. És mikor beszél, Magnificatja át van szöve mindazzal, amit egész élete során hallott. Figyelmesen hallgatja az angyalt: „szavaira meghökkent és gondolkozni kezdett rajta, miféle köszöntés ez.” Hallgat, gondolkodik, nem mond semmit. Az angyal ekkor folytatja: „Ne félj, Mária!” És csak miután ezt is meghallgatta, miután az angyal befejezte szavait, következik a kérdés: „Hogyan történik ez? „ És a legvégén: „Az Úr szolgálója vagyok, teljesedjék hát be rajtam *szavad*.” Isten és az ember találkozásának egész titka megvan itt Szűz Máriában. Egész élete állandó „lectio divina” lesz: „Mária emlékezetébe véste mindezt, és gyakran elgondolkozott rajtuk szívében”. Megfigyelt mindent, embereket, eseményeket, és minden emléket híven megőrzött szívében: íme a halló és hűségesen őrző szív.

Így hirdeti egy másik asszony, majd pedig maga Jézus Mária kettős nagy boldogságát: „Boldog a méh, amely hordozott, az emlék, amelyeket szoptál!” Igen, bizonyára boldog, de „még boldogabb, aki hallgatja Isten szavát és megőrzi azt”. És ki hallgatta, ki értette, ki őrizte meg a világon úgy, mint ő? De mi is osztozunk az ő boldogságában, ha mi is meghallgatjuk: „Aki az Isten szavát hallgatja, az nekem anyám és testvérem” – mondja Jézus (Lk 8,21).

Bárcsak az Úr megadná nekünk azt a kegyelmet, hogy ilyen halló emberek legyünk! Különösen vonatkozik ez önökre, nagy felelősségükkel („naponta rám nehezedik az összes egyházak gondja” – 2Kor 11,28), Önökre, akiknek épp úgy feladatuk a papok és kispapok képzésének előmozdítása, mint a legszegényebbek segélyezését célzó művek irányítása világszerte. Igazán szükség van rá, hogy ezekkel a nagy gondokkal folyvást együtt járjon az apróságokban való megvalósítás, ami mindig a szegény figyelmes meghallgatását követeli meg, itt és most. A szegényeknek adott adományokat vastagon be kell csomagolni barátságba, különben nem érnek célhoz, csak rosszat tesznek. Legyen az Egyház világarányú munkálkodása közben is elsősorban a nagy Figyelő. A szegény olyan, mint a jéghegy: 3/10-e kiáll a vízből, 7/10-e alatta van. Mindazt, amit az igazság követelményeképpen adnunk kell ezeknek a néha oly érzékeny embereknek (ha talán érzékenységük néma is), nagyon-nagyon be kell burkolnunk barátságba, mellettük állásba, figyelmes meghallgatásba.

Beszéltem önöknek tegnap Madeleine Delbrêlről, erről a rendkívüli nőről, akinek a könyveit ismerik¹¹; azt hiszem, kimeríthetetlen mintája annak, hogyan éljen ma az ember az ateizmus kellős közepén. Legelőször a következő kis eset ébresztette hivatása tudatára: Plébánosa, a szentéletű Lorenzo abbé rábízott egy fehérműcsomagot egy ateista környezetben lakó szegény Ivry-i család számára. Madeleine nem nagyon nézi, mi van a csomagban, fogja, elviszi, fölmászik négy vagy öt emeletet, és kezébe nyomja a nem túlságosan kedves asszonynak, aki éppen hogy megköszöni. Madeleine lemegy a lépcsőn, kicsit bántja a fogadtatás. Alig hogy leér, hallja, amint az asszony utána kiált az utcára fölről az ablakból; „Visszajöhet a csomagjáért, csupa piszkos ócskaság. Jöjjön, vigye vissza, nekem nem kell a szemetjük.” Madeleine visszamegy, és látja, hogy csakugyan olyan fehérműt adtak ennek a szegény asszonynak, amit nem lenne szabad továbbadni. Valami hiba csúszott a dologba. Bocsánatot kér, leverten, kínos szégyenkezéssel visszatér az utcára, nem tudva, mihez fogjon. Egy virágkereskedés előtt halad el, és lát egy csokor pompás piros rózsát, egy jó tucatnyi csodaszép szálat. Megveszi, újból

¹¹ „Nous autres gens de rues” (Mi, egyszerű emberek) és „La joie de croire” (A hit öröme), Paris, Seuil.

visszatér, megkeresi az asszony gyermekét, és mikor megtalálja, odaadja neki a csokrot: „Vidd el az édesanyádnak.” Ez a gyerek, aki akkor öt-hat éves volt, lesz majd Ivrynek, ennek az ateista városnak egyik jövődó kereszténye: tíz-tizenöt évvel később a keresztséget kérte. Úgy tetszik nekem, szimbólum ez: meg kell hallgatnunk a szegényt érzékenységében, keserűségében is, hogy egy szép napon eljusson odáig, hogy meghallgassa Istenét.

4. A kegyelmek kegyelme: Találkozni Jézussal

Tegnap este azt mondtam, hogy a kegyelmek kegyelme – és ez lesz ennek a lelkigyakorlatnak a vezérfonala, még ha úgy is látszik, hogy cikkcakkban halad, egyik oldalról a másikra –, ma inkább mint valaha, ha úgy szeretjük az Úr Jézust, amint olyasvalakit szeretünk, akivel testileg-lelkileg összetartozunk. Szeretni Jézust, mint ahogy egy élő embert szeretünk, – de hiszen ő él, ő az Élet! Tehát nemcsak azt kell kutatnunk, ki ez a Jézus, hanem azt is, hogyan próbáljuk megismertetni, fölfedeztetni a mai emberekkel. Mi tudjuk, hogy ő az, akinek mondja magát, igazi, valóságos ember, sokkal több, mint ember: ő az Úr... De hogyan éljük akkora erővel ezt a bizonyosságot, hogy felragyogjon az emberek előtt és megvilágosítsa őket?

Kezdjük annak a szentírási szakasznak az elolvasásával, amelyet Szent Péter „Benedictus”-ának, vagy akár „Magnificat”-jának lehetne hívni. Első levelében található. Azért mondom „Benedictus”-nak, mert ezzel kezdődik: „Áldott legyen az Atyaisten”, de a Magnificatjának is nevezhetnénk, mert kétszer is használja ugyanazt a szót, mint Miasszonyunk a Magnificatban: „ujjongani”. Ez a mi számunkra az Úr Jézus: ujjongásunk forrása. És ezt kapcsolatba fogjuk hozni azzal, hogy mi lehet ő a mai emberek számára. De hallgassuk meg Szent Pétert (1Pt 1,3–9):

„Áldott legyen az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, aki minket nagy irgalmában új életre hívott Jézus Krisztusnak a halálból az élő reményre való feltámadása által” – azok mellett az emberek mellett, akik „Isten nélkül és remény nélkül vannak a világban”, mint Szent Pál mondja (Ef 2,12); ó igen, Isten minket élő reményre hívott –, „hogy a mennyekben elpusztíthatatlan, tiszta és soha el nem hervadó örökség várjon rátok... Ezért ujjongani fogtok (íme a Magnificatja!), noha most még egy kicsit szomorkodnotok kell is, mert különféle kísértések érnek benneteket... Noha nem láttátok (ezt a Jézus Krisztust), mégis szeretitek; bár most sem látjátok, mégis hisztek benne. De mivel hisztek, ujjonghattok (már másodszor!) a megdicsőültek kimondhatatlan örömeivel, mert bizonyosak vagytok, hogy eléritek hitetek célját: lelketek üdvösségét.” Milyen szép szöveg, hogy árad belőle ez az örömujjongás! Mégse gondoljuk, hogy a mai keresztények között megvalósul a kegyelmeknek ez a kegyelme. És valóság-e nekünk magunknak?

Ma reggel a szegényeket idéztem föl önök előtt, az „anavim”-ot, Jahve szegényeit, akik ma ott élnek Brazíliában, Afrikában és Európában is. Amikor halljuk tőlük, milyen az imádságuk, „a hallgatás imádsága”, akkor jobban megértjük, hogy ezek igazán az első boldogság áldottjai, azé az összes többi magában foglaló boldogságé: „Boldogok, akik tudják, hogy szegények!” De ezeknek a mai boldogoknak – és sok ilyen van a világon! –, kicsinyeknek és szegényeknek az oldalán egyre többen vannak azok, akik, Szent Pál szavával „a szövetségekből s ígéreteiből idegenként kizárva, remény híján és Isten nélkül élnek a világban” (Ef 2,12). És ha valaki így él és csak az orráig lát, könnyen kétségbeesik.

Néhány napja kaptam valakitől Ionescónak, ennek a nagy drámáirónak egy szövegét. A címe: „Loholok az élet után.” Engedjék meg, hogy elolvassam, bár egy kicsit hosszú: de semmi sem ecsetelheti jobban korunk annyi emberének szívbemarkoló belső ürességét, akik loholnak az élet után, de nem is remélik, hogy utolérnek belőle valamit. Nyomorult emberek: ezek a világ igazi nyomorultjai, még akkor is, ha látszólag hatalmasok; úgy keringenek az űrben, mint az eltévedt űrhajósok, míg ki nem fogy az oxigénjük:

„Mindenféle kielégülést kerestem, hogy betöltssem életemet, annak ürességét, kínzó vágyamat. Ezekkel néha sikerült elfátyoloznom az egzisztenciális rosszullét érzését, – de csak nagyon kevésé. Kicsit elterelték a figyelmemet, de most már erre sem képesek. Mindig is azt tartottam, hogy a fájdalom, a bánat, a kudarcok valóságosabbak, mint a szerencsés véletlenek vagy a gyönyör. Mindig élni igyekeztem, de állandóan kívül maradtam az életen. Azt hiszem, az emberek legnagyobb része így érez. Nem voltam képes megfedkezni magamról. Ehhez

nemcsak a saját halálomat kellene elfelejtenem, hanem azt, hogy szeretteink is meghalnak, és az egész világnak vége lesz.

A vég gondolata iszonyattal és elkeseredéssel tölt el. Csak részegen voltam igazán boldog. De jaj! az alkohol megöli az emlékezőképességet, és ezekről az eufóriás óráimról csak ködös emlékeket őriztem meg. Az élet: szerencsétlenség. Ez nem akadályoz abban, hogy az életet előnyben részesítsem a halállal, az egzisztenciát annak megszűnésével szemben, ugyanis nem vagyok biztos benne: létezem-e tovább, ha egyszer már nem élek. Minthogy az élet a lét egyedüli formája, amelyet ismerek, görcsösen kapaszkodom bele, mert sajnos nem tudom elképzelni, hogyan létezhetnék másképp.

Van egy aranykor: a gyermekkor, a tudatlanság kora! Mihelyt az ember megtudja, hogy meg fog halni, a gyermekségnek vége. Mint ahogy elmondtam, számomra igen hamar vége volt. Tehát hét esztendővel az ember már felnőtt. Utóbb – azt hiszem – a legtöbb ember elfelejti azt, amit megértett, és valamiképpen megint gyermekké lesz; egyeseknél, nagyon keveseknél, ez az állapot egy egész életen át is tarthat. Nem valódi gyermekség ez, hanem a feledés állapota. A vágyak és a gondok meggátolják, hogy az alapvető igazságra gondoljunk.

Én soha nem süllyedtem a felejtésbe, soha nem találtam meg újból gyermekkoromat. A gyermekkoron és a feledésen kívül csak egy van, ami megvigasztalhatna azért, hogy létezzünk, vagy megadhatná nekünk a teljességet, a mennyországot a földön és a szívünkben: a kegyelem. Gyermekkor – felejtés mesterséges izgatószerekkel – kegyelem. Csak ez a három állapot lehetséges. Hogyan élhet az ember kegyelem nélkül? És mégis élünk.

Csak azért teszem meg ezeket a vallomásokat, mert tudom, hogy nem csupán az enyéme: szinte mindenkinek a nyelve hegyén vannak, ki akarnak ömleni, és az író csak hangosan mondja el azt, amit a többiek magukban vagy félhangon mondanak. Ha úgy gondolhatnám, hogy gyónásom nem általános gyónás, hanem egy sajátos eset kifejezése, akkor is meggyónnék abban a reményben, hogy gyógyulást vagy legalább enyhülést találok. De nincs meg bennem ez a remény; nincs meg bennünk ez a remény: egyazon kín részesei vagyunk. Hát akkor mire való az egész? Mire jó? Mert mindenek ellenére képtelenek vagyunk tudatára nem ébredni, mindig metszőbben tudatára nem ébredni a valóságnak: annak a valóságnak, hogy élni szerencsétlenség, hogy az emberi állapot elfogadhatatlan. Hiábavaló tudat, de mégsem tudunk nélküle meglenni; ennek a megnyilvánulása az irodalom.

Abban a korban vagyok, amikor az ember egy év alatt tíz évet öregszik, amikor egy óra csak néhány percig tart, amikor már észre sem vesszük a negyedórák múlását. És mégis, még mindig loholok az élet után, abban a reményben, hogy az utolsó pillanatban még elcsípem, mint ahogyan egy induló vonat egyik kocsijának a lépcsőjére ugrik föl az ember...¹²

Íme egy kétségbeesett ember kiáltása – azt hiszem, joggal gondolom így. Nos, ezt a szöveget nem egészen négy napja egy huszonkét éves fiatal lány nyomta a kezembe, abban a pillanatban, amikor Rómába indultam. Aláhúzott benne egyes helyeket, hogy – így mondta – világosan megmutassa: ezt érzi ő, a huszonkét évével. Micsoda sürgetés ez a számunkra, hogy ezekkel „az élet után loholó” emberekkel megéreztessek Szent Péter örömeinek kimondhatatlan ujjongását! Mi, akik tudjuk, hogy nincs más név, mint az Úr Jézusé – a mi szerepünk az, hogy előkészítsük azt a találkozást, igazán hozzásegítsük az embereket; előkészítsük őket az élő, nem pedig a halott Krisztus vallására.

Az első keresztények így nevezték a születő kereszténységet: „az út” (ApCsel 18,25). Semmi sem sürgetőbb, mint próbálni útnak indítani az embereket, a szó eredeti értelmében, ráállítani arra az ösvényre, ahol találkoznak az Úr Jézussal. De hogyan? Nem akarok Önöknek arról beszélni, hogyan találkozzunk Vele. A feltámadott Úrnak annyi lehetősége van! De úgy tűnik, két egymást kiegészítő szükséges út áll előttünk kijelölve a hit megközelítésére, és mind a

¹² Ionesco: „Journal en miettes” (Napló morzsákban). Gallimard.

kettőt alkalmaznunk kell. Hogy találkozzunk az Úr Jézussal, hogy eleven valóságként találjunk rá, ahhoz először is az szükséges – és ez nagyon banálisan hangzik –, hogy *élni* lássuk, emberi valóságát nézzük. Akár az első apostolok, egy embert fedezek fel: igaz, kivételes embert, de mégis embert, kivételesen emberi embert. Nézem, hogyan él, és egy szép napon, mint Simon Péter, ennek a Názáreti Jézusnak a személyéből kiindulva elérek oda, hogy ezt mondjam: „Igen, te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia” (Mt 16,16).

Ezt a metódust (és a „metódus” szó etimológiailag „utat” jelent!) használja maga Szent Péter is, amikor pünkösdi beszédében az első katekézist adja a népnek: ez a legelső apostoli prédikáció:

„Izraelita férfiak, hallgassátok meg szavamat! A názáreti Jézust, ezt az embert – kifejezetten az emberről beszél –, akit Isten igazolt előttetek a hatalmas csodákkal és jelekkel, amelyeket általa tett köztetek – mindazzal, ami lassan-lassan fölfedeztetni veletek, hogy több embernél –, ezt az embert, aki Isten előre elhatározott terve szerint ellenségei kezébe adatott, ti vettétek és halálra adtátok, keresztre szögezve... de Isten feltámasztotta.” És így fejezi be: „Tudja meg hát Izrael egész háza teljes bizonyossággal, hogy az Isten azt a Jézust – emberi neve –, akit ti keresztre feszítettetek, úrrá és Krisztussá – isteni neve – tette” (ApCsel 2,22–24.36). Itt tehát az Írás egy fölfelé tartó mozgást mutat be az embertől az Istenhez, az ember látásától az isteni megsejtéséig.

De éppen így létezik egy lefelé haladó mozgás is; az Írás ezt is alkalmazza, amikor elének tárja azt, akit Szent Pál „az ígéretek igenjének” nevez, akibe torkollik, akiben teljesedik minden ígéret:

„Az Isten Fia, Jézus Krisztus ugyanis, akit mi köztetek hirdettünk, nem volt Igen és Nem, hanem az Igen valósult meg benne. Isten valamennyi ígérete Igenné vált benne. Ezért hangzik föl általa ajkunkon az Amen Isten dicsőségére” (1Kor 1,19–20). Itt már nem az embertől tartunk fölfelé Istenhez, ez lefelé irányuló mozgás, amelynek során az egész isteni történet beteljesedik egy emberben.

Ennek a második fajta mozgásnak a nagysága abban rejlik, hogy nem zsugorítja az Úr Jézust a történelem egy pillanatára, Heródesnek, Júdea királyának, Augustus császárnak és Quirinusnak az idejére. Ugyanaz a nagyszerű közeledés ez Jézushoz, amit Szent Máté és Szent Lukács is indítványoz Jézus nemzetségfáinak ránk hagyományozásával. Azelőtt szeptember 8-án az Úr Jézus származástábláját olvasták; a latin szövegben folyvást ismétlődött a „genuit” (nemzette) szó megannyi héber név között. A szerencsétlen miséző a legszívesebben átugrotta volna ezt a nemzetségtáblát, azt gondolva magában: „Ugyan mit értenek ebből az emberek?” Pedig Máté és Lukács nem ok nélkül adja meg Jézus származását. Máténál (1,1kk) ez „Jézus Krisztusnak, Dávid fiának, Ábrahám fiának származási könyve”. Lukácsnál (3,23kk) még távolabbra nyúlik vissza: „Ez a körülbelül harminc éves Jézus Józsefnek volt a fia... ez Szeté, ez Ádámé, ez Istené.”

Jézus maga is állította, hogy a nagy pátriárkák és a próféták feléje fordultak: „Ábrahám örvendezett, hogy látni fogja napomat, látta és ujjongott” (Jn 8,56). „Ha hinnétek Mózesnek, nekem is hinnétek, mert ő énrólam írt” (Jn 5,46). Mózes valóban „Jahve ajándékát” hirdette: „Jahve, a te Istened prófétát támaszt majd neked testvéreid közül, olyat mint én, őt hallgassátok” (MTörv 18,15). Szent Péter Jeruzsálem népéhez szólva (ApCsel 3,22) és Szent István megkövezése előtt idézi ezt a jövendölést.

A mi dolgunk tehát az, hogy kutassuk az Írásokat: semmi sem elevenebb, mint azoknak a sejtéseknek a fölfedezése, ahogyan a Biblia emberei Krisztust várták, „mint éji őr a virradatot.

*Bálaám, Béor fia,
szól az átható tekintetű ember,
szól, ki az Isten beszédeit hallja,*

*ki a Fölséges tudományát tudja,
s a Mindenható látomásait látja.
Megkapja az isteni választ, és szeme megnyílik.
Látom őt, de nincs még itt.
Nézem őt, de nincs még közel.”*
(Szám 24,15).

Mint a mágnesű ezer meg ezer kilométer távolságból is az északi sark felé fordul, úgy igazodik az Ószövetség Krisztus személye felé.

Így fogjuk fel igazán a mi Urunk Jézus Krisztus méreteit, korról-korra terjedő teljességében, anélkül, hogy egy történelmi pillanatra szűkítenénk le. Ugyanezt a kinyilatkoztatást tárja elénk Szent János prológusa: nagy lefelé ereszkedő mozgás, amely szembeállít minket a mindennél előbbvaló Jézussal, azzal, aki egy napon majd így szól: „Mielőtt a világ lett volna, Én vagyok” (Jn 8,58). „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő kezdetben Istennél volt. Minden általa lett, s nála nélkül semmi sem lett, ami lett... És az Ige testté lett, és miköztünk lakozott” (Jn 1,1–3,14).

Két egymást kiegészítő időszak áll itt előttünk, az Úr Jézus megközelítésének két útja: emberi léte előtt, és emberi életének idején, „testének napjaiban”, mint Szent Pál mondja (Zsid 5,7). Később majd eljön Jézus kora Titokzatos Testének, az Egyháznak teljességében.

Soha nem szemlélhetjük eleget Urunk Jézusnak ezt az emberségét, hiszen valójában ezt kell szeretnünk: Péter, szeretsz-e engem? Szeretsz-e emberségemben, úgy, amint vagyok, persze istenséggel együtt, de szeretsz-e engem, Jézust? Ezt az emberséget kell utánoznunk, ebből élünk, ezt kell folytatnunk, ezt fejezzük be, mint Szent Pál mondja. És ugyanakkor azt is tudjuk, hogy Urunk Jézusnak ez az embersége igazi mértékét és valóságát csak istenségének fényében kapja meg. De ez az istenség számunkra azon a történelmen át bontakozik ki, amelyre Lukács és Máté nemzetségtáblája meg János első verse utal.

Maga a feltámadott Jézus sem jár el másképpen az emmauszi tanítványokkal: amikor találkozik velük, elmagyarázza misztériumát:

„Mózesen elkezdve az összes prófétánál megmagyarázta nekik, amit az Írásokban róla írtak” (Lk 24,27).

Később, az apostolokhoz intézett utolsó tanításában ugyanígy jár el: „Ekkor megnyitotta értelmüket, hogy megértsék az Írásokat, és így folytatta: Megírták, hogy a Messiásnak szenvednie kell, és harmadnap fel kell támadnia a halálból” (Lk 24,45–46).

Látjuk tehát, hogy az Úr Jézus – és csinálhatnánk-e jobban, mint ő? – Mózesről kezdve sorra idézi a prófétákat, a Bibliát, megmagyarázza az Írásokban mindazt, ami őrá vonatkozott, amit már elmondtak róla.

Úgy gondolom, a feltámadt Jézusnak erről az eljárás módjáról találunk magyarázatot az elején idézett Péter-levélben, amely arról is beszél, hogyan találhatjuk meg az Urat. A próféták reményéről van szó, „akik a nektek szánt kegyelemről jövendöltek” (1Pt 1,10); ezek tehát nem elavult, nem levegőben lógó dolgok: mindez nekünk szól, „nekünk szánt”.

Ezek a próféták „töprengtek rajta, vajon milyen időpontra vagy milyen korra mutat rá Krisztusnak bennük működő Lelke, előre megmondva a Krisztusra váró szenvedéseket és a nyomukba lépő dicsőséget – tehát szenvedést és dicsőséget! – Kinyilatkoztatást kaptak, hogy nem maguknak, hanem nektek voltak szolgálatotokra (mindig rólunk van szó) azzal, amit az evangélium hirdetői most közöltek veletek” (1Pt 1,11–12).

Tehát Krisztus maga, és az ő apostola arra szólít föl bennünket, hogy keressük az Úr Jézust abban, amit az ő nemzetségfájának neveztem, az Írásokban. Szent Péter szerint a próféták a Lélek megvilágosító kegyelmében megértették, vagy legalábbis megsejtették üzenetük egész kiterjedését: Jézus Krisztust, Isten Fiát, az Atya küldöttét, aki meghalt minden emberért – „szenvedéseit”, mint Szent Péter mondja –, feltámadt és él – „dicsőségét”, mondja ismét az

apostol. De ez a Jézus él utódaiban is, azaz Egyházában, amely az ő teste: ez az Egyház hirdeti ma az Evangéliumot minden hívő üdvösségére.

A továbbiakban tehát megkíséreljük Jézus módjára – ha merhetünk ilyet mondani –, vagy mondjuk inkább, őt utánozva értelmezni az összes írásokban azt, ami őrá vonatkozik. Úgy tetszik nekem, hogy a Szentírás, egyedül az vezet be minket Krisztus ismeretébe, mégpedig hármas és oszthatatlan ismeretébe: Megismerjük Jézus Krisztus személyét, megismerjük az Úr Jézus leszármazottait, vagyis az Egyházat, a Testet, amelynek ő a feje; végül megismerjük saját magunkat, amikor befogadjuk Istennek ezt a csodálatos tervét.

Szent Pétert idéztem. Szent Pál sem mond egyebet, amikor az Ábrahámnak adott és Jézus Krisztusban beteljesült ígéetről beszél (Gal 3,16). Ezért olyan értékes számunkra az Ószövetség, hiszen szünet nélkül a legközvetlenebb jelent nyilatkoztatja ki nekünk: az állandó küzdelmet a mi hívó Istenünk és az ellenálló ember között. Nemcsak magát az Úr Jézust sejtjük meg, hanem már a szenvedéseit is: hogy az ember ellenáll annak, amit Jézus hoz nekünk, ellenáll egészen a kereszt szinte elképzelhetetlen paradoxonáig, egészen ezekig a még elképzelhetlenebb szavakig: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” Megtérsni annyit tesz, mint elfogadni ezt a paradoxont és egyben ezt a harcot, tudva, hogy mindannyian, mindig, mindvégig ennek a küzdelemnek leszünk részesei, a Jézus Krisztus személyében magához hívó Isten és ellenálló önmagunk között.

5. Hát ti mit mondotok, ki vagyok?

„Amikor Jézus Fülöp Cezáreája vidékére ért, megkérdezte tanítványait:” (Szent Lukács – mert mindegyik evangelista beszél erről az eseményről– azt írja, hogy Jézus imádkozott: Lk 9,18.)

„Kinek tartják az emberek az Emberfiát? Így válaszoltak: „Egyesek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek, ismét mások Jeremiásnak vagy egynek a próféták közül. Most hozzájuk fordult: „Hát ti mit mondotok, ki vagyok?” Simon Péter erre így válaszolt: „Te vagy Krisztus, az élő Isten Fia.” Jézus ezt felelte: „Boldog vagy, Simon, Jónás fia, mert nem a test és a vér nyilvánította ezt ki neked, hanem mennyei Atyám...” (Mt 16,13–17).

Ma este, az összeszedettségnek, az elmélyedésnek ezekben a napjaiban, azt a kérdést vetjük fel magunknak, amelyet Jézus állandóan intéz mindegyikünkhöz: „Hát ti mit mondotok, ki vagyok?” Ezt kérdezi tőlünk ma. Nem azt, hogy mit mondanak a kézikönyvek, vagy akár mit fejt ki Szt. Tamás summája, minden ragyogó nagyságában. Még kevésbé azt: „Mit gondolnak a legdivatosabb mai teológusok arról, hogy ki vagyok?” Nem. Hanem közvetlenül kérdez meg mindegyikünket, s egészen személyes feleletet vár. Íme, itt vagyunk a legelevenebb valóság lényegénél.

A válaszok különbözők. Mellőzöm az első magyarázatot, amely nem mai keletű, hanem elég régi: amikor Jézus a vízen járva a tanítványok bárkája felé tartott, mielőtt Szent Péter feléje indult, egyesek így kiáltottak: „Ez kísértet!” Emberi szemszögből bizonyos mértékig volt is erre ok, mikor azt látták, hogy egy ember a vízen jár! Mítosz – mondja ma sok ember, s ez könnyű, de mellesleg túlhaladott módja annak, hogy kikerüljük személyiségének megmagyarázását. „Kísértet.” Hagyjuk ezt!

Egy másik válasz: „Keresztelő János, Illés vagy Jeremiás, vagy egy a próféták közül.” Lukács evangelista így mondja: „A régi próféták közül támadt fel valamelyik” (9,19). Ez már nagyon is időszerű, messze túl van a mítoszon. Mostanában sokat beszéltek Roger Garaudyról. Természetesen nem akarok a napi politika területére lépni, ez nem az én birodalmam; de érdekes megemlíteni azt a feleletet, amelyet egy ferences folyóirat karácsonyi körkérdésére adott.¹³ Nem mondhatjuk úgy, hogy megírta, miben hisz, nincs itt szó hitről, de a maga módján válaszolt az Úr kérdésére: „Hát ti mit mondotok, ki vagyok? Te, Roger Garaudy, mit mondasz, ki vagyok?” Nem olvashatjuk megindulás nélkül ezeket a Jézusról írt sorokat: „Olyan módon kellett élnie, hogy egész élete azt juttatta kifejezésre: mindegyikünk, minden pillanatban új jövőt kezdhet... Hogy a jó hírt fenntartás nélkül elharsoghassa, feltámadásával kellett meghirdetnie, hogy minden korlátot legyőzött, a legnagyobbat is: a halált.” Ez a Krisztus – mondja Garaudy – „elvette a történelem végzet-jellegét... Olyan volt ez, mint az ember új születése.” És Garaudy visszaköveteli ezt a Krisztust: „Ti, orgazdái a Konstantin elrabolta nagy reménynek, adjátok őt vissza nekünk! Élete és halála a mienk is, mindazoké, akik értelmét látják. Mindannyiunké, akik megtanultuk tőle, hogy az ember teremtőnek van teremtve.”

Így tehát Garaudy, és nemzedékünk sok becsületes embere számára Jézus az embermivolt csúcsteljesítménye szépségben és nagyságban, ő a „par excellence” Ember, az Emberfia, de nyilvánvalóan nem több ennél; és ez a végsőig fokozott, mondhatnám parazita emberség felfalja Jézus istenségét: az eltűnik. Igen, ezeknek az embereknek Jézus „egy lenne a próféták közül”, „a régi próféták egyike, aki feltámadt”, és eltörölhetetlen jegyet véselt az emberiségbe.

Ez a válasz nemcsak a nem-hívóké. Hány kereszténynek Jézusba vetett hite nem jut messzebbre? Szeretném önök előtt feltárni azt a meggyőződésemet, amely a Latin-Amerikában

¹³ L'évangile aujourd'hui. Idézi J. de Fabregues a „La France Catholique”-ban. – Vö. Carré: Ki nekem Jézus Krisztus? Prugg Verlag, Eisenstadt. 1972. 67–69. l. (Ford.)

töltött éveim alatt alakult ki bennem, bár állíthatom, hogy az Európában leélt idő is hozzájárult. Úgy tetszik nekem, gyakran két vallás él sokakban egymás mellett, mind a kettő a „katolikus” nevet viseli. Amit most mondok, az természetesen csak durva körülírás, de úgy tűnik, hogy miközben ugyanazokat a szavakat használjuk, ugyanazokat a szenteket tiszteljük, ugyanazokkal a szentségekkel élünk, néha olyan vallásossággal találjuk magunkat szembe, amely ugyancsak különbözik az Úr Jézus Krisztustól alapított és rajta alapuló vallástól. Nem arról beszélek, ami minden ember szíve mélyén van, mindegyikünk titkos magatartásáról. Úgy gondolom, sok latin-amerikai ember hite olyasféle, mint Ábrahám idejében volt: legbelül őrzött, rejtett, szépséges hit, semmiképp sem akarom kisebbiteni. Egy brazil pap, aki nagyszerűen ismerte az országát, azt mondta: „Igaz, a nép babonás, de Isten az ő számukra személy, *Valaki*.” És egy szemernyi malíciával fűzte hozzá: „A papoknak ellenben hitigazság.” És ez nem ugyanaz!

Szóval, ismétlem, nem arról beszélek, amiről csak Isten ítélhet. Ő, aki látja az ember szívét, és ami iránt mély csodálattal adózom. De ha a vallás megjelenési formáját nézzük, azt, hogy mily külsőségesen élnek ezek az olyan jó és vallásos férfiak s nők, akkor a következőt látjuk: Nagyon messze áll Európa ateizmusától, ugyanakkor viszont hiányzik belőle éltető elemének, a feltámadott Úr Jézusnak valósága. Jézus Krisztus nem az a sarokkő, amely összetartja az egész épületet. Természetesen nem ismeretlen, de – ha szabad így mondani – csak egyik ájtatosság a többi között, sőt egyik-másik néha fölébe is kerekedik. Nem akarok túlságosan a részletekbe menni, de mint ahogy Ábrahám idejében minden nép magával hozta helyi bálványait, éppúgy minden misszionárius abban a kísértésben van, hogy hozza a maga nemzeti kultuszát: mi franciák megépítjük a lourdes-i barlangot; ugyanígy akad néhány Olaszországból importált szent, akik olykor mintha még Jézust is kiszorítanák. Mindennek az a vége, hogy elmosódik annak az Úr Krisztusnak a valósága, akit Szent Pál „nagy betűkkel írva” állít az emberek elé (Gal 6,11). Jézus bizonyára nem ismeretlen, de egy „ájtatosság” tárgya, ami megfullasztja a sok hasonló között. És akkor a Szentírás, az Oltáriszentség, Szűz Mária, az Egyház egyszerre nem a testté lett isteni Ige, az emberré lett Isten valóságának világosságában tűnik fel. Ennélfogva elveszítik egyedülálló jellegüket, és „gyakorlatok” lesznek a többi között, az úgyis fölös számú ájtatosságot növelik, elértéktelenednek. Mégegyszer mondom: nem ezeknek a férfiaknak és nőknek a szívére mondom véleményyt; de meg kell értenünk, hogy az ilyen „hit”-nek nem lesz ellenálló ereje a fejlődéssel és a kultúrával szemben.

Egyidőben egy olyan kápolnában miséztem rendszeresen, ahol nem volt állandóan Oltáriszentség, ezért azt indítványoztam, hogy helyezzük el. Az emberek boldogok voltak: „Ó, micsoda öröm! Köztünk lesz a Santissimo!” És én örültem az örömüknek. Kerestünk egy szentségházat, bélének való selymet, szóval mindazt, ami szükséges volt az Úr szegényes, de a lehető legméltóbb elhelyezéséhez ebben a csepp kápolnában, ahol már tizenhat szentnek a szobra állt (sőt Szent Filoménából kettő is, az egyik 70 cm, a másik 1 méter 20 magas). De amikor a „Santissimo”-t elhelyeztük a tabernákulumban, függönnyel, lámpával és minden egyébvel, akkor vettem észre, hogy az ő szemükben egy tizenhetedik ájtatosságot vezettem be! És a legszörnyűbb az, hogy ennek a nagyon konkrét népnek ez a tizenhetedik ájtatosság meglehetősen elvont volt! Mert végül is Szent György vagy Szent Mihály a lándzsájával meg a sárkányával valószínűbb benyomást keltett, mint ez az Ostya, amelynek „nincs színe, sem ékessége”, mindannak ellenére, amivel körülvehettük.

Ilyen körülmények között Jézus egy nagy szent, a legnagyobb, talán a legjobb, a legnagyobb csodatevő, a legszeretőbb, egészen élete feláldozásáig. De nem az Alfa és az Omega, az egyedüli Világosság, amely megvilágosít minden e világra jövő embert. Nem az Úr, akinek neve minden név fölött való.

Néhány nappal ezelőtt Svájcban vitatkozó keresztényekkel ültem egy asztalnál. Nyilván kitalálják, miről beszélgettek ezekben az időkben: a „*Humanae vitae*”, a papi cölibátus, a kollegialitás, minden előkerült. Vitáinkban annyi volt a pszichológia, a szociológia, a fiziológia és a hermeneutika, hogy az ember szeme káprázott. Egyetlen egy név nem fordult egyáltalán elő:

az Egyetlen Név, Jézus Krisztusé, mindenek kulcsáé. És itt elérkeztünk mindannak a megrázkódtatásnak a lényegéhez, amelyet manapság észlelünk magunk körül. Észre vesszük, hogy reng a föld. Akkor nincs értelme, hogy egy összeomló házat figyeljünk, vagy egy addig szilárdnak látszó épületen végigfutó hasadást. Azt kell megkeresnünk, hol van a földmozgások centruma, kiindulópontja. Már pedig itt a rengés centruma válasz e kérdésre: „Hát ti mit mondotok, ki vagytok?”

Egy éve Brazília egyik forrongó vidékén jártam (sietek megjegyezni: nem Dom Helder Camaránál, különben bizonyára ezt hinnék!). Vagy húsz pap gyűlt össze. Ezek az emberek két napon át valóban kerestek, sokféle probléma és kérdés kínozza őket, a saját jövőjük, stb. A második nap végén – látom magam előtt az egészet, még az órát is: délután ötkor volt – egy 38 év körüli papnak hirtelen mintegy megvilágosítása támadt, amely egész lényét elárasztotta. Egyszerre világosan meglátta élete magyarázatát, és ahogy abban a percben megszólalt, érezni lehetett, hogy mondanivalója tudattalanjának legmélyéből fakad. Ezt mondta: „Most veszem észre, hogy szabadon választottam ugyan a papi foglalkozást – és ezt a szó jó értelmében mondom, nemcsak azért, hogy egyek, igyak és megéljek –, de (tette hozzá) ebben a pillanatban fedezem föl: sohasem szántam el magam Jézus Krisztus követésére.” Mily tragikus fölfedezés ez annak a számára, aki előtt sohasem vetődött fel a kérdés: „Hát te mit mondasz, ki vagytok?”, hogy ráfelelhette volna: „Te vagy Krisztus, az élő Isten Fia!”

Igazán érthető, hogy ennek a papnak a cölibátus körülbelül ugyanolyan értelemben szerepelt a gondolatában, mint a stewardesseknek. Azoknak ugyanis szerződésük értelmében azelőtt nem volt joguk férjhez menni, és nem alaptalanul így okoskodtak: „Igazán nem értem, miért nem engedik meg, hogy férjhez menjek; ez csak az én dolgom és a férjemé, ha ő beleegyezik, hogy repüljek.” Ha ez a pap nem igazán Jézus Krisztust választotta, akkor érthetetlen, minek a kedvéért mondjon le hasonló tervekről.

Az egyik legnagyobb szerzetesrend egy noviciusmestere (több ilyen szerzet van, ne keressék, melyiké!) pedig azt beszélte el: noviciusmesteri megbízatása első évének végén egyszerre fölfedezte, hogy a szó külsőséges értelmében tökéletes szerzeteseket tud képezni, de az evangélium egyáltalán nem járta át őket. Szépen föl tudták rakni a kámzsájukat, tudtak imádkozni, sőt ismerték az Úr életét is az Evangéliumból, de soha nem *találkoztak* Krisztus élő és egyetlen személyiségével.

Tudják hogy Franciaországban néhány évvel ezelőtt egyes politikusok De Gaulle „föltétel nélküli” híveinek mondták magukat. Hát nekünk, keresztényeknek Jézus Krisztus föltétel nélküli híveinek kell lennünk. Ha egy megkeresztelt elsősorban nem föltétlen híve Jézus Krisztusnak, hogyan élheti igazán keresztségét és a többi szentséget, a házasságot vagy a papságot? Ma keresztény sikon egy tömeg jólismert nehézséggel találjuk szembe magunkat. Van, aki világarányokban, a struktúrák síkján találkozik velük, mint önök, a másik mint kisember, odalenn van a többi kínlódóval és keresővel. A lényeg mindenképpen egy: tudnunk kell, kicsoda Jézus Krisztus, saját személyében és Egyház-alakjában. Ha az Egyház célját és feladatait úgy írják le, mintha küldetése csak földi volna, és ha Jézus Krisztus csupán „egy nagy próféta”, akkor vitatkozhatunk vég nélkül.

Meg kell vívnunk a harcot Urunk Jézus Krisztus és a mennyek országa valóságáért. Máskülönben az Egyház csak valami „Egyesült Nemzetek”-féle nagy egyesület lesz egy főtitkárral, minthogy Jézus nem több, mint egy szép nagy történelmi emlékmű, egy Szókratésznél különb ihletű Szókratész. Nem: „te vagy Krisztus, az élő Isten Fia”, azaz: te vagy az én Istenem, aki bennem él, én Uram és én Istenem. Lehetnek, miért ne lehetnének nekünk is kételyeink, mint Tamás apostolnak, de kell, hogy vele együtt elérkezzünk a felkiáltásig: „Én Uram és én Istenem!” És ezt kell mondogatnunk a körülöttünk lévő embereknek, „akár alkalmas, akár alkalmatlan”, akkor is, ha éppen úgy nem hallgatnak ránk, mint az athéniek Szent Pálra. Ne csak azon a területen vegyük fel a küzdelmet, ahol ők indítványozzák, hanem tegyük föl nekik a kérdést: „Hát te mit mondasz, ki az Úr Jézus?”

Talán visszatérünk az első keresztény századok idejéhez, amikor az egész Credo Jézus Krisztus személyiségének titka körül forgott. Talán vissza kell térnünk az orosz zarándok formulájához, amely az ortodox hit és jámborság kulcsa: „Úr Jézus Krisztus, az élő Isten Fia, könyörülj rajtam, bűnösön!” Minden megvan itt: hogy kicsoda Jézus és kik vagyunk mi. Egyesek persze azt fogják gondolni, hogy egy mítoszba kapaszkodunk, hogy szellemileg egy nyolc vagy tizenkét éves gyermek koránál rekedtünk meg. De mi jól tudjuk: „Dicsérlek, Atyám, mert kinyilvánítottad ezeket a kicsinyeknek, és elrejtetted a bölcsék elől, azok elől, akik nagyeszűeknek gondolják magukat” (Lk 10,21–22; Mt 11,25).

Amikor a pusztában, a zúgolódás, az égő vágyakozás idején orvosságot kellett találni a tüzes kígyók ellen, nem volt más, mint a rézkígyó. Ha arra néztek – nemcsak egyszerűen a szemükkel, hanem a hit és a bizalom tekintetével –, életben maradtak. Nos hát: ma és mindörökké nincs más rézkígyó, hogy meggyógyítsa az emberek sebeit, azokat, amelyek sajkását ismerjük és azokat, amelyeket még kaphatunk, nincs más módja a gyógyulásnak, csak ez: tekintsünk erre az Emberfiára, ma már földöntúli felmagasztalásában; csupán az ő sebei tudnak meggyógyítani. Szent János megmondja: „Ahogy Mózes fölemelte a kígyót a pusztában, úgy emelik majd föl az Emberfiát is, hogy aki benne hisz, az el ne vesszen, hanem örök élete legyen” (Jn 3,14). De egy föltétellel: tudjunk úgy válaszolni, mint Péter apostol: „Te vagy Krisztus, az élő Isten Fia.”

6. Ábrahám: „Menj ki...”

Hogy Jézus személye megkapja igazi méretét, hogy haladjunk „Jézus Krisztus mindent meghaladó ismerete” felé (Fil 3,8), hogy az „Úr” szó ne csak egyszerű formula legyen (hányszor ismétljük az imádságok végén: „a mi Urunk Jézus Krisztus által”), hogy ennek a névnek a titkát kifejezhetetlen csodálattal és a lehető legteljesebb imádással át is éljük: szemléljük tovább ezt az Úr Jézust, a testté lett Igét, nézzük őt hármassal dimenziójában.

Az első a prófétai előrejelzése. A Biblia minden egyes lapján valóságos előképben ott találjuk az Úr Jézust. A Zsinat nyomatékosan felszólít, hogy így fogjuk fel ezt:

„Az üdvösségterv legfőbb célja az ószövetségben az volt, hogy előkészítse Krisztusnak, a világ Megváltójának és az ő messiási országának eljövételét, hogy prófétáival hirdesse és különböző előképekkel jelezze ezt az eseményt” (Dei Verbum 15.).

Azt hiszem, abban a korban, amikor az emberek világarányokra, kozmikus méretekre törnek, égetően szükséges tudatára ébrednünk Urunk Jézus Krisztus teljes dimenziójának, amelyet a Biblia minden lapja prófétai módon, valóságosan előre jelez. Csak akkor kapja meg igazi teljességét, ha megtaláljuk mozgatóerejét és jelenlétét a történelmen át. Olyan ez, mint az a vonal, amely az autósoknak az út közepét mutatja. Ennek mentén megyünk az Úr felé, visszafelé téve meg azt az utat, amelyen ő maga járt.

Az Úr Jézus Krisztus második dimenzióját később fogjuk megtekinteni. Ezt a Titokzatos Test méretére való kitágulásának mondjuk: az Egyház, vagyis Krisztus Titokzatos Teste, amely szüntelenül növekszik, mint valami hatalmas szféra, mindaddig, amíg felöleli az egész emberiséget.

A kettő között pedig Jézus harminchárom éve: „amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte a Fiát, aki asszonytól született” (Gal 4,4).

Íme ezeknek az elmékedéseknek a vezérfonala: szünet nélkül nézni Urunk Jézust az ő három nagy dimenziójában: az előkészítő lineáris dimenzióban, a közöttünk időző testté lett Igében, és a feltámadott Istenember, az Úr Krisztus globális kiterjedésében. Ez a három egyáltalán nem ellenkezik egymással! A Szentháromság az isteni élet. A megtestesülés ennek az isteni életnek a közlése Krisztus emberségével. A Misztikus Test megtestesülésében pedig ez az isteni élet bevonja az embert Krisztus emberségének teljességébe.

Ezért amikor ma Ábrahámot szemléljük, úgy tűnik nekem, mintha itt is Jézusról beszélnek: mintegy vízjegyként tűnik fel benne. De éppen a bankjegyre belenyomott vízjegy mutatja a valóságát. Tehát most is csak Jézusról beszélek, szeretett Megváltónkról, és Egyházáról, az ő Testéről. „Ábrahám ivadékaikról”, vagyis rólunk.

Amikor Ábrahámról beszélünk, ezzel visszatérünk Szent Máté tegnapi idézett nemzetségfájához: Jézus Krisztus, Dávidnak, Ábrahám fiának fia. Visszatérünk Szent Pál szavához: „Ábrahám, mindnyájunk atyja” (Róm 4,17). És ha szószólóra lenne szükségem a nap témájának, Ábrahámnak megközelítéséhez, akkor Máriaéhoz, Ábrahám igazi lányához fordulnék, hisz Magnificatját az ő nevével fejezi be:

„(A Mindenható) gondjába vette gyermekét, Izraelt, megemlékezve irgalmáról, – amint megígérte atyáinknak, – Ábrahámnak és utódainak mindörökre!” (Lk 1,54–55)

Mária nem hoz fel más nevet, nincs nála sok hivatkozás, keveset beszél; de amikor beszél valakiről, akkor az Ábrahám, és az Ábrahámnak és ivadékaiknak – tehát nekünk, Ábrahám utódainak – tett ígéret.

Ábrahámmal kezdődik minden. Először is Isten párbeszéde az emberrel. Az ember után járó Isten... Hosszú csendbe kellene mélyednünk ezek után a szavak után. A csodák csodája ez: Isten, akinek semmire sincsen szüksége, aki mindenképp fölötte áll, akinek önmagában mindene megvan, jön keresni az embert. Ez hihetetlen, ez örültség! Hihetetlen koromban sokáig visszatartott, míg aztán egy napon megsejtettem – hisz megérteni sohasem tudjuk –, hogy Isten

mint abszolút, határtalan Szeretet, egészen idáig mehetett... És az ember bármilyen bűnében, bármilyen hűtlenségében mindig Isten teszi meg, teszi meg újból az első lépést, ő kezdi újra a párbeszédet, amelyet mi félbeszakítottunk. Ábrahámmal azonban az ember választ ad Isten közeledésére. Azt mondhatnánk, Ábrahámtól nem szavakat hallunk: maga az élete a válasz.

„Lássátok” – ez volt első napunk témája – „Jöjjetek és lássátok” –; „Halld”: ez a tegnapié. Ábrahámmal egy másik nagy téma bomlik ki, Istennek egy másik, nem egykönnyen életre váltható szava: „Menj ki...” „Menj ki földedről, rokonságod közül és atyád házából, s menj arra a földre, amelyet majd mutatok neked.” Amikor Ábrahám magáról beszél, azt mondja majd Abimelek királynak: „Mikor Elohim bolyongóvá tett.” Amikor azt a parancsot kapja, hogy induljon el, nem egyszerűen nomád helyváltatásról van szó, hanem valóságos gyökértelessé válásról. Ábrahám útnak indul: „Elindult tehát Ábrahám, amint Jahve mondta neki” (Ter 12,4), és ez kettős változás előidézője lesz: elsősorban a lakóhelyé, de nem ez a legfontosabb, hanem mindenképp fölött lelki magatartásának módosulása. Nem annyira a helyváltatás a fontos, hanem a belső alakulás: életét ezután már a hit irányítja. Mert lényegében Ábrahám hitéről van szó. A hitnek ez az irányító szerepe az életben minden hívő lényeges sajátja marad.

Gyökértelessé válást említettünk. Vagyis az ember elhagy valamit, ami a múlté, egy jövőre begyökerezésért. Az elszakadás és a begyökerezés között van a jelen, az útrakelés: elindulunk, elhagyunk valamit. Ez minden Isten felé haladó ember története. De vigyázat! A Biblia nagyon különböző okokból fakadó elszakadásokkal ismertet meg bennünket. Ábrahám esetében a hontalanná válás engedelmségből fakad; három megelőző bibliai esetben a bűn következménye. Az első Ádám kiűzése az édenkertből: paradicsomi lakóhelyét el kell hagynia, hontalanná válik. A második Káin gyökértelessége: testvérenek meggyilkolása után, mint az Írás elmondja, átkozottá lesz, űzötten, tévelyegve bolyongja be a földet (Ter 4,11–12). Végül ott van a bábéli torony építőinek gyökértelessé válása: Isten „szétszórta őket az egész föld színére” (Ter 11,9). Tehát nemcsak Isten akarata tesz gyökértelessé, hanem a bűn is, még akkor is, ha vérszesen gyökeret vertünk benne.

Ábrahámmal, éppen ellenkezőleg, az engedelmség gyökértelessége áll előttünk: „Menj ki földedről.” És a gyökereknek ez az engedelmségből fakadó kitépése lényege szerint a jövőt adó Istenbe vetett bizalom. Az Úrnak Ábrahámmal intezett minden szava jövő idejű, ígéret. „Hagyd el”, igen; de hagyd el valami olyanért, ami majd később, a jövőben következik: „Én majd nagy nemzetet teszek, megáldalak, nagygyá teszem neved, megátkozom ellenségeidet” – mindez jövő idejű. Az Ábrahámnak tett ígéret ugyancsak sovány csalétek: mind minden ígéretnek, csak akkora a súlya, mint egy szóé. Ennek a szónak a súlyát nehézkes ember nem tudja lemérni; olyannak kell lenni hozzá, mint a mai tudósok csodálatosan érzékeny mérlegei, amelyek a legkisebb leheletre is kilendülnek. Az ígéret mindenestül a jövőre vonatkozik, és ez a jövő a szó szoros értelmében „elképzeltetlen”.

A mi hitünkkel sem áll ma másképpen a dolog. A feltámadott Jézus, az ígéretek beteljesült „igen”-je (mint tegnap Szent Pállal mondtuk), sohasem a múlté. *Van*, mindenkinél valóságosabban, és állandóan eljövendő is. „Van, volt és eljön” (vö. Jel 4,9). Mindig van, volt, de jön is; a Jelenések könyvében úgy látjuk, mint a győzelem fehér lován ülő lovas, aki kivonul győztesen – máris az –, de megy, hogy „további győzelmet arasson” (Jel 6,2). Mindig jövő, mindig eljövendő. Tehát hitéletünkben nincs változhatatlan helyzet, nincs befejezett valóság, hanem mindenütt csak bontakozás, fejlődés. Még ha már birtokoljuk is a jelenben a megvalósult ígéretek, a „Menj ki” elszakadásában érezzük, hogy messzebbre tartunk. A választott nép élete és jövője – hiszen Ábrahámban fölfedezzük mind Jézust, mind pedig a választott népet, vagyis önmagunkat – egyaránt függ ettől az ígértől és Ábrahámnak a jövőbe vetett hitétől. Valójában nem egyszerűen testi ivadékáról van szó, hanem mindazokról, akiket ugyanaz a hit Ábrahám fiaivá tesz. Ő a mi atyánk, minden hívő atyja.

Olvassuk el párhuzamosan a Teremtés Könyvének szövegét és Pál magyarázatát a zsidókhoz írt levélben. Nincs mesteribb kommentátor nála; lépésről-lépésre követi a szöveget, és Istentől ihletett:

„Jahve ezt mondta Ábrahámnak: Menj ki földedről, rokonságod közül és atyád házából, s menj arra a földre, amelyet majd mutatok neked. És nagy nemzetté teszek és megáldalak, s nagygyá teszem neved és áldott leszel, – megáldom azokat, kik áldanak téged, s megátkozom azokat, kik átkoznak téged... Elindult tehát Ábrám, ahogy Jahve megparancsolta neki” (Ter 12,1–4).

„Hitből – ez a hit engedelmissége, amiről Szent Pál beszélt – engedelmeskedett Ábrám a hívásnak, hogy költözzék arra a vidékre, amelyet örökségül kellett kapnia. Elindult anélkül, hogy tudta volna, hová megy” (Zsid 11,8).

Először Ábrám is hall valamit. Hall és nem vitatkozik, hanem megteszi, amit mondtak neki. Elindul teljes bizonytalanságban, nem tudva, hová megy, elhagyva minden támasztékát – ahogy a vízen járó Szent Péter. Mi pedig olyan gyakran kívánjuk, hogy szilárd földet érezzünk magunk alatt, hogy biztos támasztékunk legyen.

„Hittel telepedett le – folytatja Szent Pál – az ígért földjén, idegen országban, és sátorban lakott” (Zsid 11,9). Idegen ország: ez a gyökértelessé válás következményeképpen szegénységet jelent. Amikor elérkezik az ígért földjére, ott éhínséget talál (Ter 12,10). Ha magunk is élünk idegen országban, amelynek a nyelvét sem értettük, akkor megtapasztaltuk, mi a szegénység: az ember nem tudja kifejezni magát, nem tudja csak a tizedét, a huszadát elmondani annak, amit szeretne, 80 százaléka a torkában reked, mert nincsenek szavai hozzá.

Ábrám ismerte az emigránsnak ezt a szegénységét. De egyszer azután meggazdagodik, „igen sok a nyája, ezüstje és aranya”, és ez viták forrásává válik Ábrám és Lót pásztoraik között. Szíve mélyén ekkor ismét, bár másképpen, felhangzik a „Menj ki”: Ábrám, a törzsfőnök unokaöccsére, Lótra hagyja a legjobb vidék kiválasztását:

„Ábrám azt mondta Lótnak: Kérlek, ne legyen veszekedés közöttünk és közötted, pásztoraik és pásztoraik között: hiszen testvérek vagyunk! Nincs-e előtted az egész föld? Válg el, kérlek, tőlem. Ha te mégy balra, én tartok jobbra, ha te akarsz jobbra menni, akkor én balra tartok.

Lót fölemelte a szemét, és látta, hogy a Jordán egész síksága mindenütt olyan bővizű, mint Jahve kertje, mint Egyiptom földje Szóár felé” (Ter 13,8–10).

Ugyanígy, amikor támogatja és kiszabadítja Szodoma királyát, és az ezt mondja neki: „Add vissza az embereimet és tarts meg minden mást”, Ábrám ezt feleli: „Még egy szál fonalt vagy egy sarukötőt sem veszek el mindabból, ami a tiéd, hogy azt ne mondjad: Én tettem gazdaggá Ábrahámot. Nekem semmi sem kell” (Ter 14,23).

De miért ez a szegénység és ez az elszakadás? Szent Pál megmagyarázza:

„Várta ugyanis azt a szilárd alapokon nyugvó várost, amelyet majd az Isten tervez és épít” (Zsid 11,10). Ábrám várja Isten tervének megvalósulását, azt a várost, amelynek Isten az építőmestere: „Hogyha az Úr nem építi a várost, hiába fáradoznak az építkezők” (Zsolt 127,1). Ez a város, a magasból leszálló mennyei Jeruzsálem, mindenben ellentéte Babel tornyának. Babel tornya az, amikor mi emberek állunk neki tervezni, magunk erejéből akarunk építeni, és magunkból kiindulva jutni Istenhez. Jeruzsálem szent városa az Apokalipszisben az égből száll alá, mint a menyasszony, akit az ember karjába fogad.

Szent Pál folytatja: „Hitből kapta Sára is az erőt, hogy előrehaladott kora ellenére fogadjon, mert hűségesnek tartotta azt, aki az ígértet tette” (Zsid 11,11). Minden lehetséges Istennél: „Mindent megtehetek abban, aki engem megerősít” (Fil 4,13). Íme – mondhatnánk – az engedelmisségből történt elszakadás csodálatos kárpótlása! Ne térvünk túlságosan gyorsan napirendre Sárának a természet erejét meghaladó fogánása és Ábrám bizalma fölött, aki ebben a pillanatban „minden remény ellenére remél” (Róm 4,18). Hol tartunk mi a hívő embernek

ebben a lényeges magatartásában? Lényegében ez volt a támasza Isten népének. Így lesz Ábrahám, mint Szent Pál a római levélben mondja, „sok nép atyja”. Milyen szép ez a szakasz:

„Ő a remény ellenére is reménykedve hitte, hogy sok nép atyja lesz, az ígéret ugyanis így szólt: Ilyen lesz nemzetséged: Nem gyengült meg a hite, bár majdnem százesztendő volt, nem gondolt életerejét vesztett testére, sem Sára elapadt méhére. Nem kételkedett hitetlenül Isten ígéréteiben, hanem hite eltöltötte erővel, és magasztalta az Istent abban a meggyőződésben, hogy elég hatalmas teljesíteni, amit egyszer ígért” (Róm 4,18–22). Hűséges a mi Istenünk: „Nagy dolgokat cselekedett velem az Úr.” – „Ez szolgált megigazulására” – fejezi be Szent Pál.

Az ígéret e gyermekének születése már sokféleképpen a hit próbája volt. Sötétben kellett tapogatózni. Hány kérdés merülhetett fel Ábrahámban, amikor ott állt gyermek nélkül, holott Isten megszámlálhatatlan ivadékot ígért neki: „Ha van ember, aki meg tudja számlálni a föld porszeméit, az utódaidat is meg tudja majd számlálni” (vö. Ter 13,16). Ábrahám azonban ezt gondolja: „De hiszen öreg vagyok, és gyermektelen.” Ekkor embermódra keres, tapogatózik: „Uram, Jahve, mit adhatnál nekem? Gyermektelenül költözöm én el... Nekem nem adtál gyermeket, s íme házam rabszolgaszülötte lesz az örökösöm...” (Ter 15,2). Tehát szolgáját, Eliezert szemeli ki, hogy az legyen utódainak atyja. Isten ezt feleli: „Nem, nem az lesz a te örökösöd, hanem véredből való valaki” (15,4). Ekkor történik, hogy Jahve kivezeti, és azt mondja neki: „Nézz fel az égre és számláld meg a csillagokat, ha tudod. Épp így lesz a te ivadékod” (15,5). Ábrahám hitt Jahvének, mint Mária az angyali üdvözlésnek. Nem kételkedik, de azt kérdi magától: „Hogyan történik ez?”

És az idő telik tovább. Miért ne fogadja örökbe a szolgálótól született gyermeket? Jahve felel: „Nem, nem, a feleséged fia lesz; nem szolgálód, hanem Sára fog fiút szülni neked, nevezd el majd Izsáknak” (vö. Ter 17,19–20). Ez azonban nem valósul meg mindjárt; még hosszú türelemre, fáradhatatlan várakozásra van szükség, míg azután a három titokzatos látogató valóra váltja az ígéretet.

Ezért – olvashatjuk a zsidókhöz írt levélben – ettől az egytől, noha már a halál felé tartott hosszú túrése, az ígéretet tevő Isten hűségébe vetett tökéletes bizalma eredményeképpen annyian származnak, mint égen a csillag, vagy mint a tengerpart megszámlálhatatlan fövénye (Zsid 11,12kk). Mi is ezek közé tartozunk... Valójában már Jézus személyét látjuk, amint áttetszik ezen az Izsákon, az ígéret gyermekén, és ugyanakkor az Istenbe vetett hitből született nemzedéket: „mindazokat, akik benne hisznek, akik nem a vérnek vagy a testnek kívánságából, nem is a férfi akaratóból, hanem Istenből születtek” (Jn 1,13).

„Mind hitben hunytak el, de anélkül, hogy az ígéret teljesedését megérték volna (ti. azét az ígéretét: Földet adok neked és ivadékodnak): csak messziről látták és üdvözölték, elismerve, hogy vándorok és jövevények a földön (mint Mózes, aki nem lép be az ígéret földjére, de távolról látja a folyó túlsó partjáról). Akik így beszélnek, bevallják, hogy hazát keresnek” (Zsid 11,13–14). Mi is mindnyájan útban vagyunk a maradandó város, az állandó lakhely felé, és nem szabad, hogy mindaz, ami tennivalónk van a földön, bármilyen nagy legyen is, egyetlen pillanatra is eltakarja az emberek szeme elől: a mennyben van maradandó városunk.

Emlékszem, hogy még hitetlen koromban azt kértem a valsainte-i kartauziaktól, fogadjanak be néhány napos elmékedésre. Postafordultával megkaptam a választ; egyetlen, csodálatos írással papírra vetett szóból állt: „Jöjjön.” A magas, sovány kartauzi, aki fogadott, egy nap végigvezetett a kolostoron. Igen mély benyomást tett rám a csönd, a cellák, ezeknek a szinte állandóan hallgató embereknek az élete. De legjobban egy kis felírás hatott rám, a hitetlenre, az egyik barát házikójának az ajtaján: „Lelkigyakorlatban.” Lelkigyakorlatozó kartauzi – hát ez igazán „csendesség a négyzetben”, a köbön, a nem tudom hányadik hatványon! És ugyanarra az ajtóra latinul még ez volt írva: „Nostra conversatio in caelis est.” Ó igen, a mi „társalkodásunk”, az, ami felé mi fordulunk, a mennyekben van! Szent Péter szerint olyanok vagyunk, mint az idegenek és utasok. (1Pt 2,11). Jézus azt mondja nekünk: „Nincsen visszatérés!”

Önök is jól tudják, hogy az elszakadásnak sokféle formája van: például hogy ne ragaszkodjunk állandó állásokhoz, tudjuk őket otthagyni, messzebbre menni, visszavonulni... Ábrahám hite ilyen: „Hitben hunytak el... Akik így beszélnek, világosan megmutatják, hogy hazát keresnek. És ha arra a földre gondoltak volna, ahonnan kijöttek, lett volna alkalmuk a visszatérésre. „Ha ráteszitek a kezeteket az eke szarvára, ne nézzetek vissza, mert még visszatérhetnétek.” De egy jobb haza után vágyódtak, a mennyei után” (Zsid 11,14–16). Afelé tartunk mi is. Ez tesz bennünket kereszténnyé, ezt az üzenetet kell továbbadnunk a mai embereknek. Emlékezzünk vissza Ionesco tegnapi szövegére: „Loholok az élet után, rohanok, mint az az ember, aki próbál elcsípni egy már induló vonatot, és felugrani az utolsó kocsiba” – de ez a kocsi sehová sem érkezik el. Mi viszont, mi „egy jobb haza után vágyódunk, a mennyei után. Ezért az Isten sem szégyenli, hogy Istenünknek hívja magát, hiszen hazát készített nekünk...” (Zsid 13,16).

Ábrahám e türelmének, hűségének, állhatatosságának a fényében olvashatjuk el újból Jézus szavát: „Állhatatosságokkal mentitek meg lelketeket!” (Lk 21,19) Éppen ez az állhatatosság a kötőjel az ígélet következményeképpen beállott gyökértelenség és az ígélet teljesedése között; ez tölti be a kettő közötti időt. Ezért mondja nekünk Szent Pál: „Állhatatosnak kell lennetek, hogy az Isten akaratát teljesítsétek, (ez az akarat: „Menj ki...”) és az ígéletet elnyerjétek:

*„Már csak rövid, nagyon rövid idő,
Aztán eljön az eljövendő, és nem késik.
Az én igazam a hitből él...”*

(Zsid 10,36–38)

II. Krisztus előképei

7. Ábrahám: Izsák feláldozása. Kitartó türelem a felfoghatatlanban

Az egymást követő ígéretek e hosszú próbatétele, a szeretett fiúnak, Izsáknak, az ígélet fiának születéséig tartó állandó várakozás után egyszerre bekövetkezik a felfoghatatlan, Ábrahám hitének legkeményebb próbája. És Izsák feláldozásának ebben a rendkívüli eseményében már jelen van, előreveti árnyékát, jelképesen ott a Kálvária. Amint majd Szent Péter mondja levelében: „Krisztus Lelke előre megmondta a Krisztusra váró szenvedéseket és a nyomukba lépő dicsőséget” (1Pt 1,11). Izsáknak ez a feláldozása olyan utakra sodor, amelyek megdöbbenésbe ejtenek. Szembe kell néznünk velük, mert számunkra is elérkezik egyszer az a nap, amikor Isten útjai nem lesznek a mi útjaink, és akkor az Istenéhez hűséges ember feleletét „útvesztőnek” fogjuk érezni. Ha a Bibliát nekünk kellett volna megírni, ugyancsak valószínű, hogy még a legnagyobb képzelőerővel rendelkező író sem talált volna ki soha ilyen döbbenetes dolgokat, nevezetesen azt, hogy „szenvednie kellett, hogy bemehessen dicsőségébe”. Jézus, az igazi Izsák, önmagára alkalmazza ezeket a szavakat (Lk 24,26).

Ez tehát a felfoghatatlan próba, a hit próbája.

„Történt pedig, hogy Isten kipróbálta Ábrahámot mint ahogy kipróbálják egy híd szilárdságát, és azt mondta neki: Ábrahám! Ábrahám! Ő így felelt: Itt vagyok. Az Isten meghallgatására kész ember egyedüli felelete. Isten így szólt: –Figyeljük meg, mennyire tele vannak gyöngédséggel ezek a szavak: azt mondhatnánk, az Úr ezzel akarja kiemelni mindazt, amit Ábrahámtól kíván, anélkül, hogy valamit is elengedne belőle. – Vedd egyszülött fiadat az ígélet és öregséged sarját, ez az egyetlen, ebben folytatódik nemzetséged, akit szeretsz ezt a szívedhez nőtt gyermeket, szeretett fiadat, Izsákot akinek a nevét boldog csodálkozással ejted ki, s menj el a Mória hegyére, ott majd feláldozod egészen eléggő áldozatul az egyik hegyen, amelyet majd mutatok neked” (vö. Ter 22,1–2). Megint jövőidőt találunk: Ábrahám még itt sem tudja, hol lesz szenvedésének és áldozatbemutatásának helye: „az egyik hegyen, amelyet majd mutatok neked”. Izsákon, Sára fián, az ígélet fián túl arról van itt szó, aki az ő ivadéka lesz: Jézusról, és az ígélet gyermekeiről, vagyis mirőlünk. A Mória hegyét maga a Biblia a későbbi jeruzsálemi templom helyére teszi (2Krón 3,1), 250 méterre a Getszemánitól, 300 méterre a Kálváriától.

Az isteni szózat érthetetlen követelése szíve közepén találja Ábrahámot. Ábrahám megpróbáltatása nem csupán – ahogy mondani szokás – a kettős hűség próbája; ma este majd látni fogjuk: túlságosan sokszor visszaéltek a „kettős hűség” kifejezéssel, hiszen Istennel szemben csak egyetlen hűségről lehet szó. A próbatétel először is a hasadás Isten szava és az apai szeretet között. Tudom, a történészek azt mondják nekünk, hogy Ábrahám idejében nem volt hallatlan dolog az elsőszülött feláldozása, és a városok alapfalaiban feláldozott gyermekek csontvázait találták. De itt az elsőszülött magának Istennek ajándéka, az, aki köré minden összpontosult. Tehát nem egyszerű választás ez Isten felszólítása és Ábrahámnak egyetlen fia („ez a gyermek, akit gyöngéden szeretsz, Izsák, a te Izsákod”) iránti szeretete között. Ennél még sötétebb, még rettenetesebb dologról van szó. Hiszen az isteni szó látszólag megsemmisíti önmaga érvényességét, amikor Izsák feláldozását rendeli el, pedig azelőtt ünnepélyesen arra jelölte ki, hogy a csillagoknál megszámlálhatatlanabb ivadék atyjává és egy mindörökre szóló szövetség élvezőjévé tegye.

Isten nem akarja, hogy hozzászokjunk a tőle kapott ajándékokhoz, főleg pedig a kegyelem legfőbb ajándékához, az istengyermeekséghez. Mint Izsák, mi is az ígélet fiai vagyunk, Isten

gyermekai a kegyelem által. Lerontja-e Isten, amit az emberrel épített? Nem; de Ábrahám hozzászokhatott volna ehhez az ajándékba kapott atyasághoz. Isten azt akarja, hogy újból atyjává válják test szerinti gyermekének, de ezúttal az Ő nevében: „Mid van, amit nem úgy kaptál?” Ne szokd meg az ajándékot, amelyet adtam, hanem tedd mindig újból vissza a kezembe, és fogadd minden pillanatban éntőlem. Ne légy olyan, mint a példabeszédbeli idősebb fiú, aki megfélemedezett arról: milyen boldogság, hogy mindig atyjával lehet.

Miben áll Ábrahám nagysága? Abban, hogy nem keresi a kettős hűség megoldását: Istennek engedelmeskedjem-e? vagy a gyermekem iránti apai szeretet szavának? Ezzel megoldhatatlan konfliktusba került volna. Ábrahám totális engedelmessége abban áll, hogy a választ mindkét követelményébe beleegyezett, és egyedül Istenre hagyta az összeütközés megoldását.¹⁴ Nem ő, Ábrahám próbálja mérlegelni az érveket és ellenérveket: Istennek kell kimentenie ebből a zsákutcából, akár csodával is. Ez „a hit engedelmissége”, és így valósul meg az Isten terve.

Ezt mondja el nekünk frissen, közvetlen előadásával a szöveg (Ter 22,3kk): „Fölkelt Ábrahám az éjszakából, megnyergelte szamarát – ezek az apró emberi mozzanatok annyi rendkívüli esemény között! –, maga mellé vette két legényét meg Izsákot, a fiát. Fát hasogatott az egészen eléggő áldozathoz, és elindult arra a helyre, amelyet az Isten meghagyott neki. – Még itt sem választ, itt is engedelmeskedik: a hely, amelyet majd mutatok neked. – A harmadik napon, mikor felemelte szemét, meglátta azt a helyet a messziségben. Erre azt mondta legényeinek: Várjatok itt a számmal. Én meg a gyermek elmegyünk odáig, s ha imádkoztunk, visszatérünk hozzátok.” És most következik ez a minden irodalmi művet túlszárnyaló jelenet: az öreg ember, mellette lépkedő ifjú fiával...” Ábrahám vette az egészen eléggő áldozatra való fát, s feltette fiára, Izsákra – hogyan ne gondolna az ember az Úr Jézus keresztyére? –, ő maga meg a tüzet és a kardot vette a kezébe, és elindultak együtt. Izsák megszólította atyját, Ábrahámot és ezt mondta neki: „Apám!” Milyen közvetlen ez a párbeszéd! Az felelte: „Tessék, fiam!” „Íme – folytatta Izsák – itt a tűz meg a fa, de hol az egészen eléggő áldozatra való bárány?” Ismerik Ábrahám feleletét: valóban olyan emberé, aki nem keresi a kettős hűséget: „Ugyan mit tegyek?”, hanem mindent Isten kezébe tesz le. „Ábrahám így felelt: „Az Isten majd gondoskodik magának égőáldozati bárányról, fiam.” A hit nyelvének csúcspontja ez. Maga a megpróbáltatás mutatja meg, hogy sohasem lehet szó bennünk ellentmondásról, ha elfogadjuk, hogy Ábrahám fajtájához tartozunk, és Isten szava feszítsen keresztre.

És most ismét a zsidókhöz írt levélhez térhetünk vissza: „Hittel áldozta föl Ábrahám Izsákot, mikor az Isten próbára tette. Készen volt rá, hogy föláldozza egyszülöttét, ő, az ígéretek letéteményese, ő, aki hallotta Isten szavát: Izsák által lesznek utódaid és marad fenn neved. Azt gondolta: Isten képes halottakat is feltámasztani, íme az „Isten majd gondoskodik” kommentárja! Ezért vissza is kapta fiát, „mint előképet” (vö. Zsid 11,17–19).

Micsoda élő példa! Izsáknak ez a megmenekülése az összes egyházatya állandó hagyománya szerint Jézus szenvedését és feltámasztását jelenti. „Isten majd gondoskodik ott, fiam.” Természetesen nem tudjuk, mit mondhatott az Úr Jézus az emmauszi tanítványoknak, amikor elmagyarázta „mindazt, ami rá vonatkozott”, de Izsáknak ez az áldozata közvetlenül őrá vonatkozik.

Amikor Szent Péter „Krisztus szenvedéseiről és dicsőségéről” beszél, akkor Jézussal együtt megint a saját életünkről is van szó. Ránk vonatkozik ez. És mikor Szent Pál azt mondja a rómaiaknak, hogy „Ábrahámnak a hite megigazulására szolgált”, hozzáteszi: „De nemcsak érte van megírva, hogy megigazulására szolgált, hanem értünk is. Nekünk is üdvünkre van, ha hiszünk abban, aki a halottak közül feltámasztotta Urunkat, Jézust, aki vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt” (Róm 4,23–25). Íme a mi Urunk Jézus méretei, „hosszúsága, szélessége, magassága, mélysége”, és íme, mi vonatkozik ránk is Ábrahám

¹⁴ Vö. Helmut Thielicke; idézi Läßle: Des patriarches à l'annonce du Messie. Fayard-Mame.

áldozatában, „ha hiszünk abban, aki a halottak közül feltámasztotta Urunkat, Jézust, aki vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt”. Mi is meg fogjuk ismerni az Ábrahámot kínzó ellentmondást, mi is szembekerülünk annak a Jézusnak a jelenlétével, akit szívesen elfogadnának az emberek, ha nem „túlözna” az igényeivel, a csodáival, mindenekelőtt pedig feltámadásának csodájával. Ó, ha nem volna más, mint egy nagy bölcse! Igen: mi, akárcsak Ábrahám, ismerjük ezt az ellentmondást, de mi tudjuk, hogy Isten elég nagy ahhoz, hogy fel tudja támasztani a halottak közül a mi Urunkat, Jézust, és mindannyiunkat övele. És ragaszkodunk ehhez.

De mindez örömben végződik, örömben torkollik. Maga Jézus nyilatkoztatta ki nekünk Ábrahám Magnificatját: „Ábrahám, a ti atyátok ujjongva örvendezett.” Megint csak ezt a szót találjuk, amelyet Mária használt az Úr jelenlétében és Szent Péter annak a Jézusnak a jelenlétében, akit szeretünk, bár nem láttuk: „Ábrahám, a ti atyátok ujjongva örvendezett, hogy látni fogja napomat: látta és eltelt örömmel” (Jn 8,56). Ábrahám, fiának, Izsáknak, ennek az élő példázatnak a képén keresztül, távolból látta Jézus napját, feltámadásának napját. Látta Izsák születésének prófétai eseményében, amely örömet és nevetést váltott ki belőle; de Jézus az aggastyánnak tett ígéret igazi tárgya, örömeinek igazi oka. „Ábrahám ujjongva örvendezett, hogy látni fogja napomat”, Jézus napját, „szüneteseinek és dicsőségeinek napját”.

Szemtől-szembe állunk itt a „már” és a „még nem” dialektikájával, amelyről M. Cullmann jól mondja, hogy az egész keresztény magatartást képviseli. Igen, ez igaz: már birtokosai vagyunk az ígéreteknek, és még mindig nem; és mi is ujjongunk az örömtől arra a gondolatra, hogy meg fogjuk látni az Úr Jézusnak ezt a napját, amely már a mienk, mégis még csak messziről látjuk. Az üdvösségtörténet kezdetén az emberek várták az ígéret igazi fiát. Mi már birtokoljuk, mégis még egyre várjuk. Minden ígéret megtörtént, minden ígéret bevált, és mégis még mindenünket föl kell tennünk erre az Úrra.

Miután elolvastuk a Teremtés Könyvének e szövegeit hallgassuk meg Szent Pált: „Ha Isten velünk, ki ellenünk? Aki saját Fiát nem kímélte, bár Ábrahámot megkímélte ettől az áldozattól, hanem mindnyájunkért áldozatul adta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” (Róm 8,31–32) Íme a „még nem”, a keresztény remény szilárd sziklája: „Ő, aki saját Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért áldozatul adta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent? „

Istene győzelmet aratott saját hűsége. De a hűsége ő maga. Nem történhet másképp: minthogy ő a Szeretet, minthogy igaz, tehát hűséges is! Izsák után eljön az, akivel Isten örök szövetséget kötött, aki egyszerre Isten és fajtánkból való ember lesz. Ez a Jézus, az igazi, lelki értelemben vett Izsák, a mienk; általa mienk az örök élet: „Aki hallja szavamat és hisz annak, aki küldött, az örökké él” (Jn 5,24). De Jézus még nem nyilatkoztatta ki magát tökéletesen. Ugyanígy nem látjuk még mik vagyunk; Isten gyermekei, de még nem látjuk őt egész fényességében. Várnunk kell, hogy meglássuk, úgy, amint van” (1Jn 3,2).

Amikor a Teremtés Könyvének most olvasott fejezete végén Ábrahám fölemeli a szemét, meglátja a kost, és felajánlja égő áldozatul fia helyett, az Írás megjegyzi: „Annak a helynek Ábrahám ezt a nevet adta: Jahve gondoskodik. Azért mondják mindmáig: A hegyen gondoskodik Jahve” (Ter 22,14). Nos, ahhoz, hogy atyánknak, Ábrahámnak ez a története mibennünk is folytatódjék, ahhoz, hogy mindaz, amit Isten-Atyánk értünk tett – ő, aki nem kímélte értünk saját Fiát a Golgota hegyén, Izsák áldozatának hegyével szemben –, ne csak puszta szó legyen, hanem saját életünk valósága: ahhoz az kell, hogy hitünk legyen szüntelenül újjászülető ajándék. Mihelyt valamiképpen tulajdonosai leszünk a hitünknek, mint valami birtokunkban lévő családi vagyonnak, amelyet megtartunk magunknak, hacsak egy forradalom meg nem foszt tőle – hitünk elsorvad. Ha szabad így mondanunk: nem él többé reménye távlatában.

Ismét Madeleine Delbrêlt idézem, az Egyháznak ezt az igazi lányát, aki a legerősebb francia ateizmus kellős közepén akarta szolgálni egyházát. Ő így fejezte ki Ábrahám atyánk leckéjét: „A misszionárius keresztény (röviden: a keresztény, hiszen mindannyiunknak misszionáriusoknak

kell lennünk!) tehát olyan ember, akinek a rendíthetetlen és a változhatatlan útján kell haladnia”.¹⁵ Ez a rendíthetetlen: az Isten ígéje, ígéreteinek forrása; ez az Isten hűsége, és számunkra az Egyház sziklája. Ez pedig a mienk. „Te vagy, Uram, az én pajzsom, erődöm, üdvösségem sziklája”, mint a zsoltár mondja. Néha ez a szikla túlságosan magas nekem, de akkor így könyörgök: „Uram, vezess föl kegyesen a sziklára, amely nekem túl magas.” De Madeleine tovább is folytatja: „A misszionárius keresztény tehát olyan ember, akinek a rendíthetetlen és változhatatlan útján kell haladnia, előre nem látható nyomon, amelyet sajátos körülmények, váratlan események, találkozások, befolyások jelölnek ki.” Ilyen előre nem látható találkozások, ilyen megdöbbentő események szőtték át Ábrahám életét, de igaz ez a keresztény ember életéről is, igaz Egyházunkról, Ábrahám utódairól: ez az Egyház is a rendíthetetlen és változhatatlanon alapul, ugyanakkor pedig a századok során előre nem látható nyomon jár, az emberi történelem minden tényezőjének eredményeképp. Ezért – mondja Madeleine – a misszionárius kereszténynek készen kell állnia, hogy változtasson „mindazon, amin szabad változtatni”. Nem áll módjában kedve szerint változtatni akármin. Madeleine azt is mondta, hogy a keresztény „rab”: Isten szavának a rabja, az Úr Jézus akaratának a rabja, Isten tervének a rabja, és ez a terv ugyancsak túlterjed emberi látókörünkön. De Ábrahám példájára készen kell állnunk, hogy elhagyjuk, megváltoztassuk mindazt, ami nem a hit rendíthetetlen és változhatatlan tárgya.

Egyszóval tudnunk kell az Evangéliumot élni: „semmivel sem többet” és „semmivel sem kevesebbet”. Semmivel sem többet, mint az Evangélium: „legyen beszédek igen, igen, nem, nem”, ami ezen felül van, a gonosztól ered” (vö. Mt 5,37). Lehet, idők során az Evangéliumot hozzá nem tartozó dolgok ballasztja terheli meg. Az aggiornamento: lomtalanítás; magának az Evangéliumnak kívánsága szerint megtisztít olyan magatartási módoktól, amelyek ugyan jók voltak, de az események során elavulttá váltak, mert nem közvetlenül az Evangéliumhoz tartoznak.

És semmivel sem kevesebbet, mint az Evangélium: semmit, még egy „i” betűt se hagyjunk el mindabból, amit az Evangéliumban és az Evangélium által kaptunk, – az Evangéliumból és a (nagybetűvel írt) Hagyományból, amelynek az Egyház a kezese. A „nova et vetera” példázatára gondolok, a családtyára, aki kincstárából egészen új csodákat és változatlanul értékes régi dolgokat szed elő. És ez elsősorban Önökre vonatkozik. XI. vagy XII. Pius – bocsánatot kérek, de nem tudom, melyik – azt mondta, hogy csakis a családtya képes erre a megkülönböztetésre, ez az ő megbízatása és az ő felelőssége; csakis az Egyház teheti ezt, nem pedig bármelyik tetszőleges keresztény. Sem én, sem a testvéreim, sem mindazok, akik az emberek között élnek, nem mondhatják: „Íme ez új, ez meg régi, ez már nem érvényes, emez ma is időszerű.” A jól tájékozott családtya, az, akit ezért helyeztek a ház élére: ezek Önök, az Egyház intézményes pásztorai. De éppen azért, hogy kiaknázzuk az Evangélium teljes tartalmát, csonkítás vagy szükségtelen elnehezítés nélkül, szükségünk van Ábrahám hitére. Arra a hitre, amely elmegy egészen odáig, hogy „Isten majd gondoskodik”, amely beleegyezik a legdrágábbnak a feláldozásába is abban a meggyőződésben, hogy „Isten minket valamire jobbra tartogat” (Zsid 11,40), és hogy „akik Istent szeretik, azoknak minden a javukra válik.” (Róm 8,28).

¹⁵ Nous autres, gens des rues 183.o.

8. A kettős hűség csapdája

Ma reggel Ábrahámot szemléltük egyszerű hűségében: „Isten majd gondoskodik”. Ábrahám nem engedi, hogy belső összeütközésre kerüljön a sor. Az Isten felfoghatatlan rendelkezése iránti engedelmissége és Izsák iránti szeretete között; ide értve mindazt, amit ez a fiú, becézett egyetlenje és az ígélet gyümölcse képviselt számára.

Most este nem szívesen viszem vissza újból Önöket a mai problémák és forrongások kellős közepébe. Jól tudom, hogy *lelki* gyakorlatra hívtak, és hogy Jézus Önöknek is azt mondja, mint az agyondolgozott apostoloknak: „Gyertek velem külön valamilyen csendes helyre, és pihenjetekek kevésbé”, s erre valamennyien a pusztába vonulnak (vö. Mt 14,13; Mk 6,31–32). De azt is tudják: alighogy az apostolok megérkeztek arra a nyugodtabb helyre, ahová Jézus vitte őket, az emberek mindenfelől odatódolnak, még meg is előzik őket, és mire kiszállnak a bárkából azon a vidéken, ahol – ha szabad így mondanunk – ezt a lelkigyakorlatot kellett volna végezniök, „nagy tömeg” fogadta őket; Jézusnak „megesett a szíve rajtuk” és „tanítani kezdte őket”. Mi is, anélkül, hogy elveszítenénk a Mi Urunk Jézus és az Egyház igazán lelkies szemléletét, ma este visszatérünk az emberek és kínjaik közé. Ma az egyszerű vagy „kettős hűség” drámájánál időzünk, hogy egy Franciaországban divatos kifejezést alkalmazzak. Ezt a szót először a munkáspapok esetében használták az 1953–1954-es krízis idején: akkor emlegettek kettős hűséget, egyfelől a munkásvilághoz, másfelől az Egyházhoz. De azt hiszem, a kettős hűségnek ez a kifejezése csapda. Bizonyára nem beszélnek Önöknek róla, ha nem lenne más, mint a múltnak egy fájdalmas eseménye. A mai keresztények egyik legidősebb problémájának kellős közepébe jutottunk.

Azért is bocsánatot kell kérem, hogy megint francia példából indulok ki. Tudják, gyakran szemünkre hányják mint hibánkat: mi franciák mintha azt hinnénk, hogy az egész világ számára feltaláltuk a puskaport! Egyszer Lengyelországban találkoztam Kominek püspökkel, aki tárt karokkal és jószágos mosollyal fogadott, ezzel meghazudtolva gonoszkodó megjegyzését: „Nézzed csak, Loew atya! Itt van Lengyelországban! Ugyan mit hoz nekünk, hogy reformálja a lengyel egyházat? Franciaországban ugyan nem mindig megy minden a legjobban... de önöknek franciáknak mindig van orvosságuk minden más ország számára!” Erre így feleltem: „Tudja, Püspök Úr, nem arról van szó, hogy annyi orvosságunk lenne! Csak éppen mi Franciaországban sokszor előbb kaptuk meg a betegséget másoknál. Nem vagyunk jobb orvosok, hanem mindenkinél előbb voltunk betegek. Így hát talán jobban tudjuk – nem az orvosságot, hanem hogy mi a betegség, hiszen keresztülmentünk rajta.”

Ha tehát ennek a kettős hűségnek a betegségéről beszélek most Önöknek, nem azért teszem, mintha azt állítanám, hogy orvosságot hozok rá. Egyszerűen olyan bajról van szó, amelyet jól ismerek. Ez a baj nem csupán az emberek szűk körét érinti, hanem mindenütt találkozik vele az ember, ahol két látszólag egymásnak ellentmondó hűségben kell élni, és a türelmes hit sötét útját járni. A munkáspapok válsága ez, akik hűek akarnak lenni a munkásokhoz és hűek az Egyházhoz; a harmadik világ országaiban működő misszionáriusok válsága, akiknek választaniuk kell az evangelizáció és a forradalom, a világ és az Isten országa értékei közt: hűséges akarok lenni minden emberi értékhez, és hűséges az Isten országának értékeihez, mintha a kettő ellentmondásban állna. Különben ez volt a modernista válság drámája is. Hűség az észhez és a tudományhoz, vagy hűség a hithez? Hűség az Egyházhoz vagy hűség a világhoz? Úgy tetszik nekem, hogy bármelyik téren Ábrahám példájára egyetlen hűségben kell élnünk.

Manapság – és erre a Zsinat is nagy kísérlet volt – próbáljuk újra létrehozni a „sorsközösséget” korunk embereivel, betölteni azt a szakadékot, azt az árkot, amelytől Suard bíboros nem tudott aludni, megértetni magunkat az emberekkel, ahogy olyan jól mondja a „Gaudium et spes” konstitúció. A sorsközösségnek ez a gondolata megéri, hogy megállapodjunk mellette. Két emberre hivatkozom, akik mélyen átélték ezt. Ezek P. Lebert és Gustave Thibon.

P. Lebret a sorsközösséget az Atlanti-óceán tengeri halászhajói között ismerte meg. Ezeknek az embereknek az élete szegény és nehéz volt, de mindenkit valóságos szolidaritás egyesített. Mikor a halászbárka a halrakománnyal visszaért a kikötőbe, nem fizettek az embereknek, hanem bizonyos számú részre osztották a zsákmányt. A hajó, a kapitány, a tengerészek mind jogosultak voltak ennyi vagy annyi részre, és a hajósoknak is joga volt egy fél vagy negyedrésze. Ha a fogás jó volt, mindenki nagyobb részt kapott, ha rossz, mindenki kevesebbet.

Gustave Thibon Rhone-völgyi falujában szintén látta ezt a sorsközösséget. A gazdag parasztnak nagyobb földje volt, a szegényeknek kisebb, de mindenki egyformán leste az eget, a meteorológiai értelemben vett eget, ugyanazzal az aggodalommal, jól tudva, hogy ha esik vagy jégeső jön, mindenki aratásának vége, ha pedig jó idő van, mindenki jól arat. Mindnyájan sorsközösségben voltak a napfény és az eső tekintetében. De még a cipőkereskedő is ugyanolyan nyugtalanul vizsgálta az eget, mint a paraszt, tisztában volt vele: ha az aratás rossz, a parasztnak abban az évben nem vesznek tőle facipőt. Viszont amikor később jött egy hivatalnok,

levélhordó vagy tanító, a maga jobb vagy soványabb fizetésével, aki, még ha gyenge fizetést is kapott, de azt megkapta a hó végén akár jó, akár rossz időben, az nem volt közösségben a falu parasztaival: az ő sorsa más volt.

Az egyén sorsa tehát az egzisztenciáját érintő események összessége, és több ember akkor van sorsközösségben, ha akár szellemileg akár anyagilag azonos egzisztenciában osztoznak. Amikor mi, munkáspapok, megpróbáltunk sorsközösségben élni a munkásvilággal, úgy találtuk: meg kell kísérelni, hogy lelkileg is, anyagilag is ugyanazt az életet éljük, mint ők, ugyanazoknak a kockázatoknak legyünk kiszolgáltatva és ugyanazokért a célokért dolgozzunk. Bizonyos, hogy ez a sorsközösségre törekvő erőfeszítés szép gyümölcsöket hozott; valóban nem más ez, mint a tészta közé keveredő kovász, a megsózásra váró ételbe vegyülő só: ha a só a sótartóban marad, ugyan mire jó?

De – itt érkezem el a kettős hűség kérdéséhez – beállt egy sokk. Azért beszélek erről Önöknek, mert ugyanezt tapasztaltam Latin-Amerika egyik-másik országában. Gondolom, hogy ez ma is jelentékenyen közrejátszik igen sok keresztény, sok pap tragédiájában. Ha valaki teljesen megosztja egy embercsoport életét, sokkot kap, mert ebben a sorsközösségben, a testvérien megosztott kockázatokban és hasonló életmódban fölfedez valamit, amit eddig nem sejtett. Hogy újból a munkáspapok példájára hivatkozzam – de csak mint példára: mi azelőtt a munkásvilágot „kívülről” ismertük, könyvekből, statisztikákból, esetleg aktív keresztény dolgozók beszámolóiból, Egyházunkat pedig, amelynek tagjai voltunk, „belülről”. De amikor elmentünk munkásnak, akkor belülről ismertük meg a munkásvilágot, és egy csomó apró, látszólag semmitmondó esemény mély hatást tett ránk. Hangsúlyozom: apró esemény. Például egy rosszul megkent talicska, mikor az embernek mint kikötőmunkásnak egész nap 100, 200, 300 kilós súlyos terheket kell tolni vagy húzni: ez jól megy, ha a talicska jól meg van kenve, de ha nem, akkor a fáradtság háromszoros, és semmi sem megy úgy, ahogy kellene, és igen megharagszunk a főnökre, hogy nem kenette meg a taligát.

Emlékszem egy kis esetre; elismerem, igazán nem válik becsületesemre, de talán megéreztetni Önökkel, miről van itt szó. Egy nap kemény munkában izzadtam, kínlódom, zihálva, mikor egyszerre elhaladt előttem egy csapat technikus, akik a kikötőt látogatták: jólöltözött férfiak, csinos öltönyben, szép nyakkendővel, életörömet árasztó emberek, ami végre is egészen természetes volt! Kirándulást tettek vagy tanulmányi utat, mit tudom én. De amikor én ott fáradtan, izzadva láttam ezeket az elégedett, jókedvű, csevegő embereket, azt mondtam magamban: „Istenem, ha egyikük a lábával beleakadna a kötélzetbe és elesne, de jó nevezhetnék öt percig!” Nem kívántam, hogy törje el a lábát, nem, igazán nem! De hogy csak öt percre egy kicsit nevetségessé váljék, az gyönyörűséget szerzett volna. Távolról sem úgy hozom ezt föl, mint a szentség példáját, de azon a napon alaposan megértettem, hogy mi a munkásvilág, már nem kívülről, hanem belülről nézve!

Ugyanígy nem értjük meg Latin-Amerika, Afrika vagy akármelyik más földrész világát, ezt a nyugtalan, forrongó világot, ha nem belülről látjuk, azokkal az igazságtalanságokkal, amelyeket nem is sejtettünk, azokkal a bűnrészességekkel és mulasztásokkal, amelyekről fogalmunk sem volt, és amelyek gyakran éppen a mi részünkről származnak. Ekkor jön létre bennünk az, amit a szó legteljesebb értelmében sokknak nevezhetünk: traumatikus sokknak, mint ahogy orvosi sokkról is beszélünk. Orvosi meghatározása szerint a sokk mély szerkezeti depresszió, a vérnyomás süllyedésével, az idegközpontok reakciójának kihagyásával, a hajszálerek modifikációjával. Vigyük át ezt lelki síkra: a belső ember depresszióba jut ettől a sokktól, mert azelőtt a munkásvilágot kívülről, az Egyházat pedig belülről látta, most viszont a munkásvilágot látja belülről, az Egyházat meg kívülről, a nem-hívók szemével. És most minden összejátszik: a szervezet depressziója, a – lelki – nyomás süllyedése, „lelki idegközpontjaink” reakciójának: a hitnek, reménynek, szeretetnek kihagyása.

Valahányszor az ember új világot fedez föl, elszenvedti ezt a sokkot. Azok az úrhajósok, akik elsőnek indultak el ezeknek a csodálatos gyorsulásoknak és lassulásoknak a világába, ismerik az úgynevezett „fekete fátyolt”, azt a pillanatot, amikor tudják, hogy elveszítik az öntudatukat, – azért nevelik ki a reflexeiket olyan mértékben, hogy a fekete fátyol idején is tovább csinálják, amit kell, még ha alig is vannak tudatában. A keresztény számára ez az engedelmisség. Engedelmisségének elég elevennek kell lennie ahhoz, hogy ebben a pillanatban, még ha nem is lát többé világosan, létrehozza a kívánt reflexeket. Tudják azt is, hogy az első tengeri búvárok, mikor megközelítették azokat a rendkívüli mélységeket, ahová ma eljutunk, megismerték az úgynevezett mélységittasságot: egy adott pillanatban, a vér gázcsereje következtében, eufórikus állapotba estek, levették a maszkjukat, és szörnyű halált haltak.

A keresztény ember – akár világi, akár pap – számára ez a sokk egy egyáltalán nem alantas kísértésbe torkollik. Ezt a nemes kísértést maga Urunk Jézus Krisztus is megtapasztalta a kenyérszaporítás csodája után, mikor a zsidók fölkeresték, és azt mondták neki: „Légy a királyunk” (Jn 6,15). Mit jelentett ez a felhívás? A zsidók nem azért jöttek keresni és királyukká választani ezt a Jézus rabbit, hogy liturgiát ünnepeljen, hanem azért, hogy űzze ki a rómaiakat, vegye kezébe a teljes evilági hatalmat!

Igen, úgy gondolom, hogy ebből ered az a sokk, amelyet a minap annyi nemeslelkű, értékes munkáspap tapasztalt; ez az a sokk, amelyet ma annyi pap él át a forrongó országokban: nemes kísértés, de mégis csak kísértés az új helyzetek, s egy eddig ismeretlen világ láttán. Talán ez az a sokk is, amelyet a világ Amerika fölfedezésének a pillanatában ismert meg, amikor ráeszméltek, hogy valóban vannak olyan emberek, akik soha nem hallhattak Jézus örömhíréről. Ez megrendítette az akkori teológiát.

Mi ennek a kezdeti sokknak az orvossága? Ne küldjünk ki embereket? Ez nem megoldás. Urunk Jézus azt mondta: „Menjetek el a föld határaiig, menjetek el mindenhová”, és a hit nem arra való, hogy üvegházban őrizték, hanem szélrohamok közt, friss levegőn kell élni. Egy másik megoldás lenne az, hogy úgy merülünk az emberek közé, mint egy tengeralattjáró. A tengeralattjárók teljesen a víz alá merülnek, de alapjában véve – ha szabad így mondanom – igen kevésbé hajószerűek. Egy tengeralattjáró úgy van berendezve, hogy belül valójában nem érintkezik a vízzel. Teljesen különbözik Péter apostol bárkájától, amely a vízen hanyódott, belecsaptak és elárasztották a hullámok; egyáltalán nem tengeralattjáró volt, nem víztől körülvett, de tőle teljesen elválasztott gettó. Tegyük fel magunknak a kérdést: nem hisszük-e igen gyakran azt, hogy mindenestül ott vagyunk, az emberek, testvéreink között, holott úgy vagyunk ott, mint az emberektől jól megőrzött tengeralattjáró? Péter bárkája viszont ismeri a vihar és a hajózás minden hullámzását, és igazán sorsközösségben van a hullámokkal.

Úgy tetszik nekem, ha ki akarunk jutni a kettős hűség csapdjából, gondosan meg kell különböztetnünk két dolgot.¹⁶ Ha sorsközösségben akarunk élni az emberekkel, ebben a sorsközösségben megvan a hasonlóság közössége. Hasonlóvá akarok válni hozzájuk, mint ahogy egy olasz paraszt hasonlít a francia vagy brazil paraszthoz: ugyanaz az életritmusuk, ugyanúgy függnek az időjárás szeszélyeitől, a napfénytől. Hasonlítanak. Ugyanígy a Fiat- meg a Renault-cég egy-egy fémmunkása hasonló életet él, mint ahogy két matróz is, még ha egyikük a Csendes-Óceánon, a másik a Földközi-tengeren hajózik is. Ugyanaz a munka, ugyanaz az életmód; a sorsuk hasonló. De ezt a hasonlósági közösséget nem lehet a végletekig vinni. Meg kell lennie, enélkül nincs kapcsolat; de ha a végsőig akarjuk hajtani, akkor abszurdumban és katasztrófában végezzük.

Gyakran fölkerestek igen jóakarátú fiatal lányok, és azt mondták: „Én nem akarok szerzetesnő lenni, mert azok túlságosan különböznek a többi nőtől; én olyan akarok lenni, mint a lakónegyed legszerencsétlenebb asszonya. Hasonlítani akarok – mondták, hangsúlyozva a „hasonlítani” szót – a negyed legszerencsétlenebb asszonyához.” Akkor így feleltem nekik: „Hát ez csodálatos, hogy olyanok akartok lenni, mint a negyed legszerencsétlenebb asszonya. De hogy csináljátok ezt meg? Először is menjetek férjhez, mert ezek a nők férjnél vannak; de mindenképpen rossz férjet keressetek, mert ha jó férjet találtok, sohasem lesztek boldogtalanok, hanem annak rendje-módja szerint boldogok! Találjatok hát magatoknak egy rossz férjet, olyat, aki iszik, aki ver benneteket, aki egyik gyereket csinálja nektek a másik után, az abortuszokat is beleszámítva... De még ha így jártok is, akkor is kételkedem benne, hogy ti lesztek a lakónegyed legszerencsétlenebb asszonya: az tudniillik nem a saját választásából szerencsétlen, ti viszont magatok választottátok. Szóval sohasem lesztek olyanok, mint a legszerencsétlenebb asszony.”

Nem, sohasem leszünk egészen hasonlók. Én sohasem fogok hasonlítani a brazíliai szegényekhez, akik szegényen születtek. És még ha anyagilag olyan szegény lennék is, mint ők, enyém lenne a hit egész kincse, a kultúra minden kincse, mindaz, amit nem tudok kiirtani magamból. A hasonlóság közössége zsákutcába torkollik. Mégegyszer mondom: szükség van egy bizonyos hasonlóságra, mert ha nincs hasonlóság, akkor két világ áll egymás mellett minden kapcsolat nélkül; de ezt a hasonlóságot nem lehet a végletekig vinni.

Az igazi közösség, az, amit a végsőig lehet vinni, a kölcsönös függés vagy organikus szolidaritás közössége. Ha hasonlók vagyunk, akkor a franciaországi parasztnál pusztító árvíz nem érinti az olasz parasztot. Az egyik autócég csődje nem érinti a másik céget, az egyik ember hajótörése nem vezet a másik hajótöréséhez. Ezzel szemben két egymással társult fémmunkás, két egymással társult matróz, két egymással társult paraszt nemcsak hasonlít, nemcsak úgy él az egyik, *mint* a másik, hanem mindenképp fölötte az egyik a másik *által* él. Nemcsak hasonlók, hanem szolidárisak. És erre a szolidaritásra kell törekednünk.

Ha a hasonlóság, az egyenlőség közösségét a teljességig fokozzuk, megosztást és összeütközést szül, mert végzetesen ellenére van a többieknek: részleges érdeke elrejtje előle a tágabb közjót. Kizárolagosságot, érdekcsoportokat hoz létre, és szükségképpen osztályok; életkörök vagy nemzetek harcában végződik. Ha viszont valaki elsősorban szolidáris, akkor igazán meglehet a teljes sorsközösség, anélkül, hogy valamiről is le kellene mondani, ami mi magunk vagyunk vagy amit másoknak kell adnunk.

A teljes sorsközösség legszebb példája a legteljesebb különbözőségben az agyam meg a szívem. Nincs két olyan eltérő szerv, mint az agy és a szív. De olyan szoros összeköttetésben vannak, annyira szolidárisak egymással, annyira függ egyik a másiktól, hogy ha az egyik nem működik, a másik is nagyon rosszul áll. És az agyam sokkal közelebb van a szívemhez, mint a szomszédom agyához; hiszen az gutaütést kaphat, miközben én továbbra is kitűnően érzem

¹⁶ Mindez Gustave Thibon tollából ismeretes az „Économie et Humanisme” legelső számai révén, 1957-től kezdve.

magam! De az agyam és a szívem kölcsönös függés közösségében van. Tehát akkor nem arról van szó, hogy pontosan olyanok legyünk, mint a többiek. Nem a tökéletes azonosságig hajtott hasonlóságba vetjük a reményünket, bár – mondjuk el mégegyszer – szükség van egy bizonyos hasonlóságra: hogy megmentsek egy fuldoklót, ahhoz be kell ugranom utána a vízbe, nem mondhatom a parton állva: „Ezt meg ezt csináld, hogy megmenekülj!” Kell, hogy beugorjak utána a vízbe, de az is kell, hogy jobban tudjak úszni, mint ő, különben valószínűleg ketten fulladnak a vízbe egy helyett.

Íme, véleményem szerint ez a kettős hűség csapdája. Csapda azért, mert mindig materiális síkon, a hasonlóság síkján értelmezzük, nem pedig formális síkon, a szolidaritás síkján.

Az olyan szekularizáció, amely nem igazolhatja magát közelfekvő apostoli céllal, tehát mély szolidaritással, végzettszerűen szétesésbe visz. Engedjék meg, hogy ismét Madeleine Delbrêl egy szövegével fejezzem be, mert ő is ismerte ugyanezt a drámát, őt is megkörnyékezte egy pillanatra az a kísértés, hogy hasonlóvá váljék környezetéhez. Idézem, mit mondott; alkalmazzák ezt minden mai problémára. Ő a munkásvilágról beszélt itt, de ugyanez áll a harmadik világra, ugyanez áll azokra, akik a tudomány új világával kerülnek érintkezésbe: „Tudnunk kell: ha egyedüli tanúságtételünk az, hogy megosztjuk a munkáskörnyezet gondolkodását és érzékenységét, megosztjuk vágyait és vonakodását, akkor ez – még ha tisztábban, helyesebben tesszük is – küldetésünk elleni tanúságtétel lesz. Soha nem szabad félreértést megtűrnünk abban a tekintetben, hogy a mi számunkra Isten az egyedüli abszolút jó, és neki köszönhetjük az összes többi javak jóságát, mert azok tőle származnak”¹⁷

Ez a nagy szolidaritás az emberekkel, s ugyanakkor a nagy különbség tőlük. Isten az egyedüli abszolút jó. De az is bizonyos, hogy ez az Isten, ez a Jó, akit mi abszolútnak mondunk, „csak akkor tűnik valószerű hipotézisnek, ha mint adományait komolyan vesszük azokat a valóságos javakat, amelyeket az emberek kívánnak, és azt a valóságos rosszat, amit az embereknek az ezektől a javaktól való megfosztottság jelent.” Ezt a mély szolidaritást Madeleine Delbrêl még a következőképpen fejezte ki: „Ha együtt fogunk sírni azokkal, akik sírnak, mert meghalt egy gyermek, pedig nem kellett volna meghalnia; mert egy ember rokkant lett, pedig nem kellett volna azzá lennie; mert valaki húsz évet töltött börtönben, pedig elkerülhette volna – akkor majd talán remélhetjük, hogy szívünk a reményben hasonlóvá válik magának Jézus Krisztusnak a szívéhez.”¹⁸

¹⁷ Madeleine Delbrêl: *Nous autres, gens des rues* 167.o.

¹⁸ I. m. 274. o.

9. A hontalan vendégül látja Istent

Amikor – mint Ábrahám esetében – az egyszerű hűség mindent odatesz Isten kezébe, és egy ember életének jellemzőjévé válik, akkor Isten megmutatja hasonlíthatatlan nagylelkűségét. Ezt fogjuk most látni, amikor tovább szemléljük Ábrahámot – és közben egyúttal üdvösségünkre, Jézusra, a szellemi Izsákra, valamint Ábrahám leszármazottaira, az Egyházra is tekintünk. Látjuk, amint a hontalanná vált Ábrahám vendégül látja Istenét. Igen: Ábrahám, aki mindent elhagyott, szállást ad Istenének. Ez a találkozás a hívők atyjával egyben Isten legbámulatosabb megjelenése:

„Jahve megjelent neki Mambre tölgyénél, mikor a nap legforróbb szakán éppen sátra nyílásában üldögélt. Amint fölemelte szemét, három férfit látott közelében álldogálni. Mihelyt meglátta őket, eléjük szaladt sátra ajtajából, földig borult előttük, és így szólt: „Uram, ha kegyelmet találtam szemed előtt, ne haladj el szolgálod mellett. Hadd hozzak egy kis vizet, mossátok meg lábatokat, s pihenjetek le a fa alatt. Hadd kerítsek egy falat kenyeret, hogy felüdítsek magatokat, mielőtt tovább mentek; hiszen azért kerültetek szolgálod felé!” Azok felelték: „Tégy amint mondtad” (Ter 18,1–5).

Így ül le Isten legelőször az emberek asztalához. És ezt úgy teszi, mint vendégszeretetet kérő. Jó elnézni a jelenet egyszerűségét. Még az étlapot is ismerjük, amelyet Ábrahám megrendel Sáránál: lepény, aludttej, tej, gyenge borjú! Micsoda bizalmas közelség ebben az egész első teofániában,

– sem felhők, sem mennydörgés, sem villámlás! És micsoda készség Ábrahámban!

„Besietett a sátorba Sárahoz, és azt mondta neki: Siess, keverj be három véka lisztlángot, s készíts hamuban sült lepényt. Azután elfutott a csordához, hozott egy gyenge borjút a javából, odaadta a legénynek, s az sietve elkészítette. Vette az aludttejet, a tejet és a borjút, amelyet készítetett, és mindent eléjük rakott; ő maga pedig odaállt melléjük a fa alá, míg ettek” (Ter 18,6–8). Isten pedig szeretettel nézi ezt a sürgés-forgást, és vár, míg elkészül minden.

Ha most átugrunk a Szentírás túlsó végére, az étkezésnek ugyanezt a bizalmas közelségét találjuk az Apokalipszisben: „Íme az ajtóban állok és kopogok. Aki meghallja szavam és ajtót nyit, bemegyek hozzá, vele eszem, ő meg velem” (Jel 3,20) (mindig ez a meghallás és a szív kitárása).

E két étkezés: az Úrnak Mambre tölgyénél Ábrahámmal elköltött első lakomája és az Apokalipszis utolsó vacsorája között ott sorakozik Isten s ember találkozásának egész történelme. Minden alkalommal úgy, hogy Isten nem erőlteti rá magát az emberre, úgy ajánlkozik, úgy jelentkezik, mint – igen, így mondhatjuk: mint rászoruló. Ott álldogál Ábrahám sátra előtt, és nem mond semmit. Ugyanígy a Jelenések könyvében: „Az ajtóban állok és kopogok”. Isten sohasem töri be az ajtót. Az az Úr, akié Dávid kulcsa, akiről írva van: „Amit kinyit, azt senki be nem zárja, amit bezár, azt senki ki nem nyitja” (Iz 22,22) – ez az Úr sohasem veszi használatba ajtónkon minden zárat megnyitó kulcsát. Inkább elfogadja, hogy „övéihez jött és övéi őt be nem fogadták” (Jn 1,11). Szívünkbe kell vésni ezt, hogy ne mulasszuk el a találkozást Istennel, amikor eljön hozzánk. Ebben sűrítendő össze az Énekek Énekének története.

Emlékezzünk az Énekek Énekének vezérmotívumára, amely mindvégig visszatér minden költemény végén. A menyasszony Kedvese mondja, vagyis az Úr: „Fel ne költsétek, fel ne riasszátok kedvesemet, míg csak maga nem akarja!” Íme Isten, aki tiszteli a szeretett személy szabadságát! A menyasszonynak is megvan a maga vezérmotívuma: „Én alszom, de a szívem virraszt.” Igen, a szívem virraszt, valami várokozik benne, én azonban alszom! És a mi Istenünk várja azt az órát, amelyik nekünk tetszik: Fel ne ébresszétek, fel ne riasszátok kedvesemet, fel ne ébresszétek bármelyikünk lelkét, fel ne ébresszétek Izraelt, míg neki nem tetszik, míg csak maga nem akarja!” Minden a menyasszony szabad akaratától függ, és minden a bűnbánatán múlik. Egyszerre tárul elénk, mennyire vár Isten, és milyen kedvesének felelete, vagyis micsoda

ügyetlen és szánalmas kifogásokat hozunk mi fel. A menyasszony hallja a leggyöngédebb szavakat: „Galambom, szeplőtelen szépem”, mégis szunnyad.

Elérkezünk a negyedik költeményig, és a menyasszony még mindig ugyanazt mondja: „Alsom, de a szívem virraszt.” Az Úr azonban sürgeti, ő felébred: „Hallom Szerelmesem kopogását” – folyvást a hallás! –, és most következnek Isten csodálatosan édes szavai: „Nyiss ki nekem, húgom, barátnóm, galambom, szeplőtelen szépem!” Itt igazán hallhatjuk, milyen hozzánk az Isten, amikor szerelmes szavakat akar mondani. Igen, tudom, hogy máskor szemrehányást tesz: „Együgyű és esztelen galamb vagy”, de itt csak gyöngéd szavakat hallunk: „Nyiss ki nekem, húgom, barátnóm, galambom, szeplőtelen szépem! Mert a fejemet harmat lepi, és fürtjeimet az éjszaka cseppjei.” A Völegény messziről jött, – egész éjjel úton volt. Mit tesz erre a hívásra a menyasszony? Kitérja szívét és karját? Isterik teljesen képtelen, zavarba ejtő feleletét:

*Már levettem köntösömet,
 hogy öltsem fel újra?
 Már megmostam a lábamat,
 hogy szennyezzem be ismét?*

Micsoda banális házi gondok ürügyei, hogy ne kelljen ajtót nyitni a Kedvesnek: beszennyezem a lábamat, nem vagyok fogadóképes... micsoda semmitmondó okok! Isterik a folytatást is:

*Kedvesem benyújtotta kezét
 az ajtó nyílásán.*

Mégis csak látni akarja, be tud-e jönni. E néma kitartás előtt a menyasszony rájön vonakodásának nevetséges voltára: „és bensőm egyszerre megremegett”. Most már nem habozik tovább: „Fölkeltem, hogy kinyissak Kedvesemnek, és kezem mirrhától csepegett, ujjam tele lett finom mirrhával a retesz fogantyúján.” De késő: már csak a Szerelmes illata szállong:

*Kinyitottam Kedvesemnek,
 de az már elfordult és eltűnt.
 Távozásán majd hogy odaveszett lelkem!
 Kerestem őt, de nem találtam többé,
 hívtam, de nem adott választ!
 Ó igen, most már szaladgálhat, mehet a városba keresni:
 Láttátok-e Kedvesemet,
 azt, akit szeret a szívem?*

Késő! A hiú kifogások mindent elrontottak!

De térjünk vissza Ábrahámhoz, a mindig készséges emberhez. Ábrahám tehát ott áll, látja ezt a három embert; odasiet, nem várja, hogy szólítsák, szalad a sátor ajtajához, hogy találkozzék velük, földre borul előttük. Vendégszeretét ajánlja a három utasnak. Isten van előtte, de Ábrahám még nem tudja.

A várakozó Isten titkára mi igen különböző módon felelünk. A szamariai asszony (Jn 4) semmiségeken rágódik, amikor Jákob kútjánál Jézus így szól hozzá: „Adj innom.” És mi hogyan viselkedünk Jézus áldozatának nagy lakomája előtt, amikor azt mondja nekünk: „Vágyva vágytam ezt a húsvétot megenni veletek, mielőtt szenvedek” (Lk 22,15). Úgy-e, mint az emmauszi vándorok (Lk 24,13–22), akik, miután Jézus ajkáról hallották a magyarázatot – „mit kellett szenvednie, hogy bemenjen dicsőségébe” – közös étkezéssel akarták megpecsételni a

találkozást: „Úgy tett, mintha tovább akarna menni. De azok marasztalták: „Maradj velünk, mert esteledik, és a nap már lemenőben van.” „És ekkor felismerik a kenyértörésben, mert ők is olyan egészségesek Isten iránt, mint Ábrahám. És minden épp olyan egyszerű, mint Mambre tölgyénél.

Mindezen át megtanuljuk felismerni az Úr arcát, akkor is, ha inkognitóban jelenik meg, mint Ábrahámnak és az emmauszi vándoroknak, megszerezzük a képességet, hogy felismerjük. A mambrei tölgy jelenésének e „három ember”-ében az egész hagyomány és az ortodox ikonográfia már a Szentháromság első jelenlétét látja.

Jézus elsődleges hitigazságként fogja hirdetni Istennek ezt az egyszerre valóságos és titokzatos jelenlétét a hozzánk beállító vendégben: „Éhes voltam és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok, jövevény voltam és befogadtatok, mezítelen voltam és felruháztatok, beteg voltam és felkerestetek, börtönben voltam és meglátogattatok... Amit egynek e legkisebb testvéreim közül tettetek, nekem tettétek” (Mt 25,35–40).

Krisztus Jézust befogadni pedig annyit jelent, mint a Szentháromságnak adni lakást lényünk legbensejében: „Aki szeret engem, megtartja tanításomat. Szeretni fogja őt Atyám is, hozzá megyünk és benne fogunk lakni” (Jn 14,23).

Tehát valahányszor kitérülünk a testvéri osztozásra, magát az Urat fogadjuk be. Élet-halál kérdés ez a mai világban mindenki számára: az emberek egyik felének az az élet-halál kérdés, hogy kenyerük legyen, a másik felének pedig lelki élet vagy halál kérdése az, hogy megosszák a kenyeret...

De mindez a jelenlét ne kisebbítse az egyetlen és hasonlíthatatlan Jelenlétet. Mert túl, végtelenül túl ezeken a már magukban is csodálatos jelenléteken, ahol magát az Urat fogadjuk be az érkező vendég, a szegény, a kicsinyek alakjában, túl mindezen Krisztus valósággal „Immánuel”, a velünk levő Isten. Ami csak futó látogatás volt a mambrei tölgy alatt, ami csak néhány perc volt a samariai asszonnyal, egy közös út az emmauszi vándorokkal, az most, a mi számunkra az Úr állandó jelenléte. Olyan kincse ez az Egyháznak, amely minden mást felülmúl. Micsoda pótolhatatlan veszteség, ha az emberek nem tudják felismerni többé az Úr állandó jelenlétét az Oltáriszentségben, vagy csupán testvéri lakomává silányítják! Szeretném itt egyszerű szavakkal két emlékezet megemlíteni, mert azok megváltoztatták az életemet.

Mondtam önöknek, ma reggel, hogy még hitetlen koromban Valsainte-ban jártam. Megkérdeztem a kartauziaktól, befogadnak-e néhány napi tájékozódásra. Igazán vágytam megtudni, van-e Isten vagy nincs. Hát ott valósággal sarokba szorított az Eucharisztia titka, amelyről persze fogalmam sem volt. És ha ma itt vagyok önök között, annak ez az oka. A vendégekkel foglalkozó atya kedvesen fogadott. Meghallgatott. Azt vártam, hogy hitvédelmi előadást tart nekem, és készen álltam rá. „Papokhoz mégy – mondtam magamban –, azok majd egész katekizmussal traktálnak.” De ő meghallgatott, és csak ennyit mondott: „Jól van, jó úton jár, folytassa csak.” Megmutatta nekem a kápolnát: „Ha tetszik, látogassa.” Eljártam a kápolnába, anélkül, hogy bármit tudtam vagy értettem volna. Ha istentisztelet kezdődött, térdre ereszkedtem, mert azt gondoltam, ez a megfelelő tartás. De ezeknek a kartauzi istentiszteleteknek se vége, se hossza, hát belefáradtam a térdelésbe, és megint leültem. Akkor épp Úrfelmutatás volt! Mindenki letérdelt. De én pontosan az ellenkezőjét tettem. Nagyhétben jártunk. Egy reggel látom az istentisztelet alatt, hogy egy adott pillanatban a szerzetesek elhagyják stallumaikat, és az oltár köré sereglenek, ahol az apát a misét mondta. Azután látom, hogy a testvérek kijönnek a kórus rácsa mögül, és azok is az oltár köré állnak. Végül a lelkigyakorlatozók is lejönnek egy csigalépcsőn, és szintén belesorakoznak ebbe a körbe az oltárnál. Én pedig egyedül maradok egy szögletben, távol mindenkitől, a szentáldozás kiosztásának a pillanatában. A nagycsütörtöki mise volt ez. Egy szál magamban a karzaton! És akkor átéreztem: vagy mindezek az emberek, barátok, testvérek, lelkigyakorlatozók a bolondok, és holmi pasztillát nyelegetnek, – vagy csakugyan én vagyok a bolond, és nem értem, miről van szó. Már pedig láttam ezeket a kartauziakat, megállapítottam, milyen nyugodtak, milyen

kiegyensúlyozottak, fölfedeztem, hogy képesek teljes életet élni a csendben, a magányban: nem hitethettem el magammal, hogy bolondok. Kénytelen voltam öntudatlanul is azt gondolni, hogy csakugyan van ott valami, ami meghaladja a felfogóképességemet, valami szemmel nem látható szent jelenlét.

Ez volt a kiindulópont: még mindig nem hittem Istenben, de most már azzal a bizonyossággal indultam keresésére, hogy létezik valami, ami láthatatlan. Később Isten léte már bizonyos volt szememben, csak aziránt maradt még kétségem, hogy Jézus története nem legenda-e? Egy napon megértettem, hogy ha Isten Isten, emberi korlátokon túli lény, akkor képes úgy szeretni a világot, hogy Fiát adja neki; s ha Isten a Szeretet, akkor képes volt eljönni közénk Fiában: és akkor hinni kezdtem az Úr Jézusban. De még mindig maradt egy kérdés. Katolikusként kereszteltek, de valami lagymatag protestantizmusban nevelődtem. Katolikus legyek-e vagy protestáns? Elhatároztam, hogy elmegyek a protestáns úrvacsorára, hadd lássam, mi van ott. De valahányszor kértem protestáns barátaimat vagy lelkipásztorokat: magyarázzák meg nekem, mi történik az úrvacsorán, mindegyik személyes jellegű választ adott: emlék... megemlékezés... testvéri lakoma... Egyedül voltam, papot nem láttam (Valsainte-ból nyolc nap múlva eljöttem), de amikor azt olvastam az Evangéliumban: „Ez az én Testem, ez az én Vérem”, akkor lélekben megint ott voltam Valsainte-ban, a karzaton, egyedül a balsarokban, szemben mindazokkal a szerzetesekkel, akik Jézus idejétől egészen máig újra meg újra elismételték: „Ez az én Testem, ez az én Vérem”, és imádással vették Krisztus testét.

Igen: ha végleg a katolicizmust választottam – természetesen Isten kegyelmével, attól ösztökélve –, ha hat hónapi gondolkodás után elmentem egy paphoz azzal, hogy „katolikus akarok lenni”, akkor ez az Oltáriszentség páratlan kincse miatt volt, és mert úgy tetszett nekem, egyedül az Egyház hűséges ehhez a kijelentéshez: „Ez az én Testem, ez az én Vérem.” Ez erősebbnek bizonyult minden nehézségemnél. Hiszen képzelhetik, hogy szocialista családban nevelődött hitetlen létemre az Egyházzal ugyancsak nagy falatot kellett lenyelnem. Fejem tele volt hamis fogalmakkal: ott volt Galilei, ott voltak a reneszánsz pápák, és mi minden még! De mindez végképp nem számított azzal szemben, hogy a katolikus Egyház hűséges maradt Krisztus szavához: „Ez az én Testem, ez az én Vérem.” Bárcsak ne jönne semmi, ami felhígítja vagy meggyöngíti ennek a kincsnek kétezzer éves bizonyosságát, hiszen ez hordozza és sűríti magába hitünket!

Egy másik, későbbi emlék visszavezet Ábrahámhoz. Öt-hat évvel ezelőtt nem mentek jól a dolgok; nagy nehézségeink voltak, és én elmentem a püspökünkhöz. Nagyon tisztetem őt, igazi atyánk. De úgy esett, hogy aznap, a körülmények valami rejtélyes találkozása folytán, az én jószágos püspököm, akinek igazán ki akartam tární a szívemet, ha szabad így mondanom, kánonjogi lövedékkel válaszolt! Nem mondhatnám, hogy nem volt talán igaza; de igazán nem erre volt akkor szükségem, és főleg semmiképpen sem ezt vártam aznap tőle. Még látom magam előtt, amint eljövök tőle, nem éppen kétségbeesve, de mélyen leverve. Minden abszurdnak tűnt előttem: a nagyváros minden irányba szaladgáló autóival, a zöld és piros jelzések, a megálló és újból nekiinduló emberek, a gyalogosok, amint juhnyáj módjára várnak vagy átmennek; és ezt mondtam magamban: „Ez a világ igazán tökéletesen bolond! Mi ez a sok ember, akit látok, ez a nyüzsgő hangyaboly? Mi ez a mi szegény emberiségünk? És a püspököm ugyan jobb-e?

Kínomban földéztem azokat a nagy órákat, amikor az Isten előtt álló Ábrahám közbenjárt Szodomáért: „Hát elpusztítasz igazat, gonoszt egyaránt? Talán ötven igaz van abban a városban. Elpusztítod őket? Nem kegyelmezel meg annak a helynek az ötven igazért, ha van benne? Távol legyen tőled, hogy ilyen dolgot cselekedjél!” És ismerik Ábrahám alkudozását: „Ha találok Szodoma városában ötven igazat, felelte Jahve, megkegyelmezek érettük az egész helynek.” – Ábrahám így felel: „Bizony vakmerő vagyok, hogy szólok az én Uramhoz, de hátha öt híja lesz az ötven igaznak? Emiatt az öt miatt már eltörlöd az egész várost? „ Erre ő azt mondta: „Nem törlöm el, ha találok ott negyvenötöt.” Ábrahám ismét megszólal: „Talán csak negyven akad.” Az Úr felel: „Nem teszem meg a negyvenért.” Ekkor Ábrahám kicsit

gyorsabban halad lefelé: „Ne haragudjék az én Uram: talán harminc akad.” „Nem teszem meg, ha találok ott harmincat.” Erre Ábrahám: „Igazán vakmerő vagyok, hogy szólok az én Uramhoz, de talán csak húsz lesz ott”. Isten felelete: „Nem pusztítom el a húszért.” Ábrahám: „Ne haragudjék az én Uram, ha még egyszer, utoljára szólok: hátha tíz akad ott?” „És az Úr: „Nem törölöm el a tízért” (vö. Ter 18,22–32).

És én a nagyváros zajában azt gondoltam: „Csak bűnösök vannak, nincs egyetlen igaz ember, még a püspököm sem, hiszen képtelen megérteni.” Ekkor megláttam egy nyitott templomot, és betértem. És abban a pillanatban beláttam a hihetetlen különbséget Ábrahám idejéhez képest: most minden templomunkban, a legszegényesebb kis kápolnában is jelen van az Igaz, az igazak Igaza. Ott találjuk a mi hasonlíthatatlan misztériumunkat: Krisztust, aki igazán Immánuel, a velünk levő Isten. Éjjel-nappal közöttünk van és „köztünk lakozik, telve kegyelemmel és igazsággal” (Jn 1,14).

„Szüntelenül utánzására hívja mindazokat, akik közelednek hozzá, hogy példájára megtanulják a szelídséget és a szívbeli alázatosságot, tudják nem a maguk érdekét, hanem a mi Igazunk, Isten érdekeit keresni. Így mindenki, aki különös áhítattal viseltetik a legmértősebb Oltáriszentség iránt, és nagylelkű szívvel igyekszik szeretni a minket végtelenül szerető Krisztust, megtapasztalja és mélységesen megéri annak az életnek az értékét, amely el van rejtve Krisztussal Istenben. Benső örömben van része és lelki élete termékeny lesz. Tapasztalata megtanítja, hogy mennyire érdemes társalogni Krisztussal, az Igazzal, a mindig köztünk levő Immánuellel. Nincs édesebb a földön, nincs hatásosabb segítőnk az életszentség útján.”

Bizonyára ráismernek ezekben a sorokban a „Mysterium fidei” enciklikára.

10. Mózes, a magányos és közösségi ember

Kezdetnek olvassuk el ismét Szent Pálnak a rómaiakhoz intézett szavát, mert ez igazolja a mi kísérletünket, hogy ti. hitünk nagy pátriárkáit szemléljük: „Mindazt, amit hajdan megírtak, tanulságunkra írták, hogy az Írásból kitartást és vigasztalást merítsünk reményünk megőrzésére” (Róm 15,4). Jegyezzük meg ezt a három szót: kitartás, vigasztalás, remény, és egymással való kapcsolatukat: az Írás olvasása kitartást hoz létre bennünk, vagyis állhatatosságot, türelmet: „Ha kitartotok, megmentitek lelketeket” (Lk 21,19), – és vigasztalást, vagyis örömet: mert az egész Szentírás Isten szeretet-tervének kinyilatkoztatása. Így azután a kitartás és vigasz reményt szül bennünk.

Ma reggel csodálattal szemléljük Mózesnek, a nagy Mózesnek az életét. Két szempontból fogjuk nézni. Ahhoz kapcsolódunk – bár a végtelenségig meghaladva –, amit a sorsközösségről mondtam (arról a sorsközösségről, amelyet Urunk Jézus majd az elképzeltetlenségig fokoz): a magányos Mózes és a közösségi, szolidáris Mózes. A kettő összefügg egymással: azért szolidáris, mert előtte magányos. „Ha számtalan nevelőtök volna is Krisztusban, atyátok nincs sok” – mondja önmagáról beszélve Szent Pál (1Kor 4,15). Ha igaz, hogy Ábrahám a hívők atyja, akkor állíthatjuk, hogy Mózes Isten népének nevelője volt. Igen, számos nevelőnk volt, és lesz is mindig azok személyében, akiket az Úr rendelt Egyházának vezetőiül. Mózesrel Isten népének első nagy nevelője jelenik meg.

Ha Ábrahám – magánál Pálnál is mérhetetlenül inkább – azt mondhatja nekünk: „Én adtam nektek életet Krisztusban”, akkor Mózes felébreszti és összegyűjti Isten népét. Prototípusa azoknak, akiknek feladata e szent nép alakítása. A „Dei Verbum” konstitúció emlékeztet erre: „Isten a maga idejében elhívta Ábrahámot, hogy nagy néppé tegye; ő az utódoknak, leszármazottainak atyja. A pátriárkák után Mózes és a próféták által formálta ezt a népet” (Dei Verbum 1,3).

Nézzük Mózesrel annak a valóságnak világosságánál, amire a Zsinat figyelmeztetett: az Isten népének gondolata ez. Ugyancsak a Dei Verbum mondja valamivel tovább: „Mikor Isten szövetséget kötött először Ábrahámval, majd pedig Mózes közvetítése által Izrael népével, ezzel olyan módon kinyilatkoztatta magát... hogy Izrael tapasztalatból ismerte meg Istennek az emberekkel való kapcsolatát...” (4,14). Az isteni szövetségnek ez az egész terve Mózesrel, Jézus Krisztusrel s az Egyházzal át (Jézus Krisztus és az Egyház teljesen egy) megragadóan domborodik ki állandóan azonos pedagógiájának háttéréből.

„Jöjjetek és lássátok”, „halld meg”, „menj ki” – láttuk és hallottuk eddig. Mózesnél, úgy tűnik nekem, az egyik kulcsszó: „menj el”: „Most menj, hadd küldelek a fáraóhoz, hogy kivezess népemrel, Izrael fiait Egyiptomból” (Kiv 3,10). A Sínai hegyen ugyancsak ezt mondja neki az Úr: „Menj népemhez és mondd nekik...” És ebben a pillanatban már fölcsendül Jézus hangja, amint apostolaihoz szól: „Menjetek el az egész világra” (Mk 16,15), később pedig Szent Pálhoz: „Menj el, én messzire küldelek téged, a pogányok közé” (ApCsel 22,21).

Halljuk, amint az Úr azt mondja Mózesnek: „Ha tehát hallgattok szavamra és megtartjátok szövetségemrel, tulajdonommá lesztek minden nép közül” (Kiv 19,5), Jézus pedig feltámadása után tanítványainak: „Menjetek hát, tegyetek tanítványommá minden népet” (Mt 28,19).

Hogy ez a nép kifejezés mennyire Mózesrel ered, azt igazolja egy szöveg, amely századok során át el nem kopott: „Tulajdonommá teszlek minden nép közül: hiszen az egész föld az én birodalmam. Ti lesztek az én papi királyságom és szent népem” (Kiv 19,5–6). Nem egyszerűen egy nép kerül ki Mózes kezéből, hanem egy királyság, egy nemzet, még hozzá micsoda szinten: papi királyság, szent nemzet!

És a „Menj el!” parancs összekapcsolja ennek az isteni pedagógiának a két oldalát: „Menj” a magányból a közösség felé. Menj Midiánból, apósod nyájainak magányos terelgetéséből, menj a Sínai-hegy Istenével szemtől-szembe kerüldödből a szolidaritás felé: térj vissza Midián

pusztájából népemhez Egyiptomba, menj a hegy csúcsán végbement kimondhatatlan találkozás után és szállj le oda, ahol Izrael népe van. És ennek az egyedülletnek és közösségnek találkozási pontja, a magányos és szolidáris ember állandó kapcsolódási pontja a szívünkben van. Ott kell egyszerre magányosnak és szolidárisnak lennünk.

Ezt a kettős és mégis egységes magatartást, mint ugyanannak az éremnek két oldalát látjuk Mózesben, majd a prófétákban. Tetőpontját éri el az Úr Jézusban, folytatódik az apostolokban és a mai Egyházban. Mindnyájan, éppúgy mint Mózes, szüntelenül hallják a felszólítást: „Menj el!”, s egyszerre magányosak Istenért, az ő elkülönített kiválasztottjai – ezt sohasem szabad elfelejteniök – és ugyanakkor szolidárisak testvéreikkel, „zsidók a zsidókkal, görögök a görögökkel, barbárok a barbárokkal, mindenkinek mindene, hogy mindenkit megnyerjenek” (vö. 1Kor 9,20–23).

Az Egyház nagy hívását halljuk itt. Ennek útja azonban a gyöngeségen és a halálon visz keresztül. Jó közelről megvizsgáljunk, milyen népet kell Mózesnek egybegyűjtenie. Mert az a nép, amelynek egyesítése Mózes feladata, igazán az emberiség népgyilkosságnak kiszolgáltatott söpredéke. Azt mondhatjuk, ez az első népgyilkosság, amiről a történelem tudósít. Elég átfutni az Exodus könyvét, hogy bizonyos pontokon fájdalmasan érezzük teljes időszerűségét, lássuk, hogy ez a legfrissebb történelem.

Ez a nép, melynek történelme oly jól indult Egyiptomban Józseffel, most nem csupán rabszolanéppé vált, hanem a „demográfiai robbanás” népévé, ahogy modern szociológusaink mondanák: „Nagyon termékenyek voltak, úgy sokasodtak, mintha a földből sarjadtak volna, elszaporodtak és igen hatalmassá váltak...” (Kiv 1,7). És milyen találóan írja le a szöveg a kormányzat magatartását velük szemben! „Alkalmazunk egyes eszközöket, hogy megakadályozzuk növekedésüket” (1,10). Minden ügyesen és rugalmasan történjék. Nem arról van szó, hogy bárhogyan is kiirtsuk őket, ó dehogy: „Alkalmazunk egyes eszközöket”: legyen keményebb az életük, megerőltetőbb a munkájuk. Íme a munkatáborok megjelenése! De mindez kárbavesztett fáradság: bár „elviselhetetlenné tették életüket kemény munkával: agyagkeveréssel, téglavetéssel, különféle mezei munkákkal” (1,14), mégis minden marad a régiben. Nem szükséges hangsúlyoznom, mennyi közelmúlt eseményt idéz fel bennünk mindez! Tehát hiába kényszerítették őket minderre a munkára, hiába tanácsolták a bábáknak a születésszabályozást, ez mind kudarcba fűlt: „a nép sokasodott” (1,20). Egy koncentrációs tábor világába zárt néppel állunk szemközt. Nem gondolom ezt túlzásnak. Olyan néppel, amely már kiáltani sem képes, csak a kegyetlen szenvedés présel ki belőle névtelen feljajdulásokat. Még imádkozni sem tud többé. Az Úr maga így mondja ezt: „Fülembé hatolt kiáltása, amelyet munkafelügyelői csikarnak ki belőle” (Kiv 3,7). Már nem is imádság ez, pusztán a szenvedő jajkiáltása, mert felügyelői verik és tönkreteszik.

„Fülembé hatolt népem nyomorúsága – mondja az Úr –, ismerem szenvedését.” Ők maguk már nem is tudják. Csak kiáltanak. A pusztulás tehetetlen zsákmányai. Arra gondolok, hogy – talán az egy Ausztrália kivételével – nincs ma földrész a világon, ahol így vagy úgy nem élnek népek ugyanebben az állapotban. Nos, ebből a nyomorult népből kerül ki a választott nép. Talán így van ez ma is: ezekben a legnyomorultabb, legkevésbé fejlett népekben készülődnek korunk számára az üdvösség hírhozói.

Kicsoda Mózes ezzel az eltiport néppel szemben? Emberfölötti ember? Nem. Izrael megmentője? Nem: Izrael megmentője egyedül Jahve. Mózes először is a Nílus hullámaiból kiragadott gyermek. Valóban „kimentett”. Ő az első, akit „kihúztak” a bajból: ez az értelme a nevének: „Mikor felnőtt, átadták a fáraó leányának. Ez fiává fogadta és elnevezte Mózesnek, mert – úgymond -, a vízből húztam ki” (Kiv 2,10). És mikor szemléljük Mózeszt szurokkal bekent gyékény kosárájában, a Nílus hömpölygő folyamában, hogyne kellene már Jézusra gondolnunk, „pólyába takarva és jászolba fektetve”, hogyne látnánk már az Egyházat Péter apostol bárkájában! Minden kicsinységben, gyöngeségben kezdődik. Sosem felejttem el egy brazíliai szerzetespap szavát. Az is jól ismerte a gyöngeséget, a betegséget, a kórházat, és

egyszer ezt a felejthetetlen mondatot hallottam tőle: „Jézus néhány centiméteres jászollal s nem egészen két méteres fával váltotta meg a világot.” Ez az Úr Jézus élete: néhány centiméteres jászol és egy nem egészen két méteres kereszt. „Ami a világ szemében esztelen, azt választotta ki Isten, hogy megszegyenítse a bölcseket; ami a világ előtt gyöngye” (Mózes kosárcájája, Jézus jászla, Péter apostol törekeny bárkájája a tavon), „azt választotta ki Isten, hogy megszegyenítse az erőseket” (1Kor 1,26–31).

És itt eszembe jut Kálvinnak egy szép szövege: „Isten bizonyára azért húzta ki Mózes, népének jövődjé megmentőjét a hullámsírból, hogy megmutassa: az Egyház üdvösségének kezdete mintegy a semmiből való teremtés.” Tudjuk, Isten már az élet, a lét síkján is állandóan fenntart bennünket a semmi színén. Csak általa vagyunk. Mennyivel inkább a természetfölötti valóság síkján! Egyházunk kezdetét Szent Jánosnak e szavaiban találjuk: „Mikor Jézushoz értek, látták, hogy már meghalt... az egyik katona lándzsával beleszúrt oldalába” (Jn 19,33): ebből az átvért oldalból folyt ki „a vér és a víz” és Egyházunk minden szentsége.

Így van ez Mózesről kezdve Jézusig: Isten népének két gyülekezete végigmegegy a halál fázisán. Mózes elnyomott népe ma is megvan. Nemcsak a kiéhezett harmadik világ tartozik bele, nemcsak a megkínzott politikai foglyok, nemcsak a napalmmal felgyújtott falvak, hanem a kontesztált Egyház szenvedése is. Igen, a mi szeretett Egyházunk ma szenved – nem vagyok emiatt pesszimista, hisz a szenvedés életforrás –, inkább mint valaha abban az időben találja magát, amelyet Szent Pál ír le: „az emberek már nem viselik el az egészséges tanítást, viszket a fülük, és seregestül szereznek maguknak tanítókat (bizony, Isten a tudója, a tömegtájékoztató eszközök korában ugyancsak nincs hiány tanítóknak! nemcsak a teológusok, minden újságíró is tanító lesz!), elfordítják fülüket az igazságtól, hogy a mesék felé forduljanak” (2Tim 4,3–4).

Szent Péternek egy ritkábban idézett szövege még élesebb: „Akadtak a nép körében hamis próféták is, ahogy a ti körötökben is fellépnek majd hamis tanítók, akik veszélyes tévtanokat terjesztenek, s még megváltó Urukát is tagadják, s ezzel gyors pusztulást vonnak magukra” (2Pt 2,1–3). „Gyors” pusztulásról van szó, hisz alapjában véve hamar megtörténik mindez, elég egy újságcikk hozzá! És Szent Péter jó lélektani érzéssel festi le ezeket az embereket, akiknek „ítélete már régóta ki van mondva, pusztulásuk éberem közeledik”.

Mindez nem pesszimizmus, hanem sürgető felszólítás, hogy vonuljunk a magányba, vegyük be magunkat a Nílus vizén úszó törekeny kosárba, vegyük be magunkat a betlehem-i jászolba, vegyük be magunkat a tavon viharban hányódó halászbárkába, ahol csírájában ott az egész Egyház, és a vánkoston alvó Jézus: „Mester, nem törödsz vele, hogy elveszünk?” (Mk 4,38). Jézus pedig hallgat és alszik. De majd ha vége annak, amit mi Isten hallgatásának mondunk, majd amikor Jézus akarja, ő maga fogja csendre kényszeríteni a vihart: „Csendesedj, némulj el!” Azután pedig így szól hozzánk: „Miért félték így? Miért nincs elég hitetek?” „Miért félték így? Miért nincs hitetek?”

Amikor a magányos ember átélte tehetetlenségének megpróbáltatását, akkor, de csak akkor válhat közösségi emberré. Mózes a szó legigazibb értelmében sorsközösségre lép népével, és megmutatja nekünk, mivé lesz az Istentől elhívott ember, amikor Isten meg akarja menteni az embert az ember által. Mert Mózes tökéletes típusa annak az embernek, aki sorsközösségben, a szolidaritás közösségében van népével.

Láttuk, hogy a közösség nem elsősorban hasonlóság; az, még ha hősiemen a végletekig viszik is, zsákutcába torkollik. A fáraó udvarában magas helyet elfoglaló Mózes nem „hasonló” testvéreihez, a héberekhez: nem vetett egész életében téglát, nem kevert szalmát agyaggal, nem kapott ütések a munkafelügyelőktől. De mikor egyszer felnött, szolidárisá akar lenni. És itt visszajutunk a zsidókhöz írt levél 11. fejezetéhez, amelyet tegnap Ábrahámmal kapcsolatban olvastunk:

„Mózes a hitében tagadta felnött korában, hogy a fáraó leányának fia. Inkább vállalta, hogy az Isten népével együtt elszenvedi a sanyargatást, mint hogy a bűn múltó előnyét élvezze. A Messiás gyalázatát nagyobb értéknek tartotta az egyiptomiak kincseinél” (11,24–25).

Mik „az egyiptomiak kincsei”? Lehet az egész tudomány, a civilizáció vagy a kultúra, ezek az önmagukban nagyon is jó dolgok. De Mózes az egyiptomiak e kincsénél többre tartja Krisztus gyalázatát. Pedig ez a Krisztus neki nem közvetlenül az Úr Jézus, hanem a nép, amelyet Jahve fölken és magának szentel. „Papi országgá, szent néppé teszek.” Már Szent Pál azt mondja nekünk, hogy itt Krisztust kell felismernünk, Mózes a hitben már őerte szenvedett. Amikor így szemléljük Mózeset különbözőségében és ugyanakkor mégis teljes szolidaritásában, amint lemond minden kincséről, egy szöveg jut az eszünkbe. Sokkal több ez, mint írott szó: maga a valóság, a legmagasztosabb valóság: Jézus „isteni állapotában – és itt külön-külön kellene mérlegelnünk minden egyes szó súlyát – isteni állapotában az Istennel való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amihez féltékenyen ragaszkodnia kell, hanem kiüresítette önmagát, szolgai alakot öltött és hasonló lett az emberekhez... Megalázta magát és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig” (Fil 2,6–8). Ami Mózesnél csak pillanatnyi fellobbanás volt, mikor azt kérte Istentől, „törölje ki az élet könyvéből” (Kiv 32,32), az Jézusban valósággá válik: meghal, hogy egybegyűjtse népét (vö. Jn 11,52).

Ráismerünk a szolidáris Jézusra, aki három életszakaszon megy át, hármasszadékbba ereszkedik alá: ember lesz, szolga, halott a kereszten. Arra a Jézusra, aki a zsidókhoz írt levél szép kifejezése szerint „nem szégyell testvéreinek nevezni minket” (2,11). Nem, nem röstell testvéreinek hívni ebben a sokszor oly szájalomraméltó, szerencsétlen emberségünkben; orcapirulás nélkül mond testvéreinek, hiszen mindenben hasonlóvá válik hozzánk, a bűnt természetesen kivéve.

Ugyanígy van Egyházunkkal is, mint ezt a „Gaudium et Spes” konstitúció mondja: ugyanaz a sors, ugyanaz a törekvés:

„Az Egyház egyszerre látható társaság és szellemi közösség, együtt menetel az egész emberiséggel és osztozik a földi világ sorsában, ugyanazok a viharok ostromolják, ugyanazok az ütések sújtják; de ugyanakkor kovásza és mondhatni lelke az emberi társadalomnak (és mi egyesült a testtel jobban, mint a lélek? – a kettő egy), amelyet meg kell újítania Krisztusban és átalakítania Isten családjává” (40/2).

Micsoda méretet kap mindez, amikor évezredek távlatban látjuk, mint élték ezt át – magányban és közösségben: Mózes – Jézus – az Egyház...

11. Mózes, a magányos és közösségi ember. A nagy közbenjáró

Nézzük tovább nevelőnként, Mózes, Isten népének nevelőjét és mindazokét, akik bármilyen fokon hivatásszerűen szolgálják ezt a népet: a pap plébániáján, a káplán a fiatalokkal, mindenki, aki az Egyházban, a hierarchia csúcsától az alapokig, vezetői és lelkipásztori felelősséget hordoz.

Láttuk, hogy Mózes nem hasonló honfitársaihoz, ugyanakkor viszont szolidáris akar velük lenni. Nem hasonló: ő szabad ember, és ez roppant kiváltság rabszolgasorba igazított népéhez képest. És minthogy szabad ember, minthogy a nagy egyiptomi civilizáció haszonélvezője, igényes eszmény lebeg előtte: magas fogalma van az emberről, nem tudja elfogadni testvérei rabszolgaságát. A rabszolga elfogadja a rabszolgaságot. A szabad ember nem képes rá. A mi Urunk ugyanezt követeli majd: „Az igazság megszabadít titeket”. Jézus is szabadságot akar nekünk hozni. És az Egyház, a mi Egyházunk – bár ezt sokszor nem értik – továbbra is az ember legfőbb védelmezője, amint erről tanúskodik például – ha tetszik, ha nem – a „*Humanae Vitae*” enciklika, emlékeztetve az ember elidegeníthetetlen nagyságára, s ugyanakkor kész megérteni és támogatni gyöngeségét.

Mózes szolidárisárá akar válni népével. Hogyan hajtja ezt végre? Úgy, hogy mindenestül hasonlóvá lesz testvéreihez? Ez lehetetlen. Nem bírná sokáig rabszolgaéletüket. Az a megoldás, amelyet választ, a ma drámájának kellős közepébe vezet bennünket, és különösképpen is a mai ifjúság nagyon is érthető kísértésébe: Mózes, aki akkor még egészen fiatal ember, az erőszakot választja.

Mikor Mózes felnövekedett, „elment meglátogatni testvéreit. Láta a kényszermunkát, amelyet végezniük kellett, s észrevett egy egyiptomit, amint éppen az egyik héber testvérét ütlegelte. Körülnézve nem látott senkit, ezért leütötte az egyiptomit és elrejtette a homokban.” (Kiv 2,11–12).

Mózes tehát a guerillaharc és az erőszak mellett foglal állást. Nem én találok ki ezt. És így megérthetjük azokat, akik ma – akárcsak fiatalságában Mózes – nem látnak más megoldást, mint hogy az erőszak útjára lépjenek. Merjem-e mondani, hogy ez a kisebb rossz? Egyesek ezt gondolják; én nem hiszem. De úgy tűnik nekem, Mózes legnagyobb igaztalansága nem ez az ifjú dühroham, hanem az, hogy a maga nevében cselekszik, mielőtt Isten küldené:

„Másnap ismét visszatért és látta, hogy két héber ember civódik (mert e szolganépet belül is megosztás szagátja). „Mit ütöd a társadat?” – mondta a támadónak.” Ismerik a választ: „Ki tett téged fejedelemmé és bíróvá fölénk? Talán meg akarsz ölni, mint ahogy megölted az egyiptomit?” (Kiv 2,13–14)

Ennek a szövegnek (éppúgy, mint Izrael egész történetének és vele a mienknek is) a kommentárját megtaláljuk István nagy beszédében. Megkövetése előtt elmagyarázza, hogy Jézus képe rávetődik Mózesére, hisz – ne felejtsük el – Mózes előképe Jézusnak: „Azt hitte (már mint Mózes), testvérei ráeszmélnek, hogy az Isten az ő keze által ad nekik szabadulást, de nem eszméltek rá” (ApCsel 7,25). Nem értették meg Mózes kezdeti jóakarátát. És István hozzáteszi: „Az Isten azt a Mózeszt küldte vezetőnek és szabadítónak, akit ők megtagadtak” (7,35). Mert Isten terve szerint Mózesnek negyven évig kell a magányban távol lennie – első pusztai tartózkodása volt ez –, hogy azután negyven évig közösségben éljen népével a kivonulás második pusztai idején.¹⁹

¹⁹ André Néher könyvében: *Moïse et la vocation juive* (Mózes és a zsidó hivatás, Col. Maitres spirituels, Seuil) csodálatosan ír a pusztáról, vö. főleg 111. o.

Newman azt mondja: az ember fiatalsága teljében, vagy ha valami nagyot és szépet akar, azonnal meg szeretné valósítani tervét, de „Isten megvárakoztatja”. Itt is megtaláljuk azt, amit Ábrahámmal kapcsolatban mondtunk. Isten azt akarja, hogy Izsák kétszeresen az ígélet fia legyen: először azért, mert Ábrahám öregkorában született, másodszor azért, mert csaknem feláldozta. Vannak órák, amikor Isten „próbára teszi” azt, aki jó. Itt még nem érkezett el a nép megszabadításának órája, bár kiáltásai felszállnak Isten elé. Jézus is gyakran beszél majd „az ő órájáról”.

Testvérei értetlenségének láttán Mózeset félelem fogja el – hiszen forrongó fiatalsága ellenére félénk is volt! „Mózes erre megszeppenve mondta magában: „Hogyan derült ki ez a dolog?” Meghallotta az ügypet a fáraó is, és... Mózes elmenekült tőle, és Midián földjén telepedett meg” (Kiv 2,14–15)...

Mózeset szolidaritása visszaviszi a magányba. A fáraó udvarában nevelkedett magányos embert ez után a közösségi kísérlet után Isten újból a magányba küldi: negyven évig őrzi apósa juhait a pusztában. A jelenlétnek és a magánynak ez a ritmusa jellemzi az Úr Jézus egész életét: „Akkor a hegyre menekült. Az éjszakát egy pusztában töltötte.” A pusztában időz. Éjjelre kimegy Betániába; kimegy az Olajfák kertjébe. Szolidaritását nem értik meg mindig, magányban töltött időszakait sem. Ez a magány nem menedék, ahol azt mondja az ember: „Elegem van ezekből az emberekből, viszontlátásra!”, hanem az Egyház elővételezése, amely a világból való (szolidáris) és mégsem a világból való (magányos). Ez a szemlélődők élete. Ez a mi saját imaéletünk, magányunk, amely nélkül nincs igazi szolidaritás. Ez az a pusztában, amelybe mindnyájunknak el kell vonulnunk.

Negyven évi várakozás! „Nem az én akaratom, Uram, hanem a tied.” Jézus életében harminc évi hallgatás, három év beszéd; negyvennapos pusztai tartózkodás után háromnapos szenvedés! Mi viszont igen gyakran harminc évig akarnánk beszélni és cselekedni, és három évet töltenénk amolyan félmagányban! E negyvenévi várakozás Mózes hosszútávú előkészülete, egyben a mienknek őstípusa, az Egyház mai várakozásának zsengeje. E várakozás ideje alatt fel kell tudnunk ismerni a jeleket, és várni, míg Isten szól: „Jöjj hát, hadd küldjelek Egyiptomba” (ApCsel 7,34).

Biztos kéz, Isten keze jelöli ki a szakaszokat. Először mindent el kell hagyni: elhagyni Egyiptomot, azt az országot, ahol gyökeret vert. Azután elhagyni saját magát: lobbanékonyágát, erőszakosságát, ijedős félénkségét. Jézus ezt így mondja: „Ha valaki megüti a bal orcádat, tartsd oda a jobbát.” „Ne félj, te kicsiny nyáj, mert úgy tetszett Atyádnak, hogy neked adja az országot.” A harmadik szakasz: megjárni az alázatosság útját. Végül is ez Mózes legnagyobb dicshimnusz a Számok könyvében: „Mózes igen alázatos ember volt, a legalázatosabb, akit a föld a hátán hordott,” (12,1–3) és Sirák fiának könyvében: „Isten megszentelte őt a Jahve iránti hűségben és szelídségben” (Sir 45,4). „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű” – mondja nekünk majd Jézus, megmutatva így az utat Egyházának, a mi Egyházunknak, hogy az emberek befogadják tanítását. – A negyedik szakasz: ez alatt a pusztai tartózkodás alatt az ember Istenre hallgat, és bensőséges viszonyba kerül vele: „Az én szolgám, Mózes, egész házamban meghitt, és vele szemtől-szembe beszélek” (Szám 12,7–8), a legközvetlenebb párbeszédet folytatom. „Parancsokat adott neki szemtől szembe, az élet és az értelem törvényét” – mondja tovább Sirák fia (45,5). A végső szakasz pedig: közösségben élni Istennel: „Mózes nyíltan látja Jahve alakját” (Szám 12,8). „Aki szeret engem, ahhoz elmegyünk és benne fogunk lakni. Atyám is szeretni fogja” (Jn 14,23). Ilyen a Mózes idő előtti kezdeményezését követő negyven pusztai esztendő gyümölcse.

De egy napon aztán maga Isten veszi kezébe a kezdeményezést, hogy elküldje szolgáját. Mózes akkor sokáig ellenáll a hívó Istennek: „Ki vagyok én, Uram, egy ilyen küldetésre?” – „Ha elmegyek és a nevedet kérdik tőlem, mit mondjak?” „Milyen jelet adjak nekik, hogy csakugyan Te szóltál?” „Jaj, én nem tudok beszélni!” – „Ó Uram, küldd azt, akit küldeni akarsz!” (Kiv 3,11kk) Íme mit mondunk olyankor, amikor már nem mi magunk küldjük magunkat, hanem

Isten küld el bennünket! Mózes ugyan nem látja még világosan, de érzi, hogy kezdődik a szenvedése. Újabb negyven évre a pusztába jut, de ebben a pusztában egy embertömeg táborozik, amelyből népet kell formálnia. És micsoda áron!

Nem lehetne-e párhuzamot vonni az Egyiptomból való szabadulást követő negyven pusztai év között – amilyenek a Kivonulás könyve leírja – meg a mi Zsinat utáni korszakunk között? Az exodus a nép menetelése Isten felé. És a Zsinat nem azt próbálta-e, hogy ismét az ígéretekre való várakozás állapotába helyezze az Egyházat? A Kivonulás könyve lefesti nekünk a pusztai vonulást Izrael népének állandó zúgolódásával, és ennek Mózes adja meg az árát:

„Ekkor Mirjám (a prófétanő) és Áron Mózes ellen beszélt” – régi históriákat melegítve föl – „a kusita nő miatt, akit magához vett. Mert kusita nőt vett feleségül. És azt mondták: „Nem ezt halljuk-e mi is egy kicsit minden oldalról?” – „Hát csak Mózes által szólt Jahve?” – szóval csak Mózesben van Isten Lelke? De hiszen a Szentlélek mindenütt van!... „Hát csak Mózes által szólt Jahve? Nemde hozzánk is éppen úgy szólt?” (Szám 12,1–2) De abban a pillanatban megkapjuk az Úr válaszát: „Jahve meghallotta. Mózes ugyanis igen alázatos ember volt, a legalázatosabb, akit a föld a hátán hordott” (12,3). Nem sajátítja ki Istenét, ellenkezőleg, így könyörög: „Bár csak Jahve egész népe prófétálna, és Ő nekik adná Lelkét!” (11,29)

Negyven évi morgolódás a szomjúság ellen. Máránál, a „keserű vizeknél” (Kiv 15,23kk): „Nem akarjuk ezt a keserű vizet, adj nekünk egy kis édesvizet, jó vizet, kellemes vizet, tiszta vizet. Micsoda keserűséggel itatsz bennünket?” Meribában az a titokzatos pillanat, amikor maga Mózes is meginog hitében; emiatt a pillanat miatt nem lép majd annak az országnak a földjére, amelyet Isten nekik akar adni: „Mivel nem hittetek nekem – mondotta Jahve -, hogy szentnek bizonyulok Izrael fiai előtt, nem vizitek be a népet arra a földre, amelyet nekik adok.” Meribánál tehát új morgolódás: „Ez Meriba vize, ott pöröltek Izrael fiai Jahve ellen, s Ő ott bizonyította be rajtuk szentségét” (Szám 20,12–13).

Negyven évi morgolódás az éhség ellen. Az a manna, amely nekünk három évezreddel később olyan szépnek tűnik, hiszen az Oltáriszentségnek, az Úr testének az előképe, akkor ízetlen, unalmasan egyhangú étel volt... Emlékeznek, hogyan sajnálkoztak a zsidók Egyiptom húsfajékai és vöröshagymái miatt! Tény, hogy az egyiptomi hagymák nagyszerűek! Mint kikötőmunkás tonnákat raktam ki belőle éveken át. Most is megvannak, és Egyiptomnak nagy kivitele van belőlük. Morgolódás az éhség ellen: „Ugyan adj már nekünk egy kis húst!”

Morgolódás a háború ellen: félnek Kánaán meghódításától: „Ne vigy minket át a Jordánon” (Szám 32,5). Zúg a lázadás Mózes ellen: nem akarnak abba az országba menni, amelynek lakói a kémekek szerint olyan erősek: azok óriások, mi meg szöcskék! Egy dél-amerikai tábornok mondását idézi ez az emlékembe – zamatos humorú mondás, és milyen gyakran vagyunk mi is így! –, aki a menetcsapatban, a legutóbbi háború leggyilkosabb harcainak kellős közepén így sóhajtott: „Oh jaj, mikor térnek megint vissza a békeidők szép manőverei!” Mert szép volt az a háború, amikor minden a vezérkari tervek értelmében folyt! Úgy ám! Mi is azt szeretnénk, hogy a hit valami szép, jól rendezett gyakorlat legyen, mint egy térdhajtás az Oltáriszentség előtt! Már pedig a hit harc, háború önmagunk és „az ember elvesztésére törő gonosz szellemek” ellen.

Negyven évi morgolódás. Mindezen át meg kell értenünk a próbatétel isteni pedagógiáját. Maga Mózes tanítja meg rá népét, mielőtt meghal: „Gondolj csak vissza – mondja Jahve – arra az egész útra, amelyen Jahve, a te istened negyven esztendőn át vezetett a pusztában, hogy megalázzon és próbára tegyen, s így nyilvánvalóvá legyen, mi forog szívedben: vajon megtartod-e parancsolatait vagy nem?” (MTörv 8,2) Íme a mély értelme azoknak az utaknak, amelyek gyakran zavarba ejtenek bennünket, mikor körben forgunk – hisz a Biblia betű szerint mondja: „Hosszú napokig kerülgettük a hegyet” (MTörv 2,1).

Ennek a „kemény nyakú”, kamasz, gyerekes makacsságú népnek – amilyenek mi is vagyunk –, amikor úgy látszik, hogy minden rosszul megy, ajánlja fel Isten a szabad választást a Mózes elé tárt két út között: „Eléd adom az életet vagy a halált, az áldást vagy az átkot. Válaszd tehát az életet... és szeresd Jahvét, a te Istenedet, hallgass szavára, s ragaszkodjál hozzá” (MTörv 30,19–

20) Amikor pedig minden jól megy, egy másik szót ismét szüntelenül népének: „Ügyelj, hogy meg ne feledkezzél arról... amikor kihoztalak, amikor megmentettelek, amikor meggyógyítottalak minden bajodból” (MTörv 8,11–16). „Őrizkedjél ezt mondani szívedben: Az én hatalmam és az én kezem ereje szerezte meg mindezt nékem” (MTörv 8,17–20). „Vigyázzatok tehát és tegyétek meg” – ezt mondja az Úr –, „ne térjete se jobbra, se balra, hanem egészen azon az úton járjatok, amelyet Jahve, a ti Istenetek jelölt ki nektek” (MTörv 5,32).

Még egy másik epizód is történik a pusztában, ahol Mózes ezer nehézség között vezérelti népét. Nem könnyű dolog! Mózes apósánál, Jetrónál hagyta feleségét, Cipporát és két gyermekét. Jetró, meghallva a történeteket, eljön hozzá. Tanúja annak a kimerítő fáradozásnak, amelyet Mózes magára vállalt a népért:

„Hogyan intézed a nép ügyeit? Miért ülsz itt egyedül, és miért tolong körülötted az egész nép reggeltől estig?” Mózes ezt feleli:

„Hozzám jön a nép, hogy megtudja az Isten ítéletét. Eljönnek hozzám, én döntök peres ügyekben, és közlöm velük Isten parancsait és törvényeit” (Kiv 18,15–16).

Erre Jetró úgy lép fel, mint az első munkaszervezési tanácsadó:

„Nem jól csinálod a dolgot! – mondja. – Ez föltétlenül kimerít téged is, meg a nálad levő népet is. Az ügy meghaladja erőidet. Hallgass tehát tanácsomra.” És azt tanácsolja neki, hogy nevezzen ki ezredeseket, ötszázadosokat, századosokat, ötvenedeseket, tizedeseket, vagyis hozzon létre kis bázisközösségeket egy-egy felelőssel. Mózesnek magának pedig ezt a tanácsot adja:

„Te személyesen járj közben Istennél a népért, és vidd elébe viszályaidat” (Kiv 18,19). Ismertesd meg velük a követendő utat és magatartást, miután Isten elé vitted nehézségeiket. Neked ez a szereped. De ugyanakkor próbálj segítőtököt találni – ami nem is könnyű dolog, mert Jetró, aki határozottan jó pszichológus, hozzáteszi:

„Szemelj ki az egész népből derék, istenfélő, megbízható férfiakat, akik gyűlölik a haszonlesést, és tedd őket vezetőkké” (vö. Kiv 18,21).

Így lesz Mózes, Izrael összegyűjtője, Jetró jóvoltából a nagy közbenjáró. Ő, a vezér, az imádság embere lesz. És ez sem olyan egyszerű. Emlékeznek, hogy a lázadó nép meg akarta kövezni Mózeset. Éppúgy, mint ahogy majd meg akarják kövezni Jézust, ahogy ma meg akarják kövezni az Egyházat.

„Azt mondták egymásnak: Állítsunk magunk fölé vezért, és térjünk vissza Egyiptomba” (Szám 14,4). Menjünk vissza a bálványok országába.

„Az egész sokaság felkiáltott és meg akarta kövezni őket. Erre megjelent az Úr dicsősége a szövetség sátra felett, Izrael minden fia előtt. Jahve így szólt Mózeshez: „Meddig gyaláz még engem ez a nép? Meddig nem hisz nekem, mindazon jelek ellenére, amelyeket véghezvittem előttük? Megverem tehát döghalállal, elpusztítom” (Szám 14,10–11). „Látom, keménynyakú ez a nép. Hagyj, hadd gerjedjen fel ellenük haragom, hogy eltöröljem őket, s téged tegyelek nagy nemzeté” (Kiv 32,9–10). Mózes ekkor közbenjár, és pedig kétféleképpen. Egyfelől ezt mondja: Ha elpusztítod ezt a népet, a nemzetek, amelyek hallottak rólad, ezt fogják mondani: „Jahve nem tudta valóra váltani ígéreteit”, és kigúnyolnak téged. Közbenjárásának másik módja az, hogy ismét szolidaritást vállal népével. Nem fogadja el azt az alkut, amit Isten valamiképpen ajánl neki: hogy megsemmisíti a népet, újrakezdi Mózesrel, és belőle alkot új, nagy nemzetet. Nem. Mózes nem fogadja el ezt, hanem azt mondja: „Felette nagy vétkekkel vétkezett e nép. De ha úgy tetszik neked, bocsásd meg vétkét. Vagy ha ezt nem teszed, törölj ki engem könyvedből, amelyet írtál” (vö. Kiv 32,31–32).

És Mózes ekkor imába mélyed: „Földre vettem tehát magam Jahve előtt, és úgy maradtam negyven napon és negyven éjen át” (MTörv 9,25). Íme Izrael és az Egyház felelőseinek elsődleges magatartása. De nekünk is megvan a feladatunk ezen a téren. Nekünk, az Egyház gyermekeinek emlékeztetnünk kell magunkat és minden testvérünket arra, hogy lehet és kell

segítenünk Mózesnek feladatában. Nem kényszerből, mint azok a felelősök, akiket kijelölt segítésére, de támogatnunk kell őt közbenjáró tisztében. Egy másik szakasz emlékeztet erre; jólesik olvasni ezt a szép szöveget, de igyekeznünk kell élni is:

„Az amalekiták előrenyomultak, hogy... megküzdjenek Izrael fiaival.” Mózes így szólt Józsuéhez: „Válassz ki magadnak férfiakat és holnap szállj harcba az amalekitákkal. Én pedig Isten botjával a kezemben kiállok a domb tetejére.” Józsue úgy tett, ahogy Mózes parancsolta, s kivonult, hogy megütközzék az amalekitákkal. Mózes közben Áronnal és Hurral fölment a domb tetejére. Ameddig Mózes a kezét kitérve tartotta, az izraeliták fölényben voltak... (Mózesnek Istennél való közbenjárása menti meg az Egyházat)... de ha leeresztette a kezét, az amalekiták jutottak fölényhez. Mózes karja végül is elfáradt. Ezért vettek egy követ, odavitték és ráültették. Áron és Húr pedig a karját tartotta, egyik az egyik oldalon, a másik a másik oldalon. Így a karja napszálltaig kitérve maradt. Józsue kardélre hányta az amalekitákat és hadi népüket.” (Kiv 8,8–13).

Hogyne gondolnánk az Úr Jézusra, aki szintén azt kéri – nem Árontól és Húrtól, hanem három leghívebb tanítványától, hogy támogassák agóniájában? A tanítványok pedig alszanak... Bárcsak az Úr ma megadná nekünk azt a kegyelmet, hogy támogassuk azt, aki közbenjár értünk Istennél, és ne aludjunk!

12. A vér kiáltó szava

A Miatyánk és az angyali üdvözlés szavai után a világon semmit sem ismételték annyit, mint ezeket a szavakat: „Ez az én vérem, mely értetek és sokakért kiontatik.” Az Egyház kezdetétől máig és a világ végéig, minden nap minden pap elismétli: „Ez az én vérem kelyhe, a vér, mely értetek és sokakért kiontatik”.

Gyakran beszélnek manapság a szentmise mondásában tapasztalható kilengésekről, és nincs szándékom védelmembe venni ezeket. De volt és még van ezen a téren sok rutin is, ami éppen olyan szomorú és igen káros... Egyik esetben sem lehet egyszerűen rubrikákkal és direktóriumokkal visszavezetni az igazsághoz és megértetni, hogy a szentmiseáldozat sem érinthetetlen rítus, sem valamiféle paraliturgia, amellyel a testvéri kapcsolat módjait kell megtalálnunk. Úgy gondolom, ez az áldozat csak abban a mértékben kapja meg egész mélységét és intenzitását, amennyire ismét átéljük ennek a „kiontott vérnek” háromezer éves jelentőségét. Csak így hangolódunk rá azokra a szavakra, amelyeket az Egyház magától az Úr Jézustól tanult, és velünk elismételtet.

Hogy egyszerre félelemmel és reszketéssel, de ugyanannyi gyöngédséggel és szeretettel is közeledjünk a Bárány véréhez, annak feltétele, úgy vélem, hogy két dolognak tudatára ébredjünk. Először is annak, hogy a Biblia szüntelenül a vér szent voltára tanít; azután annak, hogy kemény világban élünk, olyan világban, ahol a vér, az emberek Krisztuséhoz vegyülő vére patakokban ömlik, a modern ember minden eszközének bőséges igénybevételével: a fogyasztótársadalom vért fogyaszt. Már most az Ószövetség megmutatja nekünk, hogy Izrael – az igazi Izrael – mindig inkább választott magának tragikus sorsot, ahol Isten sokat vár az embertől, mint kényelmes vagy legalábbis elviselhető, de a nagyság irányában korlátozó sorsot. És a mai keresztény választása, éppen Krisztusnak és testvéreinek vére miatt, csak az lehet, amit Jézus jelzett: „Széles a kapu és tágas az út, amely a romlásba visz, de keskeny a kapu és szűk az út, amely az életre vezet” (Mt 7,14). Már az első zsolttár beszél erről a két útról, és az egész Biblia emlegeti. Az egyik nehéz, néha tragikus út, de emberhez méltó, és gyönyörű célhoz vezet; a másik a könnyű lehetőségek útja, valójában azonban útvesztő.

Most pedig vissza kell térnünk a Szentírásnak ehhez az alapvető állításához: a vér szent. A héber ember számára a vér az élet, a lélek, az az isteni lehelet, amelyet maga az Isten lehelt az emberbe. Már a Noéval kötött legelső szövetség kijelenti, hogy „a vér a lélek”, és ezért – ez az előírás változhat, de megvan a jelentősége – „ne edd a lelket a hússal” (vö. MTörv 12,23). A Leviták könyve hozzáteszi: „Igen, a hús élete a vérben van. Ezt a vért én, Jahve arra adtam nektek, hogy engesztelést végezzetek velem az oltáron életetekért” (vö. Lev 17,11). Nemcsak hogy szent dolog a vér, de engesztelést is tud nyújtani a vétekért, az élet hordozója, „mert a vér engesztel az életért” (Lev uo.).

Innen érthető a rendelkezés, mintegy a világ alapvető egyensúlyának biztosítása: „Aki embervért ont, annak ontsák ki a vérét: mert az ember Isten képére van alkotva” (Ter 9,6). Amikor mi az emberi személy méltóságáról beszélünk, nem teszünk mást, mint hogy lényegében – de kevésbé fogható, kevésbé beszédes módon – a vér jelentőségének ehhez a gondolatához csatlakozunk. Aki vért ont, annak valaki a vérét fogja kiontani. Minden vér, akár állati, akár emberi, az Istené, de kiemelkedő módon is az emberi vér, mert az ember Isten képére van alkotva, tehát Isten bosszút áll érte. Erre a szerepre magát az embert jelöli ki, akár a közhatalom igazságszolgáltatásában, akár magánúton: ez a „Goél”, az áldozat vérbosszúra kötelezett legközelebbi rokona: „A gyilkosnak meg kell halnia. A vérbosszúra köteles rokon ölje meg. Mihelyt rátalál, ölje meg” (Szám 35,19).

De ez a mindenestre elég nyers és mondhatnánk kezdetleges eljárás, amely a bosszú kimeríthetetlen forrása, lassanként lelkibbé válik. A rabbik korában már nem is szükséges a külső vérontás ahhoz, hogy valakinek vérbűne legyen. Nagyon szép ez. Az időszámításunk

kezdeten, Jézus idejében élt palesztinai rabbik azt tartották, hogy „ki lehet üresíteni” egy embert, vagyis gyilkosság bűnébe lehet esni anélkül, hogy kifelé egy csepp vér is ömölne.²⁰ Elég – mondották –, ha valaki sértő szóval elsápasztja felebarátja arcát. A megsértett ilyenkor valóban úgy érzi – mindannyian megtapasztaltuk ezt –, hogy – befelé – elfolyik a vére. Megsérteni egy embert, elfolyatni a vérét, ha nem is kifelé: ez már gyilkosság. Jézus is csatlakozik ehhez a szemlélethez: „Aki testvérenek azt mondja: ‚raka’ (ostoba), méltó a főtanácsra; aki pedig azt mondja (szabadon fordítva): ‚renegát’ – vagy ‚gonosz istentelen’, ami még a ‚raká’-nál is erősebb kifejezés –, méltó a gyehenna tüzére” (vö. Mt 5,22). Hát ez erős! A pokol, nem véres gyilkosságért, hanem egy sértésért, amely elsápaszt egy embert. Túl az emberi törvényen Isten áll bosszút az utolsó ítéletkor.

Az isteni szónak ebben az el nem halványuló világosságában nézzük most, milyen kegyetlenül kemény a mai világ ezzel a vérrel, ezekkel a kiontott vérpatakokkal szemben, minden sértéssel, a sértések áradatával szemben, ami az egész emberiséget előnti.

De a vér Istenhez kiált. Azt mondhatnánk, a Bibliában ez a vér tulajdonságaihoz tartozik. Az igaztalanul kiontott vér égre kiált, és az ember életét nem lehet pénzen megváltani.

Káin úgy véli, tette teljesen titokban marad: „Káin azt mondta Ábelnek, az öccsének: Menjünk ki és – mikor kinn voltak a mezőn – ott, ahol senki nem látja, ott, ahol igazán nyugalom van – rátámadt és megölte.” De az igaztalanul kiontott vér kiált: „Mit műveltél?” – mondja Jahve. Halld: öcséd vérenek szava hozzám kiált a földről” (Ter 4,8–10). Minden csepp igaztalanul kiontott vér Istenhez kiált. Ha hiszünk mindezeknek a szövegekben inspirált jellegében, ha a kiontott vér minden cseppje az Úrhoz kiált: micsoda szörnyűséges drámával találjuk akkor szemközt magunkat, tegnap éppúgy, mint ma.

Később Ezekiel, Édom ellen jövendölve, ezt mondja: „Mivel örökös gyűlölséget tápláltál (tehát nem csupán a vér, hanem a gyűlölet is!) ... azért életemre mondom, én, Jahve, az Úr: átadlak a vérontásnak, és a vér üldöz majd téged. Esküt teszek: vérontásban vagy vétkes. A vér üldözni fog téged” (vö. Ez 35,5–6).

Isten magára vállalja a kiontott vér megbosszulását. Jaj nekünk, ha alábecsüljük ezt az isteni szándékot! „Enyém a bosszúállás és a jutalmazás”, mondja Isten (Mt 32,35). Az ártatlan vér visszahull azok fejére, akik kiontják. „Miért mondják a népek: Hol van hát Istenük?” – olvassuk a 79. zsoltárban (10. v.). Az emberek csakugyan azt gondolják, hogy Isten nem törődik velünk. Minden idők refrénje ez: „Miért mondják a népek: Ugyan hol van az Istenük?” De íme a zsoltáros válasza: „Szemünk láttára ismerik meg a pogányok szolgálid kiontott vérenek megbosszulását!” A földről ég felé kiáltó vér egy napon valóban elégtételt kap.

Gondoljunk Izaiás 63. fejezetére. Ebben a szövegben az Úr Jézus képe tárul elénk, hisz minden alkalommal, amikor vérről beszélünk, arra a Bárányra gondolunk, „aki elveszi a világ bűnét”, aki vérét ontja érettünk. Izaiás úgy írja le itt Istent, mint a nagy szüretelőt, aki haragja napján, a bosszú napján úgy fröcsköli a bűnösök vérét, hogy az bíborral festi ruháját:

*„Ki az, aki... jön... vörös ruhában?...
Miért vörös hát rajtad a ruha,
s öltözeted miért olyan, mint a szőlőtaposóké?
Magam tapostam a sajtót,
népemből senki sem volt velem.
Indulatomban összetapostam,
haragomban összetiportam őket.
Vérük így ruhámra fröccsent...”*

²⁰ P. D. Barthélémy jelzi ezt „Dieu et son image (Az Isten és képmása) c. könyvében (Cerf), a „Vérivás” c. fejezetben (208. o.), amely gondolatmenetemet ihlette.

(Most már nem az ártatlanok, hanem a bűnösök vére fröccsen az isteni szüretelő ruhájára.)

*„Mert a bosszú napja volt a szívemben,
s elérkezett megváltásom esztendeje.
Akkor a saját karom jött segítségemre,
és haragom lett a gyámolom.
Összetiportam a népeket indulatomban,
széttapostam őket haragomban,
és kiontottam vérüket a földre.”*

(Iz 63,1-6).

Mennyi realizmus van ezekben a sorokban...

Az Apokalipszisben a megalázottak kiáltása összefonódik a kiontott vér kiáltásával: „Hallottam, hogy az Angyal felkiáltott: Igazságos vagy, Te, aki vagy és aki voltál! Szent vagy, hogy így ítéltél; mert a szentek és próféták vérét kiontották, vért adtál nekik inni. Rászolgáltak.” (Jel 16,5–6) A hóhéroknak maguknak kell meginniük az igazságtalanul kiontott vért engesztelésül.

Ebben a helyzetben az emberek kitalálnak egy módszert, vagy pontosabban azt hiszik, hogy van egy menedékük Isten haragja elől. Ha az ártatlan vér fizetsége a bűnös vére, ha a bűnösnek meg kell innia a kiontott vért, mit tehetnek hát? Megpróbálják földdel, porréteggel betakarni, hogy ne kiáltson többé. Elrejtik, befödik az Istenhez kiáltó vért, földet és port halmoznak rá, hogy eltűnjék, hogy elhallgasson. József testvéreinek is ez az ötlete, mikor arra gondolnak, hogy megölik az útjukban állót: „Mi haszna lenne, ha megöljük testvérünket és befödjük vérét?” (Ter 27,26) Bizonyára nem jó a vért szabadon kiömölve hagyni, akkor kiáltana Jahve előtt, de befödhetnének a vérét, és akkor nem lehetne hallani a szavát többé...

Isten azonban nem tűri, hogy becsapja az emberi fortély, amely állandóan palástolni igyekszik az igazságtalanul ontott vért. Kitalálhatunk mi vizsgálóbizottságokat, írhatunk alá nyilatkozatokat, egyszóval rejthetjük papírhegyek alá a kiontott vért, hiába, nem fojtjuk el a szavát: Istent nem lehet becsapni. Eszembe jut itt XII. Pius 1943 pünkösdi üzenetének nagyszerű szövege:

„Hogyan tehetne úgy az Egyház, fiainak szerető és gondos anyja, mintha nem látná és nem hallaná azokat a társadalmi helyzeteket, amelyek gyakorlatilag lehetetlenné teszik a keresztény életet?” Úgy gondolom, Marx Károly soha ily erős szót nem ejtett ki, mint XII. Pius most idézett szavai. Ez a szó nekünk szól, és félelmet kelt bennünk. XII. Pius figyelmeztet. Mi is, maga az Egyház is megkísérelhetné ezt a kibúvót: úgy tenni, „mintha nem látnánk”, becsukni a szemünket, úgy tenni, „mintha nem hallanánk”. Az irgalmas szamaritánus példabeszédénél tartunk (Lk 10,28kk), ahol az ember kitér, átmegy az út „másik oldalára”, hogy ne kelljen szembekerülnie a jerikói sebesülttel. A levita, a pap, az arra menők „elmennek mellette” – mondja egyszerűen a szöveg.

Ha kitérünk, ha nem: Istent nem lehet becsapni. A föld- vagy nyomtatványhalmok alá temetett vért előbuzogtatja a csupasz sziklára; azt a vért, amelyet mi elrejtettünk, Isten a sziklára folytatja, és ott nem lehet sem eltakarni, sem titokban tartani (Vö. Ez 24,6–8).

A földbe temetett vért Isten a világ végén újból kiserkenti – mondja Izaiás: „Mert az Úr íme kilép hajlékából, hogy megbüntesse a föld minden lakójának gonoszságait. A föld felfedi a vért, és nem takarja el megöltjeit többé” (Iz 26,21). Azt a vért, amelyet mi olyan kínos igyekezettel elrejtettünk, Isten előbuzogtatja a földből, a föld kiköpi ezt a vért.

„Urunk, Te szent és igaz – mondja az Apokalipszis –, meddig vársz még az ítélettel, meddig nem állsz bosszút a vérünkért a föld lakóin?” (6,10). A vértanúk kiáltása ez, az ártatlan vér folyamáé, amely szünet nélkül hömpölyög a világ egyik végétől a másikig.

Isten, aki komolyan veszi mindezt, azt akarja, hogy jobban behatoljunk az igaztalanul szenvedő ártatlan misztériumába. Ezen a ponton Jób ajándékoz meg végleg reményt keltő nagy fölfedezésével. Jób pörlekedik, panaszt emel Isten ellen, mert szenvedése sem saját vétkeiből, sem az emberek igazságtalanságából nem fakad. Isten valóban elismeri, hogy Jób igaz. Megpróbáltatást szenved saját testében, megpróbáltatást szenved gyermekei vérében. Ekkor pörbe száll Istennel, és saját isteni ítélőszéke elé idézi Őt. Vannak órák, amikor káromolja, de alapjában véve mindennek ellenére van benne valami, ami nagyobb a káromlásánál: az Urat választja ügyvédjéül. Halálba megy abban a tudatban, hogy Isten adja halálra. Vér és epe borítja el, meg van győződve, hogy ártatlanul üldözöttként hal meg. Barátai előadják neki koruk apologetikáját, az írástudók és bölcsék optimista hitvédelmét. Jób ezt nem fogadja el. Legalább – mondja – maradjon meg számára „ez az Isten ellen panaszt emelő tiltakozás”. Igazságtalan halálából fakadjon tiltakozás, amelynek kiáltó szava tovább él. Ekkor következnek Jób nagy kifakadásai; helyzetének igazságtalanságából Isten igazságosságához föllebbez.

*„Föld, ne föld be a véretem!
 Kiáltásom ne találjon nyugtot!
 Nézzétek, még most is ott az égben a tanúm,
 eskümnek keze él még a magasban.
 A kiáltásom szól mellettem Isten előtt,
 míg színe előtt hullnak a könnyeim.
 Igazoljon embert Isten ellenében,
 szóljon a férfi mellett barátjával szemben!
 Mert hiszen kevés a jövő évek száma,
 s elmegyek az úton, hol nincs visszatérés.”*
 (Jób 16,18–21).

A tanúm, védelmezőm – mondja Jób –, a „Goél”-em.²¹ Lehetetlen, hogy mindez a kiontott vér hiába ömöljön, hogy ennyi szenvedés örökre hasztalan maradjon. És Jób ekkor magára erre a kiáltásra, magára erre a vére hivatkozik, elmondva valóban prófétai szavait (prófétai szavak, hiszen még ma is olvassuk őket, amint ő kívánta, hogy mindörökre föl legyenek jegyezve):

*„Ó, bárcsak fölírná szavaim valaki,
 följegyeznék őket egy táblára!
 Ó, bár vasvésővel, aztán íróónnal
 örökre bevésnék őket a sziklába!
 Tudom jól, él ügyem szószólója.
 Ő lép majd föl utoljára a földön.
 Hogyha fölébredek, maga mellé állít,
 és meglátom még testemből az Istent.
 Látni fogom s ő a pártomon lesz,
 kit szemem lát, az nem lesz majd idegen,
 vágyódás tölti el veséimet.”*
 (Jób 19,23–27).

Ez Jób nagy reménykiáltása.

Egyesek talán kísértésbe esnek, hogy szembeszálljanak az ily szavakkal: „Isten bosszúja”, „a vétkes fejére visszaszálló vér”. Arra gondolhatnánk; hogy ez a korszak az Ótestamentummal

²¹ Az én Goélem: ezt a szót csak megközelítőleg fordítjuk védelmezővel, tulajdonképpeni jelentése: vérbosszulóm.

bezárult, Jézus evangéliuma a szeretet uralmát indította el. De Isten igazságossága épp olyan abszolút, mint szeretete, ezért nem tűrheti az ártatlan vérenek kiáltását anélkül, hogy be ne avatkozna. Ez nem az Ószövetség misztikája. Jézus ugyanígy beszél: „Rátok száll minden igaz vér, amit a földön kiontottak, az igaz Ábel véretől egészen Zakariás véréig. Bizony mondom nektek, visszaszáll mindez erre a nemzedékre” (Mt 23,35). De mi most tudjuk a mi Goélünk nevét: a mi Védélmezőnk él, feltámadt, véret akarta ontani. Isten Báraanya ő, aki elveszi a világ bűnét. Benne válik valóra Jóbnak és a vértanúknak minden reménysége.

13. A húsvéti Bárány: Az ártatlan vér

Most a „mintegy megölt” Bárány felé fordulunk, aki egyedül méltó, hogy megnyissa a mindenség könyvét, és megvalósítsa igazi sorsát (Jel 5). Jób nem látott semmit, nem értett semmit, de tudta, hogy ember nem szabadíthatja meg az embert, és kétségbeesésében „Goél”-jéhez, vérenek megbosszulójához fellebbezett. Mi viszont tudjuk, hogy jóvátehetetlenül elveszünk, elvesznénk a Bárány jelenléte nélkül; ha elfelejtjük ezt, akkor kereszténységünk és hitünk elveszti tartását, szilárdságát.

Az a ziláltság, amely Ádám óta az emberiségre súlyosul, Ábel kiontott vérében mutatkozott meg. Ez a vérforrás azután egyre dagadt az egész Ószövetségen át, egész folyammá lett, száműzetés és könnyek kísérték. De tisztában kell vele lennünk, hogy ez a vérfolyam ma olyan méreteket ölt, árja úgy tetőzik, mint még soha. Minden módszert kiaknáznak rá. Kegyetlenség, kínzás, megerőszkolás minden időben volt, de például a kínzás sohasem rendelkezett a mai raffinált technikával. És ez kevés és ritka kivétellel minden országban, minden rendőrségen, minden kormányzat alatt így van: villamos sokk, lélektani ráhatás, agymosás, látható nyomokat nem hagyó brutalitások stb. És nemcsak kínzás van. Gondoljunk a lealjasodás két végletére: egyfelől az atomfegyverekre, amelyek képesek egy földrészt megsemmisíteni, másfelől azokra a fogamzásgátló szereket osztogató automatákra, amelyeket bizonyos országok minden kávéházában megtalálunk – úgy veszük, mint máshol egy pakli cigarettát. Micsoda prostitúciója a szerelemnek! „Enyém az élet” – mondja Isten.

Korunk átkához tartozik a kábítószeres döbbenetes méretű terjedése is. Nem ismerek talán fájdalmasabbat, mint egy kelet-harlemi kábítószerélvezőnek „23. zsoltár” című versét. Ez a fiú megtért, próbált kijutni a kábítószer rabságából, de visszaesett és belehalt. Verse nem káromlás, hanem a szolgaság, a nyomorúság, a legmélyebb gyötrelmek kiáltása:

*„A heroin (a kábítószer) az én pásztorom.
Nem élhetek nélküle.
Lefektet az árokba.
Édes örjögésbe ragad.
Elpusztítja lelkemet.
Nevének szerelméért a Pokol ösvényén vezet.
Igen, ha a halál árnyékának
völgyében is járok,
nem félek semmi rossztól,
mert a kábítószer velem.
Fecskendőm és injekciós tűm meghozza vigaszom.
Szégyenbe hozol ellenségeim előtt.
Fejemet örültséggel kened fel.
Serlegem kicsordul a bánattól.
A gyűlölet és a gonosz biztosan jár nyomomban
életem minden napján,
és mindörökre a boldogtalanság és a szégyen
házában lesz a lakásom.”²²*

Micsoda kiáltás! Íme az emberségünkön súlyosuló átok! És ha ez a ziláltság – nem találok rá más szót – nem sújt le bennünket is, akkor elmondhatjuk: „hiábavaló a mi hitünk”. Mert akkor,

²² Bruce Kenrick, La Sortie du désert (Kifelé a pusztából) Paris, Seuil 188.o.

mint már említettem, az ún. gyakorló keresztények kis problémáival bajlódunk – kézbe áldoztassunk vagy nem, így vagy úgy adjuk össze a házasulandókat stb. –, amikor pedig az emberiség kínos tragédiája egészen más szinten játszódik le.

És hogyan gondolnánk azokra a katasztrófákra is, amelyek függetlenek mind az emberek rosszakaratótól, mind oktalanságától. Maga Jézus is ismeri ezt. Szent Lukács írja (13,1–5): „Épp jött néhány ember, s azokról a galileaiakról hozott hírt, akiknek vérével Pilátus áldozataik vérével vegyítette” (tehát itt is ártatlanul kiontott vér). „Ő hozzáfűzte: „Azt hiszitek, hogy ezek a galileaiak bűnösek voltak, mint a többi galileai, azért, hogy így jártak? Mondom nektek: nem! De ha nem tartotok bűnbánatot, épp úgy elvesztek ti is mind. Vagy az a tizennyolc ember, akire rádőlt Silóéban a torony (tehát szerencsétlenség), azt hiszitek, hogy bűnösek voltak, mint Jeruzsálem lakói közül bárki? Mondom nektek: nem! De ha nem tartotok bűnbánatot, épp úgy elvesztek ti is mindnyájan?”

Igen, minden nagysága ellenére, valami alapvető ziláltság van a mi emberségünkben, amit nem tagadunk, amit jól tudunk. Nevén kell nevezni ezt a nyomorúságot, és kell lenni annyi bátorságunknak, hogy elismerjük létét. Elmondtam már önöknek, mit jelentett nekem, hitetlen koromban, az Eucharisztia tényének fölfedezése. Abban a pillanatban egy másik dogma is nyilvánvalóvá és tagadhatatlanná vált előttem: az eredeti bűné; az a tény, hogy a világ egyszerre csodálatos és hajótörött.

Ez az „átok” ránk nehezedik, bennünk van, kiterjed mindegyikünkre és mindnyájunkra. Bűnös vagyok. Született bűnös. Elvetettségben hoztak világra; anyám bűnben fogant engem. Közösen bűnös az egész emberiség, mind azok vagyunk, kezdettől fogva. Ádámmal a bűn belépett a világba, és mindnyájan vétkeztek. Szent Pál emlékünkből idézi: „Ez a bűn bennünk lakik” (vö. Róm 7,20). Urunk Jézus azt mondja nekünk, hogy Ő és Atyja akar bennünk lakni: „Eljövök, eljövünk, lakást veszünk benned” (Jn 14,23). De közben a bűn lakik bennem, még magában Szent Pálban is: „Ha azt teszem, amit nem akarok, akkor nem is én cselekszem, hanem a bennem lakó bűn... Eladtam magam a bűn hatalmának” (vö. Róm 7,20). Testemben bűnös szenvedélyek dúlnak, és halált gyümölcsöznek. „Én boldogtalan! Ki vált meg engem e halálra szánt testből?” (7,24). Ez a lakás, amely Isten hajlékának volt szánva, a bűn disznóólja. Tudatában kell lennünk, hogy foglyai vagyunk ennek az átoknak, különben hitünk csak felszínes marad. A hit nem járulékos, nem valami díszítmény a kocsin, mint ahogy az autót krómozzák, hogy mutatósabb legyen! Az Úr Jézus nem azért jött el, hogy csinosítsa az autókat, hanem hogy megmentse pusztulástól azokat, akik a szakadék felé rohannak. Ezért fejezi be Pál ezekkel a szavakkal: „Ki szabadít meg engem e halálra szánt testből? Hála az Istennek, Urunk Jézus Krisztus által!” (7,25)

Ebben az általános pusztulásban csak egy ártatlan lény tud megmenteni. De hol találjuk ilyet? Nincsenek ártatlanok...

Az ember néha találkozik kigúnyolt, agyonhajszolt áldozatokkal. Emlékszem még egy igen erős manipulációval előkészített szakszervezeti gyűlésre, amelynek a folyamán valaki nem volt egy véleményen a többséggel. Emberünk különben igazán nem hasonlított egy ministránsyerekre, és cseppet sem volt barátja a papoknak. Még látom magam előtt, amint próbál odajutni a mikrofonhoz, hogy elmondja a magáét. De az egész terem összefogott, hogy megakadályozza. Aznap csakugyan egy kigúnyolt, meghajszolt áldozatot láttam. Ez a hitetlen ember igazán olyan volt, mint az üldözött Igaz. De egy kis idő múlva, ha szabad így mondanom, visszavette a farkasbőrt, szert tett egy bizonyos tekintélyre, és mihelyt kicsit magasabban hordhatta a fejét, ő lett egy másik ártatlan elnyomója. Mert nincs tökéletesen ártatlan ember. És minden elnyomott ártatlanban ott rejlik egy másik ártatlan virtuális vagy tényleges elnyomója. Az áldozatul esett ember szintjén bizonyára vannak ártatlanok, de ezek valahogyan csak futó képei az egyedüli igazi ártatlan áldozatnak, mert ezek, ha egy kicsit megint erőre kapnak, maguk is elnyomókká lesznek. Ezért nem adhatjuk oda magunkat a földön soha mindenestül véglegesen

egy ügynek vagy egy embernek, nem léphetünk végleges szolidaritásba ideleenn egyetlen egyénnel vagy nemzettel sem. „Ó szabadság, hány bűnt követnek el a nevedben!”

Kikötőmunkás koromban csupa szegény boldogtalan vett körül, a Földközi-tengernek mind a négy sarkából, valamennyi a kapitalista világ ártatlan elnyomottja. Jó egyetértés uralkodott, de ugyanakkor mindegyik lenézte valamiért a másikat. A korzikai így szólt: „Tudod, ne bízzál abban, az olasz, vigyázz!” Jött utána az olasz: „Tudod, az az örmény, ne nagyon bízzál benne, hiszen ismerjük az örményeket...” Aztán az örmény: „Tudod, a görög, a görögök... azok felültetnek mindenkit!” A görög viszont ezt mondta: „Az arabok, ugye tudod... minek is mondjak többet!” És ugyanígy beszélt az arab, a francia, a spanyol. Az egész Földközi-tenger vidéke ugyanolyan keveset ért az egyiknek, mint a másiknak. Pedig mind szegény elnyomott ártatlanok voltak, de mind „megvetők” is, ha szabad így mondanom. A legutolsó csavargó szíve szögletében is ott lapul emberméltóságának biztos tudata, és a nyárspolgári elégtétel és fölény undorító érzése sorstársa iránt. Minálunk pedig, akik nem vagyunk csavargók, még sokkal rosszabb a helyzet! Jézus tudja ezt, és szüntelenül figyelmeztet rá minden beszédében.

Ez vezet hát bennünket, lelkünk minden erejével, a világ egyes-egyedüli szennytelen, folt nélküli áldozatához, a „tisza, szent, szeplőtelen áldozathoz”, a Bárányhoz, úgy, amint feléje tartott az Isten népe is, sorsának reményteljes fordulatain át.

Ezen a ponton kell elolvasnunk az egyiptomi bárányáldozat első elbeszélését:

„Jahve így szólt Mózeshez és Áronhoz Egyiptom földjén: Ez a hónap legyen nálatok a hónapok kezdete: ez legyen az első az esztendő hónapjai között. Szóljatok Izrael fiainak egész közösségéhez, s mondjátok nekik: E hó tizedik napján vegyen ki-ki, atyafisága és háza szerint, egy-egy bárányt... A bárány hibátlan legyen, hím, egy esztendő... A két este között öljétek meg. A véreből vegyenek és tegyenek mind a két ajtófélfára meg a szemöldökfára azokban a házakban, amelyekben elköltik... Sietve egyétek: húsvét ez Jahve tiszteletére. Azon az éjszakán bejárom Egyiptom földjét, és megölök minden elsőszülöttet Egyiptom földjén, emberét és baromét egyaránt, s ítéletet tartok Egyiptom minden istenén, én, Jahve. Rátok nézve azonban jelül lesz a vér a házakon, amelyekben lesztok. Én meglátom a vért és elvonulok mellettetek, s nem lesz rajtatok pusztító csapás, amikor megverem Egyiptom földjét. Legyen azért ez a nap emléknep nálatok: üljétek meg ünnepül az Úrnak, nemzedékről-nemzedékre” (Kiv 12,1kk). „Ha pedig majd fiad holnap (amikor mindez elmúlt, holnap, holnapután, nemzedékek múlva) megkérdez téged: Mire való ez? – feleld neki: Erős kézzel hozott ki minket Jahve Egyiptom földjéről, a rabszolgaság házából. Amikor ugyanis a fáraó megátalkodott, s nem akart elengedni minket, Jahve megölt minden elsőszülöttet Egyiptom földjén, az ember elsőszülöttétől a baroméig. Ezért áldozok minden elsőszülött hímet Jahvénak, s ezért váltok meg fiaim közül minden elsőszülöttet. Legyen tehát ez jelként kezeden s emlékeztető jelvényként homlokodon, mert erős kézzel hozott ki minket Jahve Egyiptomból” (Kiv 13,14kk).

Így tehát abban az Egyiptomban, amelyet úgy írtunk le ma reggel, mint az első iszonyatos népgyilkosságnak, Izrael meggyilkolásának színhelyét, reménység, jobban mondván váltság születik: az igazságtalanul kiontott embervér helyébe – mert itt az izraeliták ártatlanok üldözőikkel szemben – a húsvéti bárány kerül. Mit jelent ez az elnyomónak, Egyiptomnak, és mit az elnyomottnak, Izraelnek?

Az üldöző részéről jelenti a megtorlás törvényének érvényesülését. Azért lesznek Egyiptom elsőszülöttei a pusztulás zsákmányai ez éjjelen, mert az egyiptomiak pusztulásra kárhoztatták Isten elsőszülöttét, Izraelt, a gyengét, az áldozatot. Már pedig az ártatlan véreért egy másik ártatlan vérevel kell fizetni, és ez magának a hóhérnak fia lesz. Amit a gyűlölt védtelenekkel (a héberekkal) cselekedtetek, visszahull azoknak a védteleneknek a fejére, akik drágák nektek, gyermekeitekére.²³

²³ Vö. D. Barthélémy, Dieu et son image (Az Isten és képmása) 212.o.

És az elnyomott oldaláról? Miért van Izraelnek, az áldozatnak helyettesítő áldozatra szüksége, hogy ő maga megmenekülhessen az elnyomóját sújtó büntetéstől? Hiszen ő az áldozat, mért kell neki engesztelő áldozatul a húsvéti bárány? Mert Isten ezzel világosan jelzi, hogy Izrael nem mint Izrael népe menekül meg (keménynyakú nép, nem jobb, mint a többi), hanem mint áldozat.²⁴ Csakis mint áldozat. És az ajtókra kent báránnyév Izrael áldozati helyzetét mutatja. Ez a titokzatosan kiomló vér közbenjárássá válik, és neki köszönhető, hogy az áldozati emberiség egy része: Izrael megszabadul. A Leviták könyvének a szentségre vonatkozó törvényében (17,11) ez áll: „A hús élete a vérben van, a vér engesztel az életért.” De itt még az emberiségnek csak egészen kicsiny részéről van szó, amely maga is szörnyűségesen elnyomott; ennek érdekében jár közbe a szeplő nélküli áldozat vére.

Holnap két másik állomást fogunk látni, amely az Úr Jézusnak mind közvetlenebb közelébe visz. Itt már nem egyszerűen a feláldozott húsvéti báránnyól van szó, hanem ez az áldozat pontosabb alakot ölt a szenvedő Szolgában és a Jelenések könyvének Bárányában. És lassan-lassan kialakul a nagy csoda: A húsvéti bárány esetében a vér csupán az ártatlan áldozat érdekében jár közbe, de Izaiás szenvedő Szolgájánál, majd pedig a legigazibb szenvedő Szolgánál, Jézusnál, már nem egyszerűen az áldozat szabadul meg, hanem maga a bűnös nyer feloldozást. Egyiptom húsvéti báránnya csak Izrael elsőszülötteit váltja meg; Egyiptom elsőszülöttei meghalnak. Jézus közbenjárására: „Atyám, bocsáss meg nekik”, maga a bűnös, a hóhér nyer bocsánatot.

²⁴ Uo. 213.o.

14. A Bárány: A szenvedő szolga

Miasszonyunkat kérjük, legyen vezetőnk ezen a napon. Nem mintha közvetlenül róla beszélnek, hanem mert csakis ő segíthet, hogy a babiloni folyók partján számkivetésben élő zsidó népen keresztül behatolhassunk a szenvedő szolga titkába, Fiának titkába, vagy legalább megsejthessük ezt a titkot. Emlékükbe idézem alaptémánkat, azt, amelyet mindig elfelejtünk, amelyhez szüntelenül vissza kell térnünk: „Szenvednie kellett, hogy bemehessen a dicsőségbe.”

Tegnap a vérről beszéltünk. Isten a tudója, hogy a mai világban mindenfelől ömlik a vér, olyan válogatott kegyetlenséggel, amit alig ismertek Egyiptom, AsszírIA és Babilon királyai! Szemléltük az ártatlan bárányt, azt a húsvéti bárányt, amely megoltalmazza Egyiptomban az első népgyilkosság áldozatául kiszemelt népet. Ma átugrunk 700 évet, hét századot, és egy új tragédiával találjuk szemközt magunkat. Önmagában is megvan a teljes értéke, de a lényegében még sokkal erősebben rajzolódik elénk az Úr Jézus valóságos alakja.

A körülmények egészen mások. Közvetlenül az eljövendő nagy deportálás küszöbén állunk. De semmi sem sejteti ezt. Ellenkezőleg! Jósiás király, bár Istentől elrugaszkodott királytól született, igazán megtesz minden tőle telhetőt. Ahogy az Írás mondja: „Azt cselekedte, ami kedves volt Jahve előtt, s egészen atyja, Dávid útjain járt: nem tért el sem jobbra, sem balra” (2Kir 22,2), ha szabad így mondanom: nem volt sem integrista, sem progresszista. Egészen egyenes úton jár. És emlékeznek, hogy csodálatos „aggiornamento” kezdődik vele: újból megtalálják a Törvény könyvét. Jósiás uralkodásának kezdetén a Templom épületei igen száználmas állapotban voltak. Próbálnak egy kis rendet teremteni. Embereket küldenek javító munkákra, ácsokat, kőműveseket, egy sereg ember dolgozik a Templomon, és pedig becsületesen – mondja az Írás. Ennek a serény munkának során találják meg a Törvény könyvét. Ekkor Jósiás király az öröm és a béke nagy lendületével megújítja a Sínai szövetséget Jahve és népe között:²⁵

„Akkor a király maga köré gyűjtötte Júdának és Jeruzsálemnek valamennyi vénjét. Aztán fölment Jahve templomába s vele Júda minden embere és Jeruzsálem minden lakója, meg a papok és a próféták, az egész nép, aprajától a nagyjáig. Felolvasta valamennyiük hallatára a szövetség könyvének – melyet Jahve templomában találtak – minden igéjét” (vö. 2Kir 23,1–3). Nem kis dolog volt ez: hosszú napokig tartott; valóságos zsinat. Majd a király „az Úr színe előtt megkötötte a szövetséget, hogy az Urat követik, szívük, lelkük mélyéből megtartják parancsait, rendelkezéseit és törvényeit, s valóra váltják annak a szövetségnek a törvényeit, amelyek abban a könyvben írva vannak. S az egész nép magáévá tette a szövetséget.” (3–5).

Nagyon szép korszak nyílik meg most. Felszámolják a bálványokat és szolgálókat, szétverik a magaslati szentélyek köveit, a reform egészen az északi királyságig kiterjed. Kicsit később megünneplik a húsvétot: „A király kiadta a rendeletet az egész népnek: Készítsetek pászkát Jahve, a ti Istenetek tiszteletére, úgy, amint írva van a szövetségnek ebben a könyvében”. És az Írás azt mondja: „Nem volt ilyen pászka a bírák napjaitól, akik Izraelen bíraskodtak és Izrael királyainak és Júda királyainak egész ideje alatt” (23,21–22).

Tehát minden csodálatosan megy. „Nem volt előtte hozzá hasonló király, aki teljes szívéből, teljes lelkéből és minden erejéből, egészen Mózes törvénye szerint tért volna vissza Jahvéhoz, és utána sem támadt hozzá hasonló” (23,25). Mégis bekövetkezik a tragédia. Mindezek ellenére az Úr elveti Jeruzsálemet: „Nem csillapodott Jahve nagy haragjának lángja, amely felgyúlt Júda ellen, amikor Manassze tetteivel bosszúságára volt. Ezért így határozott: Júdát is eltávolítom színe elől, amint eltávolítottam Izraelt, és elvetem ezt a várost, amelyet választottam, és a

²⁵ Lásd a következő elmékedést: Az új szövetség.

Templomot, amelyről azt mondtam: Ott lesz az én nevem” (23,27). Nem hiányzik az őszinte, ígéretes bűnbánat, de a megelőző vétkek következményeit nem lehet megállítani.

És bekövetkezik a tragédia. A Templom romokban hever. A népet elhurcolják a legkönyörtelenebb számkivetésbe. Ismét a felfoghatatlan szakadékába meredünk. Romlás, összeomlás. Mit jelent ez? Miért adja Isten halálra népét? Miért mészárolják le őket, hiszen olyan őszintén megtértek királyokkal, Jósiással együtt?

P. Lagrange egyik kedves tanítványának a szövegét szeretném itt idézni. Akkoriban az atya 80 éves volt, és ez a még csak húszéves fiatal hallgató teljes lendülettel vetette bele magát a Biblia és a régi keleti nyelvek tanulmányozásába. Most a College de France egyik leghíresebb professzora. Azt mondja, hogy nem hisz, de azért a Szentírásnak nagy csodálója maradt: az emberiség egyik legnagyobb teljesítményét látja benne. A napokban jelent meg egy csodálatos művészi könyve.²⁶ Íme, mit felel benne arra a kérdésre, amelyet az imént vetettünk föl: miért mészárolják le ezt az őszintén megtért népet?

„Amikor Ő így pellengérré állította népét az egész világ előtt, ezzel más céljának kellett lennie, emelkedettebb, átláthatatlanabb, önmagához méltóbb céljának, mint az egyszerű, bosszuló és javító büntetés. Hogy magához vezessen minden népet, meg akarta velük ismertetni népét, mint képviselőjét, hitelre méltóvá akarta tenni előttük mint tanúját. Ennek eszközéül szolgált egy oly szerencsétlenség látványa, melyet ez a nép bátran és méltósággal viselt el mindenki szeme láttára, hogy kiengesztelje az ő vétkeiket is. Izrael küldetése most már tehát az, hogy az egész világon elterjessze Jahve ismeretét, a Jahve iránti odaadást és mindazt a kiváltságot, amely ebből fakad. Jahve ezeket a kiváltságokat kezdetben csak nekik tartotta fenn, de most, mint egyedüli és egyetemes Isten ki akarja terjeszteni minden emberre. Egyetlen előjog marad megoszthatatlanul népének: az, hogy hírnökévé, képviselőjévé, szolgájává választotta.”

Mert Izrael a számkivetésben fedezi fel és tárja fel az emberek előtt hasonlíthatatlan Istenének nagyságát. Misszionáriussá válik. A bálványimádás közepette, amelynek tanúja, a kicsiny maradék megérti, mit jelent az, ha az ember az élő Isten kezében van, még akkor is, ha összezúzza.

Odahaza Jeruzsálemben, templomával, istentiszteleteivel a zsidó nép nagy csalódást okozott: egyik bálványtól a másikig futkosott, vagy pedig „farizeus” lett, jóval e név létrejötte előtt. Abban a pillanatban, amikor megfizette a tizedet és megtette mindazt, ami elő volt írva, úgy érezte, minden rendben van! Büszke volt Istenére, de ez annál középszerűbbé tette. De Babilonban igazi pogányok között találja magát, amiről eddig sejtelve sem volt, felfedezi a 100 százalékos bálványokat! Akkor az ellentét erejében ráeszmél nemcsak Istenének igazi nagyságára, hanem egyedülálló és csodálatos voltára is. Ettől a pillanattól kezdve – hiszen saját szemével látja mindezt – igazán elmondhatja, mikor a bálványokról beszél: „Kezük van, mégsem fognak, szemük van, mégsem látnak, szájuk van s nem beszélnek”, Jahve, a mi Istenünk pedig beszél. Igen: éppen a bálványimádás legmélyén, a bálványimádásba merülve fedezi fel ez a nép Istenének nagyságát. Bizonyos vagyok benne: nekünk mai keresztényeknek is arra van szükségünk, hogy mind keresztülmenjünk ugyanezen a megpróbáltatáson. Mi túlságosan messziről látjuk korunk bálványait és ideológiáit. Saliège bíboros óhaja az volt, hogy a keresztények valóságosan és hosszú ideig megtapasztalják az ateizmust, mégpedig a végsőkéig következetes formájában, amikor már a kereszténység minden maradványát kiirtotta magából.

Amikor az izraeliták így közelről látják a bálványokat, mellettük egyszerre foghatóvá válik Ábrahám, Izsák és Jákob Istenének jelenléte, Jahve gyöngédsége, Jahve könyörülete, mindaz, amit már megszoktak. Ezt mondja el nekünk Tóbiás szép könyve. Tóbit²⁷ is tipikus példája a

²⁶ „Vérité et poésie de la Bible” (Igazság és költészet a Bibliában). Erich Lessing képsorozata H. Cazelles, Jean Bottéro stb. közreműködésével. Hatier kiadó, 60. o. Németül: Die Bibel – Die Geschichte Israels und seines Glaubens. Herder 1970.

²⁷ Tóbiás könyve a száműzött Tóbitnak és fiának, Tóbiásnak a története.

„magányos és közösségi” embernek. Magányos jeruzsálemi tartózkodása alatt; „csak egymaga” jár a Templomba akkor, amikor már senki sem megy el, megtart minden előírást a számkivetésben is, amikor magára marad ezzel, és visszautasítja, hogy sertéshús evésével tegye tisztátalanná magát. De ugyanakkor annyira szolidáris fajtestvéreivel, hogy eltemeti népe halottjait, vendégül lát mindenkit... Tóbiás története tehát elmondja nekünk, mit fedez föl a nép a számkivetésben. És én úgy gondolom, a mai nehézségek között is csodálatosan készülődik Isten valóságának fölfedezése, helyesebben újrafölfedezése. Hiszen mindig is ismertük, de ez az újrafölfedezés eleven, egzisztenciális jellegű lesz a keresztények szívében: „Izrael fiai, dicsérjétek az Urat, a pogányok előtt dicsérjétek! Azért szórt szét titeket a pogányok közé, hogy itt mutassa meg nektek nagyságát.” Jahve nagysága a számkivetés szétszórtságában nyilvánul meg: „Magasztaljátok őt minden élő előtt. Ő a mi Urunk. Ő a mi Istenünk. Ő a mi Atyánk, Isten minden századokon át” (Tób 13,3–4).

A számkivetés első következményeként tehát Izrael misszionáriussá válik, Istenének tanújává a nemzetek előtt. De még többről is van szó: ennek az újból semmivé zsugorodott szolganépnek a sebeiből csodálatos gyógyító szérum fakad, nem csupán saját gyógyulására, hanem mindazokéra, akik körülveszik. Tegnap láttuk, hogyan helyettesíti Egyiptomban a húsvéti bárány az áldozatra szánt népet. Most pedig, a számkivetésben, maga ez a szenvedő nép válik egy második helyettesítés során új húsvéti báránnyá. De – és ez a különbség a fáraó idejével szemben – megváltásába eltipróit is befoglalja. A fáraó korában az üldöző megsemmisül, elsőszülötteinek meg kell halniuk. Ebben a második korszakban, a szenvedő szolga idejében, a megváltás még az üldözőkre is kiterjed.

Amikor Izaiás 53. fejezetét, az Úr Jézus szenvedésének ezt az első evangéliumát olvassuk, a leírás valóságosságának láttán nem gondolunk eléggé arra, hogy a „szenvedő szolga” elsősorban a nép, a Babilonban „ülő és síró” Izrael. Ez világos néhány tagadhatatlan vonásból. Persze nem egész Izraelről van szó, még csak nem is a számkivetett Izraelről, hanem azokról, akik a nép közül hűségesek maradnak, szenvednek, remélnek: „Te, Izrael, én szolgám, Jákob, akit kiválasztottam barátomnak, Ábrahám ivadéka” (Iz 41,8) – mondja Izaiás könyve éppen erről a szolgáról. Nyilvánvalóan a népről van szó: „Most halld, szolgám, Jákob, Izrael, akit kiválasztottam. Ezt mondja az Úr, aki teremtett, aki anyád méhében alkotott, a gyámolod. Ne félj szolgám, Jákob, ... akit kiválasztottam.” (Iz 44,1).

A szenvedő szolga és a számkivetett nép tehát egy és ugyanaz. És ezzel a könnyek között vető Izraellel előttünk áll az őstípusa, az előképe választottságában és hűségében, a mi Egyházunknak is, Isten népének. Egyházunknak, amely valahol mindig üldözött, hordozza vétkeit és az emberek bűneit, szenved, remél, küzd mindenütt a nemzetek között. De a szenvedő szolga mindenekfölött a páratlan, kiválasztott, egyedülálló, ártatlan Szolga: Jézus, aki szabadon adja halálra magát, mert határtalanul szeretett és közbenjár a bűnösökért. Ő maga mutat saját magára Izaiás jövendölését olvasva: „Az Úr lelke rajtam, ő küldött el, hogy gyógyulást hozzak”, és hozzáfűzi: „Ma beteljesedett az Írás, amit az imént hallottatok, szemetek láttára” (Lk 4,18.21). Ez a szenvedő szolga tehát egyszerre a számkivetett nép, de az Úr Jézus is. „Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, Atyáink Istene megdicsőíti szolgáját” – mondja Péter az Apostolok Cselekedeteiben (3,13). És ezt mondja maga az Atya is Jézus megkeresztelésének pillanatában: „Íme az én szeretett Fiam” – a Bibliában ugyanaz a szó jelöli a fiút és a szolgát. A száműzetésen tehát ismét áttetszik Urunk alakjának vízjegye, a történelmen uralkodó dimenziója.

Olvassuk most el újra a Szervedő Szolgáról szóló szöveget. A liturgia gyakran átélmékedtetni velünk, megtaláljuk a nagybőjt egész folyamán. Azt hiszem, ez a legszebb hódolat, amelyet Babilonba száműzött őseinknek és egyúttal az Úr Jézusnak adhatunk:

„Ki hitt hírünknek?

Ki tudta felismerni Jahve kezét?

Ez a satnya fiatal hajtás a száraz föld közepén,

*sem ékessége, sem ereje...
 ez a fő, amelyre nem emlékeztek,
 ez a szenvedésébe befalazott arc,
 ez a szem, amelynek tekintetét kerülik,
 ez az ember, akit kivetnek,
 ez a számon kívül hagyott...
 Hát a mi betegségeink sújtották,
 a mi fájdalmaink alatt roskadozott?
 És mi az elvetettek közé soroltuk,
 azt hittük, Isten keze veri és sújtja...
 Pedig a mi vétkeinkért sebesítették meg,
 a mi bűneinkért törték össze.
 A mi kiengesztelésünkért törte össze a fenyíték,
 és sebeiből fakadt gyógyulásunk.
 Mi mindnyájan mint szétszórt nyáj bolyongtunk,
 ki-ki maga kedvére csavarogva.”²⁸*

Amikor a nép vezetői elhatározzák az Úr Jézus halálát, Szent János idézi Kaifás szavát: „Jobb, hogy egy ember haljon meg a népért, mintsem az egész nép elpusztuljon”, és a hozzáfűzött kommentárban megadja halálának igazi okát: „A főpap megjövendölte, hogy Jézusnak meg kell halnia a népért, de nemcsak a népért, hanem hogy Isten szétszórt fiait is egybegyűjtse” (Jn 11,52). Íme az Úr Jézus halálának oka. Ezt ismételjük meg nap mint nap, amikor az Úr halálának áldozatát mutatjuk be, és „halálát hirdetjük, amíg el nem jön” (1Kor 11,26):

*„Mi mindnyájan mint szétszórt nyáj bolyongtunk,
 ki-ki maga kedvére csavarogva.”*

Ő azért jött el, hogy összegyűjtsön:

*„Jahve akkor órá tette
 minden gonoszságunkat.
 Megkínózták és leköpték, de nem nyitotta meg száját,
 hagyta magát vágóhídra vezetni, mint a bárány...
 Az erősebb jogán véget vetettek életének,
 és melyik kortársa fogta fel,
 hogy népének bűnei szakították ki az élők közül,
 hogy ezek az ütések verőlegényeinek voltak szánva?
 Sírját is az istentelenek közé tették,
 ott nyugszik a kizsákmányolók között,
 pedig senki iránt nem volt igaztalan...
 Úgy tetszett Jahvének, hogy a szenvedés összetörje,
 és ő engesztelő áldozatul ajánlotta életét.
 Így meglátja majd ivadékát és tovább él.
 Jahve tervei betelnek általa.
 Az elszenvedett megpróbáltatásokért meglátja a világosságot
 és mindent megért.”*

²⁸ Iz 52,13kk. – P. Barthélémy fordítása idézett könyvében, 215. o.

Ha úgy látszik: az Úr keményen üldözi Izrael számkivetett és megtért kis maradékát, az csak annak tulajdonítható, hogy valóban szükség van valakire a világ bűne által felborított egyensúly helyreállításához. Az egész világ képtelen volt engedelmesen viselni bűnét és magától felszámolni vétkeit. Csak egy megtért nép sejtethet meg valamit és mondhatta ki az igent. És ez az „igen” már Jézus haláltusája kelyhének előíze: „Múljk el tőlem ez a kehely, de ne az én akaratom... a tied.”

Folytassuk Izaiás szövegét:

*„Az igaz, az én szolgám, sokakat megigazulttá tesz,
még azokat is, akiknek bűnei ránehezednek.
Ezért a sokakat neki adom osztályrészüil,*

(„Íme a vér, amely értetek és sokakért kiontatik”, mondja majd Jézus, Mt.26,28)

*osztozik a hatalmasok diadaljévénein,
mert maga fosztotta meg önmagát életétől,*

(„Ő, isteni mivoltában... szolgálai alakot fölve kiüresítette önmagát... és engedelmes lett... a kereszthalálíg” – (vö. Fil 2,6–8).

*gonosztevőként bántak vele,
a sokaság vétkeit hordozta,
és a bűnösökért közbenjárt”*
(Iz 53,11b.12).

Igen, az Igaz megigazulttá tesz sokakat. Így tetszik át az egyiptomi fogságban sýnylódó héber népen, a számkivetése végén járó zsidó népen kétszer is a feláldozott Szolga titokzatos alakja; így verődik ki alakja mindig az Egyház minden fájdalmában.

Az Egyház egy alapvető, mondhatni alkati igazságával állunk itt szemben: sem Jósiás, sem a II. Vatikáni Zsinat esetében ne higgyünk a békés, viszályok nélküli aggiornamento lehetőségében. Jósiás aggiornamentója a legváratlanabb drámába, a száműzetésbe torkollott, de a száműzetés a Szolga szenvedésével valami olyat valósított meg, ami tovább vitt minden előrelátható aggiornamentónál. Itt már nem egy lelkesen megünnepelt húsvétról van szó, hanem tényleges megváltásról, a kiontott vér árán és súlyával. Isten mindig messzebb megy nálunk, ha útnak indulunk vele; és az ő útja a Kálvária útja. Ezért főbenjáróan fontos ma nekünk, hogy az Egyház korszerűsítését csakis a Szervedő Szolga, Jézus világosságánál nézzük. Ő pedig arra hív, hogy ne csak a Szolga szolgálatát, hanem még inkább a szenvedését osszuk meg. Ne feledjük ezt: az aggiornamento nem liturgiába vagy szemináriumi reformba, nem a szegények segítségébe vagy fölemelésébe torkollik, hanem elsősorban Jézussal a keresztbe, és majd csak azután az ő dicsóságébe.

Egy költő segítségünkre lehet, hogy ha nem is érezzük át, de legalább sejtsük meg minden időknék ezt az alapvető törvényét. Pierre Emmanuel írja:

„Ha a megkínzottak zokogása a torkunkban rekedne, Káin óta az egész föld megfulladt volna. Valóban nem tudnánk élni többé, ha nem lennénk a felejtés szülöttei, akik a felejtésből élnek és hamarosan felejtésre vannak szánva.” (Milyen könnyen megfeledezünk erről a szenvedő Szolgáról.) „Pedig hát semmi sincs feledve, a pusztában kicsorduló minden könny átszivárog az örök tóig, minden arcok arcáig, addig a jelenlétig, amelynek mindent átfogó kiterjedésén valamennyi mulékony megjelenés helyezkedik el. Minden pillanat minden könnye mind tovább hatol, elindítva a történelem nagy köreit, fajtánk nagy ciklusait, az éjszakai ég

nagyszerű rendjét. Minden a végtelenből jön és tér vissza felénk. Az a pillanat is, amelyet éppen átélünk, amely már elhatott a magasságok végső ívéig, s onnan visszaverődött lényünk legbenső, magunknál sokkal mélyebb központjáiig. Valóban nem tudnánk élni többé, ha tetteink lövedékei homlokunkba csapódnának, miután az idő minden irányában végigjárták végtelen és pillanatnyi pályájukat. Pedig hát visszajönnek: de valaki Más támolyog alattuk, az, aki érettünk magára vette a világ minden bűnét, mindazt, amit mindegyikünk elkövetett. Ezért kísérti tovább az embereket a Golgota régi históriája. Nem azért, mert egy ember elszenvedte a kereszthalált, sokan még kegyetlenebbül szenvedtek, s talán azt kívánták, szegezzék őket a kapukra, hogy vége legyen kínjaiknak. Hanem azért, mert egy ember a világ zenitjén örökre haláltusában függ, mert ez óta a kétezer év előtti örök óra óta – az egyetlen óra, amely nem repült el, mint a többi, az egyetlen, amelyet mi valamennyien, kérészéletű emberek, mindörökre élünk ebben az emberben – örökké szenved testében, amely a mi testünk. És lelke, amelyet mi elfojtunk magunkban, együtt szenved minden szenvedésünket és emberi gyöngeségeinket, minden igazságtalanságot, amit elkövetünk és amit elviselünk, az áldozat fájdalmait és a hóhér kéjét, kimondhatatlan közös nyomorukat, és mindenek elviselhetetlen abszurditását”.²⁹

De minden költőnél is inkább, egyedül Jézus Anyja tudja igazán megadni nekünk, hogy feledékenységünk ellenére behatoljunk Fia, a szenvedő Szolga misztériumába, azokba a sebekbe, ahonnan „gyógyulásunk fakadt”. Ő, aki töretlenül állt ott Krisztus keresztje lábánál, egyedül ő siethet segítségünkre, amikor eljön a pillanat – mert mindegyikünkre rákerül a sor, hogy személyesen behatoljunk a szenvedő Szolga titkába, és „kiegészítsük testünkben azt, ami hiányzik Krisztus megpróbáltatásaiból, az ő Testéért, az Egyházért” (Kol 1,24).

²⁹ Babel 232.o.

15. „Íme az Isten Báránya”: Az Újszövetség

Elérkezünk a harmadik és utolsó szakaszhoz. Ez már nem csupán előkép, mint a húsvéti bárány és a szenvedő szolga titokzatos alakja, amelyek valaki Más felé vezettek. Most már a végső és végleges helyettesítésnél tartunk: „Íme az Isten Báránya, íme aki elveszi a világ bűnét.” Az Úr Jézus maga válik megölt Bárányra, úgy, amint a Jelenések könyve leírja nekünk, úgy, amint az utolsó vacsorán és a Kálvárián, az Újszövetség áldozatában látjuk. Ezt a Jézust, az Urat és a Bárányt fogjuk most szemlélni.

A húsvéti bárány, az áldozati nép, a sokaságért engesztelő szolga mind egyetlen valóság felé tart, abban olvad össze: és ez Jézus, a Messiás. „A Júda törzséből való oroszlán” megölt Bárányra lesz (Jel 5,5). De míg az egyiptomi bárány csak az elnyomott héber áldozatokat helyettesítette, míg Izaiás Szolgája mögött ott láttuk az általa megmentett sokaságot, addig a megölt Bárány előtt most a mindenség, az egész emberiség van ott, annak megváltása teljesedik be.

Olvassuk el újból az Apokalipszisnek ezt a nagyszerű szövegét:

„Most láttam, hogy a trón (azaz Isten mindenhatósága) és a négy élőlény és a huszonnégy vén között ott áll (diadalmasan) a Bárány, mintha leölték volna. Hét szarva volt (a hatalom teljessége) és hét szeme (a megismerés teljessége) – ezek az Isten hét szelleme, akiknek küldetése az egész földre szól. A Bárány odament és átvette a trónon ülő jobbjából a könyvet. (Ez az idáig csukott és hét pecséttel lepecsételt könyv az emberiség történetét tartalmazza, de senki sem tudja kinyitni: az emberiség rabja sorsának.) Amikor átvette a könyvet, a négy élőlény és a huszonnégy vén leborult a Bárány előtt. Hárfája volt mindegyiknek és tömjénnel tele aranycsészéje, – ezek a szentek imádságai. (Ezek az imádságok tömjénként szállnak fel Isten elé, és siettetik az Ország eljövételét.) Új éneket énekeltek (ahogyan Mózes megénekelte az Egyiptomból való szabadulást, ők azt a birodalmat éneklék, ahol minden megújul, az új szövetséget): „Méltó vagy, hogy átvedd a könyvet és feltörd pecsétjeit, mert megöltek és véreddel megváltottál minket Istennek minden fajtából, nyelvből, népből és nemzetből. (A mindenség katolicitása, egyetemessége ez; az Egyház, amelyet a Bárány vére váltott meg.) Istenünk országává és papjaivá tetted őket, és uralkodni fognak a földön.” És ha már Mózes azt mondta, hogy ezentúl szent nép, papi ország és Istennek szentelt nemzet leszünk, akkor most itt a megvalósulás, beteljesült az ígélet (vö. Jel 5,6–10).

De Szent János látomásának még nincs vége: „És látomásom folytatódott. Sok-sok angyal hangját hallottam a trón, az élőlények és a vének körül. Számuk tízezerszer tízezerre és ezerszer ezerre rúgott. (És mi látjuk Egyházunkat ragyogásában és kicsinységünket túlszárnyaló nagyságában a világ kezdetétől a végéig.) Harsányan zengték: „Méltó a Bárány, akit megöltek, hogy övé legyen a hatalom, a gazdagság, a bölcsesség, az erő, a tisztelet, a dicsőség és az áldás.” Majd hallottam, hogy minden teremtmény, a mennyben, a földön, a föld alatt és a tengerben, az egész világmindenség kiáltotta: „A trónon ülőnek és a Báránynak áldás, tisztelet, dicsőség és hatalom örökkön örökké!” (vö. Jel 5,11–14).

Íme a valóságos, nem is gyanított „kiterjedése” annak, akiről Keresztelő János ezt mondta: „Íme az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűnét” (Jn 1,29). Hét évszázad minden szétszórt mozzanata összesűrűsödik itt. Istennek ebben a Bárányában, aki elveszi a világ bűnét, egyetlen valósággá olvad a húsvéti bárány és a szenvedő szolga, de olyan újdonsággal, amely isteni méretre tágul.

Szent Pál azt mondja (Róm 3,25), hogy Krisztus Jézust „Isten a kiengesztelődés eszközeül szánta saját vére által” bűneinkért. Engesztelés a bűnökért – de az „engesztelés” szóból Jézusra vonatkozólag ki kell vennünk a „bűnös” értelmet. Ő valóban eszközli azt, hogy eltörölje bűneinket. Ott az a másik szép kijelentés is a héber levélből: Jézus vére „ékebben szól Ábelénál” (Zsid 12,24). Ez az Ábelénál is ékesszólóbb vér bevezet minket az Újszövetségbe.

Hogy felfogjuk ennek jelentését, hogy megértsük ezt a nyelvet, arra nem tudok jobbat, mint hogy P. Lyonnet egy egész rövid, de aranyat érő kis írását kövessem nyomon: „Eucharisztia és keresztény élet.” Alig negyven oldalon az Újszövetség minden lényeges sajátosságát elénk tárja. Én csak tanítványként elismétlem, amit mond.

Az Újszövetség áldozata – s ezt ma hangsúlyozni kell – biztosan nem akármilyen lakoma! Nem csupán néhány barát összejövele, akik megosztják kenyerüket, a testvéri örömet és az emberi melegséget. Az Újszövetség áldozatát elsősorban nem a hívek gyülekezete alkotja, hanem az Úr Jézus, mert az eucharisztikus lakoma a kiszolgáltatott test, a kiontott vér magunkhoz vétele. Manapság a fiatalok elavultnak tartják a „szentmise” szót. Nem szívesen mondják: „megyek a misére”. Inkább azt: „résztveszek az Eucharishtiában”. Ez szerintem jó. De odáig kellene jutnunk, hogy ezt mondjuk: „résztveszek a szövetség áldozatában”. Mert ezt tesszük minden reggel vagy minden este. „Age quod agis”, tedd amit teszel – és mit teszel? Megújítod a szövetség áldozatát. Erre emlékeztet bennünket a liturgikus konstitúció: elmagyarázza, hogy az Eucharishtiában megújul az Úrnak az emberekkel kötött szövetsége. Más zsinati szövegek is ugyanezt ismétlik többször is.

A Szövetség áldozata... Csodálatos dolog: Isten maga ajánlja fel az embernek barátságát, még minden szerződés, minden törvény előtt. De újból mondom: a Szövetség áldozata nem valami tetszőleges, kinek-kinek a fantáziájára bízott dolog. Bibliánkban, Izrael szent történelmének egész folyamán, a szövetség áldozatának a „szkémája” mindig ugyanaz. Akár fejedelmek kötnek szövetséget áldozat kíséretében, akár a Sínai nagy szövetségi áldozatáról van szó, akár Jósias király megújított húsvétjáról.

Minden szövetségi áldozatban három változatlan elemet találunk: egy törvényt, a törvény megtartására vállalt kötelezettséget, és a két szerződő félnek vérrel való meghintését. Ismétlem, ezeket az állandó mozzanatokot mindig megtaláljuk, ez a legősibb időkre nyúlik vissza. Tehát először is ott a törvény. A Mózesnek adott törvény a tízparancsolat: éppen ez a szerződés alkotja a szövetséget tíz pontjával. Nincs szövetség, nincs eucharisztia törvény nélkül.

Azután ott a kötelezettség, hogy tiszteletben tartjuk ezt a törvényt, megtartjuk a szerződés pontjait. Az Exodusban pl. ezt olvassuk (24,7): „Mózes azután vette a szövetség könyvét (a törvényt) és felolvasta a népnek, az pedig kijelentette: Megtesszük mindazt, amit Jahve mond, és engedelmeskedünk neki.” Láttuk azt is, hogy amikor Jósias megújítja a szövetséget, a nép ezt feleli: „Mindezt megtesszük.”

Végül következik a két szerződő félnek vérrel való meghintése. Amikor két fejedelem köt szövetséget, ez könnyű. De amikor az egyik szerződő fél maga az Úr, akkor az oltár képviseli és jelképezi Istent. Mózes tehát az oltárt hinti meg vérrel: „Mózes vette a vér felét, s a medencékbe töltötte, a másik felét pedig az oltárra öntötte. Azután vette a vért és ráhintette a népre, mondván: Ez annak a szövetségnek a vére, amelyet Jahve veletek ezeknek a pontoknak az alapján megkötött” (Kiv 24,6–8), vagyis a vállalt kötelezettség alapján.

A mi új szövetségünkben, az Eucharisztia áldozatában ma ugyanezeket az elemeket találjuk, és Jézus ugyanazokat a kifejezéseket ismételte, mint Mózes. Nem véletlen, hogy az Úr Jézus húsvét napját választotta ki, sem az, hogy pontosan ezeket a szavakat mondja: „Ez az én vérem, a szövetség vére; amely sokakért kiontatik” (Mk 14,24 és Mt 26,28). „Ez a kehely az Újszövetség az én véremben, amely értetek kiontatik” (Lk 22,20). „Ez a kehely az Újszövetség az én véremben” (1Kor 11,25). Nem véletlen ez, hanem nagyon is szándékos: Jézus Mózes szövetségének a kifejezéseit ismétli, miközben megújítja és örökössé teszi ezt a szövetséget.

Törvényt is találunk, mégpedig új törvényt. Igaz, első pillantásra az utolsó vacsora elbeszélése nem említ olyan sajátos törvényt, amelynek megtartására az apostolok kötelesek lennének. Mégis van ilyen. Ezt az új törvényt először Jézus éli, és a lábmosás gesztusában jelképezi: „Húsvét ünnepe előtt – mondja Szent János (13,1kk) – Jézus, tudva, hogy eljött az óra, amelyben vissza kell térnie ebből a világból az Atyához, mivel szerette övéit, akik a világban voltak, mindvégig szerette őket” – vagyis a végsőkig, élete végéig, szeretőképessége határáig.

„A vacsora folyamán fölkelt az asztaltól, levette felsőruháját, fogott egy kendőt és maga elé kötötte. Azután vizet hozott egy mosdótálba, s elkezdte mosni tanítványainak lábát... Értitek, mit cselekedtem veletek? Ti engem Mesternek és Úrnak hívtok, s ezt jól teszitek, mert az vagyok. Ha tehát én, az Úr és Mester megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát. Példát adtam nektek, hogy amint én tettem veletek, ti is úgy cselekedjétek.” És a világos gesztus után Jézus megadja a parancsolatot – mert a szövetségben parancsolatra is szükség van: „Új parancsot (új szövetséget) adok nektek, hogy szeressétek egymást: amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek egymást ti is. Arról ismeri meg majd mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, hogy ezzel a szeretettel vagytok egymás iránt” (Jn 13,34–35).

A vacsora után elmondott egész beszéd ezt a témát ismétli. Tehát mindaz, amit korunk annyi emberében és főleg annyi fiataljában érzünk: az emberi testvériség, a közösség, az emberi melegség, a megosztott élet vágya: mindez igaz és száz százalékig keresztény dolog. De csak abban a mértékben, amennyire ez a testvéri szeretet Jézus szüntelenül megújuló szentségéből, szövetségi áldozatából ered: „Ez szövetségem vére, amely értetek adatik. Valahányszor ezt teszitek, az én emlékezetemre tegyétek.” Amit Isten egybekötött, ember el ne válassza.

Van tehát törvényünk, „az új parancs”. Ez a törvény – ismétlem – nem választható el a szövetség áldozatának többi részétől, különben határozatlan szentimentalizmussá válik, és nem maradhat fenn tartósan. Megvan – mint a Mózesrel kötött szövetségben (Kiv 24,3–9) a kiontott vér is: „Ez az én vérem, amely sokakért kiontatik”. Végül részünkről meg kell lennie az elkötelezésnek a törvény vállalására. Ez mindegyikünk szívének személyes titka. Nem elég a külsőség, az is szükséges, hogy magunkévá tegyük ezt az elkötelezettséget. Ahogy Jézus mondja: „Parancsot adok nektek: szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket, hogy ti is úgy szeressétek egymást.” Ehhez kell most már tartanunk magunkat.

Ez a szövetség még egy másik okból is „új”: csodálatos teljesülése Jeremiás megérzésének és jövendölésének (31,31–33): „Íme napok jönnek – úgymond az Úr – és új szövetségre lépek Izrael házával és Júda házával.” Ide érkezünk el ma Jézus szövetségének új és végleges áldozatával.

„Nem olyan szövetséget, mint amelyet atyáitokkal kötöttem azon a napon, amelyen megfogtam kezüket, hogy kivigyem őket Egyiptom földjéről; ezt a szövetséget – az én szövetségemet – ők megszegték. Akkor megéreztettem velük hatalmamot. De íme a szövetség, amelyet majd kötök Izrael házával (az Egyházzal): ama napok után – Jahve szava – bensejükbe adom törvényemet, és beleírom szívükbe. Akkor Istenük leszek, ők pedig az én népem lesznek.”

Jahve már megmondotta: „Népemmé teszek benneteket. Tulajdonommá lesztek minden nép közül: mert az egész föld az én birodalmam” (Kiv 19,5). De akkor, Mózes idejében a szövetség még külsőséges maradt. Mintegy a nevelő szerepét töltötte be. A serdülőnek ezt kell mondani: „Ha szeretni akarsz, akkor ezt kell csinálnod, azt pedig nem szabad”, „el kell fogadnod ezt és elutasítanod amazt”. Ilyen a serdülő nevelése. Most azonban ezt halljuk: „Törvényem már nem csupán külső szerződés, hanem lényed mélyébe vésem. Belső igénnyé, ösztönné válik.” „Amor meus, pondus meum”, „szeretetem a súly, amely maga után húz”. Szeretet. És akkor már „senki sem szorul rá, hogy tanítsák egymást, és azt mondogassák egymásnak: ismerd meg Jahvét! Sajátítsd el Jahve parancsait! Hanem mindnyájan ismerni fognak engem, a legkisebbtől a legnagyobbig” – mondja Jahve (vö. Jer 31,34). „Miért ismernek mind? Mert a szívükbe leszek írva.” Azelőtt Jahve ismerete parancsainak hűségese megtartását jelentette, és ezeket a parancsokat kívülről hallották és kapták; most az Újszövetségben ezen a hűségen túl van valami belső ösztön, lélek, bensőnkben működő lehellelt, amelyet Istentől kaptunk: „Elküldöm nektek lelkemet”.

Jeremiásnak ezt a kijelentését Ezekiel is megismétli, sőt még valamivel tovább megy. „Törvényemet lényük mélyébe vésem” – mondta Jeremiás. Ezekiel már nem törvényről beszél, hanem szívről és lélekről: „Új szívet adok nektek, és új lelket oltok belétek. Kiveszem testetekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek. Az én lelkemet oltom majd belétek, és

gondoskodom róla, hogy parancsaim szerint éljetez” (Ez 36,26–27). Mert semmi sem szűnt meg; Jézus nem azért jött, hogy megszüntesse a törvényt, hanem hogy betöltse, az utolsó iótáig. De ez most már nem az i betűre tett pont lesz, hanem az emberi szív mélyéből fakadó, szerető engedelmesség ösztöne.

„Lelkemet adom lényetek legmélyére”: az a belső törvény, amelyről Jeremiás beszélt, azonos Jahve Lelkével. Szent Pál ezt „az élet Lelke törvényének” mondja (Róm 8,2). Így természetesnek találjuk, hogy „ennek a törvénynek a közvetítője – Lyonnet atyát idézem – nem lehet többé ember, még ha próféta is, mint Mózes. Csakis olyan közvetítő tud hatni az ember szívére, aki egyszerre Isten és ember.” Szent Tamás azt mondta az ember szívről: valami olyan nagy, hogy még a gonosz lelkek sem működhetnek benne belülről! Megtömhetik különféle elképzelésekkel a fejünket és ez bizonyos mértékig hat ránk, de nem tudnak behatolni szívünk mélyére. Csakis Isten tud behatolni szívünk szabadságába. P. Lyonnet a folytatásban Szent Tamás egyik szövegét idézi arról, hogy kétféleképpen lehet egy rendelkezést közölni valakivel: a Sínai módján és az újszövetség módján. „Kétféle módon lehet egy rendelkezést közölni valakivel. Az egyik kívülről történik, például úgy, hogy megismertetjük az illetővel azt, amit akarunk. Ez az ember eljárás módja. Így jutott tudomásunkra az Ószövetség. A másik az ember bensejéből: ez Isten kiváltsága. Így adta az Újszövetséget, mert annak a lényege az, hogy megkaptuk a Szentlelket, és az egyfelől bensőnkben tanít... másfelől akaratunkat a jóra hajlítja”.³⁰ Íme a csodálatos új szövetség, amelynek jótéteményeiben részesülünk.

De milyen figyelmesnek kellene akkor lennünk, milyen csendben maradnunk, hogy meghalljuk a bensőnkben szóló hangot! Természetesen szükség lesz parancsokra is, de minden bensőnkől függ.

Ebben az új szövetségben minden megújul, és az új parancs beteljesíti, tökéletessé teszi a tízparancsolatot. A Sínai hegyen Isten földet adott az embereknek, és azt mondta Mózesnek: „Elűzöm előled ellenségeidet.” Most a nekünk adott föld: Istennek közénk érkezett országa: „Boldogok a szegények, mert övék a mennyek országa.” Ez az Ország. „Boldogok a szelídek, mert ők bírják a földet.” „Ne félj, kicsinyke nyáj, mert úgy tetszett Atyádnak, hogy neked adja az országot.” „Jöjjetek, Atyámnak áldottai!” A régi szövetség idején Jahve különösképpen a szentélyben volt jelen, a szentek szentjében; ott székelt Isten, ott volt dicsősége. Az Immánuel új szövetségében ez az állandó, bensőséges, édes jelenlét itt van közöttünk, bennünk: „lakást veszünk nála”.

Itt igazán elérkeztünk „az elmondott dolgok lényegéhez”, Szent Pál zsidókhöz írt levelének szavai szerint: „Az elmondott dolgoknak ez a lényegük: Olyan főpapunk van, aki a Fölség trónjának jobbán ül a mennyben, mint papi szolgája a szentélynek, az igazi sáturnak, amelyet az Úr emelt, nem ember” (Zsid 8,1–2). Minden a Barányban összpontosul, az Apokalipszis Barányában, Urunkban, a kereszten függő Barányban. Azelőtt a Templomban egy trónus volt, és azon a trónon ülő, az áldozat, amelynek vérét ontották, a főpap, a fölkezt, aki bemutatta Istennek az engesztelő áldozatot. Most a Barányban minden egyesült. Most már jobban megértjük Szent Pál mondatát: „Isten a kiengesztelés eszközévé tette saját vére által a hitben” (Róm 3,25). Minden egyesült benne. Ő a trón. Ő az engesztelésnek az az aranylemeze, amelyet a főpap évente egyszer meghintett, a szentek szentjében lévő aranylemez, amelyet a láthatatlanul jelenlevő Jahve trónjának tekintettek.³¹ Jézus a trón, ő a trónon ülő is. Ő az áldozat, amelynek vérét ontják. Ő a főpap, ő az, akiről a trentói zsinat azt mondta: „ugyanaz a pap, ugyanaz az áldozat”, csupán a felajánlás módja különböző.

Ráadásul ez a Barány közbenjár értünk és bocsánatért esd. „Atyám, bocsáss meg nekik, nem tudják, mit cselekszenek.” Milyen igaz ez a szó: nem tudjuk, mit cselekszünk. Az emberek nem

³⁰ Szent Tamás: A zsidókhöz írt levélről 8. fej. 2.p.

³¹ Vö. Barthélémy: Dieu et son image, 224.o. – Egyébként a propitiatorium az a hely volt, ahol a szövetség ládáját tartották; erről mondta Jahve Mózesnek: „Itt találkozom veled”, ezért a találkozás sátrának is nevezték. (Kiv 25,22)

tudják, mit tesznek, nem tudják, ki mellett mennek el. És mi? Mi azok vagyunk, azok szeretnénk lenni, akikről a Jelenések könyve beszél: „Kik ezek... honnan jöttek? Így válaszoltam: Te tudod, uram. Ezek a nagy szorongatásból jöttek – magyarázta meg –, ruhájukat fehérre mosták a Bárány vérében. („Ha olyan vörös lennél, mint a vér, fehérebb leszel, mint a hó.”) Ezért állnak Isten trónja előtt, éjjel-nappal szolgálnak neki a templomban. A trónon ülő (az a Bárány, aki minden, aki mindent egybegyűjt magában) rájuk borítja sátrát. Nem éheznek és nem szomjaznak soha többé, a nap nem égeti őket, sem a forró szél. Mert a Bárány, aki a trón közepén áll, lesz a pásztoruk, és az élő vizek forrásához tereli őket. És Isten letöröl a szemükről minden könnyet” (Jel 7,13–17). A Bárányból a Jó Pásztor lett, aki életét adja az eltévedt juhok iránti szeretetéből.

Ez tehát a Bárány vérének hatása, azé a drága vére, amelyről Szent Péter ezt mondta: „Tudjátok meg, hogy nem veszendő ezüstön vagy aranyon vagytok megváltva az atyáitoktól rátok hagyományozott értéktelen életmódból, hanem Krisztusnak, a hibátlan és egészen tiszta báránynak a drága vérén” (1Pt 1,18–19). Krisztus a végsőkig szeretett minket. Micsoda nagyságot ölt így a liturgikus konstitúciónak ez a mondata: „Minden eucharisztia az Úr szövetségének megújítása az emberekkel, és a híveket vonzza, lánggra gyújtja Krisztus sürgető szeretetével...” Hú visszhangja ez Szent Pál szavának: „Krisztus szeretete ösztönöz minket.” (2Kor 5,14).

III. Jézus – földi életében

16. Jézus egészen emberi embersége I.

Mostanáig az Úr Jézust abban a dimenziójában szemléltük, amely a világon egyedülálló: csaknem kétezer éves történelmi jelenlétében, mielőtt a júdeai Betlehemben megszületne. Ez teszi Izrael történelmét szent történeté: ez a végső célra való beállítottság, amelyen áttetszik Jézus „vízjegye”, kísérvé népének „dicsőségét és szenvedéseit”. Amikor néhány órára hozzászegődött a két emmauszi vándorhoz, ő maga „megmagyarázta nekik Mózesen elkezdve az összes prófétánál, amit az Írásokban róla írtak” (Lk 24,27). Ebből élt az ősegyház, a próféták kutatásából és kereséséből, akik „töprengtek rajta, vajon milyen időpontra vagy milyen korra mutat rá Krisztusnak bennük működő Lelke, előre megmondva a Krisztusra váró szenvedéseket és a nyomukba lépő dicsőséget” (1Pt 1,10–11). Ezt a két szöveget az elején már idéztem, de olyan jelentősek Jézus igazi történelmi és történelmen túli dimenziójának jellemzésére, hogy nem vonakodom megismételni. És beszélhetünk-e Jézusról valódi nagyságában, ha nem azt a hitmagyarázatot alkalmazzuk, amellyel ő maga beszél önmagáról? Nemcsak „a római légiók lépései meneteltek őfeléje”, mint Pégyú írja, hanem – újból mondom – kétezer év történelme vele van tele, róla beszél, feléje tart. Ha megfosztjuk ettől a kiterjedésétől, akkor nagyon halványná válik, hitünk pedig igen vérszegénnyé!

Egy élet sem lenne elég arra, hogy Jézust így szemléljük az Írásokban. De miután madártávlatból néhány futó pillantást vetünk az üdvtörténelemnek feléje tartó vonalaira, némileg fölkészültünk arra, hogy az apostolokkal elmondhassuk: „Ki ez, hogy a szél és a tenger engedelmeskedik neki?” Vagy – ha nem látjuk a szél és a tenger engedelmeskedését –: „Ki ez, akinek jövetelét századok készítették elő? Mi ez az évszázadok során épült épület, amelyről látjuk, hogy végső soron szegletköve adja meg egész szerves szilárdságát?”

Ma este elhagyjuk Krisztusnak ezt az ezredeken át nyúló történelmi nagyságát, hogy emberségét nézzük, Jézusnak oly paradox, oly emberi emberségét. Mekkora kicsinység akkora nagyság után! Bármilyen meghitt barátunk is az evangélium, bármennyire megszoktuk, hogy újra meg újra elővegyük és olvassuk, most, miután olyan nagynak és uralkodónak láttuk a történelemben, szemlélnünk kell ezt az annyira emberi, hozzánk emberekhez oly csodálatosan hasonló életét. Mondottam az első nap, hogy a kegyelmek kegyelme úgy szeretni Jézust, mint ahogy egy élő embert szeretünk, akinek az életünket adtuk, egy férfit vagy egy asszonyt,

akivel testben-lélekben összetartozunk. Próbáljuk hát ma este újból megtalálni ezt az élő Úr Jézust, néhány pillanatig szinte elfeledni, hogy ő maga az Isten, mert mint embert kívánjuk látni.

Először az tűnik szemünkbe, milyen nyílt és milyen mély lélek. Csendes összeszedettség sugárzik belőle. Érzékei viszont nyitottak az élet felé. Mondhatni antennái vannak a dolgok, minden létező felé. Nem csukott vagy lesütött szemmel megy végig az életen: létezik számára a külső világ. Nem szimbólum neki, nem is illúzió; belső élete nem tompította el konkrét látását. Példabeszédeit, hasonlatait igazán földközélebről veszi. Az Atyjában szemlélt dolgokat mondja el nekünk. De abból indul ki, amit Názáretben látott, amivel az utcán találkozott, amit észrevett, amit szemlélt, ő, mindenek Ura. A madarakat, amint a magot csipegetik s az ágak közé rakják fészkeiket; elfogják őket és nyársra húzva néhány fillérért árulják; a játszadozó, civakodó, szájkodó gyerekeket; a munkátlanokat, akik várják a téren, hogy felfogadják őket; a háziasszonyt, ahogy keresi az elveszett pénzdarabot, ahogy veszi a kovászt és három mérő liszt közé keveri (szinte azt mondaná az ember, hogy még a konyhai recepteket és adagokat is ismeri!); a legénybúcsút a menyegző előtt az egész násznapnál; az alkalmatlan barátot, aki éjjel zörget az ajtón... Mindez csupa élet, duzzadó emberi élet!

Beszél a fiatal gyermekágyasról, aki éppen világra hozta gyermekét: az az ember benyomása, hogy a Názáreti Jézus igazán látta ennek a fiatalasszonynak a mosolyát, „aki már nem is emlékezik gyötrelmére, mert örül, hogy ember született a világra” (Jn 16,21). Sosem felejttem el azt a férfit a lakónegyedükből Osasko városában, Brazíliában, aki egy írásolvasás tanfolyamon vett részt. Ez a harmincöt éves Sebestyén nem igen volt tehetséges értelmi téren. Látom magam előtt a fekete táblánál, rajta – nem is egy mondat, csak egy egyszerű négy betűből álló szó: „vila”, azaz városnegyed. Ráncokba vonta homlokát, megfeszülve, ugrásra készen állt ott, mint a rekorddöntésre készülő olimpiai futó, hogy megpróbálja kibetűzni ezt a négy betűt, ezt a két szótagot! És azután hirtelen, először életében sikerült neki az olvasás: alig hallható suttogással ejtette ki ez az erőteljes, nagy darab ember a szót: „vila”, azt hitte volna az ember, hogy egy gyerek beszél! Nyomban elernyed az arca, leírhatatlan mosoly jelent meg rajta, és ebben a percben én is láttam az örömet az a mosolyát, amelyről Jézus beszél, mert ember született a világra! Sebestyén azzal lett emberré, hogy most először birkózott meg ennek a négybetűs, kétszótagos szónak az elolvasásával.

Jézus meglátta az ilyesmit, sokkal jobban, mint mi. És amikor példabeszédekben szól, igazán abból indul ki, amit maga körül látott, tudomásul vett. Minden cifrázás nélkül. Nekünk is újból meg kell találnunk Jézusnak ezt a közvetlenségét, a Názáreti Jézusét, aki mindennek a mélyére lát.

Lelke nyitott a csodálkozásnak is. A csodálat tudvalevőleg az imádás első lépése. Maga a természet szól hozzá: a lilium a mezőn, a kökörccsin, a fű, a zöld ágak. Az a benyomásunk Jézusról, hogy sohasem esik elragadtatásba a dolgoktól, de mindig jól érzi magát közöttük. Nem olyan, mint egyes emberek – nagy szentek is akadnak köztük –, akik állandóan egy kissé erőltetett benyomást tesznek. Ő nem. Mindig nyitott szemmel fordul minden rájövő benyomás felé.

És ugyanakkor milyen mélyreható a tekintete! A legrendkívülibb dolgokat, olykor a legdrámaibb gondolatokat olyan meghitt képbe tudja foglalni, hogy még csak el sem bámulunk rajta, pedig igazán lenne min! Éppen kiválasztotta a Tizenkettőt. Mindjárt megjövendöli nekik, hogy üldözni fogják őket: „Óvakodjatok az emberektől... Halálra adja testvér a testvért, apa a gyermeket... Ne féljete... Ne féljete azoktól, akik a testet megölik, de a lelket nem tudják megölni; inkább féljete attól, aki a kárhozatba vetve a testet is, a lelket is el tudja pusztítani” (vö. Mt 10,17kk). Valóban kemény beszéd, drámai helyzet. És milyen képet választ Jézus? „Nemde két verebet adnak egy fillérért? „Ezt a drámai szakaszt egy egészen meghitt, végtelenül egyszerű hasonlattal teszi szemléletessé: „És egy sem esik le a földre Atyátok tudta nélkül. Nektek pedig fejete hajszálai is mind meg vannak számlálva.”

Valamivel később ugyanezt találjuk egy másik, nem kevésbé drámai helyen: Jézus ítéletet mond nemzedékéről, arról a nemzedékről, amely nem fogadja be őt. Az írástudókkal és farizeusokkal vitatkozik itt legnagyobb összeütközése alkalmával: „Kihez hasonlítsam ezt a nemzedéket”, amely gonosz, amely házasságtörő? És most következik a legváratlanabb hasonlat: „Hasonló a tereken ülő gyermekekhez (mi is látjuk ezeket a gyerekeket), akik a többieknek kiáltoznak e szavakkal: „Fuvoláztunk nektek, de nem táncoltatok, siratót énekeltünk, de nem jajgattatok” (Mt 11,16–17). Jézus ezzel megjövendöli a küszöbön álló drámát, de egyben feloldja a légkör feszültségét, hogy ne megbénítsa, hanem meggondolásra ösztönözze az embereket.

Drámai helyzetek és a legmeghittebb, legegyszerűbb hasonlatok: a legmagasabb igazságok hirdetésének tökéletes stílusa áll előttünk. Emlékszem egyik munkáspap társunkra, aki hajógyárban dolgozott. Társai Istenről beszéltek neki. Azt kérték: „Ugyan magyarázd meg nekünk egy kicsit, kicsoda Isten!” Hogy magyarázza meg ezeknek a hegesztőknek, esztergályosoknak, kovácsoknak, hogy Isten a lét forrása, maga a Lét, a lényegi Lét, és minden más teremtménynek csak részesedő léte van – „ens in se”, „per se” és „ens per participationem” – mint a skolasztikusok mondják! Ezt mondta nekik: „Tudjátok, ha télen egy

cső befagy, és föl akarjuk melegíteni, akkor keresünk egy csomó rongyot, és forró vízbe mártjuk; aztán ezt a vízben fölmelegedett rongyot a cső köré csavarjuk, utána megint gyorsan a meleg vízbe mártjuk, megint a cső köré rakjuk, megint előlről kezdjük... se vége, se hossza. Ha viszont egy égőt veszel és annak a lángjával melegíted a csövet, az nem hűl le. S így a fagy hamar felolvad.” Így magyarázta meg az embereknek, mi az a „magától való lét” és „részesedő lét”: az égő lángjának a melege magában van, az a hó, a meleg vízbe mártott rongy viszont csak átveszi a hőt, mástól kapja, és néhány pillanat múlva elveszíti. Éppen így: Isten az élet, a lét, nekünk pedig csak részünk van benne, csak kapjuk. Ugyanezt a stílust alkalmazza Urunk Jézus. Persze sokkal jobban, mint ez a munkáspap!

Olvassák el az Isten örömről szóló példabeszédeket. Amikor Jézus meg akarja éreztetni velünk az Atya örömét egy bűnös megtérésén, a legegyszerűbb hasonlatokat veszi elő: az asszony, aki világot gyújt, söpör, keres – ilyet igazán mindannyian láttunk, és tudjuk, milyen idegesek lesznek, ha nem találják, amit keresnek! Ma már nem egy pénzdarabról van szó, hanem többnyire egy okmányról, amit az ember keres, és sehogy sem talál, mikor szükség lenne rá... Az asszony mindent felforgat fenekestül, és végre-végre megtalálja a papírját! Akkor áthívja a szomszédasszonyokat: „Gyertek kávézni velem, megtaláltam azt a nyomorult papírt!”

Jézus nézi a meghívottakat, amint az első helyeket, az első díványokat keresik az ünnepi lakomán. Jól tudja minden üres kifogásunkat is, és micsoda humorral mondja el! „Gyertek, már minden készen van... De azok sorra kezdték magukat kimenteni” (Lk 14,15–20). Nézzék, hogyan ismétli azokat a szavakat, amelyekkel már mindannyian mentegetőztünk, hol egyikkel, hol másikkal: „Földet vettem s el kell mennem, hogy megnézzem... kérlek, ments ki. Őt pár ökröt vettem – ma ez egy 750-es Fiat vagy egy Renault vagy egy Volkswagen! –, megyek kipróbálni: kérlek, ments ki... Éppen megnősültem, hát igazán nem mehetek.”

Egész eredeti frissességükben kellene sorra idéznünk az Isten országáról szóló példázatokat. Ezt a legmagasabb valóságot, amelyre mindannyian hivatottak vagyunk, Jézus roppant egyszerű valóságokkal állítja elénk: a vetőmag, a magvető – és Jézus látja munkájának minden lehetséges eredményét –, a mag, amely egészen magától szökik szárba, anélkül, hogy egy újjal is hozzájárulnának. Azok számára pedig, akik egy minden ízében csodálatos királyi birodalomról álmodoznak, ott az egymással összekeveredett tiszta búza és konkoly egészen a világ végéig. Itt eszembe jut, hogy amikor elmeséltem Önöknek, hogyan keveredik össze Brazíliában a babona a mély hittel, azt is hozzá kellett volna tennem: nem szabad a gyommal együtt a búzát is kitépni, egyes dolgokat túlságosan hamar megszüntetni, bármilyen kétes értékűek is (még ha két Szent Filoména-szobor van is, az egyik 70 cm, a másik 1 méter 20!), mert félő, hogy a jó magot is kitépjük. Jézus mindezt ismeri, mindezt látja.

Gondoljanak a bőséges aratásra, a kevés munkásra, az emberekre váró roppant feladatra, a sárgulóban lévő gabonamezőkre! Mindenütt erre a dolgokkal, a természettel, az emberekkel átélte közösségre bukkanunk! Persze nem arról van szó, hogy az Úr Jézust pusztán emberré – ha még olyan csodálatos emberré is – zsugorítsuk. De nem az a rendkívüli, hogy az Isten Isten, hanem az, hogy Isten emberré lett – és ennyire emberré!

Nézzék, milyen finoman érző: megint el kellene olvasni ehhez az egész Márk-evangéliumot, az evangelistának Pétertől kapott elbeszéléseivel. Amikor Jézus meglátja a leprást, részvét fogja el: „Megesett rajta a szíve” (Mk 1,41). És a végén mégis „szigorúan ráparancsol”. Legnemesebb emberi érzéseink töltik el. Szánakozik a nagy tömegen: „mert olyanok voltak, mint a pásztor nélküli nyáj” (6,34). Amikor mi városaink roppant embertömegeit látjuk, azt hiszem Jézusnak ebben a részvételében kellene próbálnunk osztozni. De az ő részvéte nem marad platonikus: „És sok mindenre kezdte tanítani őket” (6,34). Szánja őket. Ezt a tömeget, amely három napig a nyomában maradt. „Messziről jöttek...” (8,1–2).

Jézus ismeri a haragot, a csalódást is. „Keményszívűségükön elszomorkodva, haragosan végignézt rajtuk.” Különben csak Szent Márk teszi ezt a megjegyzést (3,1kk), a többi evangelisták enyhítették... „Egy alkalommal ismét betért a zsinagógába. Volt ott egy bénakezü

ember. Figyelték, vajon meggyógyítja-e... „Szabad-e szombaton jót tenni inkább, mint rosszat, életet megmenteni inkább, mint veszni hagyni?” De ők hallgattak. Erre keményszívűségükön elszomorodva haragosan végignézt rajtuk, majd az emberhez fordult: „Nyújtsd ki a kezéd!”

Amikor szűkebb hazájába, Názáretbe látogat, szombatnapon tanítani megy. Az emberek szájátva bámulnak: „Honnét vette ezt a bölcsességet? Nemde az ács ez, Mária fia?” (Mk 6,1–6) „És csodálkozott hitetlenségükön.” S amint csodálkozik mindazok hitetlenségén, akik látták életét, éppúgy csupa csodálat, ha elmondhatja: „Soha nem találtam ilyen hitet” (Mt 8,10).

Haragra gerjed, amikor tanítványai pirongatják és elküldik a gyermekeket. Megharagszik Péterre is és rászól: „El tőlem, Sátán!” (Mk 8,33)

Jézusban tehát megtaláljuk az erőt és a szelídséget, a szánakozást és a harciasságot, a követelést és a gyengédséget. Szent János az Apokalipszisben (6,16) „a Bárány haragjáról” beszél. Ez a Jézus szeret. Micsoda különbség Keresztelő Jánoshoz képest! Mennyivel közelebb áll hozzánk... Amikor a gazdag ifjút látja, tudja ugyan, mi következik, tudja: ez az ember szomorúan elmegy onnan. De „Jézus ránézett és megszerette” (Mk 10,21). Talán erre van ma a gazdagoknak is igen nagy szükségük: hogy szeressük őket, még ha úgy gondoljuk is, hogy nem fogják követni az Úr hívását. Ez nem csak a gazdagokra érvényes, hanem az ateistákra, közönyösökre is – minden emberre. „Jézus ránézett és megszerette.” Ugyanígy amikor Péter éppen megtagadta, „Jézus megfordult és rátekintett Péterre” (Lk 22,61). Nincs szó arról, milyen volt ez a tekintet, de érezzük benne a szeretet mérhetetlen mélységét. Azt is tudjuk viszont, hogy ez a tekintet olykor rettenetes is lehet – például mikor a gyilkos szőlőművesek példabeszédének végén ezt olvassuk: „Végignézt rajtuk (az írástudókon), és folytatta...” (Lk 20,17).

Jézus annyira szeret, hogy habozás nélkül közlik vele: „Uram, akit szeretsz, beteg” (Jn 11,3). Mert „Jézus szerette Mártát, az ő nővérét és Lázárt.” És amikor megrendülten ott áll a sírnál, az emberek ezt mondják: „Mennyire szerette őt!” (11,36). Ha az Úr Jézus csak ember lenne, akkor mindez nagyon szép volna, de kevés. Ő azonban Isten Igéje, az, akit a történelem egész folyamán végigkísértünk. Ez az Ige jön ennyire közel hozzánk, ilyen egyszerűen, színig csupa-szeretet emberséggel, „szelíden és alázatos szívvel”.

És a gyermekek! Jézus odahívja a kisgyerekeket, megöleli, megáldja őket, rájuk teszi kezét. Talán az ilyen megnyilvánulások hatnak leginkább a tömegekre, amikor igen magas személyiségek igaz szívből karjukba vesznek egy kisgyermeket...

Jézus is veszi a kisgyerekeket és megöleli őket, igaz szívből: „Kisgyerekeket hoztak hozzá, hogy tegye rájuk a kezét. De a tanítványok elutasították őket. Amikor Jézus észrevette, helytelenítette. „Hagyjátok – mondta – hadd jöjjenek hozzám a kicsinyek, ne akadályozzátok őket...” Azután ölébe vette és kezét rájuk téve megáldotta őket” (Mk 10,13–16). Szent Lukácsnál: „Odahívott egy gyereket, maga mellé állította, és így szólt hozzájuk...” (Lk 9,47). Vagy még egy másik szöveg: „Aztán odahívott egy kis gyereket, közéjük állította és karjába zárva így szólt hozzájuk...” (Mk 9,36).

Mindig megmarad az emlékezetemben egy szegény leány: Assunta a városnegyedünkből, aki földközi-tengervidéki szegény családból származott. Menekültként jöttek Marseille-ba, igazán a szegények legszegényebbjéhez tartoztak, és egy szörnyű odúban laktak. A kislányra azt mondta volna az ember: egy szegény girhes kiscica. A család sorsa olyan nehézre fordult – az apa meghalt, az édesanya beteg volt, a fiútestvéreknek nyoma veszett, nem tudni hol –, hogy Assuntát egy árvaház-félében kellett elhelyezni. Hét vagy nyolc éves volt akkor. Azon tépelődtem, mi lesz vele ebben az internátusban, mikor megszokta az utca szabadságát. Fölkerestem a főnöknőt, és elmondtam neki, kicsoda Assunta, mennyi szeretetre és gyöngédségre van szüksége. Sose felejttem el, hogyan lehelt a főnöknő, megemlékezve tanácsaimról, a lányka érkezésekor, összeszorított szájával óvatosan egy csókot a kis Assunta homlokára... Amikor az Úr Jézus karjába vett egy kisgyereket, akkor, úgy gondolom, nem úgy ölelte meg, mint ez a jó főnöknő, hanem egész emberi gyöngédségével, egész lényével, emberi

karjaival, emberi ajkával és emberi arcával, szívével, amelyet majd a kereszten átdöfnek, és azzal a gyengédséggel, amelyben anyjától, Máriától volt része.

17. Jézus egészen emberi embersége II.

Jézus egészen emberi, tökéletesen közeli és egyszerű embersége a csodálat és álmétkodás újabb, minden eddiginél nagyobb mélységébe merít bennünket. Gondoljuk csak meg: Annak embersége ez, aki a történelem Alfája és Omegája, annak a szenvedő szolgának embersége, akinek előképét láttuk a húsvéti bárányban és a zsidó népben, azé, akiről már Ábrahám ivadékánál szó volt. És amikor eljött az a nap, hogy ez a nagy Krisztus, mindenek uralkodója emberré lett, milyen igazán emberi lett, mennyire a mienk! Emlékezzünk az Énekek Énekének végső szakaszára. A menyasszony ezt mondja szerelmesének:

*„Bár testvérem volnál,
és szoptad volna az anyám emlőjét!
Ha utcán lennék, ott megcsókolnálak,
akkor nem vethetne meg érte senki.
Magammal vinnék és bevezetnék
anyámnak házába, és te tanítgatnál.”*
(Én 8,1-2).

Emberi tekintet irányítja a menyasszonyt? Nem. Ehhez túlságosan ég a szerelemtől, ilyen aggálya sohasem volt! De úgy érzi: ez a vőlegény, Isten, Jahve hozzá képest túl nagy, és azért túl távoli. Azt szeretné, ha sokkal közelebb lenne, a fajtájából, a családjából való, a testvére. Nos, pontosan ezt vitte végbe a mi Urunk Jézus: „És az Ige testté lett (emberré, minden gyöngeségével és halandóságával), és közöttünk lakozott” (Jn 1,14).

Néztük, szemléltük szeretetét, gyöngédségét, a gyermekek iránti szelídségét. Egy másik szava különösen drága nekem: „Ha azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mi érdemetek van?” (Mt 5,46). Ha azt kutatom, mikor mutatkozott meg nekem még jóval megtérésem előtt, futólag az Isten – az az Isten, aki sohasem volt szilárd valóság az életemben, aki igazán semmi sem volt a számomra –, élénken fölmerül bennem egy emlék. Egy családi étkezés alkalmával történt, ahol mindenki valami politikai kérdésen vitatkozott: azt mondták, hogy az emberek egy bizonyos kategóriája egyáltalán nem érdekes, nincs mit foglalkozni velük stb. Nem tudom, hogy történt, de mint ahogyan egy irattartóból hirtelen elénk hull egy papiros, amelyről tökéletesen megfeledkeztünk, úgy jutott akkor eszembe Krisztusnak ez a mondása: „Ha azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mi érdemetek van?” Emlékszem, hogy idéztem is ezt a szót, amelyet rendkívülinek tartottam, és igen meg voltam lepve annak láttára, hogy senki sem vont le belőle különösebb következtetést. Igazán ez volt az első alkalom, amikor Isten, Krisztus részéről valami behatolt az életembe: „Ha azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mi érdemetek van?”

Pontosan ez a mi nagyon szerető Jézusunk magatartása. Azokat szereti, akik semmivel sem tudják viszonzni. Azokat szereti, akik gyűlölik. Azokat szereti, akik rosszat cselekszenek vele. És ezért szemrehányást tesznek neki. Mert kora embereinek felfogása nem tudott mit kezdeni ezzel a Jézussal, aki leül enni a tisztátalanok közé: „Miért eszel a vámosokkal és a bűnösökkel?” Hogyan keveredhetsz közéjük? „Falánk” – mondják rá –, „részezes”. És nemcsak a vámosokkal és bűnösökkel, ezekkel a megvetett, elsődlegesen tisztátalan emberekkel eszik együtt, hanem elmegy vendégségbe a farizeusokhoz is, ezekhez az ugyanolyan elviselhetetlen emberekhez. Ott történik azután az a döbbenetes esemény (Lk 7,36–50), ahol engedi, hogy egy bűnös nő szinte rárontson: Jött egy nő, a város egy rossz hírű nője. Megállt hátul a lábánál, sírva fakadt, könnyeivel öntözte lábát, majd hajával törölgette, csókjaival borította, és illatos olajával bekente. Megvallom, morálteológiánk ugyancsak nehezen tudná igazolni ezt a jelenetet! Igaz, Jézus az Úr, de hát hogy engedhet meg ilyesmit! Ez a nő csókjaival borítja a lábát, kibontja a haját, könnyeit elvegyíti az illatos kenőccsel, uralja az egész jelenetet. Megértjük, hogy a farizeus ezt

mondja magában: Ha ez igazán próféta volna, tudná, hogy ki és miféle ez a nő, aki érinti: hogy bűnös nő. Ekkor Jézus hozzá fordul: Simon... eljöttem a házadba, s te nem adtál vizet a lábamra. Ez a könnyeivel áztatta lábamat és a hajával törölte meg. Te csókot sem adtál nekem; ez meg egyfolytában csókolgatja a lábam, amióta csak bejött.. Aztán a fejemet sem kentet meg olajjal. Ez viszont a lábamat keni illatos olajjal. (Mennyire közelébe enged egy semmirevaló, rossz életű nőt...) Azt mondom hát neked: „sok bűne – mert az Urat nem lehet becsapni – bocsánatot nyer, mert nagyon szeretett.”

Jézus gyöngéd kifejezéseket használ a szenvedőkkel szemben. A paralitikusnak azt mondja: „fiam, gyermekem” – „kicsim”, mondanánk mi. A „félve és reszketve” odalopózó vérfolyásos asszonynak: „leányom”. „Leányom, hited meggyógyított. Menj békével” (Lk 8,43kk).

Azt hiszem, ennek az egyáltalán nem elméleti, hanem valóságos gyöngédségnek a világánál kell mindig olvasnunk Szent Jánosnak azokat a nagyszerű szakaszait, ahol Jézus a testvéri szeretetről beszél. Ilyen az egész 15. fejezet: „Amint engem szeret az Atya, úgy szeretlek én is titeket” (9). És ez nem platonikus szeretet. „Ha parancsaimat megtartjátok, megmaradtok az én szeretetemben, mint ahogy én is megtartom Atyám parancsát, és megmaradok az ő szeretetében” (10). Nem egyszerűen nagy isteni szeretetről van szó, hanem ez az isteni szeretet Jézus minden emberi moccanásán átverődik. „Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja szeretteiért” (13). „Azt parancsolom nektek, hogy szeressétek egymást” (17). Mindezt olyasvalaki mondja, aki nemcsak tanít, hanem meg is mutatta ezt a szerető jelenlétet barátai iránt, és ugyanígy a bűnös nőnek is megengedte, hogy a maga módján kimutassa neki örömét, mert bocsánatot nyert.

Amikor Jézus azt mondja nekünk, hogy ő „a Jó Pásztor, aki ismeri juhait” (Jn 10,11), akkor ezt az „ismerni” szót ma is úgy kellene értenünk, mint akkor a zsidók, teljes jelentésbeli gazdagságával, egész érzelmi töltésével. A Bibliában a „megismerés” nem intellektuális folyamat. Nekünk a „megismerni” ige egy könyvet idéz, valamit, amit a fejünkbe gyömöszölünk. De a zsidónak a megismerés nem fogalmi, nem elvont dolog, hanem egzisztenciális viszony, személyes kapcsolat, tele párbeszéddel, csenddel, osztozással, kölcsönös csere, egészen a szónak addig a végsőig vitt értelmezéséig, amikor egy férfi „megismer” egy nőt, azaz a legbensőségesebb testi és lelki közösségre lép vele. A megismerés tapasztalat, szeretetben kibontakozó jelenlét. Amikor tehát Jézus azt mondja: „Én vagyok a Jó Pásztor, ismerem juhaimat”, akkor ebből az „ismerni” szóból ki kell hallanunk a szeretet legmélyebb, legszerelmesebb megnyilvánulását Jézus ajkáról. „És juhaim ismernek engem”: mert így kell nekünk is ismernünk őt. Nem úgy, hogy tudjuk, mit írtak róla a könyvek és a szentírás-magyarázók, hanem azzal az életszerű megismeréssel, amely minden elméleti ismeretet meghalad, bár természetesen nem veti meg a könyvekből merített ismeretet sem. „Én vagyok a Jó Pásztor, én ismerem juhaimat és juhaim ismernek engem, mint ahogy az Atya ismer engem és én ismerem az Atyát. Életemet adom juhaimért. De más juhaim is vannak” (Jn 10,14–16).

Egyszer bőrre menően megértettem, mit jelent a jó Pásztor „megismerése”. Az ebédlőben ültem délben az asztalnál. Egész délelőtt piszkos munkát végeztünk, cukroszákókat raktunk, ami egészen ragadóssá tett. Az ebédlő végén, az asztal sarkában ültem, s így szemtől-szembe láttam minden pajtásomat. Megdöbbenett, hogy az arcukat mintha valami névtelen maszk borította volna, porból, piszokból, fáradságból... Valamennyien hasonlítottak egymáshoz. Étkezés után, minthogy még volt egy kis időnk, egy félórás munkakezdés előtt, szétoszlottunk. Az egyik aludni ment, a másiknak más dolga volt, egyesek pedig bementek a kantinba. Öt-hat ember, köztük én is. Egy kis kantin volt ez – Marseille-ban bisztrónak mondják -, a Gaby-bár, ahogyan a tulajdonosnőről hívták. Gaby igazi marseille-i nő volt, gömbölyű, temperamentumos, vidám. És valahányszor a Gaby-bárba mentem, Jézus szavaira gondoltam: „Ismerem juhaimat, és juhaim ismernek engem.” Mert a Gaby-bár tulajdonosnője ismerte a sőtéséhez jövő juhokat; valamennyiünket névről ismert, sőt tudta a keresztnévünket és a becenevünket is! Nem voltunk már névtelen emberek. Mindegyikünknek megvolt a neve: „Nini,

a Chtimi!” (Ez az északi legény volt.) És az ő szájából még az olyan nevek is barátságosan hangzottak, amelyek mástól sértők lettek volna. Ott volt a „Szardínia” – tudom, hogy ez nem valami hízelgő név, de Gaby ismerte a juhait, és a szóbanforgó fickó elégedett volt: már nem névtelen. Gaby engem is ismert; hol Jackie-nek szólított, hol „Pápaszemes”-nek: „No pápaszemes, mi lesz belőled?” – Mindenki volt valaki. És akkor láttam, hogyan hull le ez előtt az asszony előtt – aki ismerte juhait és juhait ismerték őt – az a maszk, amely néhány pillanattal azelőtt az ebédülőben annyira megdöbbsentett. Őelőtte mindegyik újból emberré lett, nevével, keresztnévével, és egyszerre valami tiszta egyszerűség tükröződött a tekintetükben, olyan lett, mint a gyermeké. Néhány percig emberek álltak előttem, nem tárgyak vagy számok. Igen, „ismerem juhaimat, és juhaim ismernek engem.” Ebben az értelemben ismer bennünket Jézus, minden ismeretet meghaladóan, és ez az értelme az Apokalipszisben szereplő „fehér kövecské”-nek, amelyen „új név van, és ezt senki sem ismeri, csak az, aki megkapja” és Jézus, aki adja (Jel 2,17).

Jézus átlátszóan világos és tiszta. „Legyen a ti igenetek igen, a nemetek nem; ami ezen felül van, a Gonosztól van” (Mt 5,37). Nem fogadja el azokat a ravaszkodásokat, amelyekhez mi „egyháziak” olyan könnyen hozzászokunk! Őszinte ember – a kifejezésnek abban a szép értelmében, ahogyan a francia népnyelv használja. Amikor Franciaországban egy munkás azt mondja valakiről: „Ez őszinte ember”, ezzel azt akarja mondani: „egy kicsit talán naiv, de hisz abban, amit mond”. Őszinte: szöges ellentéte a fellengzős, külön, végletekbe menő embernek. Szelídség és méltóság vegyül benne.

Jézusnak kétségtelenül rettenetes követelései is vannak egyes órákban, és soha nem tehetünk érte eleget: „Ne véltétek, hogy békét jöttem hozni a földre. Nem békét jöttem hozni, hanem kardot. Azért jöttem, hogy elszakítsam az embert apjától, a lányt anyjától, a menyét anyósától, és az embernek tulajdon családja is ellenségévé válik. Aki jobban szereti apját vagy anyját, mint engem, nem méltó hozzám. Aki nem veszi fel keresztjét és nem követ engem, nem méltó hozzám.” Micsoda követelések! „Aki megtalálja életét, elveszti, aki pedig elveszti életét miattam, megtalálja” (Mt 10,34–39). Micsoda félelmetes litánia! De ugyanakkor ő, akinek ilyen magas és kemény igényei vannak, megelégszik a legkisebb jóakarattal, ha olyan lelket talál, aki próbál egy kicsit tovább jutni; ha csak szikráját is látja a jóakarathoz, máris elfogadja.³²

És megbocsátását öröm kíséri. Ott az elveszett juh, az elveszett pénzdarab, a tékozló fiú (Lk 15,4kk). Bocsánata nem nyomasztó. A magdalai bűnös nőhöz így szól: „Bűneid meg vannak bocsátva.” „Hited megszabadított.” „Menj békében.” Ott marad a samariai asszonnyal, akinek nincs férje, mert már öt volt, és egyáltalán nem biztos, hogy a hatodik az igazi lesz! Úgy tekint, mint egy kereső lelket, nem veti meg. És a házasságtörő asszony! Nem néz rá – mert az nagyon szégyelli magát és nagyon fél –, egyszerűen lehajol, mint mikor valaki a földre ír. „Aki közületek bűn nélkül való, az vesse rá az első követ.” Megint lehajol, és az asszonyt a saját lelkiismeretére hagyja. Nem prédikál neki. A legöregebbek oldalognak el először – ennyi előnye legalább van a kornak: az ember belátja, hogy bűnös! És csak amikor már nincs ott senki, akkor egyenesedik föl, akkor néz rá: „Asszony, hol vannak a vádlóid? Senki sem ítélte el? Senki sem, Uram. – Én sem ítéllek el. Menj, de többé ne vétkezzél!” (vö. Jn 8,1–11). És finomsága Júdás iránt, egészen a végsőkig: „Barátom, te vagy itt? Csókkal árulsz el” (Lk 22,48). Tehát ő, aki olyan követelő tud lenni, akiért sohasem teszünk eleget, elfogadja az embereket olyannak, amilyenek.

Holnap látni fogjuk „Jézus órájának” misztériumát, azét az óráét, amelyről egész életében beszél, amelynek a közeledése iszonyattal, aggodalommal, szomorúsággal tölti el. Az

³² Vö. Bossuet, id. P. de Grandmaison: La personne de Jésus (Jézus személyisége), Paris, Beauchesne 82.o.

Istenember nem sztoikus módjára hal meg, hanem teljes erejéből felkiált, mielőtt kilehelné lelkét.

Látjuk, amint Jézus sír városa fölött, annyira ragaszkodik hozzá, mint igazi izraelita. Megrendíti Márta és Mária megrendülése halott testvérük, Lázár előtt. Nem színjáték ez, bár Isten Igéje ő. Nem glicerinkönnyek, mint a filmen. „Mikor Jézus látta, hogy sír, s a vele jött zsidók is sírnak, megrendült lelkében és megindultan kérdezte... Jézus könnyezett... Jézus ismét megrendült belsejében...” (Jn 11,33kk). Mindez a testté lett Ige magatartása, aki teljességében magára vette testünket.

Amint képes megrendülni a fájdalomtól, úgy ujjong örömeiben is. Kimeríthetetlen az a szépséges szöveg, ahol örömtől ujjongva mondja: „Áldalak, Atyám, hogy kinyilatkoztattad ezt az egészen kicsinyeknek” (Lk 10,21). „Abban az órában Jézus ujjongott az örömtől a Szentlélekben.” Ugyanaz a szó, amely a Magnificat-ban szerepel, amelyet Péter apostol használ: „Noha nem láttátok, mégis szeretitek; bár most sem látjátok, mégis hisztek benne. De mivel hisztek, ujjonghattok kimondhatatlan örömmel...” (1Pt 1,8). Urunk Jézus is ismerte ezt az ujjongást.

Annyi hely van még, ahol meg kellene állnunk! Vegyünk még egyet, amely talán legegyszerűbb, legemberibb oldaláról mutatja be Jézus emberségét: Jairus kislányának feltámasztását (Mk 5,38–43): „Amikor odaértek a zsinagóga-előjáró házához, Jézus észrevette a nagy tolongást, a síró és jajgató embereket.” – Nem tudom, voltak-e önök plébánosok; én voltam, Marseille-ban, a Földközi-tenger kellős közepén. Időről-időre korzikai temetéseink voltak. Hát egy korzikai temetés, az valami! Egész szertartás. A rokonság teljes számban ott van; miközben várnak, kávé isznak és egész békésen csevegnek. Mikor aztán megérkezik a plébános, vége mindennek: most kezdődik a nagy jajgatás. A feleség a koporsóra veti magát: „Plébános úr, ne vigye el, engem is vigyen velem...” Ugyancsak nehéz elmondani az imádságokat mindezek közben; az ember kísértésben van, hogy gyorsan forgassa a lapokat! Végre elindul a halottas kocsis. Az asszony akkor az ablakhoz rohan, hogy kiugorjék (szerencsére a szomszédasszonyok visszatartják!), és így ő is kövesse a halottat... – Hát úgy képelem, hogy a Márknál említett temetés egy kicsit ehhez a szent zürzavarhoz hasonlított. Jézust tehát körülveszi a tömeg, síró, kiáltozó emberek. „Ő azonban mindenkit kiküldött, maga mellé vette a gyermek apját és anyját... és azt mondta: „Talita kum”, ami annyit jelent: Kislány, mondom neked, kelj fel! A kislány rögtön felkelt és elkezdett járkálni. Tizenkétéves lehetett. A nagy csodálkozástól azt sem tudták, hová legyenek. De ő szigorúan meghagyta nekik, hogy senki se tudjon a dologról, aztán még figyelmeztette őket, hogy adjanak a kislánynak enni.” Figyeljék meg, mennyire emberi a legutolsó kis mondat. Az a Jézus, aki éppen feltámasztotta ezt a gyermeket, meghagyja: „Adjatok neki enni!” Egy kicsit olyan ez, mint a lourdes-i csodák gyógyultjai, akik a csoda megtörténte után nagyon éhesek. Semmi sem idegen neki. A legköznapiabb dolgot sem veti meg.

Nem kell lebecsülnünk, amikor Jézusban így az emberit keressük. Ez nem a múltba térés, nem régészet, folklór vagy költészet, hanem az a törekvés, hogy gyökereiben ismerjük meg őt, testi és emberi mivoltában, mint Ádám ivadékát, mint Ábrahám fiát. Ez pedig nagyon értékes, főbenjáróan fontos. És megóv igen sok álteológiától és álexegézistől, amelyeknek okoskodásai mintegy színpadi rendező kezéből gombolyodnak le!

Komolyan kérnünk kell a kegyelmet, hogy úgy ejthessük ki az „Úr” szót, mint János a tó partján, a feltámasztás hajnalán. Ez az ember, akit ott messziről látnak, „ez az Úr” – mondja János (Jn 21,7). Úgy kell kiejtenünk, mint Péter mondta, amikor az éjszaka negyedik őrsváltásakor látta, hogy Jézus a hullámokon jár. Az emberek azt mondták: „Kísértet”, Péter pedig felkiáltott: „Az Úr az!” (Mt 14,25kk). Ez kereszténységünk lényegi vallomása; az egésznek a kulcsszava „az Úr”: „Ezért Isten fölmagasztalta és olyan nevet adott neki, amely fölötte van minden névnek... hogy minden nyelv hirdesse az Atyaisten dicsőségére, hogy Jézus Krisztus az ÚR” (Fil 2,9).

Igen, égetően sürgős, hogy újból megtanuljuk kimondani ezt a szót, és megtanítsuk az embereket, hogy úgy mondják ki, ahogy kell, egyesítve egy szóban a valóságos Isten istenségét és egy valóságos ember emberségét.

A Názáreti Jézusnak ismerjük a rokonságát, unokatestvéreit – nem az ács fia-e? –, ugyanakkor ő az „Alfa és Omega” (Jel 1,8). Máriának, a názáreti asszonynak a fia, és az Atya „dicsőségének kisugárzása, lényegének képmása” (Zsid 1,3). Falusi ács, kézműves, és egyben, mint az Apokalipszis mondja, „mindenek Ura” (Jel 1,8). Mindkettő egyszemélyben. Minden Credo, minden hitvallás emlékeztet bennünket erre az igazságra. A bűnösökkel eszik és iszik, és ő „a Szent, az Igaz, akinél Dávid kulcsa van, ha valamit kinyit, senki be nem zárja, s ha valamit bezár, senki ki nem nyitja” (Jel 3,7). Az apostolok élménye ebben az „Úr” szóban szűrődött le. A Rabbi ő, aki szomjas, inni kér a samariai asszonytól, és akinek a szelek és a tenger engedelmessé válnak. Az, aki átkarolja a kisgyermeket, mint mondtuk, teljes emberi gyöngédségével, és az, aki feltámasztja a kislányt és enni ad neki.

Sokat beszélnek a keresztény ember tanúságtételéről a mai világban. De a lényeges tanúságtétel ebben van: hogy hogyan ejtjük ki az Úr nevét. Mert valakinek a nevét kétféleképpen lehet kimondani. Lehet egyszerű megjelölés, amely nevén nevezi a többi között az említett személyt; akkor semleges jel, közmegegyezés, kényelmes egyszerűsítés, hivatkozás. De ugyanez a név valaki olyannak a szájában, aki lényének minden rostjával szereti a másikat, szenvedélyesen kívánja jelenlétét, szenved távollététől, élővé válik: benne feszül a kimondó minden érzelme, mindezt egy szóval, egyszerre kifejezi, egész lényének kiáltása lesz. És akkor mondhatjuk, mondogathatjuk újra meg újra ezt a nevet, amely magát a személyt hordozza; nem fáradunk bele, nem profanizáljuk. Így van, így kell hogy legyen minden alkalommal, ha egy keresztény az „Úr Jézusról” beszél. Mindannyiunk dolga, hogy gondolatainkkal, szívünkkel addig időzzünk ennél a két szónál, míg csak tűzvészként nem gyúl lánggra bennünk a tisztelet, a szeretet, a bensőség, a csodálat. Dehát mit tartalmaz ez a szó, honnét van a töltése – ahogyan az elektromos áramról mondjuk? Annak a két valóságnak a megjelenítéséből, amelyek feloldhatatlan egységben alkotják Krisztust, a valóságos embert és élő Istent.

Az Evangéliumban a tanú mindenekelőtt az az ember, aki látott. Mit látott? – Az Urat. Amikor az Apostolok cselekedeteiben arról van szó, hogy pótolni kell Júdást, olyan embert keresnek, aki látta az Urat János keresztségétől egészen feltámadásáig (ApCsel 1,18–22). Íme ezért igyekeztünk szemlélni az Urat „testének napjaiban”, miután próbáltuk kivenni körvonalait kétezer éves nagyságában születése előtt. Akkor azután mi is így beszélhetünk: „Hittem, ezért szólok” (2Kor 4,13). És most visszatérünk ahhoz, amit Szent János mondott: „Amit a szemem látott, amit a kezem tapintott” (vö 1Jn 1,1). Mégcsak nem is arról van szó, hogy tudjuk: gyümölcsöt hoz-e tanúbizonyságunk vagy sem, elfogadják-e az emberek vagy sem. Hiszen még Jézus csodái sem termettek gyümölcsöt! „Nem tett ott sok csodát hitetlenségük miatt” (Mt 13,58). De a lényeg az, hogy ha keresztény vagyok, ragaszkodom ehhez a Krisztus Jézushoz, jobban mint apámhoz, anyámhoz, feleségemhez, gyermekeimhez, fivéreimhez, nővéreimhez és még saját életemhez is” (Lk 14,26). Persze az érzékenységem másképpen reagál, amikor a magam húsáról, a magam bőréről, vagy rokonaimról, jóbarátaimról van szó. Az Úr esetében kevésbé vagyunk „érzékenyek”. De tudjuk, hogy valóságosabb kapcsolat fűz hozzá, mint minden más láthatóan közeli lényhez. És ha a hit hangterjedelme más is, mint testünké, mégis csak ez az elképzelhető legerősebb, legelszakíthatatlanabb kapcsolat.

De ha azt akarom, hogy Jézus igazán az Úr legyen nekem, és akarom, hogy úgy jelenjék meg környezetem előtt, mint az Egyetlen, akkor a tőle kapott kincsek minden emberi birtoknál legyenek értékesebbek a számomra, azokat kell legféltekenyebben szeretnem. Semmi sem lehet ajándékaihoz fogható, egyszerűen szóba sem jöhet mellettük: „Ha tudnád az Isten ajándékát” (Jn 4,10).

Jézustól pedig három igen konkrét valóság van birtokomban, amelyek elválaszthatatlanul összefüggenek velem: Nekem adta Igéjét; nekem adta testét és véréát az Oltáriszentségben; végül

nekem adta Édesanyját. Három elképzelhetetlenül élő és kimeríthetetlen ajándék. Akár azt nézzük, mi az önmagában, akár azt, mit akar velük csinálni belőlem: a saját képmását. És ez a három valóság tesz engem Isten többi választottjával Egyházzá, Jézus tékozló bőkezűségének osztályrészésévé. Ő „a végsőkig szerette övéit”, semmit sem tartott meg saját magának.

Igazából még egy negyedik valóságot is hozzá kell tennünk, amelyet Jézus rám hagy és megoszt velem: ez az ő keresztje. Ezáltal hatolunk be , másik három mélységébe, ez teszi lehetővé, hogy egy napon minden gyöngeségünk és összevisszaságunk ellenére igazán elmondhassuk az áldott szót: „Uram”.

18. Jézus órája: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?”

Tegnap az Evangélium tükrében az Úr Jézus egészen emberi emberségét szemléltük. Hogy megszabaduljunk velünk született rutinunktól, egyidőben kell megragadnunk ennek a Krisztusnak teljes – már mint általunk hozzáférhető – ragyogását, minden korszakon uralkodó dicsőségét és szemlélnünk egészen szerény, meghitt, gyöngéd emberségét. Ez minden bizonytalannal nagy hatást tett kortársaira, még azokra is, akik nem éltek közvetlenül együtt vele. Hiszen amikor Szent Pál kéri a korintusiakat, „Krisztus szelídségére és jóságára” kéri őket (2Kor 10,1). Ez fölidézi bennünk a karácsonykor olvasott szép szöveget, Pál levelét Tituszhoz: „...amikor megjelent a mi üdvözítő Istenünk jósága és emberszeretete” (Tit 3,4).

Van azonban Jézus életének egy másik oldala is. Három titokzatos szó adja egész életének ritmusát: „Az én óráim.” Már a kánai menyegzőn azt mondja anyjának: „Még nem jött el az én óráim” (Jn 2,4). Mintha két nagy fogalom léteznék az Úr Jézus számára: az ő órája és az ő napja. Azt mondja, hogy mi nem ismerjük a pontos időt: „Nem tudjátok sem a napot, sem az órát” (Mt 24,36), de ez a nap és ez az óra valóság. A Nap a megdicsőülés napja, az Atyához való visszatérése, a bűnön aratott győzelemé. Ez az Úr napja. És Jézus önmagára alkalmazza ezt a nagy szót, amelyet eddig az Oszövetség Jahvének tartott fenn, annak az Istennek, akinek még a nevét sem merték kimondani. Az Úr napja egyszerre volt a harag napja és a győzelemé, az a nap, amikor minden megújul, az ég és a föld.

De a dicsőségnek e mellett a napja mellett ott van az, amit Jézus így hív: „az én óráim”. Az ő órája pedig a Getszemáni lesz és a halál. A megdicsőülés biztos útja ez, de a szenvedésén át.

Menjünk végig egyszerűen az Evangéliumnak azokon a szakaszain, amelyek ennek az órának a közeledtét jelzik. Első nyilvános megnyilatkozásától, Kánában véghezvitt „első jelétől” szó van róla: „Még nem jött el az én óráim” (Jn 2,4). De hamarosan megsejtjük, hogy ez az óra a passióba vezet. Különösen Szent János tűzdeli tele Jézus életét ennek a szónak jelzőkaróival: „Ekkor el akarták fogni őt, de senki sem emelt rá kezet, mert még nem jött el az ő órája” (Jn 7,30). A 8. fejezetben ugyanez a jelenet: El akarják fogni, sőt megkövezni, „de semmi sem történt, mert még nem jött el az ő órája” (20). A szinoptikusoknál, amikor a Getszemániban megkezdődött a passió, Jézus harmadszorra azt mondja: „Még mindig alusztok és pihentek? Íme közel van az óra és az Emberfiát a bűnösök kezére adják” (Mt 26,45). Márknál: „Leborult a földre és imádkozott, hogy ha lehetséges maradjon el ez az óra” (14,35). Szent János nem mondja el nekünk ezt a pillanatot, de leír egy jelenetet, amely a legjobb kommentátorok magyarázata szerint a Getszemánit idézi: ugyanaz a gyötrődés a közeledő óra előtt, odafordulás az Atya könyörületéhez, az áldozat elfogadása, az égből jövő megerősítés. Akkor van ez, amikor Jézus kijelenti, hogy halála által dicsőül meg (Jn 12,20–28). Néhány görög van ott; azért jönnek, hogy az ünnepen imádkozzanak, és azt mondják Fülöpnek: „Látni szeretnénk Jézust.” Fülöp megmondja Andrásnak, utána András és Fülöp együtt Jézusnak. Jézus ezt feleli: „Íme eljött az óra, hogy megdicsőüljön az Emberfia. Bizony, bizony mondom nektek, ha a búzaszem nem esik a földbe és meg nem hal, egyedül marad; de ha meghal, sok termést hoz... Most megrendült a lelkem (ez igazán a Getszemáni). Mit is mondjak? Atyám, szabadíts meg ettől az órától? De hiszen éppen ezért az óráért jöttem! Atyám, dicsőítsd meg nevedet!”

És később: „Húsvét ünnepe előtt Jézus, tudva, hogy eljött az ő órája, amelyben vissza kell térnie ebből a világból az Atyához, mivel szerette övéit, akik a világban voltak, mindvégig szerette őket” (Jn 13,1). Majd utolsó nagy imájában: „Atyám, eljött az óra: dicsőítsd meg Fiadat” (17,1). És elmegy, hogy váltságul adja életét sokakért.

Mi talán – legalábbis mi igehirdetők – kicsit könnyedén beszélünk erről az óráról, amely felé az egész Evangélium tart, az Úr szenvedésének órájáról. Olyanok vagyunk, mint azok a festők, akik elének állítják a meggyalázott Jézust, de tökéletes anatómiával megrajzolva; és ez az

anatómia, a csodálatos szépséggel ábrázolt test elrejt elölünk a Passió drámáját. Megvallom, a magam részéről sokkal jobban szeretem az Úr Jézusnak azokat az egészen népies ábrázolásait, amilyeneket például Lengyelországban találunk végig az utak mentén vagy az útkereszteződéseknél, zakopanei parasztok vagy favágók műveit. A Megfeszítettet nem olyan gyakran látjuk; a „gondolataiba mélyülő Krisztust” ábrázolják, Jézust életének utolsó éjszakáján: elfogták, elviselte a katonák gyalázkodásait, rajta a gúnyköpeny és a töviskorona. Ott ül, magunk előtt látjuk arcát, miközben elgondolkodva tenyerébe hajtja homlokát. Mintha azt kérdezné magában: „Mire való mindez?” és azt mondaná tetteink láttára: „Atyám, bocsáss meg nekik, nem tudják, mit cselekszenek”. Jézusnak igen mélyértelmű ábrázolása ez.

Jól tudjuk: Jézus szenvedése nem véletlen katasztrófa, sem útközben történt baleset. Kellott, hogy Krisztus szenvedjen, és így menjen be dicsőségébe (vö. Lk 24,26). Nincs más út. Ő maga választotta. Szabadon lép rá.

Az ő órájával, ezzel az előre elkészített és szabadon választott órával szemben ott van foglyulejtőinek, a főpapoknak órája. Jézus tudja ezt, és mondja is nekik: Íme eljött „a ti órátok, a sötétség hatalmáé” (Lk 22,53). Tehát akár Jézus oldaláról nézzük, akár azok felől, akik el akarják fogni, ez az óra egész életének középpontja.

Szent Máté világosan elmondja (Mt 16,21), hogy miután Péter nyíltan megvallotta Krisztust, az Úr maga kijelenti neki: Te Péter vagy, azaz szikla, és e sziklára fogom építeni egyházamat – erre a világ végéig szilárdan álló sziklára és „ettől kezdve Jézus azon volt, hogy tanítványait előkészítse rá: Jeruzsálembe kell mennie, sokat kell szenvednie a vénektől, a főpapoktól és az írástudóktól, megölik, de harmadnapra feltámad.”

Igen, ez az óra valóban életének középpontja, amely felé tart. A hegyibeszédben Jézus előre „elmondja”, milyen módon fogja átélni szenvedését: „Boldogok a szelídek, boldogok a szegények, azok, akik szegénynek tudják magukat” – és ő lesz a legtökéletesebben szegény – „boldogok, akiket üldöznek a szentségért, az igazságért” (Mt 5,1kk). Az élet Kenyeréről mondott nagy beszéde is erre a pillanatra központosul. Mindezt az Atya iránti engedelmességből teszi. Szent János tegnap tárgyalt nagy szövege, ahol Jézus azt állítja magáról, hogy ő a „Jó Pásztor”, ezzel az Atya iránti tökéletes engedelmisséggel végződik. Szünetének órája ugyanilyen engedelmisség: „Azért szeret engem az Atya, mert odaadom életemet, hogy újra visszavegyem” (Jn 10,17). Szabadon adja oda: „Senki nem veszi el tőlem, én magam adom oda. Hatalmam van odaadni és hatalmam van visszavenni. Ezt a parancsot kaptam az én Atyámtól” (18). Tehát igazán az Atya akarata játszódik le, de Jézus szabadsága teljességében fogadja el ezt az akaratot, ebben a pillanatban derült méltósággal.

Amikor ezt a „Krisztusnak nevezett Jézust” szemléljük (Mt 1,16), „Jézust” – emberi neve –, „akit Krisztusnak neveznek” – vagyis Messiásnak, Fölkentnek, tehát isteni neve –, amikor újra végigolvassuk az Egyház, a zsinatok minden hitvallását, amelyekkel állítjuk, hogy ez a Jézus „az Atyával egylényegű”, ugyanolyan természetű, és egyben hasonló Máriához, tehát mihozzánk is, Mária fia, szűztől született, egylényegű mivelünk, mindenben hasonló testvéreikhez; amikor szemléljük kettős hovatartozását, kettős valóságát a hiposztatikus unióban, ezt a megosztás nélküli kettős valóságot: egyetlen istenemberi személyiségét; amikor próbálgatjuk, hogy semmit se vegyünk el az istenség gazdagságából és semmit se vonjunk le az emberi lealacsonyodásból, az emberi korlátokból, az emberi gyöngeségekből – akkor világosan föl kell ismernünk, hogy misztériummal állunk szemközt! Azt még csak nagyjából megértjük, jobban mondva elfogadjuk, hogy életének mindennapi folyamán a Názáreti Jézus minden egyes megnyilvánulása az Isten Igéjének kifejeződése, aki egy valódi emberi életet jár át. Már ez is titokzatos, de valahogyan elfogadható. Romano Guardini mondja: „Jézus kezdettől fogva Isten volt. De élete titka az, hogy emberi módon élte istenségét (micsoda feje tetejére állított dolog: emberien élő istenség!), a teljes értelmű isteni valóságot emberi öntudatába vitte át, akaratát

hozzákapcsolta az isteni hatalomhoz, emberi életében az isteni tisztaságot gyakorolta, testi szívével az örök szeretetet, az istenség végtelen teljességét belezúdította szolgálai alakjába.”³³

Mondom, ezt még ha nem is értjük, de megsejthetjük. Hanem hogyan értsünk egy olyan mondatot, mint ami a Getszemániban hangzik el: „Halálosan szomorú a lelkem.”? (Mt 26,38). Hogyan jut el Isten Igéje odáig, hogy ilyen szavakat ejtsen ki?

Es mégis, ha elmélyedek benne, talán még ezt a szót is megértem: „Halálosan szomorú az én lelkem”. Hogy Jézus három barátja alszik – ő, azt értem, hiszen én is alszom az Úr kínszenvedése láttán; gyakran én sem tudtam egy félórát eltölteni vele az Oltáriszentség előtt, a gondolataim nem hagytak nyugton, háromszor, sőt hússzor is az órát néztem. Megértem Péter tagadását; Júdás árulását, igen, azt is értem; Pilátus gyávaságára annyi példát találok, csak a magam életébe kell nézmem. Az ostorozást, a töviskoronát, Jézus szomjúságát, igen, mindezt értem; magát a halált, a Keresztet is... értem, bocsánatot kérek, bűnösnek érzem magam, és valóban megsejtem, hogy Jézus azt mondhatja: „Halálosan szomorú a lelkem.” Elég elnézmem a „gondolataiba mélyedő” Krisztus szerény lengyel szobrait.

De amikor Jézus azt mondja: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engemet?” (Mt 27,46), akkor, bevallom, ezt már nem értem – hiába a zsinatok, hiába Szent Tamás egy artikulusa „Isten megengedő akaratáról”, amely fölfüggesztette színelátását. Hiszek, ő igen, hiszek, és érzem, hogy a titok legmélyén járok; de egy ilyen szó Jézus ajkán: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engemet?” – már meghaladja felfogóképességemet. Megérteném egy embertől, megértem Jób száján. Megérteném attól a betegtől, akire most gondolok, Eliane T., aki ezekben a napokban haldoklik; én tudom, hogy Isten gyöngéd szeretete övezi körül, de ő maga nem tudja ezt többé, és azt hiszi, a semmi mered rá; még ilyen kiáltásban sem tör ki, hiszen már azt sem tudja mondani: „Istenem, Istenem”, egész élete már csak ennyibe sűrűsödik: „miért vagyok kiszolgáltatva ennek a kegyetlen szenvedésnek, amely megöl?” Egy férfitől, egy nőtől megértem a kétségbeesésnek ezt a kiáltását – de Jézustól? Az Atya Igéjétől! Tőle, aki „a Fiú”, „az Atya dicsőségének kisugárzása és lényegének képmása” (Zsid 1,2), akit Szent János egész evangéliuma folyamán úgy mutat be, amint az Atya felé fordul, mindenestül „ad Patrem”, egészen az Övé, mindent Tőle kap és Neki ad vissza: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige az Atyánál volt” (Jn 1,1); akinek az egész élete nem más, mint hogy „az Atyánál” van! Ő maga eléggé megmondta: „Az én eledelem az, hogy annak akaratát cselekedjem, aki engem küldött, s hogy elvégezzem az ő művét” (4,34), vagy másutt: „Önmagamtól semmit sem teszek, hanem azt tanítom, amit Atyámtól tanultam” (8,28); „Az én Atyám nem hagy soha magamra, mert én mindig azt cselekszem, ami neki tetszik” (8,29). Amit mond, az Atyától kapja: „Én ugyanis nem magamtól beszélek, hanem az Atya, aki engem küldött, ő parancsolta meg, mit beszéljek s mit hirdessek... Amit tehát én beszélek, azt úgy hirdetem, ahogy az Atya mondotta nekem” (12,49–5). Még szeretete is az Atyával való kapcsolatát mutatja: „Tudja meg a világ, hogy szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, amint meghagyta nekem az Atya. Keljete föl, menjünk innen!” (14,31). „Minthogy megtartom az Atya parancsát, megmaradok az ő szeretetében” (15,10).

Jézus létének egész értelme, egész földi szentségvolta abban áll, hogy kinyilatkoztatja nekünk a Szentháromságnak önmagában hordott titkát, azt, hogy mindenestül Atyjában él, és mindenestül Atyjának visszfénye, megdicsőítése: „Atyám, eljött az óra, dicsőítsd meg fiadat” (Jn 17,1). P. Lebreton a Szentháromság dogmájáról írt két nagy kötetét ezzel fejezi be: „Ha az ember önmagában szemléli Krisztust, akkor Atyjával szemben olyan függést, olyan megsemmisülést érzél benne, amiről ideleenn semmi fogalmat nem adhat: sem a tanítása nem az övé, sem a művei, sem az élete. Az Atya mutatja meg neki, mit kell mondania és tennie, és szemét erre a legfőbb, forrón szeretett szabályra szegezve szól, cselekszik és hal meg. Ezt a

³³ R. Guardini: Der Herr (Az Úr). Würzburg, Werkbund-Verlag, 21. o.

természetes függést Isten Fiában végtelen tetszés kíséri... Éppen úgy, ahogyan az Atya kimondhatatlan szeretete árad beléje, a Fiú boldogsága az, hogy tőle kap és tőle függ.”

Hát akkor Jézus szavai csak pusztá szavak? Mindez a szép mondás az Atyáról fonnyadt avar lesz, amikor eljön az „órája”? „Istenem, Istenem, miért hagytál el engemet?” Nem törli-e el ez a mondás az összes többi érvényét? Valóban a kétségbeesés feneketlen mélysége előtt állunk, melybe évezredek keresztül zuhanhatunk lefelé. Tudom jól, utána, a végnél Jézus majd ezt mondja: „Atyám, kezembe ajánlom lelkemet” (Zsolt 31,6), itt is egy zsoltárt idézve, ugyanúgy, mint ez az „Istenem, Istenem...” is az volt (22), és hogy amikor ezt mondja, a zsoltárban álló „Isten” szót „Atyám”-ra változtatja. Azzal is tisztában vagyok, hogy Jézus halálának és haláltusájának, ennek az „Istenem, Istenem” felkiáltásnak az oka a mi teljes mezítelenségében megjelenő bűnünk, amelyet Jézus itt legvégső következményéig él át, mert ő a mi fogyatkozásainkat magának Istennek a világosságával látta. Jézus, az Isten Fia legmélyebb valóságában látja emberségünket. Mi mindig többé-kevésbé tompák és vakok vagyunk, de ő, a szabad ember, ő látja a rossznak a mélységét, és ez tépi ki belőle a felkiáltást: „Én Istenem, én Istenem...” Igen, az okot jól látom, de mégis, hogyan mondhatta ki ezt a szót? Hisz várta, hogy mindez elkövetkezzék; emlékezzünk csak: „Atyám, ments meg ettől az órától! De hiszen éppen ezért az óráért jöttem!” (Jn 12,27).

Úgy tűnik nekem, olyan területre érkezünk el, ahová nem adatott behatolnunk. Az evangélium azt mondja: „Megérkezett velük a Getszemáni nevű majorba, és így szólt tanítványaihoz: „Maradjatok itt, míg én odébb megyek és ott imádkozom” (Mt 26,36). Az „itt” között, ahol nektek kell maradnotok, és az „odébb” között, ahová én megyek imádkozni, átláthatatlan, fölmérhetetlen szakadék tátong. Semmi közös nincsen e között az „itt” és „odébb” között! Az élet eltemetkezik a halálba, még akkor is, ha később ő diadalmaskodik. „Maga mellé véve Pétert és Zebedeus két fiát, kezdett szomorkodni és gyötrődni. Ekkor így szólt hozzájuk: „Halálosan szomorú a lelkem; maradjatok itt és virrasszatok velem.” Ő pedig távolabb menve, arccal a földre borult” (Mt 26,37–39). E között az „itt” és „távolabb” között lehetetlen a közeledés, elképzelhetetlen az osztozás. Egyfelől, „itt”, a bűnös ember, a maga tehetetlenségében, akitől csak azt várják, hogy virrasszon. És a másik oldalon a Szent, a Bárány, kiszolgáltatva rémületes magányának, küzdelmének, akitől azt várják, hogy beleegyezzen: „nem amint én akarom, hanem amint te”. Az egyik oldalon, „itt”, a nyomorultul gyöngé és nehézkes ember, aki még bűnében is elalszik, – a másikon ő, az Úr, akit a bűn úgy felrázott, úgy felkavart, hogy tudatosan megy a halálba. Ez Jézus haláltusája. Egyedül van. Tegnap azt mondtuk, hogy Jézus megosztja velünk minden gazdagságát, Eucharisztiaját, Édesanyját, Igéjét, még Keresztjét is. Csupán a haláltusa misztériumát tartja fenn Jézus magának. Senki sem hatolhat bele, legföljebb az angyal, vagyis Isten szeretete, amely fönttartja... De mi ez a támasz? Ne siessünk azzal, hogy vigasztalásra gondoljunk Jézus számára ebben az órában.

Jézus máskor, egész életében arra hív, hogy osztozzunk vele. Az utolsó vacsorán azt mondja Péternek: „Ha nem moslak meg, nem lesz részed velem” (Jn 13,8). De megmosom a lábad, és így „részed” lesz velem. Az Eucharisztianál ezt mondja: „Osszátok el egymás közt, énvelem osztoztok.” Isten országában arra vagyunk hivatalosak, hogy megosszuk a szentek sorsát a világosságban: „Elmegyek, hogy helyet készítsek nektek Atyám házában” (Jn 14,2). De az agóniánál semmi sem osztható meg. Minden hozzáférhetetlen, megközelíthetetlen marad. Jézus egyedül van. Elhagyatva az emberektől, elhagyatva az Atyától. És bárhogy törekszenek a magyarázatra legnagyobb teológusaink: ő, Jézus kimondja ezt a felfoghatatlan szót: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engemet?” Szent Pál a galata levélben egészen odáig megy, hogy ezt mondja: „Isten átkozottá tette Krisztust értünk” (ez a Gal 3,13 szó szerinti fordítása). Igen, átkozottá tette.

Mindig azt mondják, hogy ez a felkiáltás: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem”, a prófétikus 22. zsoltár kezdete és a zsoltár a reménység verseivel végződik: „Testvéreim közt hirdetem neved, a közösségben dicsérlek” – de ezt a verset Jézus nem mondta el! Mi nagyon is

hamar, nagyon is könnyen kivonjuk magunkat Jézus órájának drámájából, élve azoknak a szavaknak a kiváltságával, amelyek tudtul adják nekünk ennek az órának igazi gyümölcsét; de Jézus nem ejtette ki ezeket a szavakat. És ne feledjük a zsoltár teljes szövegét, amely a maga egészében Jézus kiáltásának rémületes és fájdalmas kommentárja:

*Istenem, Istenem,
miért hagytál el engemet?
miért, hogy könnyörgésem,
feljajduló panaszsom elveted?
Én Istenem, kiáltok nappal – de te hallgatsz,
és éjszaka – de válaszra se méltatsz.
Szentséges trónon aki ülsz,
ó dicsősége Izraelnek,
Tebenned bíztak őseink,
bíztak, s te őket megmentetted.
Tehozzád kiáltottak és megmenekültek,
benned bíztak és meg nem szégyenültek.
De én féreg vagyok, nem ember,
mindenki csúfja, népem söpredéke,
aki csak lát, gúnyt űz belőlem,
bámulnak rám és rázzák fejüket:
„Istennek élt, hát szabadítsa meg!
Hát mentse meg, ha oly kedves előtte!”
(Mondd Atyádnak, hogy vegyen le a keresztről!)
Te vagy, ki anyám méhéből kihoztál,
(ez a szépséges, szelíd szűz Mária...)
ölnél elcsitítottál.
Ne légy távol, közel van ellenségem,
és nincs, aki segítsen.
Erős vadbikák körülállnak,
Básám bikái bekerítenek,
kitátott szájuk rám mered,
prédára éhes, dühödt oroszlánok.
Szétömlő víz vagyok,
megtörték minden csontomat,
szívem, mint olvadó viasz,
keblemből elapad.
Erőm kiszáradt, mint cserép,
ínyemhez tapadt nyelvem,
az Alvilág sarába elmerültem.
A kutyák körülvettek,
a gonoszok bandája bekerített,
átszúrták kezemet és lábamat,
megszámlálhatom minden csontomat,
árgus szemekkel rám merednek;
ruháim egymás között elosztották,
és köntösömet kisorsolták.
De Te Uram, Te ne légy messze,
erős hadam, segíts sietve!
Ne hagyd nyakamra vágni kardjukat,*

*baltájuk életől oltalmazd arcomat.
Az oroslán torkától ments meg engem,
a vadbikák szarvával szemben
vidd győzelemre harcomat.”*

(Farkasfalvy Dénes fordítása)

Mindez nem érzelmeskedés. „Meddig mentél el irántam való szeretettedben, Uram?” Jézus megtestesülése nem csupán Mária méhéig terjedt, hanem egészen eddig a kiáltásig: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?”

Igen, a kereszt nyelve valóban örültség. „Szeretett engem és önmagát adta értem” (Gal 2,20).

IV. Az Egyházban továbbélő Krisztus

19. Az Egyházban továbbélő Krisztus I.

Számunkra hitünk egyedülálló és sajátos misztériuma Jézus Krisztus. Minden feléje tart, minden belőle indul ki. Úgy tetszik nekem, hogy a keresztények és a papok lelki nevelésében túlságosan sok a különálló „traktátus”: megtestesülés, megváltás, Oltáriszentség, Egyház... Persze szükség van különböztetésre, de azzal a feltétellel, hogy minden egyesüljön és összpontosuljon az Úr Jézus személyében: „Fülöp, aki engem lát, látja Atyámat” (Jn 14,9). Hitünkben minden Krisztuson függ, mint valami fonálon, – szinte láthatatlan nylonfonál, de nincs súly, amelyik elszakítsa.

Próbáltuk szemlélni Istennek ezt a nagy kinyilatkoztatását, aki „úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta” (Jn 3,16). Tudjuk: „az az örök élet, hogy megismerjenek téged, és akit küldtél, Jézus Krisztust” (Jn 17,3). Amikor azt kérdezik az Úr Jézustól: „Mit tegyünk, hogy Isten dolgait (többsben) műveljük?” ő azt feleli: „Isten dolga (egyesszámban) az, hogy higgyetek abban, akit ő küldött” (Jn 6,28). Mindez a testté lett Ige szemlélése.

A még hátralevő időben hallgassuk most Jézus végső szavát a mennybemenetelkor: „És én veletek vagyok mindennap a világ végéig” (Mt 28,20). Jézus Krisztusnak ez az állandó és új mai jelenléte az Egyház, a mi katolikus Egyházunk. Az „Unam Sanctam” gyűjteményben Journet bíboros a Zsinat egyik szövegét kommentálva megjegyzi – pompás gondolat, és neki igen kedves -, hogy Jézus életében háromféleképpen lehetett nézni őt. Nagyon sokan csak olyan embert láttak benne, mint a többi: „ez a Jézus, József fia, akinek ismerjük apját-anyját” (Jn 6,42). Mások mélyrehatóbb tekintettel nézték, gondoltak Illésre, Jeremiásra vagy valamelyik prófétára (Mt 16,13–14). Ismét mások végül a hit tekintetével tudták szemlélni, Uruknek és Istenüknek vallva (Jn 20,28). Nos, Egyházunkat – folytatja Journet bíboros – ugyanígy háromféleképpen láthatjuk. Az egyik az utca emberének, a statisztikusnak, a történésznek, a szociológusnak külsőséges, csupán eseményeket látó tekintete. Ebből táplálkoznak az újságok.

Az élesebb szemű megfigyelő tekintete elhatol odáig, hogy valamilyen módon fölfedezi az Egyház maradandóságát, egyetemes egységét, szent jellegét és ennek hatásait.³⁴ Így lát sok hitetlen, amikor szembekerülnek az Egyház valamelyik hiteles arculatával, amely megfelel elvárásuknak.

Nemrég meglátogatott bennünket az École de la Foi-ban a tengeri misszió egyik papja, Jean Volot. Több mint 15 éve a sarkvidéki misszió tagja, vagyis 14–15 év óta egyfolytában 12, 13 vagy 18 hónapon át Alaska vagy Grönland jégmezőin él és tudományos küldetéseken vesz részt, amelyek a sarkvidéken a kozmikus sugárzást vagy más tüneményeket tanulmányoznak. Ő, a pap, a technikus szerepét is játssza ezek között az emberek között. Mindenféle hivatás képviselve van ezekben a sarkvidéki expedíciókban, a sofőrtől, műszerésztől és szakácstól egészen a magas szakképzettségű tudósig, és minden elképzelhető vallás, filozófia és ideológia. Azt mondta, hogy ezeknek az embereknek, akik 14–15 hónapig a jég között élnek, és még egy levelet sem kapnak (csak rádióüzeneteket), bizonyos tekintetben nehezebb az életük, mint a kartauziaké vagy a trappistáké! Természetesen vannak előadások azok számára, akik meg akarják hallgatni; ő maga is tart ilyeneket. Elmondta nekünk, hogy mindaz, ami az Egyházra és a Zsinatra vonatkozik, tökéletesen közömbös csaknem mindegyiküknek, kivéve talán egy-két igazi keresztényt. Akkor mutatnak érdeklődést és az csalja oda őket, ha a misztikusokról beszél,

³⁴ Ch. Journet: Le Caractère théandrique de l'Église, source de tension permanente. L'Église du Vatican II, t. 2, Paris, Cerf, 1966, „Unam Sanctam” 51 b, 299–312.

Keresztes Szent Jánosról, Avilai Szent Terézről és Isten más szenvedélyes szerelmeseiről. Ez igen, ez érdekli őket, és havonta többször is eljönnek ilyen összejövetelekre, hogy a misztikusokba mélyedjenek. „Alapjában véve – mondják neki – te is olyan vagy, mint mi. Mi kozmikus sugarakat (vagy tudom is én mit) keresünk, te meg az Istent keresed.” És a tudománynak ezek az emberei egyszeriben maguk közül valónak tekintik Jean Volot-t, Isten keresőjét. Hozzá kell tennem: az ő technikai feladata azt hiszem az, hogy az északi fényt figyelje. Ez pedig nem valami kényelmes dolog, mert az éjszakák hosszúak, sok órán át kell virrasztani! Végül szeretném még hozzáfűzni – anélkül, hogy dicshimnusz akarnék zengeni Jeanról –, hogy mikor 15 hónapi „jég hátán való” élet után 3–4 hónap szabadságra visszatér Franciaországba, még módját ejti egy kéthetes Citeaux-i tartózkodásnak a trappistáknál, mintha nem lenne elege a magányból! Kétségtelenül azért beszél jól a misztikusokról, mert tudja, miről van szó. De ez az érdeklődés társaiban azzal a második fajta tekintettel függ össze, amelyről Journet bíboros beszél; ez a tekintet képes meglátni Egyházunkban a szentség megnyilvánulásait.

Végül a harmadik fajta tekintet, és ez a mienk: „a hit tekintete, amelynek az Egyház misztériumvoltában jelenik meg, mint Krisztus Jegyese és Teste.” A konstitúció így mondja: „Krisztus egyetlen Egyháza, amelyet a hitvallásban egynek, szentnek, katolikusnak és apostolinak vallunk”. Íme a hit tekintete. Journet bíboros hozzátéveszt egy sok mindent tisztázó megjegyzést, amelyet gyakran ismételtek Fribourgban: „Ez az Egyház kicsiny nyáj azokat tekintve, akik láthatóan és teljesen hozzátartoznak, de mérhetetlen néptömeg, ha azokat nézzük, akik láthatatlanul és vágyban tartoznak hozzá.”

Már most az Egyház küldetése, pontosabban lényege az, hogy folytassa Krisztust. Igazán a mi szeretett „Anyaszentegyházunk”, mert nekünk ő a ma élő Krisztus. Ezzel kapcsolatban szeretnék felolvasni önöknek egy szöveget, amelyet igen sokszor átéltem, végigolvastam, mindenhová magammal vittem. Úgy tűnik nekem, ez a szöveg különös segítségére lehet korunk embereinek, hogy behatoljanak ebbe a misztériumba. Arról a beszédről van szó, amelyet a laikus apostolság második világkongresszusán, 1957-ben, az akkori milánói bíboros, Montini mondott el:

„Emlékezzenek a Vatikáni Zsinat tanítására: Lelkünk örök Pásztora és Püspöke, hogy örökössé tegye a megváltás üdvözítő művét, elhatározta, hogy Egyházat alapít; ebbe, mint az élő Isten házába, minden hívő egybegyűl a hit és a szeretet kötelékében (Denz. 1821). És emlékezzenek arra, amit XII. Pius ismételt a Titokzatos Testről írt enciklikájában: „Valóban: amint Isten Igéje természetünket akarta felhasználni, hogy szenvedéseivel és kínjaival megváltsa az embereket, éppen úgy használja fel Egyházát arra, hogy állandóan folytassa a megkezdett művet” (AAS 1943, 199).

Olyan tény előtt állunk – folytatta Montini bíboros –, amely egyidejűleg kettős arculattal jelentkezik:

– Az egyik az azonosság, a megmaradás, a szilárdság, az életközösség, a hűség, a jelenlét. Ez az az Egyház, amelyet a szikla szilárdsága jelképez: „Te Péter vagy, és erre a sziklára építem Egyházamat”.

– A másik pedig a mozgás, a továbbadás, kivetítés térbe és időbe, kiterjedés, dinamika, eszkatológikus remény. Ez az az Egyház, amelynek szimbóluma Krisztus élő, mozgékony és szünet nélkül növekedő teste.”

Azt hiszem, ez a nyelv és ez a kép hozzáférhető az embereknek. És a bíboros folytatta:

„Az Egyház küldetése felszólít minket, hogy szemléljük Krisztus nyomát a századokon át; igazi „röppálya” ez, mely történelmet alakít, megadja az emberi történelem értelmét és értékét, amit az különben nem tudna hol keresni és megtalálni.”

Bossuet „Jézus Krisztus folytatásáról” beszélt korának stílusában. Ma, az úrhajósok korában úgy mondhatnánk, hogy az Egyházban Krisztus „röppályáját” látjuk az évszázadokon át, mert benne Krisztus él és működik tovább.

Próbáljuk tehát egy kevésbé ilyen szemmel nézni a mai Egyházat, mint a továbbélő Krisztust.

XII. Pius imént idézett, a Titokzatos Testről szóló enciklikájában azt mondja, hogy az Úr Jézus, Isten Igéje, emberi természetünket használta fel, ma pedig Egyháza által működik. Ezeknek a szavaknak a mélyére kell hatolnunk. Ha szemléljük Krisztust egyfelől természetes életében, mint eddig tettük, másfelől pedig feltámadott, dicsőséges, misztikus életében, akkor ez a kijelentés elvezet oda, hogy felfogjuk ennek a két életnek azonosságát, és így elérkezünk az Egyház titkához: ráeszmélünk, hogy Jézus Krisztus és az Egyház teljesen egy. Ha kiejtem ezt a szót: „Egyház”, akkor mindig azt hallom: „Jézus Krisztus”. Ha nem így van, akkor űzhetünk hitvédelmet, védelmezhetjük ezt meg azt valami más ellenében, de mindig ki leszünk téve a kísértéseknek.

Jézus Krisztus személye magának Istennek a személye; de az a természet, amely hozzáférhetővé tette számunkra és földi tevékenységét biztosította, emberi természet volt. És a megváltás ennek az istenségnek és ennek az emberségnek az egysége által ment végbe. Jézus Krisztus nem azt mondja az utolsó vacsorán: „Ez az én lényegem”, hanem: „Ez az én testem, mely értetek adatik”, ez a húsból való emberi test a megváltás eszköze. Jézusban, akiben az emberi természet az istenivel egyesült, Isten nem csupán istenségén, hanem emberségén át is működött. Mária méhében, az utolsó vacsorán Isten emberi, földi valóságot használt fel isteni szándékainak végbevételére. És Ő mindig így emberi eszközön át tevékenykedett: először egy nemzetet különített el a világtól, azután egy törzset, majd egy családot, végül pedig egy személyt – Izraelt, Júdát, Dávid házat, Máriát –, hogy terve megvalósuljon.

Benson egy régi, – 1913-ból való – könyvében, mely nagy segítségemre volt, ezt mondta: „Hisszük, hogy ez a Krisztus egy ember hangjával beszélt, egy ember kezével áldott, egy ember szívével segített és szenvedett, és ez a kéz, bár átluggatták, ez a szív, bár átdöfték, ez a hang, bár elnémították, mégis magának Istennek a keze, szíve, hangja volt.”³⁵

Ugyanígy kell tekintenünk a mai egyházra, a továbbélő Jézus Krisztusra. Benson megjegyezte, hogy korának protestánsai – kétségtelenül Anglia akkori helyzetének befolyása alatt – a „Beteljesedett” felkiáltásban annak bizonyítékát látták, hogy utána már nem következik semmi. Jézus azt mondja: „Beteljesedett”, hát akkor mindennek vége, már nincs mit várnunk. Nincs semmi más, mint Jézus élete úgy, ahogyan az Evangéliumok elmondják, azok tartalmazzák Krisztus minden tettét.

Számunkra azonban ez éppen egy új korszak kezdete. Minden beteljesedett, igen, de minden most kezdődik. Azoknak a protestánsoknak, akikről Benson fentebb szólt, az Egyház csak abban a mértékben volt szükséges, amennyire egy társadalmi szervezetre szükség van, amennyiben hasznos, néha egyenesen nélkülözhetetlen az egyéni energiák kiváltására és irányítására. Nekünk az Egyház betű szerint Krisztus teste: Jézus benne él, beszél, cselekszik, amint élt, beszélt, cselekedett Galileában és Jeruzsálemben. És ez a Jézus, aki egyesült egy emberi testtel, aki ezt a testet Máriától kapta, ez a Jézus, aki minden nap a kenyér alakjában jelenik meg közöttünk, ugyanez a Jézus egyesül tanítványai emberi természetével, a mi természetünkkel, és az így alkotott Testben él, működik, beszél tovább. Az Egyház cselekedetei, élete, szavai Jézus Krisztus cselekedetei, élete, szavai; az Egyház sokkal több, mint Krisztus követe, képviselője vagy akár jegyese: ő maga Krisztus. „Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők.” A kettő egy. És ugyanúgy mondja: „Ez az én testem”, „Amint Atyám küldött engem, úgy küldelek én is titeket”. A szőlővesszők nem a szőlőtő utánzatai, nem egy másik szőlőtő, hanem a folytatódó növekvő, évről-évre kihajtó tő. Így folytatódik – mondja Szent Pál – Krisztus szenvedése a keresztényekben.

³⁵ Robert Hugh Benson: *Le Christ dans l'Église* (Krisztus az Egyházban), Paris, Perrin,

De ha itt a földön, az Egyházban ugyanaz a személyiség, ugyanaz az erő van jelen, amely a Názáreti Jézus személyében tevékenykedett kétezer évvel ezelőtt, akkor úgy tűnik, hogy az Egyházban továbbélő Krisztust éppen úgy befogadják vagy visszautasítják az emberek, mint ahogy elfogadták vagy elutasították kétezer éve. Hiszen az emberek ambíciói, gyöngéi, földi energiái ugyanolyanok ma is, mint kétezer év előtt. Kicsit olyan ez, mint ugyanannak a kémiai kísérletnek a megisméltése. Ma is találkozom Péterrel, Jánossal, Júdással, Pilátussal, sőt látom, amint Jézus ma is meghal és feltámad, mint az evangelisták elbeszéléseiben.

Ez segített abban, hogy fölfedezzem és elfogadjam a katolikus hitet. Ahhoz, hogy elfogadjam Istent, fölfedezzem, hogy ő van, fölfedezzem: annyira szerette a világot, hogy Fiát adta oda, fölfedezem, hogy ez a Fiú jelen van az Oltáriszentségben – mindehhez elég volt néhány hónap. De hogy az Egyházat „lenyeljem” – ahhoz hat hónap kellett. Ehhez meg kellett értenem, hogy Jézus Krisztus tragédiája és valósága ma őbenne folytatódik. Tudatára kellett ébrednem, hogy az Úr Jézus állandóan jelen van benne.

Olyan világban élünk, ahol mindenféle hagyomány recseg-ropog. Többek közt az is, hogy a katolikus vallás apáról-fióra öröklődjék; a társadalmi befolyás tűnőben van, könnyen kikerülnek alóla. Úgy tetszik nekem: azoknak a szíve, akik hűségesek maradnak vagy megtérnek, hasonlít a pásztorokéhoz vagy a bölcsekéhez. Igen, a műveletlen pásztorok vagy a nagyon is művelt bölcsek szívéhez. Mert egyikük sem hiszi, hogy mindent tud. A pásztor jól tudja, hogy ugyancsak kevés a tudománya, a bölcsek pedig, az igazi tudós, aki útra kel a csillag nyomán, tisztában van vele, hogy nem tud mindent: nem tudja, hová vezet a csillag. Talán ebben különböznek egyfelől a „nyárspolgártól”, aki azt hiszi, mindent tud, mert elolvasta az újságot, másfelől a szaktudóstól, aki annyira jártas a maga területén, hogy ebben a világon szinte egyedülálló, és ezért hajlamos azt hinni, hogy mindent tud, pedig hát tudásának területe végre is csak igen korlátolt. Hogy is mondta az Úr? Milyen nehéz bejutni a mennyek országába azoknak, akik gazdagságukban bizakodnak (vö. Mt 19,23; Mk 10,23; Lk 18,24). Azoknak, akik azt hiszik, hogy mindent tudnak...

Jézussal tehát ott találjuk a pásztorokat, ott találjuk a bűnösöket, ott találjuk Pétert, mindezeket az egyszerű embereket, akik igen keveset tudnak. De ott találjuk a bölcseket is, Arimateai Józsefet, a szanhedrin jeles tagját, ott találjuk Nikodémust, a habozó értelmiségit, ott találjuk Szent Pált. És ma kik a pásztorok, az egyszerű emberek?

Eszembe jut egy szegény brazíliai anyóka. Karácsonyi időben történt, abban a mi tizenhat szobros kicsi kápolnánkban. Felállítottunk egy betlehemet. Az egyik este látom ott ezt az asszonyt, teljesen egyedül, azt sem tudom észrevett-e engem a kápolna egyik szögletében. Nézte a betlehemet. És megcsókolt mindenkit! Megcsókolta a Gyermeke Jézust, megcsókolta a Szent Szüzet, megcsókolta a juhokat, egyiket a másik után, megcsókolta Szent Józsefet, az angyalokat, az ökröt, sorra mind! Aznap kétségtelenül megfelelő lelkiállapotban voltam, és nem azt mondtam magamban: „No de végtére is mit csinál ez a jóasszony? Micsoda babonáság!” Nem, hanem megindultan néztem ezeket a csókokat és a kísérő keresztvetéseket... A végén a derék asszony kihúzott a zsebéből egy száz cruzeiros bankjegyet – ami igazán semmi, még egy buszra sem lehet felszállni ennyiért –, és odatette. Hát ez volt az Evangélium szegény özvegye, aki a maga kis pénzdarabját a létszükségletéből adta. Igazán az Evangélium volt, a folytatódó Egyház.

Valamivel később kellemetlen esemény adódott a negyedünkben. Egy sztrájk alkalmával elfogták és börtönbe zárták egyik francia munkatársunkat. Igazán semmi sem volt benne az agitátorból, nem tett semmi rosszat, csak éppen sztrájkolt, mint mindenki. Ez nagy izgalmat keltett. Az értelmiségiek, az egyetemi hallgatók mind hozzánk jöttek: „Valami tüntetést kell csinálni, gyűjtsd össze a nőket és a gyerekeket, és küldd őket a rendőrség elé tüntetni.” „No igen, és ha a gumibot következik?”

„Az már baj, de valamit tenni kell.”

A papok között is nagy volt az izgalom. De mit csinálhattak? Arra gondoltak, hogy ők is sztrájkba lépnek; már pedig a papok sztrájkja az Eucharisztia szünetelését jelenti. Tehát

„eucharisztikus sztrájkot” akartak szervezni. A következő vasárnap, amikor mindenki a templomba jön, tartanak egy, a prófétákon alapuló beszédet, azután amikor elérkezik az áldozatbemutatás pillanata, azt mondják: „Most pedig nincs szentmise, menjetek haza, mi sztrájkolunk.” Erről mindenesetre próbáltuk lebeszélni őket...

Csütörtök este hallottuk meg bajtársunk elfogatását. Péntek reggel a negyed munkásai dolgozni mentek, mint rendesen. Egyikük, Renato, harmincöt éves férfi öt gyerekkel, aki a munkásélet minden nyomorát átélte, este hatkor tért vissza munkájából, és azonnal végiglátogatott vagy húsz családot a legkomolyabb hívők közül, a közösség magvát. Találkozóra hívta őket este fél tízre a kápolnába. Miután befejezte körútját, eljött hozzánk, a „Padrékhöz”, és azt mondta: „Ma este fél tízkor a kápolnában találkozunk.” Amikor összegyűltünk a kápolnában, Renato kezébe vette az irányítást, és így beszélt: „Most hát együtt vagyunk. Tudjátok, hogy barátunkat, Pedrót (a fogoly neve Péter volt) elfogták, börtönben ül. De azt is tudjátok, hogy ebben nincs semmi újság. Mert az Apostolok Cselekedetei elmondják (Renato három éve még nem tudott olvasni, és mint sok más is közülük, azért tanult meg, hogy az Evangéliumot olvashassa), hogy Szent Pétert is elfogták, börtönbe zárták; az is benne van, hogy míg Szent Pétert így a börtönben őrizték, az Egyház szüntelenül imádkozott érte Istenhez. Látjátok, ezt, amit Szent Péterért csináltak, ezt kell nekünk is csinálni a mi Pedrónkért.”

Erre Renato elolvasta az Apostolok Cselekedeteinek szövegét – biztosan négyszer vagy ötször végig kellett olvasnia, hogy ilyen jól menjen! –, utána pedig homíliát tartott. Még hozzá nem is rosszat. El kell ugyan ismerni, hogy egy kicsit fehér-fekete volt: egyik oldalon a jók – Pedro, a lakónegyed emberei, a Padrék, a munkások –, másikon a rosszak: a munkaadó, a rendőrség, a kormányzat, mit tudom én, ki még. De végtére Jézus is juhokról meg bakokról beszélt...

Tehát ez az ember reggel hatkor elment dolgozni, egész nap ezen az eseményen elmékedett, és gondolatai közben eszébe jutott az Apostolok Cselekedeteinek ez a szakasza, amelyre miközülünk senki sem gondolt és aztán valamennyiünket összegyűjtött ezzel a céllal. Renato szemében az volt a legfontosabb, hogy valamit a hit síkján kell tenni. Ezután valamennyiünket arra kért, rögtönözzünk egy-egy közbenjáró könyörgést Pedróért, és így a húsz család egy-egy tagja hangosan imádkozott. Az egyik asszony azt mondta, hogy az üldözökhöz is imádkozni kell, és meg is tette. Azt gondolom, elmondhatjuk, hogy ezek a szegények, ezek az „anavim”, ezek a férfiak és asszonyok, ez a szegény özvegy, ez a Renato, ugyanúgy, mint az úrhajós, aki Isten nagyságáról beszél – mindezek alkotják a Titokzatos Testet, a továbbélő Krisztust, általuk él ma is az Evangélium.

„Valóban nálad rejtőzik az Isten, Izrael Istene, a Megváltó” (Iz 45,15) – mondta a próféta. Ez az Egyházban továbbélő Krisztusnak ma is élő arca. Láttuk a Názáreti Jézus hallgatását, ismeretlen életét, „Isten örök Igéjét” – az Ige a szó, amelyet hallunk -, ezt az Igét, aki élete harminchárom évéből harminc évig hallgat. Kilenc tizedrész hallgatás! És az imádságnak, az elvonulásnak azok az éjszakái... Harminc évi csend. Három év beszéd, huszonnégy óra szenvedés, mint a szentségek forrása. És ez folytatódik: itt vannak ma is a szemlélődő rendek, ezek az imádkozó férfiak és nők..., Mária, aki a jobbik részt választotta, aki hallgatja az igét, az egy szükségeset. Pál mondja: „Foglalkozzatok azzal, ami méltó és osztatlanul kapcsol Krisztushoz!”

Így él tovább Jézus egyházában, amikor hűségesek vagyunk a láthatatlan bizonyosságokhoz. Hiszen mi tudjuk, hogy a világ nem minden, akármilyen nagyszerű; hogy a földi szükségletek nem a legparancsolóbbak. Ez az Egyház folytatódik akkor, amikor készek vagyunk meghallani és meglátni azt, amit az érzékek nem foghatnak föl. És ezt nem ellenszegülve vagy az Egyház megosztásával tesszük, nem úgy, hogy ellentétbe állítanánk a főt a testtel, hanem ugyanannak a Krisztusnak láthatatlan egységében.

20. Az Egyházban továbbélő Krisztus II.

Tovább szemléljük az Egyházban továbbélő Krisztust a századokon át. Kétezer év kereszténysége megtanított arra, hogy végső soron egyedül az Egyház képes tartósan élni az Evangéliumot; de arra is, hogy neki is meg kell ismernie azt, amit az Úr Jézus halandó életében megismert. Tudom, nem kell minden áron megegyezéseket keresnünk. Itt-ott talán én is ebbe a hibába esem, de úgy gondolom, egészében egy bizonyos valóságról van itt szó. Igen gyakran megesik, amikor hallom, hogy férfiak és nők körömszakadtáig vitatkoznak az Egyházról, annak tanításáról, jövőjéről stb., hogy úgy tűnik nekem: egyvalami hiányzik belőlük, az Úr Jézusra való vonatkoztatás. Akár az Egyház mellett vannak, akár ellene, akár a haladásra esküsznek, akár a hagyományra: úgy beszélnek az Egyházról, mint valami intézményről, nem pedig úgy, mint Jézus Krisztus mai jelenlétének és cselekvésének formájáról. Ennek a Jézus-Egyház folytonosságának a megmutatására hasznos lehet, ha felhívjuk a figyelmet, mennyi minden éppenséggel nem újdonság a mai egyház magatartásában, ha nem már az Evangéliumban szereplő embereknek is ugyanilyen kísértéseik voltak az Úr Jézussal szemben. Talán itt találjuk meg az első orvosságot bizonyos mai – és mindenkori nehézségekre.

Az egyik ilyen „folyamatos dolog” kétségtelenül Jézus pusztai megkísértése. Jézusnak nyilvános működése hajnalán ki kell választania útját. A kísértő ezzel közelíti meg: „Ha Isten fia vagy, parancsold, hogy ezek a kövek kenyérré váljanak”; „ha Isten fia vagy, vedd le magad” (a Templom párkányáról), „ha Isten fia vagy, imádj engem, és tied lesz a föld minden országa” (Mt 4,2kk).

Jézus így világosan szemben találja magát egy evilági, politikai messianizmus ajánlatával, amelynek elemei: bőség, dicsőség, emberi hatalom. Később környezete is igen gyakran ezt indítványozza neki. De Jézus elutasítja ezt az ajánlatot. Az Istenre-hagyatkozás útján választja, az Ő akarata iránti alázatban és engedelmisségben. A pusztai kísértés epizódja szolgálatának elején, és a Getszemáni végén, valóban sarkpontok voltak, ahol választania kellett az evilági politikai messianizmus és a maga útja között. Isten vagy a császár.

De miért szenved megkísértetést Jézus, a názáreti Jézus? Azért, mert egyszerre Isten és ember. Mert ember, éhes. És mert Isten, a köveket kenyérré tudná változtatni. A kísértő lényegében ezt mondja neki: „Ha megváltani jössz a világot, ne akarj éhen pusztulni, hanem arass fogható diadalt és mondd ezeknek a köveknek, váljanak kenyérré.” Nem látják-e önök is úgy, hogy ma Szentegyházunk, a továbbélő Krisztus ugyanennek a kísértésnek van kitéve, azért, mert egyszerre emberi és isteni? Azt mondják neki: „Parancsold, hogy ezek a kövek kenyérré váljanak, tedd, hogy béke forrásává váljanak, mutass föl eredményt, ha isteni vagy. Mutass fel eredményt, és tudd felhasználni az emberi eszközöket ehhez az eredményhez. Ne hagyd elpusztulni magad, hiszen ez egyértelmű azzal, hogy az Istened nem létezik.” Bizonyos, hogy Jézus az első kísértésnél nem tagadja a kenyér szükségességét, de hozzáteszi: „Nemcsak kenyérből él az ember, hanem minden igéből, amely Isten szájából származik.” Úgy tetszik nekem, hogy az Egyház, a továbbélő Krisztus ma is így beszél hozzánk: „Igaz, hogy emberi vagyok, földi vagyok, hogy érdekel a kenyér, de nem tudnám beérni vele; és a kenyér, az igazságosság és a béke mellett kell, hogy meghozzam nektek a hitemet, a Credómat.”

„Ha ember vagy és Isten is vagy – mondja a kísértő –, mutass hát valami feltűnő jelet: vedd le magad a Templom párkányáról a mélybe úgy, hogy nem törik be a fejed, hiszen az angyalok hordoznak tenyerükön.” Jézus pedig feleli: „Ne kísértsd a te Uradat, Istenedet!” Mintha ezt mondaná:

„Nem azért jövök, hogy rendkívüli jeleket vigyek végbe. Azért jövök a földre, hogy emberi módon munkálkodjam, mint a kotlóstyúk, amely szárnyai alá gyűjti csibéit, egyre próbálta összegyűjteni őket, de azok nem akartak jönni (Vö. Lk 13,34). Elfogadom, hogy a szabadnak teremtett emberek visszautasítanak, nem semmisítem őket meg hatalmammal, nem hullatok

rájuk tüzet az égből, amint Péter apostol indítványozza.” Ma is ugyanezt mondják az Egyháznak, a továbbélő Krisztusban: „Ha azért jöttél, hogy az emberek higgyenek isteni voltodban, akkor hát művelj tagadhatatlan jeleket, csinálj valamit, kell, hogy ez meglássék!” Vagy pedig az ellentétes kísértés: „Ha igazán isteni vagy, hagyj minden felelősséget az Istenre, kényszerítsd, hogy a kezén hordjon!” Tapasztalatból tudjuk, milyen kétértelműek lehetnek a jelek. Például jelezni akarjuk valamiképpen, milyen közel áll a szívünkhöz a harmadik világ, de vajon megértik-e ezt a jelet? Az egyik igen, a másik nem. Valóban ez a felhívás érvényes számunkra ma is, mint mindig: „Ti keressétek elsősorban Isten országát és igazságát, a többieket ráadásul megkapjátok” (Mt 6,33). És Jézus ma is úgy felel, mint akkor: „Nincs más jel, mint Jónásé – halálom és feltámadásom!” (Vö. Mt 16,4).

A harmadik kísértés: Az Úr maga előtt látja „a világ minden országát dicsőségükkel”; mindezt neked adom, ha lábamhoz borulsz és imádsz engem.” Már most Jézus, az ember Jézus valóban azért jön, hogy birodalmat, királyságot alapítson. Ez a birodalom a mi földünkbe gyökerezik, de nem harci és hazafias diadal, hanem az Atya akarata iránti engedelmesség megtanulása. Ma kísértésbe esünk, hogy azt mondjuk az Egyházban továbbélő Krisztusnak: „Imádd egy kevéssé a világ birodalmait és dicsőségüket, csodálatos földi dicsőségüket. Oly egyszerű ez. Térdelj le titokban egy pillanatra, használd ki a magad javára a természetes hatalmat.” És az Egyháznak, a továbbélő Krisztusnak, ma is ezt kell válaszolnia: „Mikor gyöngé vagyok, akkor vagyok erős” (2Kor 12,10).

Oscar Cullmann igen időszerű és igen bölcs kis könyvében, az „Isten és Cézár”-ban jól megmutatja, hogy Jézusnak mindig két fronton kellett harcolnia: egyfelől a szadduceusokén, másfelől a zelótákén. A szadduceusok, akik együttműködtek a rómaiakkal, helyeselték azok uralmát és hatalmi visszaéléseit, vallási közönybe süllyedve lemondtak Isten országának minden reménységéről. Ezzel ellentétben a farizeusok teokratikus szemszögükből azonosították az államot a zsidó közösséggel, mereven szembeszegülve a „tisztátalan” és a Törvényt nem ismerő rómaiakkal. A farizeusok szélső szárnya, a zelóták pártja valóban a szent háborút, a forradalmat, a guerillaharcot hirdette, elszigetelt akciókkal, fölkelésekkel támadva a rómaiakat, míg azután 66-ban nyílt háborút robbantottak ki. M. Cullmann szerint Jézus első barátai minden valószínűség szerint zelóta vagy ahhoz közeli körökből toborzódtak. Gondoljunk a zelóta Simon apostolra, és talán más apostolnevekre is, amelyeket Cullmann szerint ugyanebben az értelemben lehet venni. Jézus vonzóerőt gyakorolt rájuk, és valláspolitikai eszményük valódi kísértés volt számára abban a pillanatban, amikor a sátán a világhatalmat ajánlja fel neki.

Jézus azonban visszautasítja a sátánt: „Uradat, Istenedet imádjad és csak neki szolgálj.” Később ugyanezekkel a szavakkal utasítja vissza Pétert, aki talán ténylegesen is, de vérmérsékletileg mindenképpen zelóta volt: „El tőlem Sátán! Botránkoztatsz engem, mert nem az Isten dolgaival törődsz, hanem az emberekével” (Mt 16,23). Akkor történik ez, amikor Péter elutasítja az Úr szenvedését. A Getszemáni döntő pillanatában az ördög valamiképpen újból megkísérti; Szent Lukács a pusztai kísértést csakugyan ezekkel a szavakkal zárja: „Miatán a sátán ezekkel a kísértésekkel hiába próbálkozott, egy időre elhagyta, hogy visszatérjen a meghatározott időben” (Lk 4,13). Ez az idő, „a sötétség hatalmának órája” a Getszemáni. Ott, a Getszemániban még egyszer, utoljára arról van szó: enged-e Jézus tanítványai nyomásának és szembeszáll-e az elfogatására érkező katonákkal, vagy pedig kiszolgáltatja magát a rómaiaknak messiási hivatását teljesítve, a szenvedő Emberfia módján. És Jézus újból a habozás árnyéka nélkül felel: „Dugd hüvelyébe kardodat... Azt gondolod, nem kérhetném Atyámat, és ő azonnal rendelkezésemre bocsátana több mint tizenkét légió angyalt? De akkor hogyan teljesednének be az Írások, hogy így kell történnie?” (Mt 26,53).

Elég elolvasni ezeket az oly világos szövegeket, ahol Jézus tudtul adja nekünk küldetésének miértjét és hogyanját, hogy rájövünk: mindez miránk is vonatkozik, és a legteljesebben időszerű az előttünk fölmerülő választások idején. Hol található hitünk tengelye, mi az, amit a továbbélő Krisztus akarata szerint legfőképpen meg kell mutatnunk a mai embereknek? Mindez

folytatódik, ma és mindig. Meglepve olvastam egy kicsiny könyvben, amely a Miatyánkról mint ökumenikus imádságról szól³⁶, hogy Jézus Miatyánkját a „tizennyolc áldás” nevű ima ihlette, amellyel gyakran össze is hasonlították. Ebben az imában a dicsőítés és hálaadás keretében tizenkét kérés található, mindegyik a zsidó nép életére vonatkozik. Ebben az „áldó imában” „a zsidó hívő azért könyörgött Istennek: állítsa helyre a zsidó nép politikai szuverénitását, vessen véget az idegen uralomnak, gyűjtse össze a szétszórtakat; a politikai Messiás eljöveteleért fohászkodott.” Jézus imájában eltűnt mindez. Tökéletesen idegen marad a nacionalista reményektől; egyetlen egy reménysége van: Isten országának eljövetele. Jézus imája így éppen annyira különbözik a farizeusok, mint az esszénusok és a zelóták imájától.

Így tehát saját kísértéseinket is az Egyházban továbbélő Krisztus világosságánál kell néznünk. S kétezer év óta a mi gyávaságunk, de ugyanakkor hűségünk története is ugyanaz, mint az apostoloké.

Az apostolok türelmetlenkedése mindannyiunké: türelmetlenül akarjuk végre látni, hogy az Isten országa elérkezzék, hogy ez látható is legyen, hogy egy kicsit rendbejőjenek a dolgaink! „Még egy példabeszédet mondott... mert az emberek azt hitték, hogy az Isten országa nyomban megjelenik” (Lk 19,11kk). Ugyanezt várjuk mi is. „Így szólt tehát: Egy magasrangú ember messze földre indult, hogy királyságot szerezzen magának, és aztán visszatérjen.” Ez a kis példabeszéd valóban összefoglalja az őskereszténység helyzetét és gondolkodását éppúgy, mint a mi helyzetünket. Urunk Jézus itt van, mindenütt ott van ebben a nagy birodalomban, amely az övé, elnyerte királyi uralmát és vissza fog térni. De nem várjuk-e türelmetlenül visszajöttét, amennyiben úgy rendezzük a dolgainkat, hogy egyesítjük a trónt az oltárral?

Az apostolok megosztlásai a mieink is: „Vita keletkezett köztük, hogy közülük ki a legnagyobb. Jézus szívük gondolatai láttán odahívott egy gyereket...” (Lk 9,46–47). Hát mi? Valaki a minap azt mondta nekem: legjobban a katolikusok kölcsönös kiközösítéseitől szenved manapság. „Én ennek a híve vagyok, én annak; én a Katolikus Akcióit helyeslem, én valami más irányzatot...” „Én Pállal tartok, én Apollóval, én Kéfással... Talán megoszlott Krisztus?” (Vö. 1Kor 1,12.)

Kétezer év történelme megmutatja nekünk, hogy kicsinyhitű emberek vagyunk. Mennyit halljuk Jézust ismételni: Kicsinyhitűek... „Ha Isten a mezők fűvét így öltözteti... mennyivel inkább titeket, kicsinyhitűeket?” (Mt 6,30). A vihar közepén: „Mit féltetek, kicsinyhitűek?” (Mt 8,26). Ezt mondja nekünk ma is az Egyházban továbbélő Krisztus! Magát Szent Pétert is, miután azzal a csodálatos gesztussal kilépett a bárkából és a vízen járt, egyszerre elfogadja a rémület. Nem „normális” dolog a vízen járni! „Kicsinyhitű – mondja neki Jézus –, mért kételkedtél?” (Mt 14,31). Az elfelejtett kenyerekkel kapcsolatban (mennyi semmiség nyugtalanít bennünket: elfelejtettünk kenyeret hozni!): „Mit tanakodtok magatokban, kicsinyhitűek, hogy nincs kenyerek?... Nem jut eszetekbe az öt kenyér, amelyet ötezer ember kapott?” (Mt 16,8).

És mily időszerűek Jézusnak Péterhez intézett szavai: „A Sátán hatalmat kért magának fölöttetek, hogy megrostáljon benneteket, mint a búzát. De imádkoztam érted, nehogy meginogj hitedben. Amikor megtérsz, majd megerősíted testvéreidet” (Lk 22,31–32). A Krisztus-folytató Egyház mondja ezt ma. Vajon bele tudunk-e szilárdan kapaszkodni ebbe a folytonosságba? Ha igen, akkor haladhatunk előre, indítványozhatunk reformokat. Ha nem, akkor a legjobb szándék ellenére is azzal végezzük, hogy mindent szabadjára engedünk.

De Jézus azt is mondja és ma is mondja nekünk – mindig ez a századokon át haladó krisztusi „röppálya”. „Ti vagytok a világ világossága”, (Mt 5,14). Ő, aki saját magáról mondta: „Én vagyok a világ világossága” (Jn 8,12), nekünk is mondja ezt, és hitünk erejében el kell hinnünk neki gyöngeségeink és kicsinyhitűségünk ellenére. „Ti vagytok a világ világossága.” Amikor olvassuk Szent Ciprián levelét az „ad metalla”, a bányamunkára ítélt mártírokhoz – ez a levél

³⁶ La Prière oecuménique. Paris, Cerf, Ed. des Bergers et des Mages, coll. oecuménique de la Bible, 27.o.

nincs az Evangéliumban, de egészen közel áll hozzá –, hogy ne gondolnánk az egész szenvedő Egyházra, amely még eucharishtiát sem tud ünnepelni?

„Nem szabad, hogy kisebb legyen a fogalmatok a vallásról és a hitről azért, mert mostani tartózkodási helyeteken a papoknak nincs lehetőségük felajánlani és bemutatni az isteni áldozatot. Azért ti áldozatot mutattok be és ajánlotok fel Istennek, értékes, dicsőséges áldozatot, amely a mennyei kincstárat fogja megnyitni előttetek, hiszen a Szentírás azt mondja: a töredelmes lélek, a megtört és alázatos szív az áldozat Istennek” (Zsolt 51,19) Ez az az áldozat, amelyet felajánlotok, ez az az áldozat, amelyet éjjel-nappal szünet nélkül bemutatottok, magatok váltatok áldozattá Istennek, s tisztán és szeplőtelenül mutatjátok be magatokat neki, mint ahogy az apostol felszólít rá” (Róm 12,1).³⁷

Igen, az Egyházban továbbélő Krisztusban is fellelhető az, ami a Názáreti Jézusban, amit az emberek láttak benne; a mi helyzetünk is az, mint az apostoloké. Mint a Názáreti Jézus, az Egyházban élő Krisztusnál is onnét származnak nehézségeink, hogy ez az Egyház és mi magunk is egyszerre emberiek és isteniek vagyunk. Meddig mehet el az ember a földi eszközök és kötelezettségek terén? Milyen mértékben számoljunk Isten beavatkozásával? Nem hozok megoldást, hanem egyszerűen ezt mondom: legyünk tisztában vele, hogy mint Jézus Krisztus testének élő sejtje ki vagyunk téve „kísértésnek”. Krisztus megkísértetése titokzatos testében a pusztában tartózkodó Jézus megkísértetésének folytatása. Elég kinyitnunk Evangéliumunkat. Azt olvassuk benne, amit ma is hallhatunk: „A nép ámult – írja Máté – tanításán. Mert úgy tanította őket, mint akinek hatalma van, és nem úgy mint az írástudók” (Mt 7,28–29). Igaz: a tömegek napjainkban is csodálkoznak a Rómából jövő tanításon. Nem mindig és nem mind kontesztálnak. De vigyázat! Egy napon az írástudók is képesek lesznek magukkal ragadni a tömeget. Hiába ejtette őket csodálatba Jézus („Ember így még nem beszélt”), az írástudók értenek hozzá, hogyan fordítsák meg. Hogyne gondolnánk ma a közvélemény nyomására, a tömegtájékoztató eszközök varázsára! Alapjában véve mi ez a varázs? Ha azt gondoljuk, hogy jól megválogatott szavakkal és gesztusokkal arra kötelezhetjük az istenséget: tegye azt, amit mi akarunk. Nem az-e a benyomásunk néha, hogy például a sajtó a maga varázslatos hatalmával úgy véli: szavai és akciói ráveszik akarátának teljesítésére – ha nem is az istenséget, de legalább annak képviselőit?

„Nem az ács fia-e ez?” – mondják az emberek (Mt 13,53–58). Mi pedig ezt halljuk: „Ó, mi már túlságosan ismerjük az Egyházat, nagyon is jól tudjuk, micsoda!” És részletesen lefestik mindegyik tagjának a jellemét, a vérmérsékletét. Mégis isteni a mi Egyházunk, és Istentől akart intézmény. „De maga Jézus nem tett sok csodát ezen a helyen”, mert túlságosan ismerték. Vagy azt mondják – és róla ugyanazt mondták – „Belzebub által űzi ki az ördögöket” (Mt 12,24). Azt is mondják: Ez mind a nagyok, hatalmasok mesterkedése... De legyetek nyugodtak, nem fogják fölfalni egymást!” „Ez az ember iszákos és bűnös!” (Vö. Mt 11,19.) Akkor persze ez hamis állítás volt az Úr Jézusról. De ma szomorúan igaz az Egyház egyik vagy másik tagjáról...

„Rajta, szállj le a keresztedről, és hiszünk benned!” (Mt 27,39). Ma is: „Rajta, szállj le, szállítsd le egy kicsit minden igényedet, minden követelésedet az ember nagyságát illetően, amit az enciklikáid tartalmaznak, és akkor hiszünk benned! Mérsékeld egy kicsit a követeléseidet, majd jobban megy minden.”

„Ki bocsáthatja meg a bűnöket, ha nem az Isten?” (Mk 2,7). „Ha Istennek tesztek vallomást, az elég, nincs rá szükség, hogy egy emberhez menjek. Hol van szó gyónásról az Evangéliumban?

„Hogyan adhatja nekünk ez az ember a húsát eledelül?... Kemény beszéd ez” (Jn 6,52–60). Mennyivel egyszerűbb volna, ha az Eucharisztia testvéri étkezés lenne, ahol szabadon szárnyal az embertestvériség! Mit beszéltek nekünk áldozatról? Minek az a sok szertartás? Miért

³⁷ Szent Ciprián (+258): 77. levél 3. – Dabin 72. o.

nehezítetek meg mindent? Olyan keresztényi dolog lenne, ha mind összegyülnénk egy asztal körül, és úgy miséznenk, ahogy érzünk!

Valóban: ez mind a Krisztust folytató Egyház! Ugyanazzal a magatartással, ugyanazokkal a szavakkal fogadják, mint a Názáreti Jézust. „Mielőtt Ábrahám lett volna, én vagyok!” (Jn 8,58). „És ők köveket ragadtak, hogy ráhajítsák”, mert ennek a Názáretinek az elbizakodottsága minden határom túlmegy. Ha ma szilárd meggyőződésünk az ökumenizmusról szóló dekrétum kijelentése, hogy ti. „a katolikus Egyházat gazdagította az Istentől kinyilatkoztatott igazság és minden kegyelem eszköz” (4,6,13), ezzel folytatjuk Jézus szavát: „Mielőtt Ábrahám lett volna, Én Vagyok”. Micsoda elviselhetetlen elbizakodás! Ez valóban csak elidegeníti a rokonszenvezőket és megbéníthatja a párbeszédet!

Gondoljunk Krisztus kudarcára, látszólagos emberi kudarcára. Vagy túlságosan emberi, vagy nem eléggé az; vagy túlságosan isteni, vagy nem eléggé az. Azt mondhatnánk, nem tudjuk hová tenni. A kenyérszaporítás után azt mondják neki: „Légy a királyunk” (Jn 6,15). De ő a hegyek közé menekül, egyedül, imádkozni. Virágvasárnap biztatja az ünneplő tömeget, és ez izgatja a farizeusokat, akik szemrehányólag említik egymás közt: „Nézzétek, mindenki követi” (Jn 12,19). Jézus nem használja ki előnyét, sír a város fölött (Lk 19,41–44), és éjszakára kimegy Betániába. Akkor, amikor ölébe hullott az alkalom, hogy megmutassa hatalmát... (Mt 21,27). Kaifás előtt kijelenti magáról, hogy ő „az Úr”, aki „a Mindenható jobbán ül” (Mt 26,64), és ezzel halált érdemelt. Utána pedig elfogad mindent, és hallgat. „Prófétálj, Krisztus, mondd meg nekünk, ki ütött meg!” Olyan gyakran látjuk, hogy Egyházunk hallgat, mert nem tud magyarázatba bocsátkozni anélkül, hogy bele ne keverje támadóját is... Úgy tetszik nekem, hogy ma két egymásnak ellentmondó szemrehányást tesznek Jézusnak, az Egyháznak. Vagy azt mondják neki: „Te nem fejlődsz eléggé a társadalmi és anyagi haladás századában, amikor mindenkinek az érdeklődése a világ dolgaira összpontosul; foglalkozz egy kicsit többet a világgal és a haladással. A többi titok, ismeretlen.” Vagy pedig azt: „Túlságosan világias vagy. Szüntesd meg a nunciatúrádat, add föl minden igényedet, és szorítkozz arra, hogy gyermekeid lelki életét irányítod a sekrestyében és a templomban.” Jézus, a Názáreti Jézus vagy az Egyházban ma élő Jézus – a kettő ugyanaz! – se nem csak az égért van, se nem csak a Földért; ezért feszítik meg ég s Föld között.

Igen, mindezek közben „Jézus hallgatott”. Emlékeznek, amikor Heródes „sokat faggatta, de ő semmit sem felelt neki” (Lk 23,9). Akkor sem felel, amikor a főpapok és az írástudók hevesen vádolják. Ó igen, van más csendje is az Egyháznak, rossz csend; Szent Pál beszél „szégyenletes hallgatásról”, és ez szép kifejezése az apostolnak, mert vannak órák, amelyekben az Egyháznak beszélnie kell, nem teheti, hogy hallgasson: „Mivel Isten irgalmából ez a hivatásunk, nem veszítjük el bátorságunkat. Elutasítjuk a gyalázatos alattomoságot, nem alkalmazunk cselet és nem hamisítjuk meg az Isten szavát” (2Kor 4,1).

Amikor az Egyházban továbbélő Krisztusról beszélek, nincs szándékomban elrejtteni az Egyház nyomorúságait. Nem állítom, hogy mindig és mindenben jó lelkiismerettel lehetünk. Igen, az Egyház – és vele mi is a Názáreti Jézus folytatása vagyunk; a ma élő Jézus igen szent teste, mert a feje szent, de a tagjai, vagyis mi, mind bűnösök vagyunk. Mily ostobaságokat tudtak ezek a tagok mondani, milyen messzemenően részt veszünk korunk leggonoszabb eltévelyedéseiben, és tetejébe még annak a lehetőségét is megtaláljuk, hogy teológiailag igazoljuk az igazolhatatlant! Az Egyház történelme alázatossá kell, hogy tegyen bennünket. Olvassuk el például, hogy ne valami régmúlt példát mondjak, Hauptmann atya³⁸ „Proudhon”-ját. Nem lehet nem pirulnunk a szégyentől, ha látjuk, mi mindent mondtak, ismételték, csináltak, gondoltak, írtak, tettek közzé a restauráció korában világiak, püspökök, sőt maga az egyházi államába belefelejtkezett XII. Leó pápa. Szeretnénk csak korszellemről beszélni, de kénytelenek

³⁸ P. Hauptmann: P.J. Proudhon. Genèse d'un antithéiste. Mame kiadás.

vagyunk a „teológia” szót alkalmazni, amikor a szociális egyenlőtlenségekből istenakarta szükségserű, érinthetetlen társadalmi ténytet csinálnak – és ezt a szinte robbanásszerűen létrejövö proletariátus idején! Méghozzá Jézus visszájára fordított szavára hivatkozva: „Szegények mindenkor lesznek veletek...” Akkor hát a szegény üdvössége abban áll, hogy nyugodjék bele az állapotába, és csak a gazdag alamizsnájától reméljen némi jobbulást? És mit szólunk az iskolai szabályzatoktól megkövetelt vallásos cselekményekhez, amikor például a gyermekek a magukhoz vett és újból kiköpött szentostyával pecsételték le a szüleiknek küldött leveleket?!³⁹

Ezt mind tudom, és tudta Jézus is, ő, aki „szerette az Egyházat és föláldozta magát érte, hogy a keresztség fürdőjében isteni szavával megtisztítva megszentelje” (Ef 5,26).

Milyen alázattal kell hallgatnunk, kinek-kinek a maga állása szerint, Szent Pálnak az efezusi egyházközség elöljáróihoz intézett búcsúszavait: „Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra. Azért rendelt benneteket a Szentlélek az élére elöljáróul, hogy legeltessétek az Isten Egyházát, amelyet a tulajdon vére árán szerzett meg magának” (ApCsel 20,28).

Hogy kell ismételtetnünk a Misererével: „Rejtett bűneimtől, Uram, tisztíts meg engem”, azoktól, amelyek korommal közösek.

Ha az Egyház az Ország, akkor nem szabad megdöbbennünk azon, hogy a konkoly elválaszthatatlanul összekeveredik a tiszta búzával. De ez mégsem változtat a tényen, hogy minden nyomorúsága ellenére is egyedül az Egyház elég erős ahhoz, hogy elbírja saját nagyságát. Úgy tűnik, ez újabb érvet nyújt annak igazolására, hogy az Egyházban Krisztus él tovább. Jézus oly isteni istenségébe, és oly emberi emberségébe csakis az Egyház tud bevezetni bennünket. Ha nem, akkor ott ingadozunk Eotyches, Nestorius, az arianizmus, a dokéták s mit tudom még mi között, nem is szólva a zsidóokról és a gnosztikusokról. Csakis az Egyház képes hordani Jézus nagyságát. Csakis az Egyház képes hordani a Szentírás nagyságát, az Igéét, amely az Úr másik megtestesülése. Ha nem, akkor ott fogunk ingadozni a babiloni mítoszok és a tudósok magyarázatai között. Nagyon mély és nagyon igaz dolgok akadnak fejtegetéseikben, amelyeket nem utasíthatunk vissza, – de el fogjuk felejteni, hogy az Írás elsődleges szerzője Isten, hogy az Írások egysége tőle való. Csakis az Egyház – ez tény – adja elénk a Szentírást emberi ruhájában és isteni összefüggésében. Csakis az Egyház tudja nekünk adni az Eucharisziát, mint egyszerre Isten népének gyülekezetét, a keresztt áldozatát és az utolsó vacsora emlékjelét. Ha nem, akkor közönséges étkezésen veszek részt, és megfeledkezem arról, hogy ez az egység nagy szentsége, vagy pedig magányomba és rubrikáimba veszve megfeledkezem Jézus parancsáról. Csakis az Egyház tudja megmutatni nekem mindannyiunkat felülmúló nagyságát. Nem bírjuk el nélküle egyfelől az összes megkeresztelték roppant tömegét, ennek a testnek a pluralizmusát fajok, országok, korszakok és korváltások szerint, másfelől és ugyanakkor a Krisztus akarta, Krisztus alapította hierarchiát, az Egyház intézményét. Az Egyház egysége nélkül a pluralizmus csak széthullás. Csakis az Egyház adhat nekem igaz ismeretet az emberről mint testről, szellemről és szívről; ha nem, akkor elejteném valamelyiket ezek közül az elemek közül, és csak test lennék, vagy csak szellem.

Csakis az Egyház tud elvezetni állandóan az első parancsolathoz, és a másodikhoz, amely hasonló hozzá: „Beszéljete nekünk Istenről” – mondják az emberek, és ugyanakkor: „Éhes vagyok, adjatok ennem.”

Csakis az Egyház emlékeztet arra, hogy „ahol ketten vagy hárman együtt vannak az én nevemben, ott vagyok köztük” (Mt 18,19), és csakis ő emlékeztet arra is: „Zárd be az ajtódat, azután imádkozzál Atyádhoz” (Mt 6,6). Csakis az Egyház mutatja meg nekem, mi a szemlélődés, a cselekvés forrása; nélküle magamra lennék hagyatva kontemplációmban, vagy hajszolt vadként aktivitásban merülnék ki. Csakis az Egyház adhatja elem az újat s a régít, csakis ő elég nagy és elég erős ahhoz, hogy elhozza nekem az Evangéliumot, az egész Evangéliumot,

³⁹ Uo. 103. o.

nem pedig válogatott részleteit. Csakis ő nyújthatja nekem a beteljesült „most már” és a „még nem” szintézisének megvalósulását. Csakis az Egyház tudja megvalósítani az Úr Jézus szavát: „Ezt meg kell tenni, azt nem szabad elhagyni” (Mt 23,23), és: „Amit Isten egybekötött, azt ember ne válassza szét.” (Mt 19,6).

21. A feltámadt Jézus Titokzatos Teste

Hátra van még, hogy ebben az elmékedésben a saját titkunkat közelítsük meg. Kétségtelenül ezt a legnehezebb kifejezni; Szent Pál egyszerűen „a Titok”-nak nevezi, így foglalva össze: „Minden megkeresztelt egy Lélekben egy testet alkot” (Vö. 1Kor 12,13). Kérem Önöket szegényes szavaimon keresztül – tőlem csak ennyi telik – önmagukban találják meg újra mindazt, amit Jézus Krisztusnak ebből a misztériumból megélnék, ami világosságot róla kaptak, amit vele kapcsolatban éreznek. Egész terjedelmében el kellene most olvasnunk az efezusi levél első fejezetét, hogy így elérjünk a végkövetkeztetésig: Isten Krisztusnak „mindent lába alá vetett, őt magát meg az egész Egyház fejévé tette: ez az ő teste és a teljessége annak, aki mindenben mindent teljessé tesz” (Ef 1,22).

A „Lumen Gentium” első fejezetének van egy szép szakasza, valóságos költemény. Lehetne úgy nyomatni, hogy érvényre juttassák ezt, verssorokban; sajnos sokszor túlságosan zárt szöveggébe foglalják. Szent Pál imént idézett mondatának kommentárja ez: „Minden megkeresztelt egy Lélekben egy testet alkot”:

*„(Krisztus) belevont minket életének titkaiba,
hasonlóvá váltunk hozzá,
halálának és feltámadásának részeseiként,
várva, hogy Országába jussunk.
Most még a földön vándorolunk,
lépteinket nyomába igazítva,
viszontagságok közt, üldöztetésben,
megosztva szenvedéseit – test a fej sorsát –,
vele együtt szenvedve,
hogy vele együtt meg is dicsőüljünk”.*

(No. 7).

A zsinati atyák költők voltak: a Szentlélek segítségével fogalmazták meg ezt a nagyszerű szöveget, ezt a szépséges költeményt annak a Testnek dicsőítésére, amely mi vagyunk ma, Krisztus Jézussal való egységben.

Ha úgy tetszik, vegyük fel újból ennek a lelki gyakorlatnak a vezérfonalát. Mindenütt láttuk ennek a Krisztus Jézusnak a jelenlétét, amint uralma alatt tartja, élteti, beteljesíti Isten és az ember találkozásainak egész történetét, Ábrahámától és Izsáktól meg a húsvéti báránytól Mózesig és a Sínai hegyéig, Dávid templomától a szenvedő szolgáláig, aki egy személyben a száműzött Izrael, a Názáreti Jézus és az Egyház, a mai Jézus. Igen, Ádámtól Ábrahámig és Ábrahámától Máriáig „a prófétákon és az Írásokon át” az Úr Jézust láttuk. Ha Jézust elvágánk attól, amit előzetes történetének nevezhetnénk, – ha épp már nem az ő történetének is – akkor abból egy Renan vagy Garaudy elgondolta Jézus jelenne meg előttünk.

Azután ennek az óriási sornak a végén, amely a Teremtés óta jelképezi és előkészíti őt, elérkezik ő maga; itt él a földön „szelíd és alázatos szívű” emberként harminchárom évig, ember az emberek közt, „asszonytól született, és alávetette magát a törvénynek” (Gal 4,4). És meghal, „mert szerette övéit, akik a világban voltak, mindvégig szerette” (Jn 13,1), és életét adta értük. De harmadnapra feltámad. Ez hitünk csomópontja: ez a feltámadás nem képzelődés vagy a haladás valami szimbóluma. „Ha Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a hitetek” (1Kor 15,17).

Ekkor vesz fel Krisztus olyan dimenziót, amely meghalad minden előtte járó a történelem során. Azok még lineárisak. Most mindent globálisan magában foglalt össze. Épp erről a misztériumról beszél Szent Pál. Ez az ő misztériuma, az ő uralkodásáé. Az egység titka, nem

egyszerű egymás mellé helyezés. De Lubac atya szépen mondja: „Nem morzsák vagyunk, hanem tagok”: nem elszórt morzsák, amelyeket úgy halmaznak össze, mint egy csomó követ, vagy mint ahogy egy csomó ember összegyűl a tömegben, hanem Krisztus tagjaivá leszünk, szerves és megszervezett testté. Krisztus egysége nem egy rendszer egysége, nem valami csodálatos gyűjtemény, hogy a világ legszebb múzeumában kiállítsák és megbámulják. Nem is a közreműködés egysége, amelyben minden törekvés egybehangzóan egy célra irányul; hanem magának az életnek és a szeretetnek az egysége. Ez az élet egyesíti az isteni személyeket egymás között, és minket is magába ölel. Krisztus Titokzatos Teste e jézusi szavak megvalósulása: „Legyenek mindnyájan egyek, mint te, Atyám, bennem vagy és én tebenned” (Jn 17,21).

Figyeljük meg, milyen hangsúlyos ez: „Mint te, Atyám, bennem vagy és én tebenned!” „Úgy legyenek egyek ők is mibennünk” (íme az egység, és az egységnek mintája); hogy „így elhiggye a világ, hogy te küldtél engem.” A küldetés így a Titokzatos Test egységéhez vezet, nem más csak a külső megjelenése, láthatóvá válása ennek az egységnek: „Én átadtam nekik a dicsőséget, amit nekem adtál, hogy egyek legyenek, amint mi egyek vagyunk: amint én öbennük, és te énbennem, hogy így tökéletesen egyek legyenek ők is. Ismerje meg ebből a világ, hogy Te küldtél engem, és hogy szereted őket, amint engem szerettél” (Jn 17,21–23).

Emlékezzünk a vér szent jellegére, „mert a vér az élet”. Krisztus vérének inni annyit jelent, mint belekerülni egy Másik életébe: Isten élete költözik belénk.

A kegyelem által válunk azzá, ami a Szentháromság természeténél fogva: „az isteni természet részeseivé”, Péter apostol hallatlanul merész szava szerint (2Pt 1,4). Világosan érezzük, hogy ez sokkal messzebb visz, mint az „egyetlen nyáj, egyetlen pásztor alatt” – még ha ez Jézus óhaját fejezi is ki –, érezzük, hogy sokkal többről van itt szó még a férj és a feleség kapcsolatánál is, akik „már nem ketten vannak, hanem egy test” (Mt 19,5). A testté lett Igének, a feltámadott Jézusnak a titka – mert feltámadásával leszünk részeseivé ennek a titoknak – az, hogy magába testesít minden embert, a pogányokat is beleértve. Magába testesíti őket a szó betű szerinti értelmében. Nem úgy, mint ahogyan az újoncokat „bekebelezik” a hadseregbe, hanem igazán „*in corpore*”, egy testben egyesítve, egyetlen testet alkotva. Nem jogi dolog ez, hanem isteni biológia. És ez az egyetlen test Jézus teste, a keresztről és a kereszttel által feltámasztott teste. Nem „olyan, mint...” Szent Pál jól tudja, mit mondott neki Jézus: „Mért üldözöl *engem*?” (ApCsel 9,4). A keresztények valóságos azonosulásáról van szó a feltámadott Krisztus testével. Egy valóságos test tagjai vagyunk, és Krisztus ennek a feje. Ez a sarkigazság teszi elevenné az Egyházra vetett tekintetünket.

Mindig vissza kell térnünk Szent Pál fejtegetésére a korintusi levél 1. fejezetében a testről, amely egy, bár különféle tagjai vannak (ez a régi hasonlat már az antik mesékben fölmerült): „A test ugyan egy, de sok tagja van, a testnek ez a sok tagja azonban mégis egy test. Így Krisztus is” (1Kor 12,12). Nem azt mondja: „Így van Krisztus testével is”, hanem „így van Krisztussal is”. Sokkal több ez, mint hasonlat: valóban azonosítás. Szent Pál az Egyházat, a keresztények gyülekezetét azonosítja a feltámadt Krisztus fizikai testével. És a zsidó Pál számára a „test” nem ellentétes a „lélek”-kel, mint a görögöknél, hanem az egész embert fejezi ki. Krisztus teste tehát az egész Krisztus, maga a testileg létező Jézus, akinek élő lelke „a feltámadás megelevenítő elve” lett. Ez az Úr Jézus feltámadásának és új teljességének a csodája. Ez a testtel rendelkező, szenvedésre képes, szenvedő, éhséget, szomjúságot érző, alvásra szoruló Krisztus, ez a testben élő Krisztus szellemivé vált. „Testi mivoltában szellemivé vált dicsőségének lelke által.” P. Durwell kifejezése szerint. Egy kissé tudományos a megállapítás, de ha át tudjuk elmékedni; megsegít abban, hogy a titok szívébe hatoljunk.

„A korlátozó és megosztó, gyöngye anyag most már a Lélek tulajdonságait veszi föl: megszűnik szűk volta, levetkőzi gyöngeségét. Krisztus testi emberségében képessé válik megeleveníteni és *magába foglalni* a világot. A dicsőséges Krisztus emberségének saját élete

közlődik, áthasonít bennünket testi emberségének életébe, önmagába öltöztet (Gal 3,27), úgy hogy az ő testévé, azaz saját emberségévé”.⁴⁰

Ez az oka Szent Pál lelkesedésének, amikor megírja Krisztus főségéről szóló himnuszát a kolosszei levél elején:

„Örömmel adjatok hálát az Atyának, aki arra méltatott benneteket, hogy részetek legyen a szentek örökségében, a világosságban (minthogy Krisztus Teste vagyunk); kiragadott minket a sötétség hatalmából és helyet adott szeretett Fia országában.”

*„Ő a láthatatlan Isten Képmása
minden teremtmény elsősülötte
Mert benne teremtett mindent
a mennyben és a földön,
a láthatókat és láthatatlanokat;
a trónusokat, uralmakat, fejedelemségeket és hatalmasságokat.
Mindent általa és érte teremtett.*

(Mintha Szent János prológusát olvasnánk.)

*Ő előbb van mindennél, és minden benne áll fönn.
Ő a Testnek, az Egyháznak a Feje.”*

(Kol 1,12–18).

Ez az Egyház valóban Krisztus teste, sohasem mondhatjuk ezt eleget; a feltámadt Krisztus teste vagyunk. Krisztus ennek a testnek a feje időbeli elsősége miatt – ő az első feltámadott -, és egyben elsődleges elve az üdvösség rendjében. Tehát mindaz a kép, amely elmondja nekünk, hogy mi az Egyház: a szentek öröksége, a szentek városa, Isten családja, a szeretett Fiú birodalma – mindez Krisztus emberi testének, az ő emberségének a gyümölcse, de feltámadásában a végtelenség felé tárul.

Ha tehát Krisztus jelenléte bennünk, s következőképpen a mi beletestesülésünk nem értelmi vagy lélektani jellegű megfontolás, hanem az ontológikus rendbe tartozó, valóságos létközösség „Krisztusban”, akkor egyszerűen csak arról van szó, hogy igyekeznünk kell közeledni ehhez a misztériumhoz, elsajátítanunk, magunkban életre váltanunk. Ezt pedig csakis imádsággal, bensőséges és állhatatos könyörgéssel tehetjük, „Már mondtam nektek – írta Aranyszájú Szent János –, milyen állandó gonddal igyekszik az apostol megmutatni, hogy a keresztények mindannak birtokában vannak, amivel Krisztus rendelkezik. És minden levelének tárgya az, hogy megmutassa nekik: mindenben Krisztussal vannak közösségben”.⁴¹

Mindannyian az Úr Jézussal való teljes egyesülésre vagyunk hívva. Csak Krisztus foglal magába titokzatosan, de egészen valóságosan minden keresztényt, a nekik jutott minden kegyelmet, teljes természetfölötti tudásukat és minden reményüket.

Ha képet keresek minderre – nem tudom, mennyire lesz jó a kép, de a kozmikus rendből kell kölcsönözni! –, akkor földünk kialakulásának közismert elméletére kell gondolnom: A kiindulópont egy elképzelhetetlen sűrűségű ósatom, amely szétrobban és megszületnek belőle a világok a tejutak. Ezek folytatják útjukat mind csodálatosabb kiterjedésben, de folyvást ez a kezdeti robbanás tartja össze és irányítja őket, tőle függenek, az kapcsolja össze őket egymással.

Táguló mindenségünknek ez csupán egy elmélete. Jézus azonban titokzatos testében megvalósítja ezt, sőt mérhetetlenül többet. Igazán egy csodálatos „bekebelezésről” van szó – ha

⁴⁰ Durwell: La Résurrection de Jésus, mystère de salut (Jézus feltámadása, az üdvösség titka) 209. o.

⁴¹ In Col. Hom. VII, P.G. 62. 345. Idézi P. Mersch nélkülözhetetlen, ma talán túlságosan elfeledett könyvében: Le Corps Mystique du Christ.

szabad így mondanom, –, ahol mindent fölvesz magába, mindent egybefoglal, „hogy betöltse a mindenséget” (Ef 4,10). Így a mi Jézus Krisztusunk, a mi Urunk Jézus Krisztus az az „éltető lélek” megint csak Szent Pál szavával, amely az egész emberiséget koordinálja – ezért vagyunk tagok, nem pedig morzsák –, őbenne vagyunk, beléje testesülünk minden emberi kifejezést meghaladó módon. A kövek egysége egy épületben, a vőlegény és a menyasszony egysége egyetlen testben, saját testem tagjainak egysége mind csak megközelítése ennek a titoknak, de messze áll az isteni valóságtól.

Léon Bloy mondását alkalmazhatnánk itt: „Mikor Istenről próbálunk beszélni, olyanok a szavaink, mintha megvakult oroszánok keresnének egy forrást a sivatagban.” Csakugyan az a benyomásom, hogy amikor tudatára próbálunk ébredni ennek a Krisztusba való beletestesülésnek, szegény szavaink csak forrás után tapogatózó vak oroszánok a pusztában. Egy kivétel van csak: az Írás szavai, azért kell azokat olvasnunk és elmondanunk mindig újra, szünet nélkül. Ha igyekszünk eggyé válni az Egyházzal, Krisztus testével, beletestesülni Krisztusba, az Egyházba – egyre megy –, élő sejtjévé válni ennek a testnek, akkor – Szent Pál mondja – igazságban és szeretetben élve (a kettő elválaszthatatlan) „hogy egyre inkább összeforjunk a Fővel: Krisztussal. Ő az, aki az egész testet egybefogja és összetartja a különféle izületek segítségével, hogy a tagok betöltsék az erejükhez szabott feladatkört. Így növekszik a test és építi fel saját magát a szeretetben” (Ef 4,15). Élő test, amely szüntelenül építi önmagát, ahol minden résznek, még a legkisebbnek is megvan a maga szerepe, tagolódik, összekapcsolódik, magára talál. És a megelőző versben Szent Pál azt mondta nekünk, hogy ennek a testnek, „Krisztus teljességének” a szemlélete fogja megakadályozni, hogy „a megtévesztő emberi tanítás és a tévedésbe ejtő álnokság minden szele magával sodorjon”.

Minden tévedés ellenszere az, hogy magasra törjünk: olyan magasságot érjünk el, amely lehetővé teszi Krisztus testének ezt az átfogó látását. Mi vagyunk ez a test, egyesülve Istennel, mint ahogy „Atyám és én egy vagyunk”, egyesülve egymással és minden emberrel, „hogy egy legyetek”, egyesülve Krisztusban, az egység e titkában. És ez az egység igazi, valóságos, léttani. Létezésről van szó, nem elképzelésről; nem hasonlatok ezek, nem „mintha”: igazán és valóságosan bennünk van, mi pedig őbenne, és mindnyájan egy vagyunk benne, amint ő egy az Atyával. Hogy ezt nehéz megmagyarázni, sőt megmagyarázhatatlan, az nagyon is lehetséges. De Isten nem a mi rövid lélegzetű fogalmainkhoz méri alkotásainak nagyságát és tökéletességét. Nem tudjuk megmondani, hogyan, de ez a titokzatos és misztikus egység élő valóság. Nem valahol az ég és föld között lebeg. Szent Pál a legmindennapibb életre alkalmazza. És tudjuk, hogy a titokzatos Test egyre növekszik kiterjedésében az eljövendő nemzedékek során – nincs egyetlen újszülött kisbaba sem, aki ne kebeleződne be a titokzatos Testbe!

Szent Pál nyújtja annak a látásmódnak legszebb példáját, miszerint az Úr mindenben minden, és így minden embert úgy kell tekintenünk, mint aki „Krisztusban” van. A legköznapiabb dolgokból kiindulva állandóan erről beszél. Minden levelét újból el kellene ehhez olvasni, de gondoljunk például csak a rómaiakhoz írt levél 16. fejezetére. Első pillantásra baráti megemlékezések és üdvözlések listája. Pál egész sor nevet számlál elő, de mindegyiknél azt mondja: köszöntsétek őket „Krisztusban”. És ha rágondolunk a mindent és bennünket is magába foglaló Jézus kozmikus nagyságára, akkor megértjük, hogy ez nem egyszerű egyházi formula: „Köszöntsétek Priskát és Aquilát, munkatársaimat Krisztus *Jézusban*... Andronikuszt és Juniát, akiket az apostolok körében nagyra becsülnek, és akik előttem jártak *Krisztusban*... Amoliátuszt, aki nekem kedves az *Urban*. Köszöntsétek Urbánuszt, munkatársunkat *Krisztusban*... Apelleszt, aki helytállt (és megpróbáltatást szenvedett) *Krisztusban*... Köszöntsétek Narcisszus házanépét, akik hívők az *Urban*. Köszöntsétek Triféniát és Trifoszt, akik fáradnak az *Urban*. Köszöntsétek a szeretett Perziszt, aki sokat fáradozott az *Urban*, és Rufuszt, ezt a választottat az *Urban*.” Mindez az első keresztény közösségek mindennapi élete, de éppen azért közösség, mert mindannyian egyek *Krisztusban*. Bennünk is ennek a szemléletnek kell meglennie! Ugyanez vezérli Pált, amikor azt mondja nekünk: „Akár esztek,

akár isztok vagy bármi mást tesztek, tegyetek mindent Isten dicsőségére” (1Kor 10,31) – vagyis *Krisztusban*.

Sok más helyet is idézni lehetne. A Filippi levélben: „Fogadjátok tehát Epafrodituszt nagy örömmel az *Urban*”; „egyébként, testvéreim, örüljete az *Urban*” (Fil 2,29; 3,1). A korintusiakhoz: „Átala van életek *Krisztus Jézusban*, aki Istentől bölcsességünk, megigazulásunk, megszentelődésünk és megváltásunk lett” (1Kor 1,30–31). A rómaiakhoz: „Nincs semmi elmarasztaló ítélet azok ellen, akik *Krisztus Jézusban* élnek. Hiszen a Lélek törvénye, amely a *Krisztus Jézusban* való élet folyamánya, megszabadított téged a bűn és a halál törvényétől” (Róm 8,1).

„*Krisztusban*”: ez ellentéte a „*Krisztus nélkül*” kifejezésnek. Szent Pál emlékezteti az efezusiakat, mit jelent az utóbbi: „Gondoljatek arra, hogy abban az időben *Krisztus nélkül* élettek, kívül álltatek Izrael vallási közösségén; a szövetségéből s ígéréteiből idegenként kizárva, remény híján és Isten nélkül élettek a világban. Most azonban ti, akik „távol” voltatek, *Krisztus Jézusban* „közel” kerültete, *Krisztus vére árán*.” Mert „ő a mi békeségünk” (Ef 2,12–14).

Ez hát az Úr *Krisztus* „méréteről” szóló híradás. Ő Szent Pál szavai szerint a fej, aki táplálja és mozgatja tagjait; ő minden teremtmény Elsőszülöttje; úgy tetszett Istennek, hogy őbenne lakozzék az istenség egész teljessége. Ez a feltámadott *Krisztus* magába gyűjt mindent; az isteni világot, amelyhez az idők kezdetétől létező, megdicsőült személyisége tartozik, és a teremtett világot embersége, megtestesülése és feltámadása által. Mindent lába alá vetett az Atya, ő mindenek feje az Egyház által, amely az ő teste, ő a létteljesség, mindent mindenben betölt; mi pedig, mi részesei vagyunk ennek a teljességnek.

Dehát akkor, ha egyszer azért vagyunk megkeresztelve – Szent Pál szava – , hogy egyetlen testet alkossunk *Krisztus* testében (1Kor 12,13), ha az Úr asztalánál *Krisztusban* részesedünk, mindnyájan egy kenyérből táplálkozva (1Kor 10,17): milyen döbbenetes dolog, ha nem tudjuk már felismerni *Krisztus* testét, eucharisztikus és misztikus testét! Szent Pál a korintusi levélben emlékeztet rá; kétféle módja van annak, hogy „ne ismerjük fel” *Krisztus* testét: ha „szakadás mutatkozik köztetek”, vagy ha „megszégyenítete a szegényeket” (1Kor 11,18kk). Ebben a két esetben mutatkozik meg az Egyház megvetése. Az Egyház megosztása pedig azáltal következik be, ha a Testet osztják meg, vagyis ha nem tisztelik mindegyik tag különbözőségét – ha elhanyagoljuk saját testünket, *Krisztus* testét, az Ő feltámadott testét – a szegények megvetésével vagy a róluk való megfélekedéssel.

Adja meg nekünk az Úr *Jézus* azt a kegyelmet, valahányszor az Eucharisziát ünnepeljük, vagy összegyűlünk az ő nevében, hogy igazán megragadjuk az ő minden dimenziót felülmúló nagyságát, és azt, hogy mit jelent: „Benne, Átala, Vele van meg minden teljesség”.

Adja meg nekünk Isten, hogy ne kicsinyítsük le *Krisztus* méreteit a mi személyes mértékünkre. Szétszórtságunk és feledékenységünk ellenére, és éppen ezek, illetve kételyeink mardosása miatt törjön elő belőlünk Tamás apostol vallomása: „Én Uram és én Istenem!” (Jn 20,28)

V. Befejezés

22. Legyetek hálásak!

Ezekben az utolsó pillanatokban, amikor Önök között lehetek, szeretném, ha hitünk egyik legnagyobb parancsával fejeznék be, az Evangélium, az „örömhír” parancsával. Ezt a nagy parancsot valóban megtaláljuk már Szent Márk evangéliumának az elején: „A Jóhír kezdete Jézus Krisztusról, Isten Fiáról” (Mk 1,1). Jó hír, örvendetes hír: és a mai világnak szüksége van arra, hogy meghallja ennek a hírnek az örömet. Bármekkora orkánok is tombolnak, kell, hogy ennek a jóhírnek öröme és világossága uralkodjék mindenben. Szeretném, ha mi is így végeznénk a lelkigyakorlat napjait.

„A jóhír kezdete Jézus Krisztusról, Isten Fiáról.” Az Evangélium tehát elsősorban nem írás, se nem könyv, hanem „híradás”, és ez az örvendetes újdonság maga Jézus Krisztus, amint maga Jézus magyarázta az emmauszi tanítványoknak: „Megmagyarázta nekik, amit az Írásokban róla írtak” (Lk 24,27).

Péter apostol örömtől áradó kifejezésekkel mondja: „Értékes és nagy ígéreteket kaptunk, hogy általuk így részeseivé legyetek az isteni természetnek” (2Pt 1,4). Íme a jó, az örvendetes újság: értékes ígéreteket kaptunk, a legnagyobb ígéreteket. Azért kaptuk, hogy „részesei legyünk az isteni természetnek”, „és pedig a mi Urunk, Jézus Krisztus által”.

Szeretett Urunk, Jézus legegyszerűbb példabeszédeiben emlékeztet arra, hogy Isten országa hasonló „a szántóföldben elrejtett kincshez”, amelyet valaki fölfedez (ez az örvendetes újság!), újból elrejtí és elragadtatott örömeiben elsiet, hogy mindenét eladja, s megvásárolja a szántóföldet (vö. Mt 13,44–46). A példabeszéd kulcsszava nem az, hogy mindent el kell adni, hanem nyilvánvalóan az, hogy az ember „azt sem tudja, hová legyen örömeiben”. És amikor az ember szíve csupa öröm, akkor egész egyszerűen, szinte oda sem gondolva, könnyedén eladja azt, amit el kell adni, megszabadul attól, ami terhére van. De ehhez elragadtatott öröm kell.

Talán tudják, hogy a marseille-i és provence-i betlehemekben az egyik figura neve „az elragadtatott”. Egyáltalán nem a legértelmesebb, ó nem; inkább együgyűnek látszik! Még ajándékot sem hoz, mint a többi mind, akik nem jönnek üres kézzel; de el van ragadtatva az örömtől: ő az elragadtatott. Marseille-ben „fada”-nak is hívják, ami annyit tesz: az, akit egy tündér megérintett. Számunkra ez a tündér a kegyelem, „ez a kölcsönös barátság Istennel, akiről tudjuk, hogy szeret”, mint Avilai Szent Teréz mondja. És amikor fölfedezzük „Istenünk könyörülő irgalmából” (Lk 1,78), akkor csalhatatlanul eltölt bennünket az örvendező elragadtatás. Így hitünk, kereszténységünk az öröm kettős árama: Istentől tart az ember felé, és az embertől visszaárad Istenhez. Isten örvendezik az elveszett juhok, a megtalált pénzdarabok, a visszatért tékozló fiúknak; az ember pedig örvendezik, mert megtalálta az elrejtett kincset a szántóföldben. És az embereknek ma öröme van a legnagyobb szükségük.

Egész Evangéliumunkat át- meg átszövi az öröme ez a szava. Gábor angyal belép Máriához, és ezt mondja: „Örvendj, Mária, kegyelemmel teljes.” Ez a jóhír első szava: „örvendj”. Több ez, mint az „Üdvözlégy Mária”, – „örvendezél, Mária, kegyelemmel teljes.” Keresztelő János „ujjong örömeiben” (vö. Lk 1,44) Erzsébet méhében, és maga Mária is „ujjong örömeiben” Magnificatjában. „Nagy örömet hirdetek nektek”, mondja az angyal a pásztoroknak, és nemcsak nektek öröm ez, hanem „az egész népnek” (Lk 2,10). És az agg Simeon, meg az öreg Anna prófétaasszony áldja és dicséri Istent. Amikor az Egyház, a mi egyházunk éppen, hogy megszületett és még egészen kicsiny, „örömmel és tiszta szívvel” töri meg a Kenyeret, mint az Apostolok Cselekedeteinek könyve elmondja (2,46). Antiochiában, az első diaszporában „a tanítványokat a Szentlélek öröme töltötte el” (ApCsel 13,52). És itt vannak azok a szavak,

amelyek kiindulópontként szolgáltak, Péter Magnificatja: „Kimondhatatlan és megdicsőült örömmel örvendeztek majd” (1Pt 1,9). És ha szemléljük az Úr Jézus színeváltozását, ránk is érvényesek Szent Pál szavai: mi mindnyájan a dicsőségben „fokról fokra hozzá hasonlóvá változunk át az Úr Lelke által” (2Kor 3,18)

Nem meglepő, hogy Szent Lukács, a gyöngédség és irgalom evangelistája, a bűnösök, a bocsánatot nyert és szerető bűnös nő evangelistája, a megtalált drachma, a tékozló fiú evangelistája hagyta ránk mindezeket az örömről szóló szövegeket, amelyeket az imént idéztem – ő, Mária történetírója és Szent Pál tanítványa.

De hallgassuk meg közvetlenül Szent Pált: „Vigasztalás tölt el, és minden bajom közepette túlrad bennem az öröm” (2Kor 7,4). Ha valamit nem lehet szemére vetni Szent Pálnak, akkor azt, hogy ne tudná, mi a megpróbáltatás! De túlrad benne az öröm. És ha túlrad, az azért van, mert vakító világosságot kapott Istentől: Istentől, akit úgy ismert meg, mint Ábrahám, Izsák és Jákob Istenét, atyái Istenét, de attól az Istentől is, aki az Úr Jézus Krisztus személyében nyilatkozott meg neki a damaszkuszi úton. És Szent Pál, vagy a Zsidókhoz írt levél nagyon páli stílusú szerzője leírja nekünk a keresztyén embert. E leírás nyomán érezzük, mily gyakran megfélekedünk arról, hogy ki is az igazi keresztyén:

Az, „aki egyszer már részesült a megvilágításban (aki a vakító isteni világosságot megkapta), megízlelte az égi ajándékot, megkapta a Szentlelket, megtapasztalta Isten magasztos tanítását és az eljövendő élet erőit...” (Zsid 6,4sk).

Íme Jézus tanítványának ismertető jelei: ezek megvilágosításban részesültek, megízlelték Isten ajándékát („ha ismernéd Isten ajándékát, és tudnád, hogy ki beszél veled” – Jn.4,10); részesei a Léleknek, az isteni ígéreteknek, ízlelik Isten csodálatos szavát, azt a kincset, azt az állandó, eleven megtestesülést, amelyet az Írás könyveiben birtokolunk. És a mai világ minden nehézsége között megsejtették az eljövendő világ erőit; hitben és állhatatosságban megkapják az ígéretek örökségét. (Vö. Zsid 6,12): Megváltásunk reménybeli.

Így megértjük Szent Pál élénk buzdítását, amelyet az adventi, húsvéti időben olvasunk, de mindig újból kell olvasni és hirdetni:

„Örüljete az Úrban szüntelenül! Újra csak azt mondom: örüljete” (Fil 4,4). Ez a felszólítás: örülnünk kell. „Jóságos emberségeket ismerje meg mindenki.” Örömtöket ismerje meg minden ember, mert ez a jóakarát, ez a jóság, ez a szívbeli béke lesz az emberekkel való béke forrása mindenki számára, aki fölfedezi. És Szent Pál meg is mondja, miért örüljünk az Úrban:

„Örüljete az Úrban szüntelenül, az Úr közel van.” Azért kell boldognak lennünk, mert közel van az Úr! Azt fogják erre mondani, hogy ez nem könnyű, de hinni kell: sugalmazott szó! „Az Úr közel van. Ne tápláljatok magatokban semmi gondot.” Szent Pál nem mondja: „Ne legyenek gondjaitok”, ez nevetséges lenne. De azt mondja, hogy ne „tápláljunk magunkban” ilyeneket. Néha bizony megesis velünk, hogy tápláljuk magunkban a gondot, mint azokat a zöld szobanövényeket, amelyeket az ember gondosan öntöz, hogy megnőjenek. Nem szeretnénk, ha elpusztulnának... Nem, ne tápláljatok magatokban semmi gondot!

Emlékeznek Jónásra, a prófétára, akinek elege van a prófétaágából. Isten el akarja küldeni hirdetni az ígét Ninivének, a nagy városnak. Jónás nem bízik az Úrban, mert tudja, hogy Isten rettenetes dolgok hirdetésére kötelezi Ninivével szemben. De ez még hagyján: azt is tudja, hogy utána képes az utolsó percben megbocsájtani! És akkor Jónás szépen kudarcot vall: hiszen megjósolta a félelmetes szerencsétlenséget, Isten meg az utolsó pillanatban megbocsát, és nem lesz az egészből semmi! Ezért ahelyett hogy elmenne Ninivébe, az ellenkező utat választja, Tarsis felé, Spanyolországba, és így bebiztosítja magát, hogy nem fogja hirdetni ezt az üzenetet. Tudják a többit is: nincs mód elmenekülni Isten elől. Jónás végül is kiköt Ninivében, és több napig hirdeti az üzenetet. Azután elege van már belőle, és elmegy pihenni egy kicsit a városon kívül. Meleg van. Isten jósága egy ricinusbokrot növeszt a földből, amely árnyékával oltalmazza. De hirtelen egy féreg rágja meg a ricinust, és az elszárad. „Ne tápláljatok semmi

gondot”, mondja Szent Pál, – de Jónás csupa gond az elszáradó ricinus miatt. Semmi mással nem gondol. Ekkor az Úr ilyféleképp szól hozzá: Jónás, te gondban vagy, bánkódsz a ricinusod miatt és elfelejtetted a nagy várost ezernyi lakójával. Engem az aggaszt, nem a te szerencsétlen ricinusod!” (vö. Jón 4,6kk).

„Ne tápláljatok semmi gondot” – mondja nekünk Szent Pál. Könnyű ezt mondani! De mindjárt azt is elmondja, hogyan maradjunk meg a hálaadásban és az örömben: „Ne aggódjatok semmi miatt, hanem minden ügyes-bajos dolgokban (jól tudja, hogy vannak gondjaink, nehézségeink, hiszen neki is voltak) imádságtokban és könyörgésekben terjesszétek kérésüket az Úr elé” (vö. Fil 4,6). A lelkeség magvas összefoglalása ez: „Minden nehézségünkben folyamodjunk az imádsághoz!” Ez az, amiről Avilai Szent Teréz beszélt nekünk az imént: „baráti találkozás azzal az Istennel, akiről tudjuk, hogy szeret”; nagy csendesség Istennel: tudom, hogy szeret engem, és szeretem őt. Szent Pál az imádság említéséhez hozzáfűzi a könyörgést. „Zörgessetek és megnyitnak nektek, kérjétek és kaptok” – ez a kérő imádság, amelyről az Úr Jézus beszélt nekünk az Evangéliumban. És ezt az imádságot és könyörgést „hassa át a hálaadás”, a köszönet. A mi keresztény életünk egészen új élet Krisztussal, a feltámadottak élete; hálaadó élet, eucharisztikus élet. Ugyanaz a szó szerepel itt: „eucharisztói”: legyetek a hálaadás emberei, akik köszönetet mondanak a „khárisz”-ért, a kapott kegyelemért. És áldozatunk, az új és örök szövetség áldozata szintén az „Eucharisztia”, vagyis „hálaadás” nevet viseli. Ó igen, akkor, ha nem tápláltok semmi gondot, ha minden szükségben az imádsághoz folyamodtatok, „akkor Isten békéje, amely minden értelmet meghalad, megőrzi szíveteket és elméteket Krisztus Jézusban” (Fil 4,7). Így végződik a Filippi levélnek ez a szövege, ez a kilenc soros értekezés a keresztény örömről, arról a parancsról, hogy „szüntelenül örüljünk”. S ráadásul, hitünk örvendetes csodái láttán, a különféle értelmezésekről folyó viták és elméletek ugyancsak halványnak és érdektelennek tűnnek szemünkben.

Keresztény életünk, ha igazán az, csalhatatlanul kisugárzik és áterjed az emberekre. Nem képes egyszerűen édes kettesben maradni Istennel, még az örömtől áradó szerelmesek édes kettesében sem. Ha megvan bennünk ez a belső öröm, ha megvan ez a jóakarát, amely Isten békéjét kíséri szívünkben, akkor ez kifelé is meglátszik, ahogyan Szent Pál mondja a Kolosszei levél egyik szakaszában:

„Mint Istennek szent és kedves választottai (íme ez is örömünk egyik oka: Isten választottai vagyunk; íme a keresztény élet Magna Chartája: minnek kell lenniök a helyi egyházaknak – öltsetek magatokra az irgalmasságot, a jóságot, a szelídséget és a türelmet” – (Kol 3,12).

Szent Pál éli ezt a gyöngédséget. Amikor gyöngédségről beszél, mindig ezt a görög szót használja: „philosztorgein”, ami annyit jelent: „szeretek szeretni”. Filemonhoz írt levelében így beszél Onezimusról, a szökött rabszolgáról: „Onezimus, szeretett testvérem test szerint és az Úrban is.” Tehát nem csupán eszmei szeretetről van szó „az Úrban”. Szent Pál „test szerint” is szereti Onezimuszt. Amikor Timóteusnak tanácsokat ad a közösségek irányítására, ezt írja neki: „Idős férfit ne korholj, csak figyelmeztess, mint apádat, az ifjakat, mint öcsédet, az idős nőt, mint anyádat, a fiatal, mint húgodat, egész tiszta érzülettel.” (1Tim 5,1–2).

De térjünk vissza a keresztény élet Magna Chartájához a testvéri közösségekben, a Kolosszei levél szerint (3,12kk):

„Öltsetek magatokra az irgalmasságot, a jóságot, a szelídséget, és a türelmet. Viseljétek el egymást, és bocsássatok meg egymásnak, ha valakinek panasz van a másik ellen. Ahogy az Úr megbocsátott nektek (íme a nagy indok), ti is bocsássatok meg egymásnak. Legfőként pedig szeressétek egymást, mert ez a tökéletesség köteléke. S Krisztus békéje töltsen be szíveteket, hiszen erre vagytok hívatva egy testben (abban a nagy Testben, amely az egész mindenséget betölti), legyetek hálásak”. Itt vagyunk megint a témánknál. A szószerinti fordítás ez lenne: „Legyetek eucharisztikusak”. Valóban bizonyos, hogy hálaadásunk csúcspontja az Eucharisztia áldozatának felajánlása.

Vajon ez első keresztények, akikhez Szent Pál így ír és szól, nem ismerték a betegséget, a halált, az üldözést, a szenvedést? Ő maga is fogságban van, amikor az örömnél ezt a himnuszát írja. És a római börtönök igazán nem voltak elsőosztályú hotelek! Ő, aki ismerte a pusztaság veszélyeit, a tenger veszélyeit, a város és a hamis testvérek veszélyeit, akit háromszor megbotoztak, háromszor szenvedett hajótörést, huszonnégy óráig a nyílt tengeren hanyódot, egyszer megkövezték, ő aztán tudja, mit mond, amikor lelkünkre köti, hogy „hálaadásban kell élni”! (Vö. 2Kor 11,23–29) Ki merné visszautasítani tanúbizonyságát? Szerinte a keresztény kitart, mintha már a láthatatlant látta volna” (Zsid 11,27). Ezzel szemben a pogány az, aki nem dicsőíti az Istent és nem ad neki hálát (vö. Róm 1,21).

A szegény népek nagysága, amelyet ma szemünk láttára tanúsítanak, az, hogy tudnak minden körülmények között hálát adni. Ez számomra a legegyszerűbb brazil emberek között eltöltött évek egyik legszebb leckéje. Mi ebben a mi csömörig túltáplált Európánkban, állandóan készek vagyunk panaszkodni. Ha példázattal akarunk kifejezni magunkat, beszélhetnénk egy autótulajdonosról. Ebben az autóban csak az ablaktörővel van egy kis baj. És akkor az illető semmi másra nem gondol, csak az ablaktörőjére, akár Jónás a ricinusára! Lehetséges a XX. század kellős közepén, hogy egy ablaktörő ne működjék?! A brazil szegény pedig, akinek se kocsija, se semmije, lát egy ablaktörőt és azt mondja: „Jaj de szép ez, igazán ügyes, de jól megcsinálták” – és örül, hogy elnézheti.

„Örüljete mindig” – mondja Szent Pál, és most semmi mást nem akarok idézni önöknek, mint az ő szavait, ezúttal a tesszalónikiakhoz írt levélből: „Maradjatok mindig derűsek. Szüntelenül imádkozzatok. Adjatok hálát mindenért, mert Isten ezt kívánja mindnyájatoktól Krisztus Jézusban” (1Tesz 5,16–18). Isten ránk vonatkozó akarata Krisztus Jézusban az, hogy bárhol vagyunk, bármit teszünk, mindenképpen hálát adjunk. *Mindig* – mondja –, még akkor is, ha megoszlások mutatkoznak a keresztény közösségekben, még akkor is, ha a keresztények viszálykodnak. Hiszen viszálykodtak azok Szent Pál idejében is, és pedig semmisségeken. Gondoljunk a bálványoknak áldozott hús híres vitájára: „Én megesez az áldozati húst, én meg nem; nekem főzelék kell, nekem meg más.” Spicq atya egyik tudományos könyvében elmagyarázza, hogy ebben az első keresztény közösségekben is voltak bizarr gondolkodású emberek! A frissen megtért pitagoreusok például annyira szerették a csendet, olyan nagy, olyan szép dolog volt az nekik, hogy nem voltak hajlandók halat enni, minthogy a halak az ő szemükben a csend legcsodálatosabb szimbólumai voltak; tény, hogy azok ugyancsak hallgatagok! Hát képzeljük el, milyen lehetett akkor egy ilyen közösség, ahol az újpitagoreus nem evett halat, a másik húst, a harmadik főzeléket! Szent Pál pedig azt mondja mindnyájuknak: „Ne okozd ételeddel annak vesztét, akiért Krisztus meghalt” (Róm 14,15), és hozzáteszi külön-külön: „Aki eszik (ti. húst), az Úrra való tekintettel eszik, hiszen hálát ad Istennek. Aki viszont nem eszik, az Úrra való tekintettel nem eszik, és ő is hálát ad Istennek” (14,6).

Itt is ezt a nagyszerű magatartást találjuk: minden dologban hálát adni Istennek. Ezt mondta már a próféta is: „Amint a vőlegény örül a menyasszonynak, úgy leli örömét benned Istened” (Iz 62,5). Ezt várja tőlünk Isten: hogy legyünk az öröme. Szent Pál pedig hozzáteszi: „Isten országa igazság, béke és öröm a Szentlélekben” (Róm 14,17).

Van-e szebb, szívhez szólóbb szó, mint Mikeás prófétáé? Egy egész sor pusztításról szóló jövendölés után elénk adja Isten szavát:

*Megmondom neked, ó ember, mi a jó,
és mit kíván tőled az Úr.”*

Erre nagyon fölfigyelünk: ugyan mit vár tőlünk Isten?

*„Semmi mást, mint hogy váltsd tettekre az igazságot,
szeresd hűségesen,
és járj alázatosan a te Isteneddel”*

(Mik 6,8)

Íme ez a keresztényektől megkívánt program: cselekedjünk az igazságot, vagyis feleljünk meg Isten szentségének, amelynek itt a földön is megvannak a követelményei, hiszen az ember Isten képmása. Szeressünk gyöngéden, igen, azzal a gyöngédséggel, amelyről Szent Pál beszél nekünk, amelyről én is beszéltem. Ez a keresztény élet egyik ismertetőjegye, és az emberek ma talán ezt várják tőlünk leginkább. És járjunk alázatosan Istennel.

Ez annak az üzenetnek a lényege, ez az az egyedüli üzenet, amelyet Miasszonyunktól kapunk: „Magasztalja az én lelkem az Urat, és ujjong a szívem megváltó Istenemben.” Újból az öröm és a vidámság kellős közepében vagyunk. De miért ez az „ujjongó öröm Istenben”? Miért? – „Mert megtekintette szerény szolgálóját”. A keresztény örömnak, Miasszonyunk örömének forrása egyszerre az Isten nagysága, Istennek, az isteni ígéreteknek, Isten irgalmasságának vakító világossága – a Magnificat később mindezeket elszámlálja, és Mária magasztalja ezt a mindeneken túli nagy Istent –, de a saját kicsinysége is. A keresztény öröm ebből a szintkülönbségből adódik, ebből az erőkülönbözetből Isten nagysága és a mi kicsinységünk között. Így elmondhatja nagy-nagy boldogsággal, és mi is vele, hogy Isten „megtekintette szerény szolgálóját”.

A szolgáló és szegény egyház Máriában találja meg példaképét. Emlékezzünk erre, amikor Isten szolgálóinak, az Úr szolgálóinak nevezzük magunkat. Mert igen gyakran inkább azokhoz a pap-gazdasszonyokhoz hasonlítunk, akik nagyon is akarnak szolgálók lenni, de azzal a föltétellel, hogy ők kormányozzák a házat... és ez bizony nem ugyanaz!

Legyünk az Úr alázatos imádói, mint Mária. Akkor igazán örülhetünk, az Úr örömében élhetünk: mert olyan nagy az Isten.

Maga Urunk Jézus is „kitörő örömmel dicsőítette Istent, a Szentlélekben” (Lk 10,21), és ugyanakkor így szólt: „Dicsőítelek Atyám, ég és föld Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, és kinyilatkoztattad a kicsinyeknek.”

VI. Pál pápa zárószavai

Mielőtt berekesztenénk ezt a csendes összejövetelt, amely néhány napon át imádságban és elmékedésben hozott össze bennünket, köszönetet mondunk azoknak, akik eljöttek, és közösséget alkottak egymással és velünk az istenkeresésben, az imádságban és az Isten felé való haladás vágyában. Köszönetet mondunk Loew atyának mindazért a sok jóért, amit szavaival adott, és hogy állandóan biztatott: próbáljuk mindig mélyebben, mindig bensőségesebben megismerni az Urat.

Amikor Loew atya elvállalta ezt a lelkigyakorlatot, megkérdezte tőlünk: „Miről szóljak, és hogyan fejtssem azt ki?” Ezt üzentük neki: „Beszéljen nekünk Krisztusról és az Egyházzal.” Erre a két pontra irányította az atya figyelmünket a lelki elmélyedésnek ezekben a napjaiban, s úgy gondoljuk, ezt az emléket kell megőriznünk lelkünkben ezekről a napokról. Ennek az emléknek nem szabad kialudnia, elaludnia bennünk, hanem mindig új gondolatok, új érzelmek, elhatározások forrásává kell lennie a lelkigyakorlat után is. Talán kettős elhatározás lehetne ez, – amivel természetesen nem akarom gyöngíteni szónokunk szép záróintelveinek értékét –, hogy ti. az Úrnak szolgálni dicsőség.

Az első emlék, s így az első elhatározás a következő lehetne: mélyedjünk el újból Krisztus tanulmányozásában. Ez a kívánság szinte tapintatlannak és igazságtalannak látszik. Hiszen mi az Úr iskolájának tanítványai vagyunk és mindig azt kerestük, hogy megismerjük őt. De megesisik, hogy mi, akiknek birtokában vannak az Úr ismerete kincstárának a kulcsai, ismerjük ugyan a teológiát, tudjuk a formulákat, őrizzük az igazságot, de kérdezzük csak meg magunktól: használjuk is ezeket a kulcsokat? Kinyitjuk ezt a kincstárat? Megvizsgáljuk-e a kincseket? Nem állapodunk-e meg formyszerű megnevezésükknél, hanem igyekszünk-e meg is érteni őket, vagy legalább hagyjuk-e, hogy megragadjon a szentpáli négy dimenzió nagysága: a magasság, a mélység, a hosszúság és a szélesség? Mindezzel azt szeretnénk mondani, hogy a mi feladatunk az, hogy megértő-képességünket kiterjesszük a szavakon túl is. Ez annál szükségesebbnek látszik, mert a modern kultúrában többfelől fölmerül Krisztus tagadása, és ez a közvéleményen, a minket körülvevő légkörön át hozzánk is elér.

„A hatodik órában sötétség borította el az egész földet egészen a kilencedik óráig. Akkor Jézus hangosan felkiáltott: Eloi, Eloi!”

Van a világon egy még támadóbb jellegű, még mélyrehatóbb tagadás is, amely Isten igéje magyarázatát gyökereiben támadja, vagy tagadja a kereszténység hasznosságát és időszerűségét. És ha nem lépünk a gondolat, az imádság, az erény, a kegyelem fegyvereivel ennek a tagadásnak a színe elé, amely le akarja győzni az Egyházat, és – ismétlem – elhatol egészen hozzánk, Isten szavának és kegyelmének szolgálóihoz, akkor bizonyára nem tud felvirágozni az Isten országa. Keresztényebbeknek kell lennünk, jobban el kell töltenie bennünket az Úr tudományának, hogy aztán másoknak is közvetíteni tudjuk, hogy növekedjék a világosság, nem csupán a sötétség.

Rendelkezésünkre állnak a Zsinat határozatainak csodálatos lapjai. Éppen ezekben a napokban mondtam a római Kúriának, amely részt vett a Zsinaton és dolgozott előkészítésén, hogy amint újból olvasom ezeket a lapokat, elcsodálkozom, milyen szépek, hogyan fakadtak szinte öntudatlanul lelkünkéből és tollunkból; amikor most elnézzük, igazán mintha olyan fényt sugároznának, amely nem tőlünk való. Az Úr állt mellettünk, és valóban úgy gondolom: nem szabad megfélekednünk erről a gazdagságról, hanem korunk igazi fiaiként hasznot kell húznunk az Úr bölcsességének és tudományának nagy kiáradásából, amely nekünk szól.

Még egy másik gondolatot is szeretnék hozzátenni, amely megkönnyíti Krisztus tanulmányozását, vagy legalább felhívja rá a figyelmünket: Világunkban az ember alakja megnagyobbodott. Ma az ember igen büszke. Érettnek, felnőttnek érzi magát, ő akar lenni a fejlődés, a haladás végső mértéke. Ez a szélesedő, növekvő, elmélyülő emberalak, egyre inkább

megnyilatkozó lélektani mélységével, szükségeivel, szenvedéseivel, jelenleg még láthatóbban, még kikutathatóbban, még felismerhetőbban és elismerhetőbban merül föl előttünk, mint Krisztus képe. Csakugyan könnyebb Krisztust az emberben megtalálni, hiszen az embert könnyebb meglátni, könnyebb megismerni. És ez nem szónokiasság: mindennapi beszélgetéseinknek csakugyan ez az iránya, sőt a tárgya. Milyen világosan mutatkozik meg az emberekben a kifejezett vágy Krisztus után! Világosan mutatja ezt a kétségbeesés, amely a modern irodalom végső szava, a társadalmi béke s igazságosság gyötrő szomja, mely mindannyiunkon erőt vesz, mindannyiunkat emészt. Egyszóval az ember saját felmagasztalása közepette nagyon rászorol Krisztusra, nagyon vágyakozik utána. És ha ezt meg tudjuk érteni, akkor meg fogjuk találni azokat a szavakat, amelyekkel korunkban hirdethetjük, és elevenné tehetjük Krisztust, ebben a mi társadalmunkban. Ez inkább elutasítónak látszik, és szinte azt mondanám, vonakodik befogadni az Úr új üzenetét. Elveti azt, mintha a múltnak szólna, pedig ez az üzenet akkor kapja meg teljes időszerűségét, amikor igazán megismerjük emberségünket. Mindez felszólítás arra, hogy tanulmányozzuk újból Krisztust, nem csupán a könyvekben, hanem az Egyház tudományának és az emberi tapasztalatnak a gazdagságában is. A haladás lehetséges, tehát rajtunk múlik.

Miközben ezekben a napokban az előadásokat hallgattuk, arra az útra gondoltam, amelyet szokásos iskolai teológiánkban talán még sohasem találtam meg ilyen jól: Krisztus eljövételére az üdvösség történetén át. Ez a szemlélet kétségkívül nem egyéni, nem idegen, nem külsőséges, hanem mélyebb szemlélete a történelemre alkalmazott kinyilatkoztatásnak. Mekkora gazdagságot adhat nekünk ez a történelem, ha Krisztussal találkozunk benne, amint önként jön felénk, hogy találkozzunk vele!

Van Fornarinak egy régi könyve, amelyet még most is érdemes olvasni. Ezzel kezdi Krisztus történetét: „Jézus úgy jött el hozzánk, mint a messziről közeledő ember; először alig halljuk, alig vesszük észre a lépteit, aztán mindig világosabban, egészen addig, míg megértjük: itt van köztünk.” Ez a megváltás története, amint azt megtalálhatjuk, ha kinyitjuk az ószövetség nagyon sokáig csukva tartott könyvét; személyei, eseményei a felénk közeledő Krisztust hirdetik.

Krisztusnak ez a mélyebb ismerete, és behatóbb tanulmányozásának szüksége az Egyház által jelenik meg előttünk. Mert senki sem tagadhatja, hogy számunkra az Egyház lett az elmékedés és tanulmány nagy tárgya. Ha ekkleziológiai szövegeinket olvassuk, azokban azt a véglegesnek tartott nagy meghatározást találjuk, hogy az Egyház: társaság. Emlékszünk, hogy a Zsinat ezzel az ellenvetéssel utasította el az Egyházzal szembeni alkotmánytervezetét: nemcsak társaság, hanem misztérium, titokzatos valóság. Ez a mély, végső igazság az Egyháznak, mint társaságnak meghatározásában! És láttuk, mi ez a misztérium: a folytatódó megtestesülés, a történelemben jelenlevő Krisztus... Ezért jelenik meg előttünk az Egyház, ez a régi Egyház élön, terjedésre képesen, s azt mondanám: a megértés felajánlásával.

Meg kell köszönnünk az Úrnak, hogy ezekben a boldogtalan és mégis boldog években születünk, amelyek során az Egyház igazán szemünk láttára változik át. Ne legyünk vakok, hanem látók, szemléljük ezt, és mondjuk, amit Szent Péter a holnapi evangéliumban: „Milyen szép, milyen szép az Egyház arculatát szemlélni, ha ilyen!”

Ilyen elhatározásokkal fogjuk tehát újból tanulmányozni Krisztust és az Egyházat. Fejezzük be lelkigyakorlatunkat azzal, hogy köszönetet mondunk az Úrnak, valamint – ismétlem – azoknak, akik örömünkre részt vettek benne. Áldásunk legyen ezeknek a gondolatoknak és elhatározásoknak a pecsétje és megtermékenyítője.

Áldott legyen az Úr neve...